

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)

ปริญญา

ภาษาไทย

ภาษาไทย

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง สี่แผ่นดิน: การศึกษาปฏิวาทะตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์

Si Phaen Din: A Study of Pragmics in Dialogue

นามผู้วิจัย นางปฐิมา บุญปก

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ชะลอ รอดลอย, ศศ.ม.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์โกวิทย์ พิมพวง, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์โกวิทย์ พิมพวง, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

สี่แผ่นดิน: การศึกษาปฏิวาทะตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์

Si Phaen Din: A Study of Pragmics in Dialogue

โดย

นางปฐิมา บุญปก

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสะดวกแห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)

พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปฐมา บุญปก 2555: สี่แผ่นดิน: การศึกษาปฏิวาทะตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์
ปรัชญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์ชลอ รอดลอย, ศศ.ม. 163 หน้า

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถ้อยคำสนทนาตามหลักวจนปฏิบัติ
ศาสตร์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารในบทบาทและสถานภาพที่ต่างกัน วิเคราะห์ถ้อยคำสนทนาที่
แสดงความสุขภาพ และวิเคราะห์ถ้อยคำที่มีความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยในการสนทนาโต้ตอบของตัว
ละคร

ข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยคือบทสนทนาโต้ตอบของ “แม่พลอย” ตัวละครหลักกับตัว
ละครอื่นๆ ในนิยายเรื่องสี่แผ่นดินบทประพันธ์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ฉบับพิมพ์
พ.ศ. 2548 โดยใช้วิธีเลือกตัวอย่างบทสนทนาแบบเจาะจงจำนวนทั้งสิ้น 116 ตัวอย่าง

ผลการศึกษาพบว่าถ้อยคำสนทนาระหว่างผู้ที่มีสถานภาพต่างกัมนั้น ผู้ที่อาวุโสหน่อยมักจะ
เป็นฝ่ายรับฟังผู้ที่มีอาวุโสและมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าตน และใช้ภาษาท่าทางประกอบเพื่อ
แสดงให้เห็นว่ามีปฏิกริยาโต้ตอบในการปฏิสัมพันธ์นั้นอย่างสำรวม การใช้ถ้อยคำสนทนาที่แสดง
ความสุขภาพพบว่ามีการใช้ถ้อยคำที่แสดงออกถึงการใส่ใจต่อความรู้สึกของผู้ฟังด้วยคำพูดที่อ่อน
หนักอ่อนเบา เอื้อเพื่อ เห็นใจ ชื่นชมยินดี และแสดงความคิดเห็นต่างอย่างสุภาพด้วยการพูดอ้อม ไม่ใช้
คำพูดที่แสดงความขัดแย้งหรือรุนแรง ส่วนความเข้าใจถ้อยคำสนทนาที่แฝงนัยพบว่าขึ้นอยู่กับ
บริบทของสถานการณ์เหตุการณ์และการตีความของกลุ่มสนทนา การสนทนามีการใช้ถ้อยคำบ่งชี้ที่
ทำให้ทราบว่าคุณสนทนาได้กล่าวผู้กัมนตนเองอยู่กับความเป็นจริงในปัจจุบันและอนาคตอย่างไร
ตลอดจนมีการกล่าวถ้อยคำที่มีผลต่อการกระทำ การแสดงความคิดเห็น ความต้องการ และยืนยัน
ในบางสิ่งบางอย่าง ส่วนการสนทนาที่ละเมิดหลักการสนทนาพบว่ามีการใช้คำพูดเสียดสี ประชด
ประชัน และอคติ ที่มีผลในทางลบต่อบรรยากาศในการสนทนา

Pathima Boonpok 2012: Si Phaen Din: A Study of Pragmatics in Dialogue
Master of Arts (Thai Language), Major Field: Thai Language, Department of Thai
Language. Thesis Advisor: Associate Professor Chalor Rodloy, M.A.T.
163 pages.

This thesis was aimed to analyze dialogues between the speakers and the listeners who were different in terms of roles and social status by using pragmatic approach, as well as to examine polite dialogues and implicated dialogues.

The data used in this study were the dialogues between Mae Phloy (the main character) and others in the novel “Si Phaen Din” of Mom Rajawogse (M.R.) Kukrit Pramoj which was reprinted in 2005 by purposive sampling from totally 116 dialogue examples.

The result of study showed that the younger spares his/her words with those more senior than him/her, using instead gestures to communicate his/her continued but reserved involvement in the dialogue. Dialogues between the main character and others gave readers a sense of politeness, respect and care for the feelings of the listeners, using the maxim of tact, generosity, sympathy and approbation. These maxims help to reduce the harshness of communication even in the situations that the dialogue partners were in disagreement. The study revealed the rules of implicated conversation that depending on a fluent user of the language, social context and the occasion involved. Moreover, the study explored an example of dialogues giving us an idea about affiliated saying to what was happening at the present or in the future, and dialogues affecting the listeners’ action, idea, expression and confirmation. Finally, the study found examples of dialogues of the person who violates the principle of conversation. The way how someone speaks conveys an implicit bias and irony all of which results in negative attitude in effective communication with others.

Student’s signature

Thesis Advisor’s signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “สี่แผ่นดิน: การศึกษาปฏิวาทะตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์” เล่มนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มได้อย่างสมบูรณ์เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความกรุณาจากรองศาสตราจารย์ชลอ รอดลอย ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โกวิท พิณพวง กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม อาจารย์ ดร. สุพัตรา อินทนะ ประธานการสอบปากเปล่าขั้นสุดท้าย รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิภายในจากภาควิชาภาษาศาสตร์ อาจารย์ ดร. ปันนดา เลอเลิศยุติธรรม และผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก รองศาสตราจารย์ ดร. เรืองเดช ปันเขื่อนขันธ์ ที่ได้กรุณาให้ความรู้ ข้อคิด คำปรึกษา คำแนะนำ และกำลังใจในการทำวิจัยครั้งนี้ อีกทั้งยังสละเวลาอันมีค่ายิ่งในการตรวจสอบและช่วยแก้ไขวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้มีความสมบูรณ์และถูกต้อง ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตากรุณาของอาจารย์ทุกท่าน ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และอาจารย์พิเศษทุกท่านที่ได้อบรมบ่มเพาะ ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้อันเป็นต้นทุน ต่อยอด และเกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการบูรณาการความรู้สู่เส้นทางการเขียนวิทยานิพนธ์ อาจารย์หลายท่านได้ให้ความเมตตากรุณาและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัยตั้งแต่ก้าวแรกในรั้วนนทรีจนสำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาภาษาไทย ผู้วิจัยจะรำลึกพระคุณและจดจำสิ่งที่ดีนี้ตลอดไป

ผู้วิจัยขอระลึกถึงเพื่อนๆ รุ่น 3 ในความมีไมตรีจิต น้ำใจจริงใจ ความเอื้ออาทร ตลอดจนการเรียนแบบน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า ทำงานร่วมกันเป็นทีม รวมทั้งประสบการณ์อันมีค่าในการออกภาคสนามและนำเสนอผลงานทางวิชาการในเวทีต่างๆ ทั้งในและนอกมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และท้ายที่สุดความปลาบปลื้มแช่มชื่นที่ต้องกล่าวถึงก็คือกำลังใจ กำลังทรัพย์ และความอบอุ่นจากสมาชิกครอบครัวและวงศาคณาญาติที่มีให้ผู้วิจัยเสมอมามิเคยขาด

ปฐิมา นุญปก

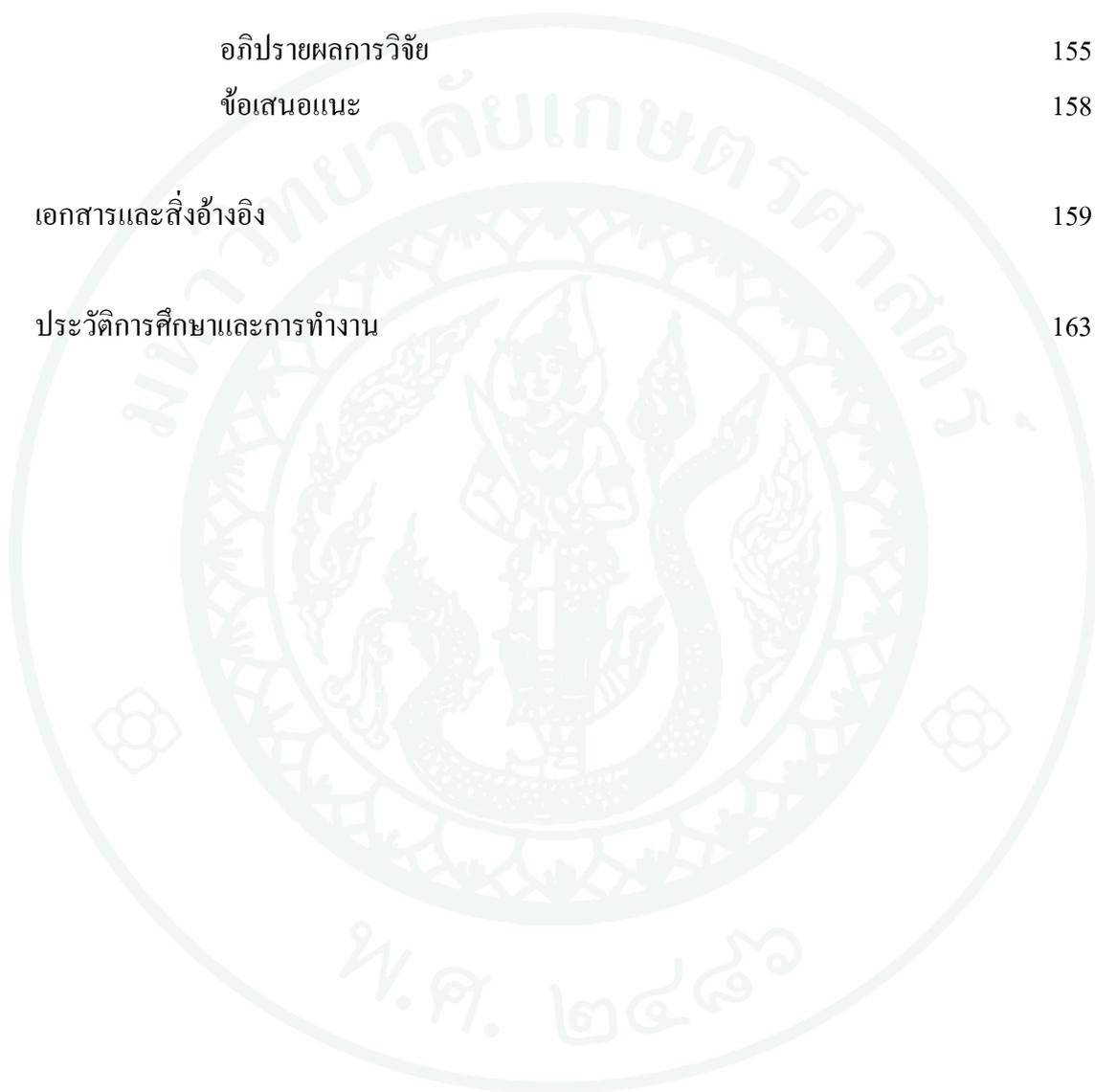
พฤษภาคม 2555

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ขอบเขตการวิจัย	6
ประโยชน์ที่ได้รับ	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	9
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของวจนปฏิบัติศาสตร์	9
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวจนปฏิบัติศาสตร์	10
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรู้เกี่ยวกับนวนิยายไทย	14
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายสี่แผ่นดิน	16
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนวนิยาย	30
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวจนปฏิบัติศาสตร์	32
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายสี่แผ่นดิน	34
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	37
ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	37
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	37
การดำเนินการวิจัย	48
บทที่ 4 ผลการวิจัย	50
ผลการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของบทสนทนา	50
ผลการศึกษาวิเคราะห์ถ้อยคำสนทนาที่แสดงความสุภาพ	78
ผลการศึกษาวิเคราะห์การสื่อความหมายของบทสนทนา	110
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	148
สรุปผลการวิจัย	148

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
อภิปรายผลการวิจัย	155
ข้อเสนอแนะ	158
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	159
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	163

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

นิยายเป็นวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศตะวันตกตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยคนไทยที่ได้เดินทางไปศึกษาเล่าเรียนในต่างแดนได้นำนิยายตะวันตกเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย นิยายตะวันตกหลายเรื่องได้รับการแปลให้เป็นภาษาไทยเพื่อให้คนไทยได้อ่านกันอย่างกว้างขวาง ทำให้คนไทยเริ่มรู้จักนิยายที่แปลมาจากนิยายของประเทศทางตะวันตก (สายทิพย์ นุกุลกิจ, 2543: 172) จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 7 คนไทยจึงเริ่มเขียนนิยายที่มีลักษณะเป็นไทยแท้อย่างสมบูรณ์ โดยใช้ตัวละครที่เป็นคนไทย ใช้เนื้อเรื่อง ฉาก และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในเมืองไทย (สุพรรณิ วราทร, 2519: 233)

ผู้เขียนนิยายไทยนับจากอดีตจนถึงปัจจุบันหลายต่อหลายรุ่นได้พัฒนาและผลิตงานเขียนของตนโดยใช้กลวิธีในการนำเสนอที่ต่างกันไป นิยายไทยในปัจจุบันจึงมีหลากหลายรสทั้งสมจริง เหนือจริง ลึกลับ สืบสวนสอบสวน ผจญภัย ฯลฯ ผู้อ่านก็ได้รับประโยชน์จากการได้เลือกอ่านตามความปรารถนาของตน นอกจากนี้นิยายหลายเรื่องได้ถูกนำมาดัดแปลงบทและสร้างเป็นละครโทรทัศน์และภาพยนตร์ ทำให้มีหนังสือเรื่องย่อของละครโทรทัศน์ออกวางจำหน่ายมากมาย ตามท้องตลาดจนเกิดเป็นธุรกิจใหม่ในปัจจุบันอันสืบเนื่องมาจากนิยาย หนังสือเรื่องย่อละครโทรทัศน์กลายเป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่ต้องการทราบเรื่องราวตอนต่อไปของละครต้องไปซื้อหาหนังสือเรื่องย่อมาอ่าน และผู้อ่านบางคนก็ได้อ่านเปรียบเทียบระหว่างบทประพันธ์ดั้งเดิมกับบทละครโทรทัศน์ และเรื่องย่อในหนังสือ ปรากฏการณ์เช่นนี้นับเป็นสิ่งดีที่สามารถกระตุ้นให้คนไทยมีนิสัยรักการอ่านมากขึ้น และแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่านิยายมีความผูกพันกับวิถีชีวิตประจำวัน มีผลต่อพฤติกรรมของคนในการเลือกเสพความบันเทิงจากเรื่องปรุงแต่งในนิยาย และจากการชมละครที่สร้างมาจากนิยาย เรื่องราวภาพชีวิตผู้คนในสังคมที่ผู้เขียนได้นำเสนอในนิยายนั้น ผู้อ่านบางคนคิดว่าไม่น่าที่จะเกิดขึ้นจริงในชีวิตของเราได้ แต่ผู้อ่านบางคนกลับเห็นว่าชีวิตจริงของคนเรานั้นเป็นยิ่งกว่านิยายเพราะมีเรื่องราวมากมายเกินกว่าจะนำเสนอไว้ในนิยายเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้หมด

อย่างไรก็ตามนิยายได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของภาพสะท้อนทางสังคมที่ผู้เขียนต้องการถ่ายทอดทั้งความจริงและจินตนาการสอดแทรกกันไป

รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2544: 22) กล่าวถึงบทบาทของนิยายต่อสังคมว่านิยายมีความสำคัญในการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดทัศนคติต่างๆ ของผู้เขียนไปสู่ประชาชน อาจกล่าวได้ว่านิยายเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นกระจกเงาสะท้อนภาพสังคมไปสู่การเป็นโคมไฟส่องนำหนทางอยู่รอดของสังคม ดังจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ของนิยายกับสังคมไทยนับแต่ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตยคือช่วงหลังปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจะพบว่าผู้เขียนนิยายได้ผลิตผลงานเขียนที่สะท้อนภาพชีวิตของคนชนชั้นล่างและสะท้อนภาพการเมืองมากขึ้นกว่าอดีตแต่แนวการเขียนแบบนี้ต้องหยุดชะงักลงในยุคสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองในในช่วงปี พ.ศ. 2501–2516 นิยายที่สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองและชีวิตคนชนชั้นล่างได้เปลี่ยนไปเป็นแนวพาฝัน แต่ก็มีนักเขียนบางคนเริ่มเสนอนิยายในแนวศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน หลังจากยุคจอมพลสฤษดิ์จนถึงปัจจุบันกล่าวได้ว่านิยายมีความรุ่งเรืองมากขึ้นทั้งด้านปริมาณ ความหลากหลาย ตลอดจนนักเขียนนิยายมีเสรีภาพในการเขียนมากขึ้น

บรรดานักเขียนนวนิยายไทยที่มีชื่อเสียง มีความสามารถและมีคุณภาพนั้น หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช นับเป็นนักเขียนผู้หนึ่งที่มีผลงานโดดเด่นเป็นที่ยอมรับ ความสามารถในการประพันธ์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้รับยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์เป็นนักเขียนดีเด่นในรอบร้อยปีของเรื่องสั้นไทยในปี พ.ศ. 2528 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มีผลงานหลายประเภททั้งนวนิยาย เรื่องสั้น หนังสือ บทความ บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์รายวันและนิตยสาร ซึ่งมีการนำเสนอความคิดต่างๆ ไว้ในหลายมุมมอง ในปี พ.ศ. 2538 มีผู้รวบรวมงานเขียนประเภทต่างๆ ของท่านไว้ได้ประมาณ 150 รายการ (ทองแถม นาถจำนง และ ศิริวรรณ สุขวิเศษ, 2538: 110)

ผลงานการเขียนหลายเรื่องของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช โด่งดังและได้รับความนิยมเพราะเป็นผลงานการสร้างสรรค์ได้อย่างสมจริงรวมถึงสามารถสะท้อนสภาพความเป็นจริงของสังคมผ่านตัวละครได้อย่างสมเหตุสมผลโดยใช้เหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ เป็นสื่อ ผลงานเรื่องหนึ่งที่ได้รับการยกย่องคือนวนิยายเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับชาววังและชาวบ้าน ด้วยความที่ชีวิตของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช มีทั้งสองด้านคือด้านความเป็นหม่อมราชวงศ์ที่อยู่ในสังคมชั้นสูงและด้านที่เป็นคนธรรมดาคนหนึ่งที่ใช้ชีวิตธรรมดาๆ ทำงานกับคนทั่วไปในสังคม

เป็นครู นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นักการเมือง ฯลฯ ทำให้หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช สามารถถ่ายทอดเรื่องราวของทั้งของชาววังและชาวบ้านให้ผู้อ่านมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน มีความงดงามทางอักษรศาสตร์ ซึ่งแม้จะเป็นเรื่องปรุงแต่งแต่ก็ได้อิงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้อย่างน่าเชื่อถือและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แต่งเรื่องสี่แผ่นดินลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน ระหว่างปี พ.ศ. 2494-2495 มีการรวมเล่มและพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง และมีการแปลเป็นภาษาต่างประเทศอีกหลายภาษา รวมทั้งมีการดัดแปลงบทประพันธ์นำไปสร้างเป็นละครโทรทัศน์และละครเวทีอีกหลายโอกาส นับได้ว่า “สี่แผ่นดิน” ประสบความสำเร็จและได้รับความนิยมจากนักอ่านเป็นอย่างมาก

สี่แผ่นดินเป็นงานเขียนที่บันทึกชีวิตของชนชั้นสูงและชนชั้นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันไว้อย่างน่าศึกษา (เจือ สะตะเวทิน, 2535: 71-77) เรื่องราวชีวิตของผู้คนในสี่แผ่นดินได้เสนอภาพสังคมไทยที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อจากยุคศักดินาสู่ยุคสมัยใหม่ที่ประชาชนเป็นใหญ่ แนวคิดแบบประชาธิปไตยนอกจากจะเป็นความทันสมัยแล้วยังเชิดชูสิทธิความเท่าเทียมกันของประชาชน นอกจากนี้ในเรื่องของการเมืองการปกครองแล้ว การรับแนวคิดประชาธิปไตยเข้ามาใช้ในบ้านเมืองทำให้เป็นผลพวงไปสู่การรับเอาแนวคิด รูปแบบการใช้ชีวิต และวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ด้วย (ประชา คุณธรรม, 2535: 105-113) แม้สังคมไทยจะมีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองไปสู่ระบอบใหม่แล้วในปี 2475 เป็นต้นมาแต่ก็ยังมียกคนไทยอีกจำนวนมากที่ยังคงยึดมั่นในความคิดแบบกษัตริย์นิยม พวกเขาเชื่อมั่น ศรัทธาในวิถีชีวิตและการปกครองแบบเดิม (วิทยากร เชียงกุล, 2535: 180-181) ดังปรากฏจากเนื้อหาในนิยายสี่แผ่นดินที่ตัวละครหลายตัวได้ถ่ายทอดแนวคิด แสดงความยึดมั่นจงรักภักดีและยกย่องเทิดทูนสถาบันกษัตริย์ (ทุเรียน ประตังดาโต, 2545: 90-95) และแน่นอนว่าคนกลุ่มนี้ย่อมจะมีความรู้สึกต่อต้านต่อการปฏิวัติทางการเมืองที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2475 เนื่องจากเห็นว่าชีวิตแบบเดิมก็ได้อยู่แล้ว แนวคิดที่ไม่นิยมความเปลี่ยนแปลงนี้เรียกอีกอย่างได้ว่าอนุรักษนิยม ซึ่งคนกลุ่มเหล่านี้จะมองว่าศักดินาคือเกียรติยศและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยุคศักดินาคือยุคแห่งความรุ่งโรจน์ (สุวิมล อิศระธนาชัยกุล, 2546: 77-78)

สี่แผ่นดินเป็นนิยายที่มีหลากหลายแง่มุมให้ศึกษาด้วยองค์ความรู้และทฤษฎีจากหลากหลายศาสตร์ที่สามารถศึกษาให้แตกต่างไปจากการศึกษาในขอบเขตของวรรณคดีวิจารณ์หรือรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะตัวละครในเรื่องสี่แผ่นดินมีบทบาทสำคัญในการเดินเรื่องและเป็นตัวสื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงความคิดและความรู้สึกของคนในสี่สมัยคือเริ่มตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) พระบาทสมเด็จพระ

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) จนถึงสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) ในช่วงเวลาที่ต่อเนื่องและยาวนานถึงสี่แผ่นดินนี้มีเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญที่สุด คือการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่เช่นนี้ย่อมเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ในหมู่ประชาชนอย่างแน่นอน การเปลี่ยนแปลงย่อมก่อให้เกิดเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ ต่อบุคคล ครอบครัว และสังคม “สี่แผ่นดิน” จึงเป็นนิยายที่สะท้อนให้เห็นภาพชีวิตของคนไทยในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านต่างๆ ทั้งด้านการเมือง ขนบประเพณีบ้านเมือง การดำเนินชีวิตของผู้คนในสี่สมัยนั้น การสนทนาของตัวละครในเรื่องจึงเป็นจุดเด่นและเป็นจุดสำคัญที่น่าศึกษาว่าพวกเขาเหล่านั้นมีการสื่อสารกันอย่างไรในภาวะที่บ้านเมืองต้องเผชิญกับช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาเกิดขึ้น

บทสนทนาโต้ตอบของบุคคลต่างๆ ในสี่แผ่นดินนั้น ตัวละครสำคัญส่วนใหญ่มีฐานะและบทบาทในสังคมของคนชั้นสูง จะมีเพียงส่วนน้อยที่เป็นสามัญชน ประเด็นนี้ทำให้มองได้ว่าชนชั้นสูงนั้นเขามีการเจรจาพาทีกันระหว่างชนชั้นสูงด้วยกันอย่างไร และชนชั้นสูงมีการเจรจาพาทีกับคนชั้นอื่นอย่างไร ในขณะที่เดียวกันชนชั้นสามัญเขามีวิธีการเจรจาสื่อสารกันอย่างไรระหว่างคนในชนชั้นเดียวกันและคนต่างชนชั้น การปะทะสังสรรค์ท่ามกลางคนในชนชั้นเดียวกันและข้ามชนชั้นเป็นบทสนทนาโต้ตอบที่สำคัญอันจะเป็นกุญแจที่จะนำไปสู่การตีความเพราะภาษาที่พวกเขาใช้ โดยเฉพาะพวกชนชั้นสูงนั้นการพูดน่าจะมี ความคมคาย ช่อนเร้นและแฝงนัยไว้อย่างน่าศึกษา วิเคราะห์ เนื่องจากการใช้ภาษาของคนเราบ่อยครั้งไม่อาจกล่าวอย่างตรงไปตรงมาตามที่คิดได้ คำพูดของคนจึงเป็นไปตามความเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ ตามความรู้ความสามารถในการใช้ภาษา ซึ่งบทสนทนาของตัวละครในนวนิยายเป็นการร้อยเรียงขึ้นจากบทสนทนาของคนในสังคม เพื่อแต่งเป็นบทพูดของตัวละคร การสนทนาโต้ตอบระหว่างตัวละครในงานวรรณกรรมนี้ใช้คำเรียกว่า “ปฏิวาตะ”

สาวยรุณ น้อยนิมิต (2549: 18) กล่าวว่าการศึกษาปฏิวาตะคือการศึกษาวัจนกรรมซึ่งเป็นคำพูดหรือบทสนทนาที่ใช้โต้ตอบกันระหว่างบุคคลในสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมเดียวกัน ซึ่งคำพูดของตัวละครในวรรณกรรมนั้นจะใช้ภาษาพูดที่มีความแตกต่างกันออกไปตามยุคสมัย บริบททางสังคม และสถานภาพทางสังคมของตัวละคร การวิเคราะห์บทสนทนาเหล่านี้จะทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจและสามารถตีความได้อย่างถูกต้องตรงตามความหมายที่ผู้ประพันธ์ต้องการจะสื่อ ส่วนวัจนปฏิบัติศาสตร์นั้นเป็นการศึกษาความหมายในแง่ของผู้พูดว่า ต้องการใช้ถ้อยคำที่พูดออกไปนั้นสื่อความหมายอย่างไร และการตีความของผู้ฟังเมื่อได้รับสารนั้น ผู้ฟังสามารถทำความเข้าใจและ

ตีความถ้อยคำที่ได้รับนั้นอย่างถูกต้อง ตรงตามกับผู้พูดต้องการหรือไม่ ซึ่งการสื่อความหมายของบทสนทนานั้นขึ้นอยู่กับบริบทของการสื่อสารในแต่ละครั้งว่าเป็นเช่นไร กล่าวอีกประการหนึ่งได้ว่าการศึกษาปฏิวาทะตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์คือการศึกษากำกับการสื่อสาร กล่าวคือวจนปฏิบัติศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาความหมายที่เกิดจากการใช้ภาษา เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจกับการใช้ภาษาของมนุษย์ในสังคม ซึ่งถ่ายทอดออกมาทางการใช้ภาษา เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสารกับผู้สื่อสาร ทำความเข้าใจกับเจตนาของผู้พูดจากบทสนทนาและบริบทที่อยู่เบื้องหลังถ้อยคำในการสนทนานั้น (กฤษดาพรรณ หงส์ลดารมภ์ และธีระนุช โชคสุวนิช, 2551: 1-11)

หากถ้อยคำหรือข้อความที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทั้งสองฝ่ายต้องการใช้ในสนทนากันนั้นสามารถสื่อความหมายได้อย่างตรงไปตรงมา คือผู้พูดคิดอย่างไรก็พูดออกไปได้ตามที่ใจต้องการ หรือมีการแปลความหมายของภาษาที่ใช้ในการสนทนาได้ตรงตามตัวอักษรและรูปประโยคแล้ว ปัญหาต่างๆ เช่น ความกำกวม นัยของความหมาย การตีความ และการแสดงระดับของความรู้สึกจะไม่เกิดขึ้น แต่ในความเป็นจริงของชีวิตคนเรานั้น เราไม่อาจใช้คำพูดหรือแสดงออกทางความคิดตรงตามอย่างที่ใจเราต้องการเสมอไป เพราะแม้ว่าเราจะมีความรู้และความเข้าใจในภาษาของตนเอง แต่คำพูดที่ใช้ในการสนทนาดังกล่าวกลับมีความแตกต่างกันออกไป ถ้อยคำที่มนุษย์ใช้ในการสื่อความหมายในการสนทนาจึงเป็นการกระทำที่ถ่ายทอดทางคำพูดซึ่งเรียกว่า “วจนกรรม” (กฤษดาพรรณ หงส์ลดารมภ์ และธีระนุช โชคสุวนิช, 2551: 92-93)

งานวรรณกรรม “สี่แผ่นดิน” จากบทประพันธ์ของ หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นการสร้างบทสนทนาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นงานเขียนจากความทรงจำ ประสบการณ์ตรง ประสบการณ์อ้อม จินตนาการ ผนวกกับความงดงามของถ้อยคำการใช้ภาษา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบทสนทนาของตัวละครในวรรณกรรมเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ว่ามีการใช้รูปแบบของบทสนทนาหรือการสร้างวจนปฏิบัติอย่างไรเพื่อสื่อความหมายตรงหรือโดยนัยที่สะท้อนความคิดหรือมุมมองของตัวละครซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลหรือมีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในสังคม ทศนคติ ค่านิยม การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม สภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองที่เกิดขึ้นในแต่ละสมัยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการด้านภาษาไทย โดยเฉพาะการศึกษาด้านวจนกรรมและสังคมไทยในแต่ละสมัยของกรุงรัตนโกสินทร์สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถ้อยคำสนทนาของผู้ส่งสารและผู้รับสารในบทบาทและสถานภาพที่ต่างกัน
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสุภาพที่ปรากฏในบทสนทนา
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถ้อยคำที่มีความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยในการสนทนาโต้ตอบของตัวละคร

ขอบเขตการวิจัย

นิยายเรื่องสี่แผ่นดินบทประพันธ์ของหม่อมราชวงศ์ถนัดศรี ปรามโฆที่ผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาเป็นฉบับตีพิมพ์ใหม่โดยบริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นปี พ.ศ. 2548 จำนวน 2 เล่ม คือ สี่แผ่นดินเล่ม 1 จำนวน 509 หน้า และ สี่แผ่นดินเล่ม 2 จำนวน 678 หน้า โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์ดังนี้

1. ศึกษาบทสนทนาของตัวละครเอก “แม่พลอย” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องกับตัวละครอื่นๆ
2. คัดเลือกบทสนทนาที่แสดงลักษณะของวัจนกรรมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และผู้วิจัยอาจนำข้อความบรรยายในนวนิยายมารวบรวมประกอบในการพิจารณาว่าบทสนทนานั้นเป็นวัจนกรรมประเภทใด ซึ่งการบรรยายของผู้เขียนเป็นการให้ข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจเจตนาของบทสนทนาชัดเจนยิ่งขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบวิธีการสนทนาระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร
2. ทำให้ทราบวิธีการใช้ถ้อยคำสนทนาเพื่อแสดงความสุภาพ
3. ทำให้ทราบวิธีการพูดเพื่อสื่อความหมายโดยตรงหรือความหมายซึ่งบ่งเป็นนัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

ปฏิวาทะ หมายถึงการศึกษาความหมายของการสื่อสารด้วยคำพูดโต้ตอบระหว่างบุคคลในสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน หรือคำพูดโต้ตอบของตัวละครในงานเขียนต่างๆ เช่น บทสนทนาระหว่างตัวละครในนวนิยายที่อยู่ในบริบทหรือสถานการณ์เดียวกัน

วัจนปฏิบัติศาสตร์ หมายถึงการศึกษาถ้อยคำในการสื่อสารของผู้ใช้ภาษาที่สัมพันธ์กับบริบท เป็นการตีความความหมายของภาษาที่ใช้สื่อความหมาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้พูด ผู้ฟังและสถานการณ์ของการสื่อสาร

วัจนกรรม หมายถึงการศึกษาความหมายประจำรูปภาษาของผู้พูดที่สอดคล้องกับความหมายที่เป็นเจตนาของผู้พูด หรือ ศึกษาความหมายประจำรูปภาษาของผู้พูดที่ไม่สอดคล้องกับความหมายที่เป็นเจตนาของผู้พูด ซึ่งลักษณะและของการกล่าวถ้อยคำเพื่อสื่อความหมายของผู้พูดอาจสื่อความได้ตรงตามรูปภาษาหรือสื่อความหมายได้ไม่ตรงตามรูปภาษา หรือสื่อความหมายที่นอกเหนือไปจากความหมายตามรูปภาษา เป็นถ้อยคำที่สื่อถึงการกระทำหรือทำให้เกิดการกระทำ หรือการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งตามมา

วัจนกรรมอ้อม หมายถึงความหมายที่เป็นเจตนาของผู้พูดซึ่งไม่สอดคล้องกับความหมายประจำรูปภาษาของผู้พูด

บทสนทนา หมายถึง บทพูดคุยสนทนากันระหว่างตัวละคร 2 คนขึ้นไปที่ปรากฏในบทประพันธ์นวนิยาย

ตีแผ่นดิน หมายถึงชื่อนิยายเรื่องหนึ่งที่แต่งโดยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ระยะเวลาในดำเนินเรื่องอยู่ในยุคสมัยของสี่รัชกาลคือ รัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 7 และรัชกาลที่ 8

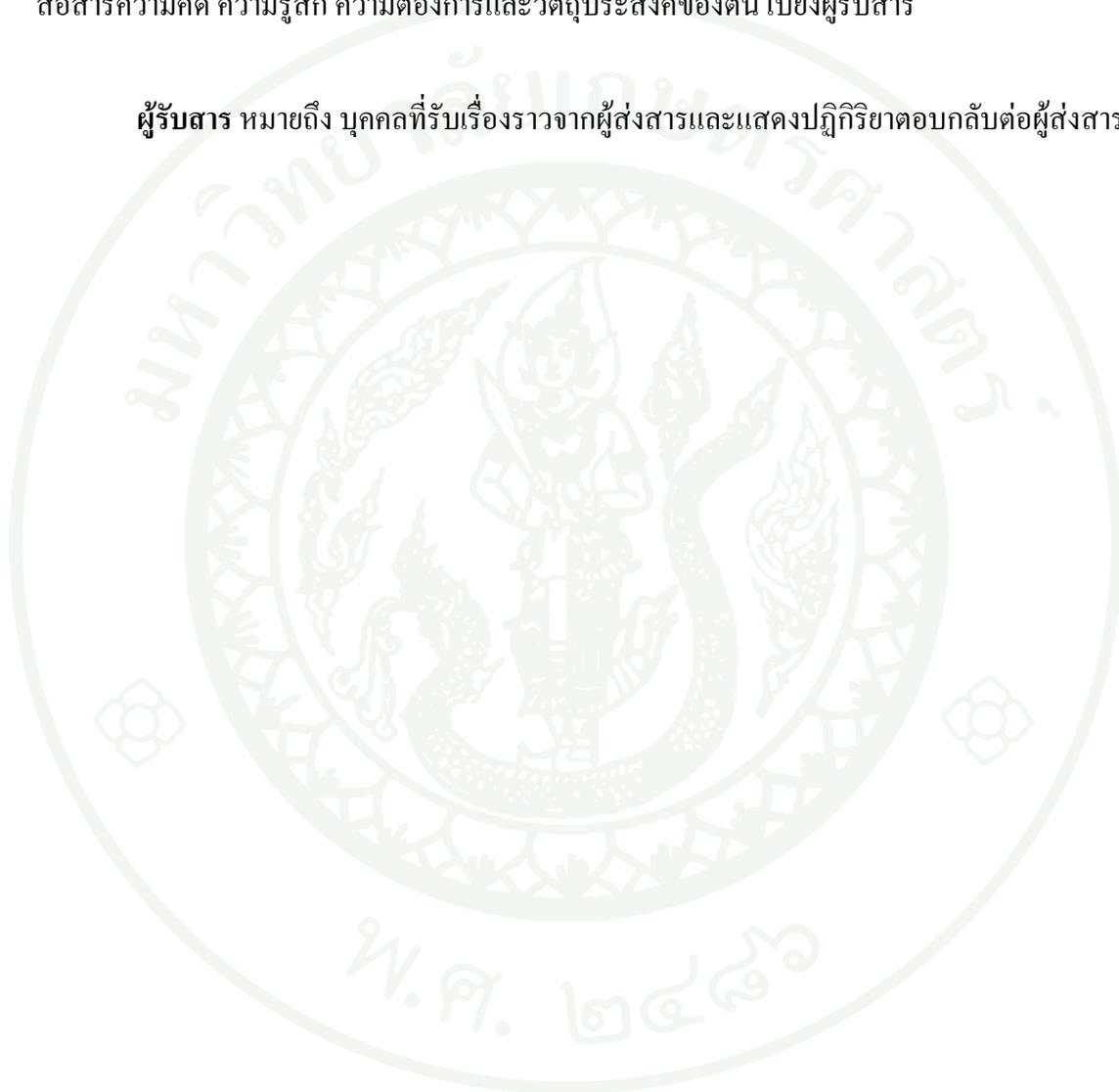
ความสุภาพ หมายถึงความสุภาพในระดับวัจนปฏิบัติ เป็นการพูดอ้อมที่สัมพันธ์กับหลักความสุภาพตามแนวคิดของเจฟฟรีย์ ลีช

ความหมายตรง หมายถึง การสื่อความหมายตามรูปภาษาในการสนทนา

ความหมายบ่งชี้เป็นนัย หมายถึงการสื่อความหมายที่ไม่ตรงตามรูปภาพ การทำความเข้าใจต้องอาศัยการตีความถ้อยคำที่เป็นบทสนทนา

ผู้ส่งสาร หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ในการส่งสารด้วยการใช้ภาษาและกิริยาท่าทาง เพื่อสื่อสารความคิด ความรู้สึก ความต้องการและวัตถุประสงค์ของตน ไปยังผู้รับสาร

ผู้รับสาร หมายถึง บุคคลที่รับเรื่องราวจากผู้ส่งสารและแสดงปฏิกิริยาตอบกลับต่อผู้ส่งสาร

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยจำแนกประเด็นของการศึกษา และแยกประเภทของเอกสารและงานวิจัยออกเป็นหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของวจนปฏิบัติศาสตร์
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวจนปฏิบัติศาสตร์
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรู้เกี่ยวกับนวนิยายไทย
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายสี่แผ่นดิน
5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนวนิยาย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวจนปฏิบัติศาสตร์
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวนิยาย “สี่แผ่นดิน”

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของวจนปฏิบัติศาสตร์

มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับวจนปฏิบัติศาสตร์ไว้หลายท่านดังจะกล่าวต่อไปนี้

ทรงธรรม อินทจักร (2550: 2-4) ได้ให้ความหมายของวจนปฏิบัติศาสตร์ไว้ว่าเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยคำพูดในสถานการณ์การสื่อสาร ผู้ที่ศึกษาวิชาวจนปฏิบัติศาสตร์จะเข้าใจในปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์

พัชรี พลวงค์ (2540: 21-29) กล่าวว่าวจนปฏิบัติศาสตร์หมายถึงศาสตร์เกี่ยวกับคำพูดหรือความหมายของถ้อยคำในภาษา ซึ่งความหมายของภาษาจะขึ้นอยู่กับการใช้ภาษาในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง โดยคนๆ หนึ่ง โดยชุมชนที่ใช้ภาษานั้น โดยผู้ที่ใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายจะต้องรู้ว่าจะใช้ภาษาอย่างไร

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง (2549: 3-9) ให้ความหมายไว้ว่าวจนปฏิบัติศาสตร์คือความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษาและผู้ใช้รูปภาษา เป็นการสื่อความหมายของผู้พูด และการเข้าใจความหมายของ

ผู้ฟัง เมื่อผู้พูดกล่าวถ้อยคำใดออกไปนั้น ผู้พูดต้องการจะสื่อความหมายอะไรและผู้ฟังเข้าใจความหมายอย่างไร

สุริยา รัตนกุล (2544: 89-108) กล่าวว่าวัจนปฏิบัติศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาความหมายของภาษาพูดมนุษย์ในสถานการณ์จริง ผู้ที่ศึกษาวิชานี้จะทราบธรรมชาติของความหมายและทราบวิธีการที่ภาษาสื่อความหมายผ่านขั้นตอนต่างๆ ของภาษาในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับคำ ประโยค หรือระดับข้อความที่ยาวกว่าประโยค

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าวัจนปฏิบัติศาสตร์หมายถึงวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับคำพูด เป็นวิชาที่ศึกษาความหมายของการสื่อสารของผู้พูดและการเข้าใจความหมายของการสื่อสารของผู้ฟัง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัจนปฏิบัติศาสตร์

การศึกษาตามแนววัจนปฏิบัติศาสตร์เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภาษาพูด เช่น ศึกษาคำพูดของคนในชีวิตประจำวันและศึกษาภาษาพูดที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งความเป็นมาในการศึกษาและแนวทางในการศึกษาแบบวัจนปฏิบัติศาสตร์มีนักภาษาและนักภาษาศาสตร์อธิบายไว้ในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามแนววัจนปฏิบัติศาสตร์ดังนี้

ทรงธรรม อินทจักร (2550: 2-4) ซึ่งให้เห็นว่าแนวคิดพื้นฐานของวิชาวัจนปฏิบัติศาสตร์คือการมุ่งศึกษาเจตนาของผู้พูดที่แฝงมากับคำพูดและศึกษาข้อความตามที่ปรากฏในสถานการณ์การสื่อสารแบบต่างๆ การศึกษาในแนววัจนปฏิบัติศาสตร์เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศาสตร์หลายแขนง เช่น การสื่อสาร การเรียนรู้ภาษา การแปล การวิเคราะห์ภาษา การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม วัจนลีลา ศาสตร์ เป็นต้น แนวคิดวัจนปฏิบัติศาสตร์มองว่าภาษาที่มนุษย์ใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวันนั้นย่อมมีความบกพร่องและไม่ชัดเจนตามธรรมชาติของการสื่อสารและการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์แต่ละคนย่อมต้องใช้ภาษาในลักษณะต่างกัน อันมีผลทำให้ทั้งผู้สื่อสารและผู้รับสารมีความเข้าใจถูก เข้าใจผิด เข้าใจคลาดเคลื่อน ดีความสวาทในเชิงบวกหรือเชิงลบ และมีปฏิริยาตลอดจนการกระทำโต้ตอบแตกต่างกันตามความเข้าใจและการแสดงออกของแต่ละบุคคล ขอบข่ายวัจนปฏิบัติศาสตร์ครอบคลุมถึงการศึกษายาที่ใช้สื่อสารในระดับความหมายของถ้อยคำ ความเหมาะสมตามเงื่อนไขในการใช้ภาษา มิติของวัจนกรรมที่สื่อถึงการสื่อความหมาย เจตนา และผลลัพธ์ การตีความ

คำพูดของมนุษย์สามารถพิจารณาได้ตามหลักความร่วมมือและหลักการวิเคราะห์ความหมายซึ่งยังเป็นนัย ในกรณีที่การกล่าวถ้อยคำไม่เป็นไปตามหลักแห่งความร่วมมือหมายถึงการละเมิดหรือการไม่ปฏิบัติตามหลักความร่วมมือทำให้การสื่อสารเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น ในส่วนของความหมายซึ่งยังเป็นนัยนั้นต้องพิจารณาทั้งในแง่ของภาษาสนทนา ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการตีความ ความเป็นทางการของบริบทการสนทนา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมสนทนา จุดมุ่งหมายในการสื่อสาร ความสุภาพ ฯลฯ การศึกษาแนววจนปฏิบัติศาสตร์จึงเป็นการศึกษาภาษาของผู้ส่งสารและผู้รับสารในหลากหลายแง่มุม

พัชรี พลาวงศ์ (2540: 21-29) ได้กล่าวถึงแนวทางในการศึกษาแบบวจนปฏิบัติศาสตร์ว่าเป็นทฤษฎีการศึกษาภาษาที่ศึกษาวัจนกรรม (Speech Acts) โดยอ้างอิงงานเขียนของออสติน (1962) ผู้เสนอแนวทางการศึกษาวัจนกรรมไว้ 3 รูปแบบ คือ 1) ศึกษาการพูดหรือเปล่งวาจาเพื่อแสดงความหมาย (Locutionary act) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือการเปล่งถ้อยคำออกมาพร้อมกับการแสดงกิริยาหรือการกระทำที่มีความหมายตามคำพูด หรือเป็นการกระทำที่ทำให้เกิดคำพูดขึ้นมา 2) ศึกษาความหมายของการพูด (Illocutionary act) โดยศึกษาคำ วลี หรือประโยคที่ผู้พูดใช้ เช่น การพูดโดยใช้รูปประโยคที่มีความหมายในเชิงตักเตือน การพูดแบบคาดเดาหรือพยากรณ์เหตุการณ์ล่วงหน้า 3) ศึกษาความหมายที่เกิดขึ้นหลังจากที่ผู้พูดได้พูดออกไปแล้ว (Perlocutionary act) เป็นวิธีการศึกษาการใช้ภาษาที่มักใช้ในการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และชักชวน ซึ่งการที่จะเข้าใจความหมายสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น จะต้องมีความเข้าใจต่อการนำภาษานั้นไปใช้ด้วย การทำความเข้าใจกระบวนการสื่อความหมายต้องพิจารณาจากตัวภาษาของผู้พูด ความเข้าใจของผู้ฟัง ประกอบกับบริบทในการใช้ภาษา หากผู้พูด ผู้ฟังและบริบทแตกต่างกันย่อมจะทำให้ความเข้าใจความหมายของสิ่งที่สื่อสารกันนั้นคลาดเคลื่อนไปด้วย

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง (2549: 3-9) กล่าวว่าวัจนปฏิบัติศาสตร์เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษาและผู้ใช้รูปภาษา และศึกษาเกี่ยวกับความหมายของสารที่สื่อโดยผู้พูดหรือผู้เขียน และศึกษาความหมายที่ตีความโดยผู้ฟังหรือผู้อ่าน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ว่าผู้พูดต้องการใช้ถ้อยคำที่พูดออกไปนั้นเพื่อสื่อความหมายอะไร การตีความเพื่อทำความเข้าใจกับการสื่อความหมายในบางกรณีอาจต้องพิจารณาบริบทประกอบด้วย การสื่อความหมายอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบริบท บริบทจึงมีอิทธิพลต่อการใช้ภาษา การที่ผู้พูดเลือกสรรการใช้ถ้อยคำในการสื่อความหมายอย่างเหมาะสม โดยมีการวิเคราะห์ว่าจะพูดกับใคร ที่ไหน เมื่อไร หรือในสถานการณ์เช่นไรคือการใช้ภาษาที่เกี่ยวข้องกับบริบท ดังนั้นประสบการณ์หรือความรู้ของผู้พูดและผู้รับสารที่มีอยู่ร่วมกันนั้น จึงมี

ความสำคัญต่อผู้รับสารที่จะสามารถเข้าใจได้ว่าผู้พูดต้องการสื่อสารอะไรนอกเหนือจากถ้อยคำที่กล่าวออกมาในบทสนทนา หัวข้อสำคัญหลักๆ ในการศึกษาวิจัยปฏิบัติศาสตร์ได้แก่การศึกษาตัวบ่งบอก (Deixis) การศึกษาความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยในการสนทนา (Conversational Implicature) การศึกษาถ้อยคำหรือวัจนกรรม (Speech Act) การศึกษาภาษาตามหลักการของความสุภาพ (Politeness Principle) และการวิเคราะห์บทสนทนา (Conversation Analysis)

สุริยา รัตนกุล (2544: 89-108) กล่าวว่าการศึกษาความหมายของภาษาสนทนาที่คนใช้พูดในสถานการณ์จริงภาษาอังกฤษเรียกว่า “Pragmatics” ภาษาไทยใช้ว่า “อรรถศาสตร์” หรือ “วัจนปฏิบัติศาสตร์” วิชาอรรถศาสตร์นี้จะทำให้ผู้ศึกษาทราบถึงธรรมชาติของความหมายได้ดียิ่งขึ้น โดยนักภาษาศาสตร์ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด วิธีการที่ภาษาสื่อความหมาย และศึกษาความหมายของภาษา ได้แก่

1. ความหมายประจำรูปภาษา (Sense) และความหมายอ้างอิง (Reference) ผู้ที่ริเริ่มศึกษาในแนวนี้คือนักปรัชญาชาวเยอรมันชื่อกอตลอบ เฟรเก (Gottlob Frege) กล่าวว่าความหมายประจำรูปภาษาเป็นความหมายระดับคำและวลี เป็นความหมายที่มีอยู่ในตัวของมันเอง โดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กล่าวคือเมื่อผู้ฟังได้ฟังคำหรือวลีนั้นแล้วสามารถเข้าใจได้ทันทีโดยที่ไม่ต้องการคำอธิบายหรืออ้างอิง ส่วนความหมายอ้างอิงเป็นความหมายที่เชื่อมโยงระหว่างความหมายประจำรูปภาษากับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อยู่ในโลกที่มีลักษณะทางกายภาพ

2. ความหมายต่างๆ ได้แก่

- ความหมายสื่อสาระ (Descriptive meaning) เป็นความหมายตรงที่พรรณนาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นความหมายกลางที่รู้จักกันอยู่ทั่วไป บางทีเรียกว่า ความหมายบ่งชี้ (referential meaning) หรือความหมายปริชาน (cognitive meaning)

- ความหมายสอดสังคัม (Social meaning) เป็นความหมายที่มักไม่มีความหมายอย่างตรงไปตรงมา แต่มีความหมายที่ทำให้เกิดความสอดคล้องและสร้างความรู้สึกเป็นมิตรให้แก่บุคคล มีการเลือกใช้ถ้อยคำที่จะนำมาใช้พูดในสถานการณ์ต่างๆ อย่างเหมาะสม เช่น ถ้อยคำสำหรับทักทายและอำลากันในวาระต่างๆ เป็นต้น

- ความหมายสื่ออารมณ์ (Expressive meaning) ไม่ใช่การสื่อความโดยตรง แต่เป็นการเพิ่มสีสันในส่วนของการแสดงอารมณ์ต่างๆ ซึ่งการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายสื่ออารมณ์มักจะเกี่ยวข้องกับความหมายเปรียบเทียบ

- ความหมายอุปลักษณ์ (Denotation) เป็นความหมายที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำ (lexeme) นั้นกับคน สัตว์ พืช สิ่งของ สถานที่ คุณสมบัติ กระบวนการ กิจกรรม ฯลฯ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้อยู่นอกระบบของภาษา แต่ภาษาสามารถบ่งชี้ความหมายของสิ่งที่มีอยู่นอกระบบได้ด้วยการอุปลักษณ์ หรือด้วยการบ่งบอก (denote) ความหมายของคำนั้น

- ความหมายปริทัศน์ (Connotation) เป็นความหมายที่สื่อให้เราคิดถึงเมื่อพบคำใดคำหนึ่ง โดยสิ่งที่คิดถึงนี้เป็นข้อมูลเพิ่มเติมที่ได้นอกเหนือจากความหมายอุปลักษณ์

Goddard (1998: 1-8) กล่าวถึงวิธีการศึกษาตามแนววรรคศาสตร์ (semantics) และอ้างถึงนักคิดชาวอเมริกันชื่อ ชาร์ลสเลต (Charles Standers Peirce) ที่มองความหมายในเชิง “สัญลักษณ์” ที่ใช้ในการสื่อความหมายและมีหลากหลายมิติ เช่น มองในแง่จุดประสงค์ของการใช้สัญลักษณ์ การแสดงออก นัยแห่งความหมายของการใช้คำ การใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อช่วยในการสื่อความหมาย ในฐานะคำศัพท์เฉพาะด้าน หรือการใช้สัญลักษณ์พิเศษที่เฉพาะเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะสื่อ การใช้ทฤษฎีทางวรรคศาสตร์มีประโยชน์ในการศึกษาความหมายของการแสดงออกหรือความหมายเชิงสัญลักษณ์ เป็นกระบวนการเพื่อมุ่งอธิบายและศึกษาความหมายในสิ่งที่ต้องการ

Mey (1993: 5-11) กล่าวถึงการใช้วิธีการศึกษาแบบวัจนปฏิบัติศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจกับมุมมองและทัศนคติของมนุษย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลากหลายประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจ เช่น พิจารณาภูมิหลังของเรื่องราว ความเป็นมา พิจารณาตัวบุคคลว่าใครพูด ตลอดจน โอกาสและสถานที่ในการใช้ภาษา การพิจารณาความหมายของการสื่อสารตามแนววัจนปฏิบัติศาสตร์นี้ต้องพิจารณาองค์ประกอบอื่นๆ ด้วย เช่น วากยสัมพันธ์ (phonology) สัทศาสตร์ (syntax) และวรรคศาสตร์ (semantics) รวมทั้งทัศนคติของบุคคลในการมองต่างมุม องค์ประกอบแต่ละอย่างล้วนผูกพันและเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นต้องพิจารณาทั้งในแง่มุมมองของคนใน (insider) และคนนอก (outsider) ประกอบกันเพื่อทำความเข้าใจกับความหมาย ปัญหา หรือข้อจำกัดที่เกิดจากการสื่อสาร ซึ่งอาจต้องมองไปถึงประเด็นด้านชาติพันธุ์ ความสามารถในการคิด การโต้แย้ง การใช้ภาษา การศึกษา มานุษยวิทยา จิตวิทยา ฯลฯ

Peccei (1999: 42-49) กล่าวว่าการศึกษาตามแนว “วจนปฏิบัติศาสตร์” เป็นการวินิจฉัยความแตกต่างของความหมายที่แฝงอยู่ในความหมายจากหลากหลายมุมมอง แนวคิดนี้มีพื้นฐานการมองจากความสามารถของแต่ละบุคคลที่ได้รับสารจากสื่อเดียวกันและมีการแปลสารเป็นความเข้าใจที่แตกต่างกัน ในบางครั้งความรู้ในคำศัพท์และไวยากรณ์อาจจะไม่เพียงพอที่จะทำความเข้าใจกับสารที่ได้รับ คำพูดประโยคเดียวกันอาจมีความหมายที่แตกต่างกันในการรับรู้ของผู้ฟังที่มี วัย เพศ และประสบการณ์ที่แตกต่างกัน “ปฏิวาทะ” และ “ความหมาย” เป็นสองประเด็นหลักสำคัญที่อยู่ควบคู่กันในการศึกษาตามแนว “วจนปฏิบัติศาสตร์” ที่มองลึกไปถึงการทำความเข้าใจในความหมายที่ได้ยินหรือได้อ่านตลอดจนความสามารถในการถ่ายทอดความหมายเมื่อจะพูดหรือเขียน กล่าวอย่างกว้างๆ ได้ว่าการศึกษาวจนปฏิบัติศาสตร์ (pragmatics) เน้นศึกษาประเด็นของความหมายที่ต้องตีความและทำความเข้าใจโดยใช้ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคมประกอบ

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวจนปฏิบัติศาสตร์ข้างต้นสรุปได้ว่าวจนปฏิบัติศาสตร์เป็นการศึกษาความหมายของภาษาที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างบุคคล การทำความเข้าใจความหมายของภาษาที่สื่อสารต้องอาศัยการพิจารณาความหมายจากมุมมองหรือบริบทแวดล้อมต่างๆ ประกอบด้วยเพื่อช่วยให้สามารถทำความเข้าใจเรื่องราวของความหมายในภาษาได้ดีขึ้น

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรู้เกี่ยวกับนวนิยายไทย

นวนิยายไทยเป็นรูปแบบวรรณกรรมที่รับมาจากตะวันตก โดยผู้ที่นำรูปแบบนี้มาเผยแพร่คือผู้ที่ได้ไปศึกษาเล่าเรียนในประเทศตะวันตกหรือผู้ที่ได้รับการศึกษามาในระดับสูง การรับรูปแบบของนวนิยายตะวันตกเข้ามาในสังคมไทยในยุคแรกๆ มักเป็นการรับมาแบบแปลโดยตรง (ตรีสิลป์ บุญขจร, 2542: 10) ในระยะที่สังคมไทยรับนวนิยายตะวันตกเข้ามานั้นมีพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับทำให้มีผลให้คนทั่วไปในสังคมเริ่มได้รับการศึกษามากขึ้นและชนชั้นกลางของสังคมเริ่มมีบทบาทในสังคมมากขึ้นกว่าในยุคก่อน การศึกษาที่กว้างขึ้นส่งผลให้จำนวนผู้อ่านวรรณกรรมมีมากขึ้นตามไปด้วย เมื่อคนอ่านมากขึ้นทำให้เกิดความต้องการรูปแบบวรรณกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ทำให้นวนิยายตะวันตกได้ถูกปรับให้เข้ากันได้กับวัฒนธรรมของคนในสังคมไทย เดิมสังคมไทยมีรูปแบบของบันเทิงคดีในลักษณะของร้อยกรองซึ่งมักเกี่ยวข้องกับเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ ที่ล้วนมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์บุญญาบารมีเป็นส่วนประกอบสำคัญ แต่เมื่อนวนิยายแนวร้อยแก้วเริ่มแพร่หลายและเป็นเรื่องที่ใกล้เคียงกับวิถีชีวิตจริงของคนจึงทำให้สังคมตอบรับกับนวนิยายได้เร็ว ความเจริญด้านการพิมพ์เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้มีการผลิตงานวรรณกรรม

เพื่อตอบสนองความต้องการอ่านของคนได้อย่างรวดเร็วและผลิตได้เป็นจำนวนมาก มีรูปแบบการกระจายสินค้าได้กว้างไกลสู่กลุ่มต่างๆ ของสังคม

สายทิพย์ นุกุลกิจ (2543: 172-178)) และ นภัทร อังกูรสินธนา (2551: 27) กล่าวถึง วัตนาการของนวนิยายไทยว่าในยุคแรกคนไทยเริ่มจากการแปลนวนิยายตะวันตก ต่อจากนั้นคนไทยได้คิดแต่งนวนิยายขึ้นเองโดยใช้วิธีเลียนแบบหรือดัดแปลงจากเรื่องแปลของตะวันตกและแพร่หลายกว้างขวาง เช่น นวนิยายเรื่องความพยายาม โดย “แม่วัน” แปลจากนวนิยายตะวันตกเรื่อง “Vendetta” ของ Marie Corelli ลงพิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสารทวีปัญญา (วิภา กงกะนันท์, 2550: 19) และ จดหมายจากวางหรั้ พระนิพนธ์ของ น.ม.ศ. ดัดแปลงมาจาก Letters from a Selfmade Merchant to His Son ของ ลอริเมอร์ (Lorimer) นวนิยายที่เป็นไทยแท้เริ่มต้นประมาณปี พ.ศ. 2472 ในสมัยรัชกาลที่ 7 นวนิยายไทยมีความเป็นตัวของตัวเองเนื่องจากความนิยมในนวนิยายแปลลดลง นวนิยายไทยได้รับการแต่งเรื่องขึ้นโดยใช้ตัวละคร ฉาก และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในเมืองไทย นอกจากนี้ยังเกิดมีแนวนวนิยายประเภทต่างๆ ขึ้น เช่น นวนิยายสะท้อนชีวิตครอบครัวและนวนิยายแสดงข้อคิด หลังประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 นวนิยายไทยพัฒนาไปสู่นวนิยายแนวเพื่อชีวิตและสะท้อนสังคม มีการหยิบยกสภาพชีวิตจริงของสังคมในแง่มุมที่เป็นปัญหาสังคม ชีวิตของคนชั้นต่ำในสังคม การเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น สงครามชีวิต (ศรีบูรพา) และหญิงคนชั่ว (ก.สุรางคนางค์) แต่ในยุคสมัยแห่งรัฐนิยม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) รัฐบาลมีนโยบายจำกัดสิทธิเสรีภาพของนักเขียนทำให้นักเขียนจำนวนหนึ่งหยุดการผลิตงานเขียนไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง พอถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้คนบอบช้ำบาดเจ็บจากภาวะสงครามทำให้นักเขียนนวนิยายต้องผลิตผลงานนวนิยายแนวชโลมใจให้ผู้อ่านเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินจนลืมสภาพความทุกข์ยากในชีวิตจริง มีผลทำให้เกิดนวนิยายแนวหลีกหนีหรือนวนิยายแนวบันเทิงขึ้นมา สมัยต่อมาเป็นยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีนโยบายห้ามนักเขียนวิพากษ์วิจารณ์การเมืองและสังคม นักเขียนในยุคนี้จึงหลีกเลี่ยงไปเขียนนวนิยายแนวชีวิตและประชาชน ในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมาถึงปัจจุบันนวนิยายมีเสรีทางความคิดมากขึ้นและมีแนวทางที่ความแตกต่างหลากหลายทำให้ผู้เขียนนวนิยายผลิตงานเขียนที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพสู่ท้องตลาด (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2542: 217)

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายสี่แผ่นดิน

ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย (2550: 12-13) เขียนหนังสือเรื่องสี่แผ่นดินกับเรื่องจริงในราชสำนักสยาม เป็นการศึกษาข้อมูลต่างๆ ที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชระบุไว้ในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินและพบว่านวนิยายสี่แผ่นดินสะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริง อิงอยู่กับเรื่องจริง บางเรื่องบางตอนในสี่แผ่นดินไม่มีปรากฏอยู่ในเอกสารใดๆ แต่เมื่อสอบถามจากผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ที่ยังมีความทรงจำคืออยู่จึงพบว่าเป็นเรื่องจริง เรื่องบางเรื่องเป็นเรื่องราวที่ทราบกันเฉพาะกลุ่ม เฉพาะตระกูล หรือเป็นเรื่องที่บอกเล่าสืบกันมาเฉพาะคนในรั้วในวัง ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัยได้นำข้อมูลจากนวนิยายไปตรวจสอบเทียบกับข้อมูลที่เป็นจริงในด้านเหตุการณ์ สถานที่ ตัวบุคคล รวมถึงรายละเอียดในการแต่งกาย เครื่องประดับ เครื่องใช้ ของเล่น ของสะสม ยานพาหนะ ขนบประเพณี มารยาท งานฝีมือ การละเล่น เรื่องลับของชาววัง ฯลฯ ผลการตรวจสอบปรากฏว่าตรงกับหลักฐานและพยานบุคคล เรื่องราวในสี่แผ่นดินจึงเป็นเรื่องที่มีความน่าเชื่อถือเพราะเกิดขึ้นในสถานที่จริง เกิดกับบุคคลจริง โดยสิ่งต่างๆ ล้วนเป็นความจริงในอดีต แม้ว่าเหตุการณ์ต่างๆ ได้ผ่านพ้นไปแล้ว บุคคลต่างๆ ในเรื่องได้เสียชีวิตกันไปหมดแล้ว และสถานที่บางแห่งได้เปลี่ยนแปลงไปจนไม่เหลือร่องรอยเดิม แต่ผู้เขียนก็ได้พยายามค้นคว้าหาหลักฐานต่างๆ เพื่อนำเสนอข้อเท็จจริงเพื่อยืนยันตามที่กล่าวอ้าง ทั้งหลักฐานจากภาพถ่ายในอดีตเกี่ยวกับสถานที่ ภาพถ่ายบุคคลที่เกี่ยวข้อง บันทึกเหตุการณ์ จดหมายเหตุ ข้อมูลจากบันทึกประวัติศาสตร์ หนังสือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องชีวิตชาววัง เป็นต้น

นวนิยายเรื่อง “สี่แผ่นดิน” เป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ที่มีฉากเป็นเนื้อเรื่อง (ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2550: 12-13) โดยมีตัวละครหลักคือ “แม่พลอย” ทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้อ่านไปสู่เรื่องราวของตัวละครอื่นๆ และเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมไทยตั้งแต่แผ่นดินที่ 1 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) แผ่นดินที่ 2 สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) แผ่นดินที่ 3 สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) และแผ่นดินที่ 4 สมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) เรื่องราวในแต่ละแผ่นดินโดยสังเขปมีดังนี้

แผ่นดินที่ 1

เจ้าคุณพ่อของพลอยเป็นขุนนางกินตำแหน่งพระยา มีบ้านหลังใหญ่โตอยู่ที่คลองบางหลวง แม่แหม่มแม่ของพลอยเป็นภรรยารอง พลอยมีพี่ชายแม่เดียวกันชื่อเพ็ญ เจ้าคุณพ่อของพลอยมีบุตรกับ

ภรรยาเอก 3 คนคือ คุณอุ้น คุณชิต และคุณเชย ทั้ง 3 คนนี้มีศักดิ์เป็นพี่ต่างมารดาของพลอย คุณหญิงเอี่ยมภรรยาเอกแยกทางกับเจ้าคุณพ่อและกลับไปอยู่บ้านเดิมที่อัมพวา สิทธิในการปกครองคนในบ้านจึงตกอยู่กับคุณอุ้นพี่สาวคนโต คุณอุ้นเกลียดชังแม่แหม่มที่เป็นเหตุให้คุณหญิงต้องออกจากบ้านไปและไม่อยากรับพลอยเป็นน้อง คุณอุ้นมีท่าทีปั้นปึ่งและชอบพุดจาให้พลอยกับแม่เจ็บช้ำน้ำใจอยู่เสมอ คุณอุ้นหาเมียให้เจ้าคุณพ่ออีกคนเพื่อกันแม่แหม่มให้ห่างจากเจ้าคุณพ่อ เมียใหม่ของเจ้าคุณพ่อก็มีลูกสาวชื่อแหวน พลอยจึงมีศักดิ์เป็นพี่สาวของแหวน ส่วนเพิ่มเป็นผู้ชายคุณอุ้นจึงไม่ค่อยใส่ใจนัก แต่คุณอุ้นรักและให้ท้ายคุณชิตมากทั้งๆ ที่คุณชิตมีนิสัยไม่ดี คุณเชยนั้นทำตัวเป็นพี่และเพื่อนที่แสนดีของพลอยแต่คุณเชยไม่ค่อยยอมลงให้กับคุณอุ้น

พลอยและแม่แหม่มอยู่ในบ้านด้วยความคับแค้นใจ จนในที่สุดแม่แหม่มได้ขอแยกตัวออกมาจากบ้านคลองบางหลวง นำพลอยไปถวายตัวกับเสด็จพระองค์หญิงเจ้านายฝ่ายในแล้วผันตัวองกลับไปอยู่ภูมิลำเนาเดิม นานๆ ที่แม่แหม่มจะมาเยี่ยมพลอยในวังและไม่นานแม่แหม่มก็มีสามีใหม่ ชีวิตในวังของพลอยมีเพื่อนสนิทชื่อซ้อย มีคุณสายนางพระกำนัลของเสด็จเป็นผู้ปกครอง พลอยเป็นคนเรียบร้อยไม่ค่อยพุดจาแต่ซ้อยเป็นคนพุดมาก มีนิสัยทโมนกล้าแกร่งไม่กลัวใคร ชอบพุดจาตรงไปตรงมา ชีวิตในวังมีหลายอย่างให้พลอยได้เรียนรู้ทั้งเรื่องการบ้านการเรือน กิริยามารยาท การเข้าเฝ้าปรนนิบัติเจ้านาย พลอยรื่นเริงสนุกสนานกับงานต่างๆ ที่ในวังจัดให้มีขึ้นอย่างครึกครื้นตามโอกาสต่างๆ

เมื่อถึงวัยโกนจุก เสด็จเป็นธุระจัดการงานโกนจุกให้พลอยและซ้อยอย่างใหญ่โต งานจัดขึ้นที่บ้านของซ้อย มีท่านเจ้าคุณพ่อของพลอยมาเป็นประธานในงานสร้างความปลาบปลื้มแก่พลอยยิ่งนัก ระยะเวลาหลังแม่แหม่มไม่ได้มาเยี่ยมพลอยเหมือนเคยเพราะตั้งท้องกับสามีใหม่และแม่แหม่มเสียชีวิตหลังคลอดบุตรได้ไม่นานทำให้พลอยเสียใจมาก พลอยสนิทกับครอบครัวของซ้อยมาก โดยเฉพาะพี่เลี้ยงพี่ชายของซ้อยนั้นพลอยรู้จักมาตั้งแต่เด็ก เมื่อชีวิตพลอยเข้าสู่วัยสาวรุ่นพี่เลี้ยงเริ่มมีทีท่าสนใจพลอยและเกี่ยวพาราตีพลอยจนพลอยเริ่มมีใจให้พี่เลี้ยง แต่เมื่อพี่เลี้ยงไปรับราชการทหารที่นครสวรรค์พี่เลี้ยงได้ภรรยาที่นั่นทำให้พลอยเสียใจแต่ไม่นานพลอยก็เริ่มทำใจได้

คุณเปรมมหาดเล็กหลวงเริ่มรุกเข้ามาในชีวิตพลอย เริ่มจากการมองพลอยด้วยความสนใจ ทุกครั้งที่พบกันจนถึงการเป็นเพื่อนกับพี่เลี้ยงพี่ชายของพลอยเพื่อเป็นสะพานสู่พลอย ที่สุดคุณเปรมเข้าทางผู้ใหญ่ ทั้งเสด็จ เจ้าคุณพ่อ และคุณสายต่างเห็นดีเห็นงามให้พลอยออกเรือนกับคุณเปรม ที่สุดพลอยต้องออกจากวังมาแต่งงานและอยู่ที่บ้านคลองพ้อมของ คุณเปรม คุณเนียนและคุณนุ้ยอา

ของคุณเปรมดีกับพลอยมาก พลอยอยู่ๆ ไปก็ทราบว่าคุณเปรมว่าคุณเปรมเคยมีภรรยาแล้วและมีลูกด้วยกันหนึ่งคนชื่อประพนธ์ (อัน) แต่คุณเปรมไม่ได้ยกย่องว่าคนนั้นและเลิกร้างกันไปในที่สุด พลอยเห็นอันครั้งแรกก็นึกรักและเลียดอันอย่างลูกทำให้คุณเปรมดีใจมาก เสด็จกรี๊วมากเมื่อทราบว่าคุณเปรมเคยมีลูกเมียมาก่อน

ชาววังมีงานใหญ่คืองานพระเมรุกรมขุนสุพรรณฯ ที่บางปะอิน ช้อยชวนพลอยไปงานนี้ด้วยพลอยจึงขออนุญาตคุณเปรม ซึ่งคุณเปรมไม่ขัดข้องและคุณเปรมเองก็ต้องตามเสด็จเจ้านายไปบางปะอินด้วยเช่นกัน พลอยพาอันไปด้วยโดยลงเรือไปกับคุณสายและช้อย งานพระเมรุกรมขุนสุพรรณฯ ที่บางปะอินใหญ่โตมากแต่เมื่องานนี้แล้วเสร็จ ชาววังก็มีเรื่องเศร้าเกิดขึ้นอีกจากเหตุสิ้นพระชนม์ด้วยไข้พิษของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์หนึ่งที่บางปะอิน ทางวังได้จัดพิธีสงฆ์ พระศพแล้วเชิญใส่พระโกศกลับพระนคร

ขณะที่พลอยตั้งครุฑแก่พลอยได้ทราบข่าวว่าคุณเคยว่าเจ้าคุณพ่อเจ็บหนัก เมื่อพลอยคลอดบุตรเป็นชายชื่อประพนธ์ (อัน) คุณเปรมดีใจ ส่วนอาการของเจ้าคุณพ่อนั้นคุณเขยวางใจให้หมอโอสถดูแลจนคุณเขยสนิทสนมกับหลวงโอสถเป็นพิเศษ หลังคลอดได้ระยะหนึ่งพลอยพาหลานมาราบเจ้าคุณพ่อและพักอยู่ที่บ้านคลองบางหลวงหลายวันทำให้เจ้าคุณพ่อดีขึ้น แต่แล้วเจ้าคุณพ่อก็หมดลมไปในเช้าวันหนึ่งขณะนั่งเล่นกับอันอยู่บนที่นอน หลังสิ้นเจ้าคุณพ่อคุณเขยออกจากบ้านไปใช้ชีวิตอยู่กับหลวงโอสถ

กลางดึกคืนวันหนึ่งคุณเปรมชวนพลอยพลอยดูดวงหางดวงใหญ่บนท้องฟ้า ในระยะเวลาไม่กี่วันต่อมามีข่าวพระพุทธเจ้าหลวงประจวบและสวรรคตที่พระที่นั่งอัมพรสถาน พลอยไปคอยเฝ้าถวายบังคมพระบรมศพที่ถนนราชดำเนินในตั้งแต่เย็นจนฟ้ามืด เมื่อพระยานมาศเชิญพระบรมศพผ่านมาถึงผู้คนร้องไห้เอื้ออิ่งด้วยความเศร้าสลด พลอยเฝ้าดูจนกระบวนแห่ลับหายเข้าประตูวังไป

แผ่นดินที่ 2

พลอยตั้งครุฑที่สองมีบุตรเป็นชายชื่อประพนธ์ (อ้อด) และตั้งครุฑที่สามมีบุตรเป็นหญิงชื่อประไพ คุณเปรมได้รับเลื่อนขั้นตามลำดับจนกินบรรดาศักดิ์คุณพระที่พระบริบาลภูมินาถ ชีวิตพลอยส่วนมากอยู่แต่ในบ้านดูแลลูกๆ และกิจการงานในบ้าน คุณเปรมเป็นผู้นำข่าวสารจากภายนอกมาเล่าให้พลอยฟังอยู่เสมอทำให้พลอยได้รับทราบความเป็นไปต่างๆ ของบ้านเมือง คุณเปรมทำงาน

ในกรรมวังมีชีวิตอยู่ใกล้ชิดเบื้องยุคลบาท คุณเปรมเป็นหนุ่มสังคม มีการคบค้าสมาคมกับผู้คนมากมาย คุณเปรมจึงพิถีพิถันในการแต่งตัวตามสมัยนิยม

ในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ความครึกครื้นอยู่ที่ฝ่ายหน้า เพราะต้นรัชกาลนี้ยังไม่มีฝ่ายใน และฝ่ายในของรัชกาลก่อนเสด็จไปประทับนอกวังตามธรรมเนียม เมื่อเสด็จสิ้นพระชนม์พลอยเสียใจมาก และได้เข้าไปช่วยงานพระศพในวัง คุณเชย พี่เพิ่ม และซ้อยยังคงแวะเวียนมาหาพลอยอยู่เสมอ คุณเชยเล่าถึงชีวิตของตนเองที่ยากลำบากและตอนนี้เปิดร้านขายยาใกล้กับหลวงโอสถผู้เป็นสามี พี่เพิ่มแจ้งข่าวคราวพลอยว่าคุณซิดเหลวไหลหนักขึ้นทุกวัน มีเมียไปทั่ว ถลุงเงินคุณอุ่นไปเล่นการพนันจากแรกๆ ของเงิน หลักรๆ กลายเป็นข่มขู่ จนคุณอุ่นต้องทยอยขายที่ดินและของมีค่าต่างๆ เพื่อหาเงินมาให้คุณซิดผลาญ ซ้อยเล่าว่าพี่เนื่องพาภรรยามาอยู่ที่บ้านและไม่ค่อยถูกกันกับคุณแม่ซ้อยจึงจะรับแม่เข้าไปอยู่ด้วยในวัง

ในด้านอนาคตของลูกๆ อันสนใจด้านการทหาร อันสนใจด้านกฎหมาย คุณเปรมจึงวางแผนจะส่งอันและอ้อดไปเรียนเมืองนอก พลอยไม่อยากจะให้ลูกไปจากอกแต่ก็เห็นแก่อนาคตของลูกจึงไม่กล้าค้าน วันหนึ่งคุณอุ่นมาหาพลอยเพื่อให้พลอยช่วยรับจ่านำบ้านคลองบางหลวง พลอยรับปากช่วยเหลือและขอให้คุณอุ่นมาอยู่ใกล้ๆ พลอยเพื่อคุณซิดจะได้ไม่มารบกวนอีก คุณอุ่นซึ่งใจพลอยมากและรู้สึกผิดที่เคยร้ายกาจกับพลอย คุณเชยมากราบคุณอุ่นแต่คุณอุ่นยังไม่ยอมรับในที่แรก แต่เพราะพลอยขอร้องคุณอุ่นจึงขอมญาติดีกับคุณเชย

อันและอ้อดเดินทางไปเรียนเมืองนอก พวกเขาเขียนจดหมายติดต่อทางบ้านเสมอทำให้พลอยคลายคิดถึงลูกไปได้บ้าง เมื่อสังคมเปลี่ยนไปพลอยก็ต้องเปลี่ยนแปลงตนเองตามสมัยนิยม ด้วยการไว้ผมยาว ขัดฟันขาวและนุ่งซิ่น

คุณเปรมเล่าว่าในหลวงทรงหมั่นกับพระวรกัญญาทำให้ผู้คนไปเฝ้าพระวรกัญญากันมาก เพื่อหวังพึ่งใบบุญท่านในวันหน้าแต่พลอยไม่ปรารถนาจะทำตัวประจบเจ้านายเช่นนั้น ต่อมาพลอยได้ข่าวว่าในหลวงทรงถอนหมั้นพระวรกัญญาและพวกที่เคยเฝ้าต่างหายหน้ากันไปหมด วันหนึ่งพลอยตามคุณเปรมไปดูละครและรู้สึกวางตัวไม่ถูกที่จะเฝ้าคุณในหลวงซึ่งแสดงละครอยู่บนเวที

จดหมายของลูกจากเมืองนอกทำให้พลอยทราบว่าอันเรียนด้านกฎหมายที่ฝรั่งเศส อ้อดเรียนด้านอักษรศาสตร์ที่อังกฤษ คุณเปรมได้เลื่อนยศเป็นพระยา พลอยจึงได้เป็นคุณหญิงทำให้พี่

น้องทุกคนต่างแสดงมาความยินดีด้วย อันเรียนจบกลับเมืองไทยพร้อมกับภรรยาหนุ่มชาวฝรั่งเศส ชื่อ “ลูซิลล์” ทำให้คุณเปรมและพลอยกลุ้มใจ คุณเปรมและพลอยเขียนจดหมายถึงอ็อคที่อยู่อังกฤษ ห้ามมีเมียหนุ่ม ส่วนประไพยิ่งโตเป็นสาวพลอยยิ่งเป็นห่วงเพราะประไพทำตามตามสมัยนิยม ในหลวงเสด็จประทับพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานและมีข่าวทรงพระประชวรและเสด็จสวรรคตหลังวันประสูติกาลของพระราชธิดาเพียงหนึ่งวัน การเสด็จสวรรคตทำให้คุณเปรมเสียใจจนสิ้นสติ

แผ่นดินที่ 3

หลังการสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 6 คุณเปรมแลดูเนือยลงไปมาก พลอยกลายเป็นผู้ชี้ชวนให้คุณเปรมสนใจเหตุการณ์ต่างๆ คุณเปรมสนใจแต่เรื่องเลี้ยงม้าและขี่ม้า อ็อคกลับจากอังกฤษ ทุกคนไปรับอ็อค พลอยโล่งใจที่อ็อคไม่ได้คว้าเมียหนุ่มกลับมาด้วย อ็อคเล่าเรื่องเมืองนอกและความแตกต่างระหว่างเมืองนอกกับเมืองไทยให้คนในบ้านฟัง อ็อคยังไม่คิดจะทำงานการอะไร บอกว่ายังมีเวลาอีกมากและอยากอยู่บ้านกับพลอยให้นานๆ ไปก่อน

วันหนึ่งคุณเปรมบอกพลอยว่าได้เสียสละตนเองลาออกจากการเพื่อคุณภาพให้งบประมาณลงตัวสำหรับจ่ายเงินเดือนข้าราชการ ชีวิตคุณเปรมหลังออกจากงานแรกๆ ก็ดูจะได้พักผ่อนแต่ต่อมาคุณเปรมเริ่มเบื่อหน่ายและมีอารมณ์หงุดหงิด นุนเฉียวง่าย พลอยปรึกษาเพิ่มเรื่องคุณเปรมเพิ่ม แนะนำให้พลอยหาสาว ๆ มาปรนนิบัติคุณเปรม พลอยก็เห็นด้วยแต่คุณเปรมไม่สนใจ อันและลูซิลล์เริ่มระหองระแหงกัน อันเอาแต่ทำงานนอกบ้านและไม่ค่อยจะกลับบ้าน ส่วนลูซิลล์ก็ออกสมาคมกับเพื่อนฝูงชาวต่างชาติด้วยกัน ประไพชอบแต่งตัวตามสมัยนิยมและมักพูดคุยในเรื่องที่พลอยไม่ค่อยเข้าใจ

คุณเปรมได้รับอุบัติเหตุตกจากหลังม้าถึงแก่ความตายกะทันหัน พลอยตกใจมากจนตั้งตัวไม่ติดและทำอะไรไม่ถูก อ็อคกลายเป็นคนที่มีสติที่สุดในการเป็นแม่งานจัดงานศพคุณพ่อและกระจายงานให้พี่น้องและบุคคลในบ้านทำ หลังงานศพพลอยขอให้ลูกๆ ช่วยดูแลกิจการต่างๆ ของคุณเปรม อ็อคและประไพเห็นว่าอันเหมาะสมที่จะเป็นผู้จัดการงานต่างๆ สืบแทนคุณเปรม พลอยยังคงเป็นห่วงอ็อคที่ยังไม่ยอมทำงานแต่อ็อคยังคงมีเหตุผลที่อยากอยู่ใกล้ชิดพลอยให้นานๆ ต่อไปอีก สักมพระนครรำลือถึงคำทำนายของพระพุทธรูปอดฟ้าว่ากษัตริย์ราชวงศ์จักรีจะเสวยอำนาจได้เพียง 150 ปี เพิ่มบอกพลอยว่าคนพูดคุยกันหนาหูเรื่องการล้มล้างอำนาจกษัตริย์และอันอาจมีส่วนเกี่ยวข้อง

พลอยไม่เชื่อและไม่อยากให้เป็นเช่นนั้นแต่เมื่อถามอื่นๆ ยืนยันว่าจะซื้อสัตย์สุจริตต่อบ้านเมืองทำให้พลอยคลายกังวลแต่ยังไม่วางใจนัก

พระนครมีงานฉลอง 150 ปี พลอยไปเดินเที่ยวไม่ไหวเพราะผู้คนเบียดเสียดกันเยอะมาก ซ้อยและเพิ่มไปเที่ยวงานและกลับมาเล่าอย่างสนุกสนาน อันบังคับลูซิลล์ให้กลับฝรั่งเศส ก่อนกลับลูซิลล์ล่าลาและทอดพลอยทั้งน้ำตา เพิ่มแจ้งข่าวกบฏทำการ โดยคณะปฏิวัติขณะในหลวงรัชกาลที่ 7 ประทับ ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน เพิ่มและอ้อคพูดคุยกันเป็นนัยเหมือนรู้ว่าอันมีส่วนในการนี้แต่พลอยไม่เชื่อและมองว่าอ้อคหาความอื่น 2-3 วันให้หลังอันกลับบ้านและบอกทางบ้านว่าคณะราษฎรกระทำการสำเร็จขอให้เรียกว่า “เปลี่ยนแปลงการปกครอง” หรือ “ปฏิวัติ” เพราะฟังดูดีกว่าคำว่า “กบฏ” ซ้อย เชย หลวงโอสถ และคุณอุ้นล้วนมีท่าทีสำรวมนอบน้อมกับอันเป็นพิเศษ ส่วนอันขัดใจกับอันอย่างเปิดเผยเพราะมีแนวคิดทางการเมืองต่างกัน

สถานการณ์บ้านเมืองอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ เดือนตุลาคม 2476 อันบอกพลอยว่าทหารโคโรราซ ทหารหัวเมืองทางเหนือและทหารอยุธยาทยอยมาตั้งที่ดอนเมืองเผชิญหน้ากับรัฐบาล เพิ่มถูกตำรวจจับขังคุก 5 วันฐานร้องตะโกนสนับสนุนฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลอยู่ข้างถนน ฝ่ายทหารหัวเมืองและฝ่ายรัฐบาลคณะราษฎรต่างอ้างว่าทำเพื่อในหลวงแต่ในที่สุดรัฐบาลเป็นฝ่ายชนะ ฝ่ายทหารถอนกองกำลังกลับที่ตั้ง นายทหารหลายคนถูกจับกุมคุมขังแล้วส่งตัวขึ้นศาลรวมทั้งอันด้วย พลอยขอให้อันหาทางช่วยเหลืออันแต่อันเองก็ต้องคอยระวังตัวไม่ให้เป็นที่ระแวงสงสัย ทางฝ่ายอันนั้นเป็นคนรักพวกพ้อง ยึดมั่นอุดมการณ์ ไม่ให้การเพื่อเอาตัวรอดเพียงคนเดียวและคิดว่าตนเองได้ทำในสิ่งที่ถูกต้องแล้ว อันเตือนพลอยไม่ให้ไปเยี่ยมอันเพราะอาจถูกฝ่ายรัฐบาลระแวงทั้งครอบครัว

อ้อคนำจดหมายอันมาให้พลอย 2 ฉบับ อันพรรณนาความเสียใจที่คนไทยต้องต่อสู้ห้าห้านกันเอง อันห้ามพลอยไม่ให้ไปเยี่ยมเพราะครอบครัวอาจถูกมองในทางที่ไม่ดี เพิ่มไปร่วมส่งเสด็จในหลวงรัชกาลที่ 7 เสด็จฯ ยุโรปที่ตำหนักแพท่าน้ำ เพิ่มเล่าว่าในหลวงทอดพระเนตรผู้คนและบ้านเมืองด้วยสายพระเนตรอาลัยจากเรือพระที่นั่งและคาดว่าพระองค์ท่านไม่น่าจะเสด็จกลับมาเมืองไทยอีก อ้อคนำข่าวร้ายมาบอกพลอยว่าศาลตัดสินประหารชีวิตอันแต่ยังมีหวังเพราะในหลวงอาจไม่ยอมลงพระปรมาภิไธยสั่งประหาร เพิ่มบอกว่าการเมืองอาจมีทางรอดจากการขอพระราชทานอภัยโทษ พลอยและอ้อคไปเยี่ยมอันที่เรือนจำบางขวาง พลอยเตรียมอาหารที่อันชอบไปด้วยหลายรายการสำหรับอันและเพื่อนๆ ในคุก เพิ่มมีข่าวสารบ้านเมืองมาแจ้งพลอยว่าในหลวงรัชกาลที่ 7 ทรงสละราชสมบัติ

แผ่นดินที่ 4

แผ่นดินใหม่รัชกาลที่ 8 ในหลวงทรงพระเยาว์และประทับอยู่ต่างประเทศ พลอยรู้สึกรักในหลวงพระองค์ใหม่ยิ่งนัก พลอยมีอายุเพิ่มมากขึ้น ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายคุณเปรมคุณเนี่ยน คุณนุ้ย และนางพิศบ่าวผู้ดูแลพลอยมาตั้งแต่พลอยยังเล็กต่างเสียชีวิตลง ประไพลูกสาวคนเล็กโตเป็นสาวแล้ว วันหนึ่งประไพขอจัดงานปาร์ตี้วันเกิดที่บ้านทำให้พลอยได้รู้จักกับเพื่อนๆ ของประไพที่มาร่วมงานในบรรดาเพื่อนๆ ของลูก พลอยถูกชะตากับท่านชายน้อยเป็นพิเศษ หลังจากวันงานท่านชายกลายเป็นแขกประจำของบ้านพลอย นอกจากท่านชายแล้วหนุ่มข้าราชการชื่อเสวีเป็นอีกผู้หนึ่งที่สนใจประไพแต่ดูเหมือนจะมีแต่อันและคุณอุ้นเท่านั้นที่ปลอบปล้ำในตัวคุณเสวี ส่วนคนอื่นๆ นั้นชอบท่านน้อยมากกว่า ประไพรับว่าชอบเสวีส่วนท่านน้อยนั้นชอบแบบเพื่อน พลอยตามใจลูกด้วยการอนุญาตให้ผู้ใหญ่ฝ่ายคุณเสวีส่งขันหมากมาสู่ขอประไพและจัดการแต่งงานให้ประไพและเสวี หลังแต่งงานคุณเสวีได้เข้ามาอยู่ในบ้านหลังใหม่ที่ปลูกอยู่ใกล้ๆ กันกับบ้านใหญ่

ในหลวงรัชกาลที่ 8 เสด็จนิวัติพระนคร พลอยชวนซ้อยไปยืนดูขบวนเสด็จในหลวงบริเวณรอบๆ สนามหลวงอย่างปลื้มปิติที่ได้เห็นพระองค์จริง พลอยรู้สึกว่าคุณเองแกล้งไปอีกเมื่อคุณอุ้นล้มเจ็บและเสียชีวิตลงด้วยโรคมะเร็ง พลอยรู้ว่าอันถูกส่งตัวไปอยู่ที่คุกเกาะตะรุเตาจากออด พลอยรู้จากประไพว่าเสวีวิจารณ์เรื่องที่ออดไม่ทำงานจึงไม่ค่อยพอใจนักและพลอยเองไม่ค่อยไว้ใจเสวีที่มีสายตาชอบมองข้าวมองมีค่าภายในบ้านและชอบพูดจาเสนอตัวเข้าช่วยจัดการเรื่องทรัพย์สินและผลประโยชน์ของบ้าน ออดถูกพี่น้องเหินห่างเรื่องไม่มีงานทำบ่อยๆ จึงออกสมัครงานและได้งานราชการทำแต่ออดไปทำงานได้ไม่นานก็ลาออกจากราชการด้วยเหตุผลที่ไม่ถูกอัยราชัย ออดหาทางออกให้ตัวเองด้วยการไปทำงานเหมืองกับคนรู้จักที่ปักภัยได้ พลอยเศร้าใจที่ไม่มีอันและออดอยู่ใกล้ชิด เมื่อมีโอกาสซ้อยจะออกจากวังมาเยี่ยมพลอยที่บ้านอยู่เสมอ พลอยปรับทุกข์เรื่องต่างๆ ภายในบ้านให้ซ้อยฟัง ซ้อยมีความเห็นว่าพลอยควรระวังเสวีให้มากเพราะตั้งแต่เสวีมาเข้ามาเป็นเขย ลูกๆ ของพลอยก็เริ่มระแวงซึ่งกันและกันและไม่สนิทสนมกันเหมือนก่อน

เพิ่มเป็นคนไปมาหาสู่ที่บ้านพลอยอยู่เสมอ และทุกครั้งที่มาเพิ่มมักจะมีข่าวคราวต่างๆ มาเล่าให้พลอยฟัง ข่าวสำคัญที่เกิดขึ้นคือญี่ปุ่นกับเยอรมันประกาศสงครามกับฝ่ายฝรั่งเศส อังกฤษและสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นใช้ไทยเป็นฐานเพื่อขยายอำนาจไปสู่ประเทศอื่นๆ คุณเสวีนั้นเป็นฝ่ายญี่ปุ่นและทำธุรกิจเกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นจนคนรำลือว่าร่ำรวยเพราะญี่ปุ่น ออดเขียนจดหมายติดต่อพลอยเสมอและเล่าว่าอันถูกย้ายจากเกาะตะรุเตาไปคุมขังที่เกาะเต่า ในระยะนั้นรัฐบาลไทยมีนโยบายหลาย

ประการ เช่น ใ้คนไทยใส่หมวก เลิกกินหมาก พุดจาและเขียนหนังสือด้วยภาษาไทย ข้าราชการ ต้องขาก้วยเดี่ยว ฯลฯ คุณเซยเป็นคนหาหมวกมาให้พลอยใส่ตามกระแสรัฐนิยม พลอยค่อนข้างอึดอัดในการทำตามนโยบายของรัฐ

วันหนึ่งอ้อคขึ้นมาจากปักษ์ใต้มาอยู่ที่บ้านทำให้พลอยดีใจมาก พลอยบ่นเรื่องอยากมีหลาน อ้อคและเพิ่มพุดจាក้นอย่างมีลัษณะคมในเรื่องอื่นและให้พลอยไปสอบถามกับอ้นเอาเอง พลอยบ่นกับอ้นเรื่องอยากอ้อมหลาน อ้นจึงพาพลอยไปที่บ้านหลังเล็กๆ หลังหนึ่งเพื่อพบกับลูกสาววัยห้าขวบ ลูกชายวัยขวบเศษ และภรรยาชื่อสมใจ พลอยดีใจมากที่จู่ๆ ก็มีหลานทั้งหญิงชายและมีสะใภ้ที่พลอยประเมินด้วยสายตาแล้วว่าเป็นคนดี พลอยจัดการตั้งให้อ้นรับภรรยาและลูกๆ เข้ามาอยู่ในบ้านใหญ่

ชาวพระนครในยุคนั้นหวาดระแวงกับเสียงหอนและการทิ้งระเบิดของเครื่องบินฝรั่ง พลอยญาติ และลูกหลานหลบระเบิดเข้าไปอยู่ในหลุมหลบภัยทุกครั้งที่มีการทิ้งระเบิด บ้านพลอยถูกระเบิดพังแต่คนในบ้านทุกคนปลอดภัย พลอยจึงต้องย้ายไปอยู่บ้านคลองบางหลวง อ้อคกลับไปทำงานที่ปักษ์ใต้และเขียนจดหมายถึงพลอยเป็นระยะๆ ต่อมาอ้อคป่วยเป็นไข้มาลาเรียและขอให้ทางบ้านช่วยส่งยาไปให้ รัฐบาลสั่งปล่อยตัวนักโทษการเมืองมีผลให้อ้นได้รับอิสรภาพแต่อ้นยังกลับบ้านไม่ได้เพราะต้องเฝ้ารักษาพยาบาลอ้อคที่ป่วยหนัก พลอยฝันเห็นอ้อคมาบอกว่าจะอยู่กับแม่ตลอดไปจึงหวังใจว่าอ้อคอาจไม่รอด อ้นกลับมาที่บ้านพร้อมข่าวการเสียชีวิตของอ้อค ญาติพี่น้องพยายามช่วยกันพุดปลอบใจพลอยแต่พลอยอยากที่จะคลายเศร้าโศกลงได้ อ้นขออนุญาตพลอยบวชเพื่ออุทิศกุศลให้อ้อคและเริ่มชีวิตใหม่ พลอยดีใจมากและมีกำลังใจที่จะอยู่ในโลกต่อไป หลังงานบวชพระอ้นพลอยล้มเจ็บด้วยโรคหัวใจ หลังสงครามยาขาดแคลนและมีราคาแพง อ้น พลอยเพิ่มได้เห็นธาตุแท้ของเสวีกอด้วนเพราะเสวีกอด้วนจะหาช่องทำกำไรจากการค้าขายยาโดยเสนอตัวเป็นธุระหาซื้อยารักษาพลอยในราคาสูงมากแต่อ้นแก้ปัญหาด้วยการไปหาแหล่งซื้อยาที่มีราคาถูกกว่า

พลอยปลงอนิจจังกับชีวิตไม่สนใจเรื่องราวใดๆ นอกจากข่าวการเสด็จนิวัติพระนครของในหลวงรัชกาลที่ 8 พลอยกระปรีกระเป่าไปชมกระบวนเสด็จที่ถนนราชดำเนินกับซ้อย อ้น สะใภ้และหลานๆ จากวันนั้นชาวพระนครต่างสนใจติดตามข่าวสารและนิยมสนทนากันเกี่ยวกับเรื่องในหลวงด้วยความชื่นชม วันอาทิตย์ที่ 9 มิถุนายน 2489 ข่าวในหลวงสวรรคตอย่างกะทันหันได้สร้างความตระหนกตกใจแก่ผู้คนทั่วประเทศรวมทั้งพลอย พลอยเอนหลังหลับตานิ่งคิดถึงอ้อคคุณเปรมและความตายที่เป็นอนิจจังแล้วสิ้นลมอย่างสงบ

ตัวละคร

พลอย เป็นตัวละครเอกที่สำคัญที่สุด สี่แผ่นดินเป็นเรื่องราวของพลอยที่มีชีวิตในช่วงปี พ.ศ. 2425-2489 ในแผ่นดินของรัชกาลที่ 5-6-7-8 พลอยมีบุคลิกที่ไม่ค่อยพูด เป็นคนมีน้ำใจให้กับทุกคน มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเกรงอกเกรงใจผู้อื่น รักครอบครัว พลอยวางตัวได้เหมาะสมเสมอต้นเสมอปลาย ผู้ใหญ่ที่รู้จักพลอยจึงให้ความรักและเอ็นดูพลอย พลอยอาจเป็นคนยุคเก่าในสายตาของคนรุ่นใหม่ แต่ในรุ่นของพลอยแล้วพลอยเป็นหญิงในอุดมคติของยุค มีความงามทั้งร่างกาย จิตใจ งามมารยาท งามคุณสมบัติที่หญิงยุคนั้นพึงมีทั้งเรื่องงานบ้านงานเรือน เย็บปักถักร้อย อาหารการกิน ประดิษฐ์ร้อยดอกไม้ ดูแลสุขภาพและลูกๆ

คุณเปรม เป็นชายที่มีลักษณะอันพึงประสงค์ในอุดมคติของหญิงหลายคนเพราะคุณเปรม งามด้วยรูปสมบัติ มีหน้าที่การงานดี มีหน้ามีตา มีฐานะร่ำรวยมาก ขยันขันแข็งเอาการเอางาน มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่และครอบครัวสูง มีจิตใจสูงยอมเสียสละตนเองลาออกจากงานเพื่อมิให้ลูกน้องต้องถูกออกจากราชการหรือถูกตัดเบี้ยหวัดเงินเดือน คุณเปรมมีความรักให้พลอยผู้เป็นภรรยาอย่างมิเสื่อมคลายไม่ว่ากาลเวลาจะผ่านไปเนิ่นนานเพียงใด ตั้งแต่ได้แต่งงานกับพลอยคุณเปรมรักและซื่อสัตย์ต่อพลอยแต่เพียงผู้เดียว คุณเปรมไม่ยอมชายตาสนใจหญิงอื่นใดเลยแม้พลอยจะใจกว้างยอมให้คุณเปรมมีอนุภรรยาก็ตาม

ซ้อย เป็นเพื่อนสนิทของพลอยสามารถพูดคุยกับพลอยได้ทุกเรื่อง เป็นเพื่อนที่คบหากับพลอยตั้งแต่สาวยันแก่ มีความรักและปรารถนาดีให้กับพลอยเสมอ มีบุคลิกตรงซัดเจน โผงผาง พูดจาตรงไปตรงมา กล้าพูดกล้าทำในสิ่งที่คนอื่นไม่กล้า เป็นที่ปรึกษาที่ดีให้พลอย เป็นคนที่สามารถพูดคุยให้คนอื่นเบิกบานใจได้ทุกเมื่อ เป็นคนมองโลกด้วยความจริงไม่ทะเยอทะยาน ไม่คิดอิจฉาริษยาใคร มีชีวิตอย่างพอเพียง กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ซ้อยไม่ใช่คนร่ำรวยแต่เป็นคนที่ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

เสด็จ เป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงมีตำแหน่งที่ประทับในพระบรมมหาราชวังฝ่ายใน มีข้าทาสบริวารมากมายไว้ใช้สอย เลี้ยงดูและอบรม เสด็จเป็นผู้มีฝีมือสูงในงานฝ่ายในทั้งงานแกะสลัก งานดอกไม้ เสด็จเป็นผู้อบรมการงานต่างๆ สั่งสอนมารยาท ขนบธรรมเนียมชาววังให้พลอย เสด็จทรงโปรดพลอยและมีพระเมตตาต่อพลอยมาก ทรงโปรดให้พลอยตามเสด็จในโอกาสสำคัญๆ ของบ้านเมืองทำให้พลอยได้รู้เห็นสิ่งต่างๆ เป็นบุญตามากมาย เสด็จเป็นผู้อุปถัมภ์พลอยในหลายโอกาส

ทั้งชีวิตส่วนตัวในรั้ววัง งาน โคนจุก และงานมงคลสมรสของพลอยและคุณเปรม ฯลฯ เสด็จทรงเป็น
 ผู้ใหญ่น้ำพระทัยงาม มีเมตตากรุณาต่อข้าทาสบริวาร แสดงพระเดชได้อย่างเหมาะสม เสด็จจึงเป็น
 ที่เคารพยำเกรงแก่ผู้คนทั้งหลาย

คุณสาย มีศักดิ์เป็นป้าของซ้อย เป็นนางพระกำนัลตำหนักเสด็จจึงรับซ้อยเข้าไปอยู่ในวังด้วย
 เพื่อจะได้รับการอบรมขัดเกลาตามวิสัยที่สตรีพึงมี คุณสายเป็นผู้จงรักภักดีต่อเจ้านาย ทำงานถวาย
 ด้วยใจไม่หวังประจบประแจง คุณสายวางตัวเป็นผู้ปกครองและเป็นผู้นำนับถือในสายตาของ
 ซ้อยและพลอย คุณสายอยู่ในรั้วในวังตั้งแต่สาว ๆ แม้เสด็จจะสิ้นพระชนม์แล้วคุณสายก็ยังคงอยู่
 อาศัยในวังจนสิ้นอายุขัย

เจ้าคุณพ่อ มีบรรดาศักดิ์เป็นถึงพระยา มีภรรยาหลายคน พลอยเป็นลูกที่เกิดจากแม่แหม่ม
 ภรรยารองของเจ้าคุณพ่อ จึงมีศักดิ์เป็นรองลูกภรรยาเอก ในบ้านมีคำเรียกขานลูกภรรยาเอกว่า คุณ
 อุ่น คุณชิต คุณเชย และเรียกลูกที่เกิดจากภรรยารองว่า แม่พลอย พ่อเพิ่ม แสดงให้เห็นถึงความ
 เหลื่อมล้ำกันทางสถานภาพ เจ้าคุณพ่อเป็นคนที่รักลูกทุกคนแต่การนิ่งของเจ้าคุณพ่อทำให้คุณอุ่นมี
 อำนาจกดขี่ข่มเหงแม่แหม่มแม่ของพลอยและตัวพลอยจนทำให้แม่ต้องพาพลอยออกจากบ้านไปถวาย
 ตัวกับเสด็จ พลอยรู้สึกห่างไกลจากเจ้าคุณพ่อมากแต่ในใจยังเคารพท่านเสมอ เจ้าคุณพ่อแสดงความ
 รักให้พลอยเห็นในช่วงโอกาสสำคัญของชีวิตพลอยทั้งงาน โคนจุก งานแต่งงาน และเมื่อพลอยมีลูก
 คนแรก คุณอ้วน พลอยจึงได้เข้าใจคุณพ่อและรู้สึกไม่ว่าแหว่

แม่แหม่ม เป็นผู้ที่พลอยรักมากที่สุด พลอยใกล้ชิดกับแม่มากกว่าพ่อมาตั้งแต่เกิดจนพลอยอายุ
 ได้สิบขวบแม่จึงนำพลอยไปถวายตัวกับเสด็จ ที่แรกพลอยคิดว่าแม่ไม่รักตัวแต่หลังๆ พลอยเริ่ม
 เข้าใจแม่และเห็นใจแม่ แม่แหม่มเคยเป็นนางกำนัลเก่าในตำหนักเสด็จ แม่แหม่มออกจากวังมาเพื่อ
 แต่งงานกับพ่อของพลอยแต่เมื่อชีวิตแต่งงานมีอุปสรรคแม่แหม่มจึงต้องหันไปหาที่พึ่งเดิมคือเสด็จ
 ด้วยการนำลูกไปถวายตัวแล้วตัวเองหันไปเริ่มต้นชีวิตใหม่กับสามีใหม่ แม่แหม่มมีบทบาทในช่วง
 แผ่นดินที่ 1 เท่านั้นและยุติบทบาทลงด้วยเหตุเสียชีวิต

คุณอุ่น เป็นลูกสาวคนโตของเจ้าคุณพ่อและคุณหญิงเอื้อม มีนิสัยเกลียดชังพลอยและแม่ที่
 เป็นเหตุให้คุณหญิงเอื้อมต้องแยกทางกับเจ้าคุณพ่อไปอาศัยอยู่บ้านเดิมที่อัมพวา คุณอุ่นไม่ได้ให้
 เกียรติแม่ของพลอยในฐานะภรรยาของเจ้าคุณพ่อเลย คุณอุ่นมีแต่ความชิงชังให้พลอยแต่ถึงคุณอุ่น
 จะร้ายกับพลอยอย่างไรพลอยก็ยังอดทนต่อคำพูดถากถางของคุณอุ่นมิเคยได้ตอบเลย หน้าที่พลอย

ยังวางตัวเคารพยำเกรงคุณอ่อนอยู่เสมอในฐานะพี่ใหญ่ หลังเจ้าคุณพ่อเสียชีวิตคุณอ่อนไม่มีความเป็นธรรมเพราะไม่ได้แบ่งทรัพย์สินสมบัติของเจ้าคุณพ่อให้กับคุณเชยเพิ่ม และพลอยเลย ชีวิตคุณอ่อนในบั้นปลายถูกน้องชายที่แสนรักคุณซิด ไถเงินและปอกลอกทรัพย์สินจนแทบหมดตัวต้องชมชานมาพึ่งพลอยและกลับเนื้อกลับตัวเป็นพี่หญิงที่น่าเคารพยำเกรงของพลอย

คุณซิด เป็นพี่ชายต่างมารดาของพลอย มีนิสัยเกร ไม่เอาการเอางานใดๆ นิยมเสพสิ่งอบายมุข มัวเมาในอิสตรี เล่นการพนันเป็นชีวิตจิตใจอย่างไม่เห็นคุณค่าของเงิน เป็นคนที่น่าความเคียดร้อนมาสู่พี่สาวคือคุณอ่อนทุกๆ ที่คุณอ่อนรักคุณซิดมากที่สุด คุณซิดก็ยังขู่เชิญบังคับ แสดงกิริยาหยาบคาย รีดไถทรัพย์สินคุณอ่อน พลอยเองก็เคยถูกคุณซิดรีดไถเช่นกัน คุณซิดเป็นคนที่ไม่มีควมรับผิดชอบสิ่งใด มีเมียและมีลูกหลายคนแต่ไม่เคยดูแลพวกเขาให้ได้รับความสุขสบาย ในระยะหลังพี่น้องทุกคนรังเกียจและคุณซิดก็หายไปจากระบบความสัมพันธ์พี่น้อง เพิ่มทราบข่าวในระยะหลังว่าคุณซิดอยู่ต่างจังหวัดป่วยเป็นอัมพาตและได้ภรรยาเป็นคนดีที่คอยเฝ้าปรนนิบัติดูแลอยู่เสมอ

คุณเชย เป็นทั้งพี่และเพื่อนของพลอยในวัยเด็กสมัยที่พลอยยังอาศัยอยู่ที่บ้านคลองบางหลวง คุณเชยเห็นใจและอยู่ฝ่ายพลอยจนต้องปะทะกับคุณอ่อนบ่อยครั้งเนื่องจากคุณเชยเห็นว่าคุณอ่อนทำเกิน ไปด้วยกับพี่น้อง ตั้งแต่พลอยออกจากบ้านมาอยู่ในวังก็ห่างจากคุณเชยไปแต่คุณเชยก็มาหาพลอยบ้างในอีกหลายปีต่อมา หลังคุณพ่อเสียชีวิตคุณเชยทนอยู่บ้านไม่ได้ต้องออกจากบ้านมาอยู่กับสามีหลวงโอสถซึ่งอยู่กันแบบพอมือพอกิน ในช่วงพลอยสูงวัยขึ้นมีลูกแล้วคุณเชยได้ไปมาหาสู่และติดต่อพลอยอย่างสม่ำเสมอ

เพิ่ม เป็นพี่ชายร่วมบิดามารดาเดียวกันกับพลอย ในช่วงวัยเด็กพลอยไม่ได้ใกล้ชิดกับพี่ชายนักเพราะเพิ่มไปใกล้ชิดกับคุณซิดซึ่งเป็นผู้ชายด้วยกัน แต่เมื่อพลอยมาอยู่วังเพิ่มได้มาเยี่ยมพลอยบ่อยครั้งและพยายามทำตัวเป็นพ่อสื่อให้พลอยลงเอยกับคุณเปรม เพิ่มใช้ชีวิตสบายๆ ไม่ขยันคึดินรันทะเยอทะยานอยากมากมาย เป็นคนคุยสนุกมีเพื่อนฝูงมากจึงค่อนข้างมีหูตากว้างขวางมักได้รับข่าวสารต่างๆ มาเล่าให้พลอยฟังอยู่เสมอ ในช่วงสูงวัยเพิ่มช่วยพลอยได้มากในการดูแลหลานๆ และครอบครัวพลอย เพิ่มไม่เคยทิ้งพลอยเลย ช่วยแบ่งเบาภาระ ช่วยแก้ปัญหา ช่วยเป็นที่ปรึกษาเวลาพลอยต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตทุกครั้ง

เนือง เป็นพี่ชายของซ้อย เป็นผู้ชายที่พลอยคุ้นเคยมาตั้งแต่เด็กจนโตเป็นสาว ตอนเป็นเด็กพี่เนืองและคุณหลวงพ่อมาเยี่ยมซ้อยบ่อยๆ พลอยจึงได้ติดตามเป็นเพื่อนซ้อยออกนอกวังไปหาคุณ

หลวงพ่อดีใจและพี่เนืองบ่อยครั้ง เมื่อพลอยโตเป็นสาวพี่เนืองเริ่มมีท่าทีสนใจและเกี่ยวพาราสิทธิ์พลอย พ่อแม่ของช้อยและตัวช้อยต่างชอบในตัวพลอยและแอบสนับสนุนพลอยอยู่ในใจ พลอยเองก็เคลิบเคลิ้มไปกับคำหวานของพี่เนือง แต่เมื่อพี่เนืองไปรับราชการที่นครสวรรค์พี่เนืองผิดสัญญาที่ให้ไว้ต่อพลอยด้วยการไปมีภรรยาที่นั่นทำให้พลอยเสียใจแต่คนที่เป็นคนที่เป็นเคียดเป็นแค้นมากกว่าพลอยคือช้อย พลอยนั้นพยายามเก็บอาการเสียใจและตัดใจได้ในที่สุด

อัน เป็นลูกชายติดคุณเปรมจากภรรยาว่าที่คุณเปรมรับว่าพลั้งผลตามประสาคนวัยหนุ่ม แต่ทางบ้านคุณเปรมไม่ยอมรับและเธอผู้นั้นได้หนีหายไปมีสามีใหม่แล้ว อันยอมรับนับถือพลอยเป็นแม่เพราะพลอยให้ความรักและเลี้ยงดูอันมาตั้งแต่อันยังเด็ก อันเหมือนยอมรับว่าตนเองไม่ได้กำเนิดจากพลอยจึงไม่ค่อยเรียกร้องอะไรนัก บางที่อันก็ขมม่นองๆ อยู่บ่อยครั้ง แต่ความแตกต่างในความคิดเห็นทางการเมืองคนละขั้วทำให้อันต้องหมองใจกับอันระยะหนึ่ง อันได้รับโทษติดคุกเป็นสิบปีกว่าจะได้รับอิสรภาพกลับมาอยู่บ้านกับพลอยและน้องๆ

อัน เป็นลูกชายที่พลอยคลอดเองคนแรก อันเป็นคนที่ชอบทำตัวมีสาระ มีหลักการของตัวเอง มีคำพูดคำจาเป็นนัยที่พลอยไม่เข้าใจอยู่บ่อยครั้ง แต่อันมีเหตุผลที่ทำให้พลอยต้องยอมรับอยู่เสมอ อันเป็นที่ไว้วางใจของพี่น้องให้ดูแลกิจการสืบแทนคุณพ่อ (เปรม) ที่เสียชีวิต ประไพถือเอาอันเป็นแบบอย่างและมองว่าอันมีความรู้มีสาระในชีวิตมากกว่าคนอื่นๆ แต่คนฉลาดอย่างอันในบางกรณีก็ขาดเฉลียว และค่อยประสบความสำเร็จในการมองคนอย่างเสวิไม่ออกกว่าตัวคนที่แท้จริงของเสวิเป็นคนเช่นไรแต่เมื่อสนับสนุนให้เสวิเป็นน้องเขยแล้วกาลเวลาผ่านไปจึงรู้ว่าเสวิไม่ใช่คนดีอย่างที่คิด อันดูเหมือนเป็นคนแข็งแต่จริงๆ แล้วก็จิตใจอ่อนโยน อันเป็นคนทำผิดและยอมรับผิด อันรักแม่มากแต่ไม่ค่อยแสดงออกแบบอันแม่เหมือนอ้อด

อ้อด เป็นลูกชายคนที่พลอยคลอดออกมาเป็นท้องที่สอง อ้อดเป็นคนชอบพูดชอบคุยชอบเล่า เมื่ออันและอันไปเรียนเมืองนอก อันชอบเขียนจดหมายถึงทางบ้านอย่างเป็นเรื่องเป็นราวจริงจังและเป็นการเป็นงานมากซึ่งคุณเปรมอ่านที่ไรก็ชื่นชมในตัวอันแต่พลอยไม่แน่ใจว่าอันหมายถึงอะไร ในขณะที่อ้อดเขียนจดหมายแบบง่ายๆ อ้อดเป็นคนช่างสังเกตและชอบเก็บรายละเอียดรอบตัวมาเล่าให้พ่อและแม่ฟังในเรื่องชีวิตผู้คน ลมฟ้าอากาศ ความรู้สึกซึ่งพลอยเข้าใจและชอบในสิ่งที่อ้อดเขียนเพราะเป็นสิ่งที่พลอยอยากรู้ในขณะที่คุณเปรมกลับบ่นเสมอว่าอ้อดชอบเขียนอะไรที่ไม่ได้ความ อ้อดเป็นเด็กขี้อ่อนและช่างประจบพลอย อ้อดมีน้ำใจให้กับทุกคนยกเว้นเสวิที่อ้อดค้าน

เพราะมองว่าไม่น่าจะเป็นคนดี อ้อคเป็นคนมีความรู้แต่ไม่ยอมทำงานทำจนคนรอบข้างต้องบีบให้ออออกหางานทำ ที่สุดแล้วอ้อคตัดตัดสินใจไปทำงานที่ปรึกษาได้และตัดสินใจมาลาเรียนถึงแก่ชีวิต

ประไพ เป็นลูกสาวคนเดียวของพลอย ประไพकुสนใจแต่เรื่องของตัวเอง ไม่ค่อยทำอะไรเพื่อคนอื่นแม้แต่แม่บังเกิดเกล้า ประไพเป็นคนที่ยึดมั่นในตัวเองมาก แต่การกระทำและการตัดสินใจเลือกคู่ครองของประไพทำให้พลอยขัดใจยิ่งนักแต่พลอยก็ไม่สามารถทำอะไรได้ เมื่อมีสามีประไพก็เริ่มฟังคำขู่งจากสามีจนเกือบจะทำให้ประไพต้องระแวงพี่น้องกันเอง ประไพเป็นลูกพลอยแต่ไม่ได้ถอดแบบนิสัยใจคอ บุคลิกลักษณะ และงานบ้านงานเรือนแบบพลอยไปด้วยเลย เพราะประไพมองว่ามันเป็นสิ่งล้าสมัย

ลูชิลล์ เป็นหนุ่มชาวฝรั่งเศสที่ชื่นชอบหิวมาจากเมืองนอก คุณเปรมและพลอยยังไม่ทันเตรียมตัวเตรียมใจกับการมีลูกสะใภ้หนุ่มที่แตกต่างจากคนไทยทั้งกิริยามารยาท รสนิยม และวิถีการกินอยู่ ลูชิลล์พบรักกับอ้นที่เมืองนอกแต่ชีวิตคู่ของลูชิลล์กับอ้นในเมืองไทยไม่ราบรื่นเลย อ้นและลูชิลล์อยู่ด้วยกันไม่นานมากก็ต้องแยกทางกันเดิน พลอยและลูชิลล์ได้คุยวิสาสะกันบ้างแต่ไม่สนิทสนมนักเนื่องจากต่างชาติต่างภาษากัน ก่อนที่ลูชิลล์จะกลับฝรั่งเศสลูชิลล์มาร่ำลาพลอยทำให้พลอยเริ่มนึกสงสารลูกสะใภ้คนนี้

คุณนุ้ย เป็นญาติผู้ใหญ่ฝ่ายอาของคุณเปรม คุณนุ้ยมีบทบาทตั้งแต่เข้าวังเฝ้าเสด็จและคู่ตัวพลอยไปด้วย คุณนุ้ยมีเอกลักษณ์ในการสนทนาด้วยการใช้ประโยคคำถาม คุณนุ้ยเป็นคนพูดจาตรงไปตรงมาและชอบคนที่พูดจาตรงไปตรงมาด้วยเช่นกัน คุณนุ้ยเป็นคนมีสายตาแหลมคม มองลักษณะคนออกกว่าใครน่าจะเป็นคนดีหรือไม่คืออย่างไร คุณนุ้ยพอใจในตัวพลอยมากเพราะพลอยเป็นคนดี สุภาพ จริงใจ เรียบร้อย และมีน้ำใจ บทบาทของคุณนุ้ยมักสร้างบรรยากาศในการสนทนาที่เป็นกันเอง สนุกสนาน ไม่เครียด หากไม่ต้องการตอบคำถามคุณนุ้ยก็มีลีลาเลี่ยงตามแบบฉบับของคุณนุ้ยโดยเฉพาะ

นางชม้อย เป็นสาวชาววังที่พลอยได้พบและสนทนาด้วยในระหว่างการเดินทางจากพระนครไปบางปะอิน นางชม้อยเป็นคนที่พูดได้เก่ง พูดโดยไม่สนใจว่าคุณสนทนาจะสนใจฟังหรือไม่ มีลีลาการพูดที่อวดอ้างสรรพคุณของตนว่ามีความกว้างขวาง รู้จักผู้คนและข่าวสารต่างๆ มากมาย พลอยจำเป็นต้องทนฟังนางชม้อยคุยเรื่องนั้นเรื่องนี้ให้ฟังอย่างยากที่จะเลี่ยงได้

คุณพระพรสวรรค์ เป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่คุณเปรมไว้ใจฝากฝังอันและอึดเมื่อคราวที่ทั้งสองหนุ่มต้องเดินทางไปเรียนต่างประเทศ พลอยไม่สามารถที่จะตามไปดูแลดูยังต่างประเทศได้ก็ต้องฝากฝังคุณพระพรสวรรค์ให้ช่วยเป็นหูเป็นตาแทนดูแลบรมสั่งสอนลูกแทนตน

คุณชั้น และคุณหลวง เกี่ยวพันกับพลอยเพราะเป็นมารดาและบิดาของช้อยและพี่น้อง คุณหลวงไม่ค่อยมีบทบาทกับพลอยโดยตรง คุณชั้นมีบทบาทกับพลอยมากกว่าคุณหลวง โอกาสที่พลอยได้พูดคุยทั้งสองท่านนี้ในคราวที่พลอยตามช้อยออกจากวังมารับของฝากจากคุณหลวง และในโอกาสงานโกนจุก และในงานแต่งงานของพลอย คุณหลวงและคุณชั้นได้รับเชิญมาเป็นผู้ใหญ่ที่นอนอนให้กับคุณเปรมและพลอยเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว เนื่องจากสองท่านนี้มีชีวิตแต่งงานที่ราบรื่น มั่นคงและมีความสุข

ท่านชายน้อย เป็นราชินิกุลชั้นหม่อมเจ้า เริ่มมีบทบาทในเรื่องสี่แผ่นดินในแผ่นดินที่สี่ เป็นหนุ่มคนหนึ่งที่มาติดพันกับประไพลูกสาวพลอย ท่านชายน้อยเป็นหนุ่มที่เพียบพร้อมทั้งรูปสมบัติ คุณสมบัติ ชาติตระกูล พลอยจะพอใจมากหากได้ท่านชายน้อยมาเป็นลูกเขย แต่ประไพไม่ได้เลือกท่านชายน้อยเป็นคู่ด้วยเหตุผลที่มองท่านชายน้อยเป็นเพื่อน ประไพปรารถนาที่จะได้ชายที่เป็นผู้ใหญ่มากกว่าชายน้อยเป็นคู่ ความเป็นราชินิกุลกลายเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่อันอ้างว่าไม่เหมาะสมในการรับท่านชายน้อยเป็นน้องเขยเพราะสภาวะบ้านเมืองอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อในการเปลี่ยนถ่ายอำนาจจากระบอบเดิมมาสู่ประชาธิปไตย

เสวี เป็นเพื่อนร่วมงานของอัน เป็นคนที่มีภาระและความคิดแผลงด้วยผลประโยชน์อยู่เสมอแต่ฉลาดพอที่จะเก็บกิริยาอาการไว้ในเบื้องแรก แต่หากเนิ่นนานไปจะเริ่มเผยความเป็นตัวตนออกมาทีละเล็กทีละน้อย พลอยสังเกตว่าเสวีเป็นคนที่ไม่สบคน แสดงถึงความไม่จริงใจ เสวีชอบกวาดสายตามองของมีค่าในบ้านพลอยเหมือนต้องการประเมินค่าสิ่งของต่างๆ เสวีมีความสามารถในการแสวงหากำไรได้โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม จริยธรรม มีบุคลิกภายนอกที่พุดจาดี สุภาพ มีสารระกอบปรกกับมีหน้าที่การงานน่าเชื่อถือ ทำให้คนอื่นอย่างอื่น ประไพ และ คุณอุ้มมองเสวีด้วยความชื่นชม

พวง เป็นบ่าวในบ้านคลองบางหลวงที่คุณซิดได้เป็นภรรยา พวงมีศักดิ์เป็นที่สะใภ้พลอยแต่พวงมักนิยมตัวว่าเป็นบ่าวจึงมีคำพูดคำจาอ่อนน้อมกับลูกๆ ของเจ้าคุณพ่อทุกคน ชีวิตพวงที่มีผู้นำครอบครัวอย่างคุณซิดทำให้พวงลำบากยากแค้น ไม่มีอนาคต และไม่เหลืออะไร ลูกชายที่พวงมีกับคุณซิดก็ถูกคุณซิดพรากไปจากอกและวันหนึ่งคุณซิดก็ไปจากชีวิตพวงเพื่อไปมีภรรยาใหม่ ด้วย

ฐานะว่าทำให้พวกเป็นคนไม่มีปากมีเสียงกับใคร พวกยอมก้มหน้ารับชะตากรรมอย่างไม่เป็นตัวของตัวเอง คุณอุ้นสั่งห้ามพวกและลูกไม่ให้พูดจาหรือติดต่อกับพลอยพวกก็ต้องทำอย่างไม่สามารถเลี้ยวได้แม้พวกจะเห็นว่าพลอยเป็นคนดีและมีน้ำใจกับพวกมากก็ตาม

สมใจ เป็นภรรยาคนที่สองของอึ้ง พลอยรู้ตัวว่าสมใจเป็นลูกสะใภ้พร้อมได้หลานสาวและหลานชายในคราวเดียวกัน อึ้งบอกพลอยว่าเคยผิดพลาดเรื่องลูซิลล์จึงไม่อยากเปิดเผยเรื่องสมใจ และลูก อึ้งเกรงว่าพลอยจะไม่ยอมรับสะใภ้ที่เป็นคนธรรมดา ไม่มีชาติตระกูลสูงส่ง แต่เท่าที่พลอยสังเกตดูกิริยามารยาทของสมใจพลอยรู้สึกพอใจและถือว่าบุคลิกภาพ มารยาทต่างๆ เป็นสิ่งที่สามารถฝึกฝนและเรียนรู้กันได้ สมใจซาบซึ้งที่พลอยยอมรับคนเป็นสะใภ้อย่างง่ายดาย สมใจมีบทพูดไม่มาก มีบทบาทเป็นผู้ตามอึ้งและพลอยมากกว่าเนื่องจากเป็นผู้ค่อย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนวนิยาย

ตรีศิลป์ บุญขจร (2542: 5-9) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของนวนิยายกับสังคมที่อาจเป็นไปได้ใน 3 ลักษณะ คือ 1. นวนิยายเป็นภาพสะท้อนของสังคม ซึ่งการสะท้อนนั้นเป็นการสะท้อนภาพจากประสบการณ์ของผู้เขียน และเหตุการณ์ส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคม โดยอาจสะท้อนสังคมทั้งในด้านรูปธรรม หมายถึง เหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นในสังคม และด้านนามธรรม หมายถึง ค่านิยมทัศนคติของคนในสังคม 2. สังคมมีอิทธิพลต่อนวนิยายหรือต่อนักเขียน ด้วยเหตุที่นักเขียนเป็นพลเมืองของสังคมจึงได้รับอิทธิพลจากสังคมทั้งด้านวัฒนธรรม ขนบประเพณี ศาสนา ปรัชญา และการเมือง ซึ่งอิทธิพลจากปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งกำหนดทัศนคติของผู้เขียนที่มีต่อชีวิต (ชีวิตทัศน์) และที่มีต่อโลก (โลกทัศน์) 3. นวนิยายหรือนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคม นักเขียนผู้ที่มีพรสวรรค์ในการสร้างสรรค์ผลงานให้มีชีวิต นอกจากจะสามารถโน้มน้าวใจผู้อ่านได้แล้ว ยังเป็นผู้ที่มีทัศนคติกว้างไกลในการมองโลกและมองสภาพความเป็นจริงในชีวิต ทำให้การสร้างภาพในวรรณกรรมเหล่านี้เปรียบเหมือนแก่นแท้ของความเป็นจริงที่ได้กลั่นกรองแล้ว

สายทิพย์ นุกุลกิจ (2543: 182-187) กล่าวถึงนวนิยายว่า นวนิยายเป็นงานเขียนที่อาศัยเค้าโครงเรื่องจากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม โดยนวนิยายมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. แก่นเรื่อง คือ แนวคิดสำคัญของเรื่องและผู้แต่งต้องการสื่อให้ผู้อ่านทราบ ซึ่งในนวนิยายหนึ่งเรื่องอาจมีการเสนอแนวคิดหลายแนวอยู่ในเล่ม ดังนั้นจึงมีการแบ่งแนวคิดในนวนิยายออกเป็น 2

ประเภท ได้แก่ ความคิดของเรื่องทั้งเรื่อง เรียกว่า แนวคิดเอก (Major theme) และความคิดในเฉพาะบางตอนของเรื่อง เรียกว่า แนวคิดรอง (Minor theme)

2. โครงเรื่อง โครงเรื่องของนวนิยายมีลักษณะซับซ้อน เนื่องจากผู้แต่งต้องการให้แง่คิดแก่ผู้อ่านได้หลายจุด ต้องการให้มีตัวละครที่สามารถแสดงพฤติกรรมต่างๆ ได้หลายตัว รวมถึงมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครในหลากหลายสถานที่ ดังนั้นในนวนิยายจึงมีโครงเรื่องย่อย (Sub Plot) หลายโครงเรื่องที่แทรกซ้อนอยู่ในโครงเรื่องใหญ่ (Main Plot) ซึ่งโครงเรื่องย่อยเหล่านี้จะเป็นส่วนที่ช่วยเสริมให้โครงเรื่องใหญ่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. ตัวละคร คือ ผู้ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์หรือผู้แสดงพฤติกรรมต่างๆ ในเรื่อง ตัวละครจึงนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของนวนิยาย เนื่องจากตัวละครเหล่านี้เป็นผู้ที่ทำให้เกิดเรื่องราวต่างๆ ซึ่งการสร้างตัวละครในนวนิยายไม่ได้มีการจำกัดจำนวน แต่จะมีการแบ่งตัวละครออกเป็น 2 ส่วนคือ ตัวละครเอกทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลางของเรื่อง และตัวละครประกอบซึ่งมีส่วนช่วยให้เหตุการณ์ในเรื่องสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี นอกจากนี้ยังมีการแบ่งลักษณะนิสัยของตัวละครออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ตัวละครประเภทตัวแบน (Flat character) หมายถึงตัวละครที่แสดงลักษณะนิสัยเพียงด้านเดียว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดๆ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตัวละครแบบ (Type character) ส่วนตัวละครอีกประเภทคือตัวละครประเภทตัวกลม (Round character) เป็นตัวละครที่ผู้แต่งสร้างขึ้นมาให้มีนิสัยหลายด้าน ทั้งในด้านดีและด้านไม่ดีปะปนกันไป โดยตัวละครลักษณะนี้จะเปลี่ยนแปลงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดไปตามเหตุการณ์และสภาพแวดล้อม

4. บทสนทนา คือ คำพูดของตัวละครที่ใช้โต้ตอบกันในเรื่อง โดยบทสนทนาที่ดีนั้นต้องมีความเหมาะสมกับบุคลิกภาพของตัวละคร มีความสอดคล้องกับบรรยากาศในเรื่อง และมีความสมจริง คือ เป็นคำพูดที่ใช้จริงในชีวิตประจำวัน บทสนทนาในนวนิยายอาจเป็นเรื่องราวใดๆ ซึ่งอาจไม่เกี่ยวกับเนื้อเรื่องในนวนิยายเลยก็ได้ แต่เป็นส่วนที่ผู้แต่งต้องการแสดงภูมิความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือสอดแทรกทัศนคติของตนลงไป นอกจากนี้บทสนทนายังเป็นแรงจูงใจสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจในตัวละครแต่ละตัว เนื่องจากบทสนทนาเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมอย่างหนึ่งของตัวละคร ผู้แต่งจึงนิยมใช้บทสนทนาเป็นสื่อที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจอุปนิสัยของตัวละครเหล่านั้น และยังทำให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลินที่ได้รับความรู้หรือแง่คิดใหม่ๆ อีกด้วย

5. ฉาก ในนวนิยายหมายถึง เวลาและสถานที่ รวมถึงสภาพแวดล้อมอื่นๆที่ทำให้ผู้อ่านทราบว่าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นเมื่อใด ที่ไหน สถานที่แห่งนั้นมีสภาพเช่นไร ผู้แต่งจึงควรมีความรู้หรือประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ฯลฯ พอสมควร ในการสร้างฉากอย่างถูกต้อง สมจริง และสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง โดยทั่วไปของนวนิยาย ฉากนับเป็นส่วนประกอบหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในเหตุการณ์ และเวลาที่กำหนดไว้ในเนื้อเรื่อง เพื่อช่วยสื่อความคิดของผู้แต่ง หรือช่วยให้เรื่องดำเนินไป แต่นวนิยายบางเรื่องก็ใช้ฉากเป็นส่วนสำคัญของเรื่องหรือถือว่าเป็นเนื้อเรื่องส่วนหนึ่ง ซึ่งการสร้างฉากในนวนิยายอาจใช้วิธีการบรรยายโดยตรงไปตรงมา ใช้การพรรณนา หรือใช้สัญลักษณ์ก็ได้

6. บรรยากาศ คือ รายละเอียดต่างๆที่ผู้แต่งสร้างขึ้นเพื่อก่อให้เกิดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และมีส่วนทำให้เกิดพฤติกรรมบางอย่างของตัวละคร ทั้งนี้การสร้างบรรยากาศในนวนิยายจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสม ความสัมพันธ์และความสอดคล้องกันของสถานที่ เวลา ตัวละคร และอารมณ์ โดยมากนิยมใช้การบรรยาย การพรรณนา และใช้สัญลักษณ์ในการสร้างบรรยากาศ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้แต่ง และลักษณะของนวนิยายแต่ละเรื่อง

สรุปได้ว่านวนิยายกับสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากนวนิยายทำหน้าที่สะท้อนประสบการณ์ชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ไม่ว่านักเขียนจะตั้งใจสะท้อนสังคมหรือไม่ก็ตาม แต่ผู้อ่านก็สามารถเข้าใจภาพสะท้อนทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมที่แทรกซึมอยู่ในนวนิยายแต่ละเรื่องจากการถ่ายทอดของผู้เขียนได้อย่างชัดเจน องค์ประกอบแต่ละส่วนของนวนิยายนั้นล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์นวนิยายแต่ละเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเพลิดเพลิน เกิดความรู้สึกคล้อยตามภาพสะท้อนที่ผู้แต่งต้องการจะสื่อ หากเกิดความขัดแย้งในการสร้างองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่ง ก็จะทำให้นวนิยายเล่มนั้นขาดความสมบูรณ์ไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวจนปฏิบัติศาสตร์

การศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับวจนปฏิบัติศาสตร์นั้นมีผู้ให้ความสนใจศึกษาไว้อย่างหลากหลายทั้งในแนวการศึกษาวจนกรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม และศึกษาวจนกรรมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์การสนทนาจริง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นภัทร อังกูรสินธนา (2551: 231-233) ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอ้อมในบทสนทนา ในนวนิยายไทยต่างสมัย: ตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบประเภทและความหมายของคำพูดแบบต่างๆ ในนวนิยายตั้งแต่ พ.ศ. 2444 เป็นต้นมาและพบการคงอยู่ของการใช้วรรณกรรมการบริภาษและวรรณกรรมโต้แย้ง ซึ่งผู้พูดวรรณกรรมทั้งสองประเภทนี้ทำให้ผู้ฟังเสียหน้าและอาจสร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้นระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ลักษณะ โครงเรื่องของนวนิยายต่างๆ ประกอบด้วย พฤติกรรม ความขัดแย้ง การต่อสู้ดิ้นรนและอุปสรรค ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ตัวละครแสดงวรรณกรรมการโต้แย้งและวรรณกรรมการบริภาษเป็นจำนวนมาก การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เป็นการสื่อสารเพื่อความสุขาพโดยอ้อมวิธีหนึ่ง การใช้วรรณกรรมอ้อมเกิดขึ้นเมื่อผู้พูดต้องการแสดงความสุขาพ การกล่าวบริภาษแบบเปรียบเทียบเป็นการทำร้ายจิตใจผู้ฟังได้รุนแรงเท่ากับการบริภาษโดยตรง การใช้วรรณกรรมการบริภาษแสดงให้เห็นว่าผู้พูดไม่คำนึงถึงความสุขาพมากแต่มุ่งที่จะให้ประสบผลสำเร็จในการทำร้ายจิตใจผู้ฟัง การใช้วรรณกรรมการขู่ไม่ปรากฏในรูปของวรรณกรรมอ้อมเลยเนื่องจากการขู่เป็นเจตนาของผู้พูดที่ต้องการให้ผู้ฟังเกรงกลัวจึงต้องใช้ภาษาที่ตรงไปตรงมาเพื่อสื่อความเข้าใจให้แจ่มแจ้งที่สุด การถามโดยใช้รูปแบบของวรรณกรรมอ้อมในรูปประโยคบอกเล่า เป็นการถามที่ไม่จำเป็นต้องใช้รูปประโยคคำถามที่มีคำแสดงการถามทำให้นวนิยายมีบทสนทนาสมจริง แสดงให้เห็นว่านักประพันธ์คำนึงถึงความสมจริงของบทสนทนา

เนาวนิจ สิริผาติวิรัตน์ (2544: 135) ศึกษาภาษาชักจูงในโฆษณาทางโทรทัศน์: การศึกษาภาษาระดับข้อความตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์พบว่าบทโฆษณาทางโทรทัศน์มีกลวิธีชักจูงผู้ชม 3 กลวิธีคือ กลวิธีการชักจูงด้วยรูปปลักษณ์ทางภาษา กลวิธีการชักจูงด้วยวาทศิลป์ และกลวิธีการชักจูงด้วยวรรณกรรม กลวิธีทั้งสามแสดงให้เห็นว่าภาษาโฆษณาเป็นภาษาชักจูง บทโฆษณามีลักษณะการใช้ภาษาได้ใกล้เคียงกับภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันและการ โฆษณามักใช้วิธีจำลองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของคนในสังคมมานำเสนอ การโฆษณาใช้กลวิธีชักจูงในหลายลักษณะเพื่อนำผู้ชมไปสู่การสื่อความหมายแฝงที่เกี่ยวข้องกับสินค้าที่นำเสนอในบทโฆษณา มีการใช้ภาษากล่าวถึงสินค้าในทางที่คาดว่าผู้ชมจะสนใจ เชื้อถือสินค้า และจดจำสินค้า การกล่าวซ้ำเป็นกลวิธีที่เน้นย้ำถึงชื่อสินค้าและคุณสมบัติของสินค้า นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาษาในลักษณะสร้างสรรค์ เป็นการสร้างภาษาที่เกิดจากการเกิดร่วมกันของรูปภาษาที่ต่างจากบริบททั่วไป กลวิธีการชักจูงด้วยวาทศิลป์เป็นการชักจูงด้วยโวหารทางเสียง ความหมาย อ่างคุณค่า ใช้ภาษาสะอึกใจหรือพลิกความคาดหมาย กลวิธีการชักจูงด้วยวรรณกรรมเป็นการแจ้งข้อมูลสินค้า ชี้แนะให้ใช้สินค้า

วรพร ได้สกุลชู (2547: 93-97) ศึกษาเรื่องการใช้ประโยคคำถามในวัจนกรรมอ้อม โดยเก็บข้อมูลจากบทสนทนาในละครโทรทัศน์ และนำมาสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง พบว่า รูปแบบคำถามแบบอ้อมที่พบมากที่สุดคือรูปประโยคคำถามแบบตอบรับ-ปฏิเสธ โดยมีการจำแนกหน้าที่ของรูปประโยคคำถามแบบอ้อมตามกลุ่มความหมายไว้ดังนี้ หน้าที่แสดงการปฏิเสธ หน้าที่แสดงอารมณ์และความรู้สึก หน้าที่แสดงความต้องการให้ผู้ฟังปฏิบัติตาม หน้าที่บอกกล่าว หน้าที่เน้นความสุภาพ หน้าที่ให้ทางเลือกแก่ผู้ฟัง และหน้าที่ทักทาย

วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2547: 59-75) ศึกษาวัจนกรรมการบริภาษในภาษาไทยจากบทสนทนาในนวนิยายและบทสนทนาในชีวิตจริง พบว่า กลวิธีที่ผู้บริภาษในภาษาไทยใช้มี 3 กลวิธีคือ 1) กลวิธีการบริภาษแบบตรงไปตรงมาด้วยคำหยาบหรือคำที่มีความหมายด้านลบทำให้ผู้ถูกบริภาษรู้ได้ทันทีว่าตนถูกบริภาษโดยไม่ต้องตีความ 2) กลวิธีการบริภาษแบบอ้อม โดยการใช้ถ้อยคำนัย ผกผัน การใช้ความเปรียบ การใช้คำร่ำนุ การบริภาษแบบไม่เจาะจงเป้าหมาย และการแสวงบริภาษสิ่งอื่น เป็นการใช้อ้อยคำที่คลุมเครือไม่ชัดเจนว่าผู้บริภาษต้องการแสดงความหมายอย่างไรหรือประสงค์จะบริภาษใคร ผู้ถูกบริภาษต้องตีความจากบริบทเองจึงจะทราบว่าผู้บริภาษกำลังบริภาษตน 3) กลวิธีเสริมการบริภาษ ได้แก่ การใช้คำหยาบที่มีนัยเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง และการใช้คำอุทานเพื่อแสดงความรู้สึกทางลบ ผู้บริภาษใช้กลวิธีนี้เพื่อแสดงอารมณ์ที่มีต่อผู้ถูกบริภาษ การบริภาษแสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของคนไทยที่เห็นว่าหน้าตาและศักดิ์ศรีในสังคมเป็นสิ่งสำคัญ คนไทยจึงพยายามรักษาหน้าตาและศักดิ์ศรีของตนและวงศ์ตระกูลให้คงไว้ตลอดไป

จากตัวอย่างการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัจนปฏิบัติศาสตร์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการตีความหมายของคำพูดนอกจากต้องพิจารณาความหมายตามความหมายประจำของรูปภาษาแล้ว บริบทในการสนทนายังเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เข้าใจเจตนาที่แท้จริงของผู้พูด เนื่องจากเจตนาที่แท้จริงของผู้พูดอาจไม่ตรงตามความหมายประจำรูปภาษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายสี่แผ่นดิน

ทูลเรียน ประดั่งเถาโต (2545: 90-94) ศึกษาการเมืองในวรรณกรรมสี่แผ่นดินกล่าวถึงแนวความคิดของผู้ประพันธ์ที่ปรากฏในวรรณกรรม รวมถึงศึกษาแนวความคิดและปรัชญาการเมืองที่แฝงอยู่ในวรรณกรรม ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ว่า วรรณกรรมสี่แผ่นดินเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดของหม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช ผู้ประพันธ์ในด้านการยกย่องเทิดทูน เชื้อมั่นและ

จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือ กษัตริย์นิยม (Royalism) ได้อย่างชัดเจน โดยผู้ประพันธ์ได้วางโครงเรื่องและบทบาทของตัวละครที่สะท้อนให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในหลาย ๆ ลักษณะด้วยกัน ในขณะที่เดียวกันก็พบว่าแนวความคิดและปรัชญาการเมืองที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมสี่แผ่นดิน คือ ความเสมอภาค หรือความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นความหมายของประชาธิปไตยในแบบของไทย และนอกจากนั้นยังให้ทัศนะคติด้านการเมืองอันเป็นความหมายที่แตกต่างออกไปจากที่นักรัฐศาสตร์ได้ให้คำจำกัดความไว้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าจุดที่ผู้ประพันธ์ต้องการแสดงต่อผู้อ่านให้เห็นเด่นชัด คือ จุดหัวเลี้ยวหัวต่อหรือจุดเปลี่ยนแปลงการปกครองของเมืองไทย อันเป็นการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอื่นในชีวิตของคนไทยเป็นอันมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้เห็นว่าการปรับปรุงแก้ไข เปลี่ยนแปลงบ้านเมืองนั้น เป็นสิ่งที่เต็ม ไปด้วยอุปสรรคและความขมขื่น ซึ่งทุกๆ ประเทศจะต้องเผชิญเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

สมพร มั่นตะสูตร (2522: 326-328) วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสี่แผ่นดินและหลายชีวิตในด้านรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีในการประพันธ์พบว่าสี่แผ่นดินมีความโดดเด่นในด้านความกระชับของเนื้อความ ถ้อยคำ การใช้สำนวนภาษาที่ง่าย ๆ ตรงไปตรงมาแต่คมคายลึกซึ้ง สี่แผ่นดินสอดแทรกแนวคิดตามหลักพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้ ตัวละครในสี่แผ่นดินมีลักษณะพฤติกรรมที่สมจริงตามลักษณะและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมที่มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย สุข ทุกข์ รุ่งโรจน์ และตกต่ำ วรรณกรรมเรื่องสี่แผ่นดินมีคุณค่าหลากหลายด้านทั้งในเรื่องของการสะท้อนภาพชีวิตของคนในสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยได้ดี เป็นการนำเสนอเรื่องราวของคนสามัญและชีวิตความเป็นอยู่ของคนชั้นสูงที่ทำงานใกล้ชิดกับราชวงศ์ สี่แผ่นดินจึงสื่อภาพของขนบธรรมเนียมในราชสำนักและธรรมเนียมสังคมได้เด่นชัด สี่แผ่นดินเน้นให้เห็นถึงระบบสถาบันครอบครัวไทยซึ่งมีระบบเครือญาติผูกพันเกี่ยวข้อยกัน มีการช่วยเหลือสมาชิกในหมู่เครือญาติ ตลอดจนสะท้อนภาพลักษณ์ของสังคมไทยที่ประชาชนชาวไทยยังมีความผูกพันกับสถาบันกษัตริย์อย่างแน่นเหนียวแม้ว่าระบอบการปกครองของประเทศจะได้เปลี่ยนจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม

สุวิมล อิศระธนาชัยกุล (2546: 76-78) ได้ศึกษาความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมไทย: ศึกษากรณีเรื่องนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช พบว่าในนวนิยายเรื่อง สี่แผ่นดิน ได้ใช้ตัวละครเป็นสื่อกลางในการแสดงความคิดทางการเมืองแบบกษัตริย์นิยมคือจงรักภักดีต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน แนวคิดของคนใน

กลุ่มนี้จะมีความรู้สึกต่อต้านกลุ่มผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แสดงให้เห็นภาพของความแตกต่างทางแนวคิดทางการเมืองของบุคคลในสังคมไทย เป็นการสะท้อนภาพแนวคิด 2 ขั้ว ที่ฝ่ายหนึ่งพึงพอใจระบอบการเมืองแบบอนุรักษนิยมที่ให้ความสำคัญกับการเมืองแบบประเพณีเดิม กลุ่มนี้จะไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงและแนวคิดที่ผูกพันกับการรำลึกถึงอดีตอันรุ่งโรจน์ภายใต้การปกครองของระบอบกษัตริย์ ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งมองว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นเรื่องที่เหมาะสมกับพัฒนาการทางสังคมเนื่องจากมีต้นแบบจากการพัฒนาการทางสังคมของประเทศตะวันตกซึ่งกระจายอำนาจทางการเมืองไปสู่ประชาชนอันจะนำไปสู่เป้าหมายแห่งความรุ่งโรจน์ของชาติตามกระแสแนวคิดแบบประชาธิปไตยที่เริ่มแพร่หลายในยุคสมัยหลังรัชกาลที่ 5

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับนวนิยาย วรรณศาสตร์ วจนปฏิบัติศาสตร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายสี่แผ่นดิน และวจนปฏิบัติศาสตร์ดังกล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของงานวิจัยนี้ การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการพิจารณาข้อมูลจากงานเขียนจากกลุ่มเอกสารและกลุ่มงานวิจัยผนวกกับแนวคิดและทฤษฎีทางวจนปฏิบัติศาสตร์ซึ่งเป็นแนวทางหลักที่จะทำให้การดำเนินงานวิจัยก้าวไปในทิศทางที่ชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

งานวิจัยเรื่องสี่แผ่นดิน: การศึกษาปฏิวาทะตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะบทสนทนาตามประเภทวจนกรรม การใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงความสุภาพ การใช้ถ้อยคำเพื่อสื่อความหมายโดยตรงและการสื่อความหมายโดยนัยจากบทสนทนายระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร งานวิจัยนี้มีรูปแบบการนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือบทสนทนาจากนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินบทประพันธ์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2548 เล่ม 1 จำนวน 509 หน้า และ เล่ม 2 จำนวน 678 หน้า โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างจากบทสนทนาได้ตอบของ “แม่พลอย” ซึ่งเป็นตัวละครหลักกับตัวละครอื่นๆ พบว่าบทสนทนามีเป็นจำนวนมากจึงทำให้ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอนของประชากร ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือเกณฑ์การวิเคราะห์บทสนทนาดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เกณฑ์การวิเคราะห์ประเภทวจนกรรมของ Searle (1976)
2. เกณฑ์การวิเคราะห์การใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงความสุภาพตามแนวคิดของ Leech (1983)
3. เกณฑ์การใช้ถ้อยคำเพื่อวิเคราะห์ความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัยหรือความหมายแฝงของถ้อยคำจากบทสนทนาตามหลักของ Grice (1975, 1978, 1981)

เกณฑ์ทั้งสามเกณฑ์ข้างต้นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การแบ่งประเภทวัจนกรรมของจอห์น อาร์ เซอร์ล

การแบ่งประเภทวัจนกรรม (Speech Acts) ของ Searle (1976) มีหลักวิเคราะห์ลักษณะของการพูด 5 แบบ ได้แก่ การกล่าวความจริง (Representative) การกล่าวชี้แนะ (Directive) การกล่าวผูกพัน (Commissive) การกล่าวแสดงออก (Expressive) และการกล่าวประกาศ (Declaration)

การกล่าวความจริง (Representative)

เกณฑ์ของการกล่าวความจริงคือการกล่าวที่ผู้พูดทำให้ตนเองถูกผูกมัดอยู่กับความเป็นจริงในลักษณะของการกล่าวยืนยัน การสรุป การบรรยาย พรรณนา หรือคาดการณ์ เช่น

1. ผมขอยืนยันว่าผมอยู่กับเขตตลอดเวลาในช่วงเกิดเหตุ
2. ผมขอสรุปว่าการจัดงานครั้งนี้ทำให้บริษัทได้กำไร 50 ล้านบาท
3. เรื่องนี้ผมสามารถอธิบายได้

การกล่าวชี้แนะ (Directive)

เกณฑ์ของการกล่าวชี้แนะคือการกล่าวที่ผู้พูดพยายามกำหนดให้ผู้ฟังกระทำการบางสิ่งบางอย่าง เป็นการกล่าวเพื่อสั่งการ เพื่อขอร้อง หรือถามคำถาม เช่น

1. ฉันขอสั่งให้ทุกคนมาพบกันที่นี้เวลาแปดโมงตรงพรุ่งนี้
2. โปรดลืมฉันเสียเถอะ
3. คุณจะเริ่มงานพรุ่งนี้เลยได้ไหม?

การกล่าวผูกพัน (Commissive)

เกณฑ์ของการกล่าวผูกพันคือการกล่าวที่ผู้พูดกล่าวด้วยคำผูกมัดตนเองต่อการกระทำในอนาคตในลักษณะของการให้สัญญา ข่มขู่ เสนอตัว หรือยื่นข้อเสนอ เช่น

1. ผมสัญญาว่าคุณจะเป็นคนแรกและเป็นคนสุดท้ายในใจผม
2. ถ้าแกไม่เอาเงินมาคืนฉันภายในสามวันนี้ครอกรัวแกเดือคร้อนแน่
3. กระผมขอซื้อสัตย์ภักดีต่อนายท่านตลอดไปขอรับ

การกล่าวแสดงออก (Expressive)

เกณฑ์ของการกล่าวแสดงออกคือการกล่าวที่ผู้พูดกล่าวแสดงออกถึงทัศนคติหรือความรู้สึกที่มีต่อเรื่องหรือเหตุการณ์โดยการกล่าวขอบคุณ กล่าวขอโทษ กล่าวต้อนรับ หรือกล่าวแสดงความยินดี เช่น

1. ผมขอขอบพระคุณที่ท่านไว้วางใจและให้โอกาสผมได้ทำงานใหญ่ครั้งนี้
2. ฉันขอโทษด้วยที่ทำให้เธอเข้าใจผิด
3. ผมดีใจมากที่พี่มาหา

การกล่าวประกาศ (Declaration)

เกณฑ์ของการกล่าวประกาศคือการกล่าวที่ผู้พูดกล่าวถ้อยคำที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง อาจเป็นไปได้ในลักษณะของการกล่าวขบไล่ คำว่าบาตร ประกาศสงคราม ประกาศตัดญาติขาดมิตร ไล่ออก คัดค้าน แต่งตั้ง หรือตั้งชื่อ เช่น

1. เราขาดกันนับจากวินาทีนี้เป็นต้นไป
2. ตายไปฉันก็จะไม่เผาผีแก
3. เรือนนี้มีเก้าห้อง ฉันชื่อนพ ฉันจะให้ชื่อว่าเรือนนพเก้า

การใช้ถ้อยคำแสดงความสุภาพในบทสนทนาตามแนวคิดของลีช

การวิเคราะห์ถ้อยคำแสดงความสุภาพตามแนวคิดของ Leech (1983) มีหลักต่างๆ ดังนี้

หลักรู้พ่อนหน้าพ่อนเบา (Tact Maxim)

หลักความเอื้อเฟื้อ (Generosity Maxim)

หลักชื่นชมยินดี (Approbation Maxim)

หลักถ่อมตน (Modesty Maxim)

หลักคล้อยตาม (Agreement Maxim)

หลักเห็นใจ (Sympathy Maxim)

หลักรู้ผ่อนหนักผ่อนเบา (Tact Maxim)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำตามหลักรู้ผ่อนหนักผ่อนเบาคือการกล่าวถ้อยคำสุภาพที่ต้องคำนึงถึงปริมาณของการพูดครบถ้วนหรือก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้อื่นให้น้อยที่สุด ต้องพยายามกล่าวในสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าภาระความยุ่งยากของผู้รับสารมีไม่มากนักหรือกล่าวโดยใช้ตัวแปลงให้น้อยลงเพื่อให้ปริมาณของภาระน้อยลง เช่น

1. แวะเข้ามาคุยกันแป๊บหนึ่งสิ
2. หนุ่มๆ ขอแรงหน่อยนะจ๊ะ
3. เย็นนี้ว่างไหมอยากคุยด้วยฉันมีปัญหานิดหน่อย

หลักความเอื้อเฟื้อ (Generosity Maxim)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำเพื่อแสดงความเอื้อเฟื้อคือการกล่าวที่แสดงถึงการเอาประโยชน์ใส่ตนให้น้อยที่สุดและให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นมากที่สุด เช่น

1. พี่ขอแค่นี้ก็พอแล้วนอกนั้นพี่ยกให้เธอหมดเลย
2. มื้อนี้ให้ผมเป็นเจ้าภาพนะ
3. ไม่ต้องเกรงใจหรอกฉันแวะไปให้ก็ได้ทางผ่านบ้านฉันพอดี

หลักชื่นชมยินดี (Approbation Maxim)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำเพื่อแสดงความชื่นชมยินดีคือการกล่าวถ้อยคำที่แสดงการยกย่องหรือสนับสนุนผู้อื่นให้มากที่สุด การกล่าวแบบไม่ยกย่องหรือไม่สนับสนุนให้กล่าวให้น้อยที่สุด เมื่อมีเรื่องดีๆ เกิดขึ้นกับผู้อื่นควรกล่าวแสดงความชื่นชมยินดี แต่หากไม่ต้องการกล่าวแสดงความยินดีหรือไม่สมควรหลีกเลี่ยงที่จะพูดเพื่อแสดงความรู้สึก เช่น

1. คุณพูดได้จับใจฉันมาก
2. พิธีกรคนนี้พูด ร เรือ ล ถึง ได้ชัดเจน
3. คนนี้สีแก้มจริงพูดไทยก็เพราะ พูดอังกฤษก็สำเนียงดี

หลักถ่อมตน (Modesty Maxim)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำเพื่อถ่อมตนคือการกล่าวถ้อยคำที่แสดงการยกย่องหรือสนับสนุนตนเองให้น้อยที่สุด หลักข้อนี้อาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามบริบททางวัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มชน คนไทยและคนญี่ปุ่นมักกล่าวปฏิเสธคำชมเพื่อแสดงออกซึ่งความถ่อมตนในขณะเดียวกันจะพูดคุยยกย่องผู้อื่นให้มากกว่าตน ดีกว่าตน เก่งกว่าตน การกล่าวถ้อยคำถ่อมตนจึงถือเอาตัวผู้พูดเป็นสำคัญ เช่น ประโยคตัวอย่างด้านล่างที่ 1. กล่าวชมว่า 2. ว่าสวย แต่ 2. กล่าวปฏิเสธและกล่าวยกย่องผู้อื่นให้สวยและสาวกว่าตน ส่วนประโยคที่ 3. ผู้พูดกล่าวชมผู้อื่นว่าเก่งและดี

1. คุณเพชรานี้ไม่เจอกันก็ปีๆ ก็ยังสวยเหมือนเดิม
2. อู๊ย ไม่กล้ารับหรือคะ แก่แล้ว ไหนจะสวยสู้สาวๆ ได้
3. คุณสุนานานี้นอกจากจะเป็นคนเก่งแล้วยังเป็นคนดีจริงๆ เธอทำงานแบบไม่เอาหน้า ไม่ชอบโอ้อวด ชอบแต่จะปิดทองหลังพระ

หลักคล้อยตาม (Agreement Maxim)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำเพื่อคล้อยตามคือการกล่าวถ้อยคำที่แสดงความเห็นไม่สอดคล้องให้น้อยที่สุด และกล่าวแสดงถ้อยคำที่แสดงความเห็นด้วยให้มากที่สุด ในการแสดงถ้อยคำคล้อยตามนั้นเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดและผู้รับสาร การใช้ถ้อยคำที่แสดงความเห็นด้วยมักใช้ถ้อยคำที่ตรงไปตรงมา แต่หากไม่เห็นด้วยมักจะ ไม่แสดงความคิดเห็นออกมาอย่างตรงไปตรงมา อาจกล่าวถ้อยคำแบบแบ่งรับแบ่งสู้ หรือตอบแบบมีนัย หรือกล่าวถ้อยคำที่แสดงความเห็นด้วยก่อนที่จะแสดงความไม่เห็นด้วย เช่น

1. คุณเดชาเป็นผู้ชายที่หายาก เหล่าไม่กิน บุหรี่ไม่สูบ
2. เออ...จริงด้วยสิเธอ...แถมหล่อขึ้นเทพอีกตะหาก
3. สุขยอดเลย...หล่อ ไม่บันยะบันยังจริงๆ...ใครได้เป็นแฟนละก็โชคดีมากเลย

หลักเห็นใจ (Sympathy Maxim)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำเพื่อแสดงความเห็นอกเห็นใจคือการกล่าวถ้อยคำที่แสดงความไม่เห็นใจผู้อื่นให้น้อยที่สุด และกล่าวถ้อยคำที่สร้างความน่าเชื่อถือว่าผู้พูดต้องการแสดงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นให้มากที่สุด เช่น

1. ท่านไปสบายแล้วละมีแต่พวกเราที่ยังไม่หมดเวรหมดกรรมจึงต้องอยู่กันต่อไป
2. ใครจะหนีพ้นเงื้อมมือพญามัจจุราชไปได้คนเราต่างกันไปช้าหรือไปเร็วเท่านั้น ดิฉันเสียใจด้วยนะคะ ชีวิตคนเรานั้นไม่มีอะไรแน่นอนเลย
3. อย่าไปเสียอกเสียใจมันเลยในเมื่อเราทำดีที่สุดแล้ว ใครมาทำงานตรงนี้นั้นก็ต้องมีผิดพลาดด้วยกันทุกคนนั่นแหละ คนที่ไม่ทำอะไรผิดพลาดเลยก็คือคนที่ไม่ทำอะไรเลยไปละเข้าใจไหม

หลักการสื่อความหมายของบทสนทนาของ ไกรซ์

หลักการวิเคราะห์ความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัยหรือความหมายที่แฝงของบทสนทนาตามหลักของ Grice (อ้างใน สุจริตลักษณ์ ดิศดุจ, 2549: 39-60 และ Levinson (1983: 101-102) ได้แก่ หลักการสนทนา (Conversational Maxims) หลักการความร่วมมือ (Co-operative Principle) ความหมายซึ่งบ่งเป็นนัย (Conventional Implicature) อุปลักษณ์ (Metaphor) การประชดประชัน (Irony) และการพูดออกตัว (Hedges)

หลักการสนทนา (Conversational Maxims)

ประกอบด้วยหลักสี่ประการคือ

หลักคุณภาพ (The Maxim of Quality)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำตามหลักคุณภาพคือการกล่าวถ้อยคำในสิ่งที่เป็นจริง ไม่กล่าวในสิ่งที่ยังไม่จริง หรือกล่าวในสิ่งที่ยังไม่มีข้อมูลหลักฐานเพียงพอ

หลักปริมาณ (The Maxim of Quantity)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำตามหลักปริมาณคือการกล่าวที่ให้สาระเท่าที่จำเป็น พอเหมาะกับการสนทนานั้น ไม่กล่าวสาระมากจนเกินความจำเป็น

หลักตรงประเด็น (The Maxim of Relevance)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำตามหลักตรงประเด็นคือการกล่าวเฉพาะในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับการสนทนานั้นๆ

หลักวิธีพูด (The Maxim of Manner)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำตามหลักวิธีพูดคือการพูดอย่างชัดเจน พูดอย่างกระชับ พูดตามลำดับขั้นตอน ไม่พูดโดยใช้ถ้อยคำสำนวนที่คลุมเครือ และหลีกเลี่ยงการพูดที่กำกวม ตัวอย่าง เช่น

1. แม่ๆ พ่ออยู่ไหน
2. ถ้าไม่คู่วิวอยู่ในห้องนอน ก็คงอยู่ในห้องน้ำ หรือไม่ก็อยู่ในสวนหลังบ้าน

จากตัวอย่างข้างต้นคุณแม่ได้ตอบคำถามของลูกค้าในสิ่งที่ เป็นจริงตาม หลักคุณภาพ โดยให้ข้อมูลในปริมาณที่เหมาะสมตาม หลักปริมาณ เป็นการให้ข้อมูลเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสนทนาตาม หลักตรงประเด็น และเป็นกรกล่าวอย่างชัดเจน กระชับ ตามลำดับ ไม่กำกวมคลุมเครือตาม หลักวิธีพูด ตัวอย่างอื่นๆ เช่น

1. นี่เธอ นายสุธีเขายังติดต่อกับเธออยู่หรือเปล่า
2. เธออย่ามาพูดชื่อนี้ให้ฉันได้ยินอีกนะ มันจะไปตายที่ไหนก็ไป ฉันจะไม่มีวันดูคำดูดีมันอีกต่อไป ต่อให้มันตายไปวันนี้พรุ่งนี้ฉันก็จะไม่ไปเผาผีมัน ไอ้คนหน้าไหวหลังหลอก คคนในช่องอในกระดุก พวกมันทั้งตระกูลลงทำนาบนหลังคนกันมาหลายชั่ว โศตรแล้ว

จากตัวอย่างข้างต้น 2. ไม่ได้ตอบคำถามของ 1. ในสิ่งที่ป็นจริง ถือเป็นการละเมิดหลัก คุณภาพ 2. กล่าวถ้อยคำที่มากเกินไปจนความจำเป็นซึ่งละเมิดหลัก ปริมาณ เป็นการให้ข้อมูลที่ไม่ตรงไปตรงมากับคำถามซึ่งละเมิดหลัก ตรงประเด็น เป็นการกล่าวที่ไม่ชัดเจนและกล่าวโดยใช้ถ้อยคำสำนวนที่ต้องตีความหมาย การกล่าวของ 2. จึงเป็นการกล่าวละเมิดหลัก วิธีพูด

หลักการความร่วมมือ (Co-operative Principle)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำตามหลักความร่วมมือคือการกล่าวถ้อยคำเพื่อสื่อถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจไม่ใช่การกล่าวแบบตรงไปตรงมาแต่เป็นการกล่าวที่ต้องค้นหาความหมายหรือตีความถ้อยคำที่อยู่ในระดับลึกกว่าถ้อยคำที่พูดออกมา การกล่าวถ้อยคำที่แสดงความร่วมมืออาจเป็นการกล่าวเพื่อรักษาสถานการณ์สนทนาที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ แต่ความหมายที่แท้จริงนั้นผู้พูดและผู้ฟังต้องตีความเอง เช่น ตัวอย่างเหตุการณ์การรับประทานอาหารในครอบครัวหนึ่งที่ซื้อข้าวจากตลาดมารับประทาน

1. อ้อหื้อ...แกงนี้มีแต่รสเผ็ดอย่างเดียว
2. ช่วงนี้พริกคงถูกเขาเลยโหมใส่ทั้งสวนแต่ทานเผ็ดๆ ก็ช่วยเจริญอาหารดิ้นะคะ

ความหมายที่แท้จริงของประโยคตัวอย่างข้างต้น ผู้พูด 1. กล่าวถ้อยคำที่แสดงความไม่พอใจในรสชาติอาหาร ในขณะที่ 2. ก็ไม่ได้กล่าวความจริงอย่างตรงไปตรงมาหรือกล่าวโดยไม่น่าจะมีความรู้สึกตามที่กล่าวนั้นจริงๆ การสนทนาในลักษณะเช่นนี้เป็นการปฏิบัติตามหลักความร่วมมือเพื่อให้บรรยากาศการสนทนาและการรับประทานอาหารดำเนินต่อไป ทั้งๆ ที่ความจริงนั้นอาจเป็นที่รู้ๆ กันอยู่ทั้งผู้พูดและผู้ฟัง

ความหมายซึ่งบ่งเป็นนัย (Conventional Implicature)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำที่แสดงความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยคือการวิเคราะห์ถ้อยคำที่มีนัยของความหมายเชิงอนุมานตามความเข้าใจของคนในสังคม เป็นการมองว่าคนในสังคมเดียวกันย่อมมีแบบแผนความเข้าใจในสิ่งต่างๆ และตีความหมายได้คล้ายคลึงกันเนื่องจากเจริญเติบโต ผ่านการเรียนรู้ อบรม ชัดเจน ถ่ายทอด สื่อสาร และมีประสบการณ์ในสังคมเดียวกัน เช่น

1. คุณจวงเธอไม่อยากให้น้องมาเกี่ยวข้องกับคนอย่างเราๆ

ประโยค 1. ข้างต้นมีความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยที่ผู้พูดและผู้ฟังต่างเข้าใจในความหมายเนื่องจากมีประสบการณ์ทางสังคมร่วมกัน

การเข้าใจความหมายของคำศัพท์ต่างๆ ที่ใช้ในภาษาเดียวกันเป็นความเข้าใจตามแบบแผนที่ดีมากกับความหมายของคำศัพท์ต่างๆ เช่น ความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยที่ติดอยู่กับคำว่า “แต่” ดังตัวอย่างประโยคต่อไปนี้

2. ฉันเป็นผู้หญิงแต่เธอเป็นผู้ชาย
3. ฉันอยากกินข้าวแต่เขาอยากกินพิซซ่า
4. ฉันจะไปทางขวาแต่เขาจะไปทางซ้าย

ประโยคตัวอย่าง 2. 3. 4. ข้างต้นคำว่า “แต่” มีนัยตามแบบแผนที่เป็นตัวเชื่อมข้อความสองข้อความที่มีความหมายแตกต่างกันหรือตรงข้ามกันเข้าด้วยกัน

5. นางงามหลายคนสวยแต่สมองมีน้อย
6. สุณารีเป็นคนสวยและร้องเพลงไพเราะ

ประโยคตัวอย่าง 5. คำว่า “แต่” นอกจากมีนัยตามแบบแผนที่เป็นตัวเชื่อมข้อความสองข้อความที่มีความหมายแตกต่างกัน ตรงข้ามกัน หรือไม่ไปในทำนองเดียวกันเข้าด้วยกันแล้วยังสื่อถึงนัยทางสังคมที่คนส่วนหนึ่งมีความเชื่อหรือมีมุมมองว่า “คนสวย” และ “คนฉลาด” มักไม่ใช่สิ่งที่อยู่คู่กัน ส่วนในประโยค 6. นั้น “และ” นอกจากจะเป็นการเชื่อมสิ่งที่ไปด้วยกัน คล้อยตามกัน หรือทำนองเดียวกันแล้วยังสื่อถึงนัยของคนในสังคมที่มีมุมมองในเชิงบวกเพิ่มขึ้น เพราะมองว่าสุณารีเป็นคนสวยที่ร้องเพลงได้ไพเราะ คือทั้งสวยด้วยและร้องเพลงได้ไพเราะด้วย ดังนั้นคำว่า “แต่” “และ” จึงเป็นตัวอย่างของคำที่มีความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยที่คนในสังคมรับรู้ความหมายร่วมกัน

อุปลักษณ์ (Metaphor)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำแบบอุปลักษณ์คือการศึกษาการใช้ถ้อยคำสนทนาในเชิงเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำสิ่งหนึ่งมาเปรียบกับอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นแบบเปรียบเทียบ เป็นการเปรียบเทียบสิ่งนั้นกับสิ่งนี้เพื่อให้เห็นภาพของสิ่งต่างๆ ชัดเจนขึ้นมากกว่าการพูดอย่างปกติธรรมดา การเปรียบเทียบนั้นอาจปรากฏคำแสดงความเปรียบ เท้า ดัง เป็น เช่น คุด เหมือน ราว ประคุด เสมือน ดัง ฯลฯ หรือไม่ปรากฏคำแสดงความเปรียบเทียบก็ได้ เช่น

1. นายชาติอ้วนเหมือนหมู
2. นายหมูอ้วนชาติ

ตัวอย่าง 1. ความอ้วนของนายชาติถูกนำมาเปรียบกับแบบเปรียบเทียบ “หมู” และมีคำแสดงความเปรียบเทียบคือ “เหมือน” ในข้อ 2. ไม่ปรากฏคำแสดงความเปรียบเทียบ และตัวอย่าง 1. เปรียบเทียบให้เห็นภาพลักษณ์เรื่องความอ้วนเพียงด้านเดียว ส่วนตัวอย่าง 2. ให้ภาพลักษณ์ที่มากกว่าเรื่องของความอ้วนหรือเรื่องของน้ำหนัก คือให้ภาพความเป็นหมูในด้านอื่นๆ ด้วย เช่น เคลื่อนไหวอู้อัย หน้าตาอ้วน รับประทานอาหารจุ สกปรกไม่รักความสะอาด ฯลฯ

การประชดประชัน (Irony)

เกณฑ์ของการกล่าวถ้อยคำแบบประชดประชันคือกรกล่าวที่ผู้พูดตั้งใจจะสื่อบางสิ่งบางอย่างมากกว่าการกล่าวถ้อยคำอย่างตรงไปตรงมาเพื่อให้ผู้ฟังค้นหาความหมาย การกล่าวประชดประชันเป็นการละเมิดหลักคุณภาพ การทำความเข้าใจกับความหมายของการประชดประชันต้องตีความหรือถอดรหัสของการสื่อความหมาย

1. ดาราชื่อเอ ดูในจอสวยมากแต่นอกจอนี่สิเย็นมาก ดูไม่จืดเลย
2. นั่งเอื้อยมัวมานั่งรากงอกอยู่นี่เองงานการที่ให้ไปทำนะเสร็จริ่งจะแม่คุณ
3. คุณนายแมนศรีชอบใส่อิมหมาโคตรเพชรสงสัยแก็กแล้วคนจะไม่รู้ว่ารวย
4. นั่งนี้หนีถ้าไม่หิวคงไม่เสียดลงจากที่นอนเลยละสิ นี่กว่านอนกินบ้านกินเมืองจนอึดมชะแล้ว คราวหลังกดกริ่งเรียกนะจะจะได้ไปป้อนให้สวยถึงเตียง

ข้อ 1. ใช้คำที่เป็นคู่ความหมายขัดแย้งกันกล่าวถึงบุคคลคนเดียวกันคือใช้คำว่า “สวยมาก” กับ “เขินมาก” หมายถึง “ไม่สวยเลย” และความไม่สวยนั้น “ดูไม่จืดเลย” หมายถึง “ดูไม่ได้เลย” เป็นการใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งในเชิงประชดประชัน

ข้อ 2. เป็นการใช้อ้อยคำที่ไม่สมเหตุสมผลหรือสอดคล้องกับความเป็นจริงเพราะ “มนุษย์” ไม่ใช่ “พืช” จะนั่งอยู่ที่ใดเนิ่นนานแค่ไหนย่อมไม่สามารถกระทำหรือเกิดปรากฏการณ์ในสิ่งที่ผู้พูดกล่าวได้ การกล่าวเช่นนี้จึงเป็นการกล่าวเชิงประชดประชัน

ข้อ 3. คำว่า “อภิ” “มหา” และ “โคตร” ล้วนเป็นคำที่ให้ความหมายถึงขนาดหรือ ปริมาณ ที่มาก เมื่อใช้กับขนาดของเพชรจึงหมายถึงเพชรที่ใหญ่มากจนเกินความพอดี ผู้พูดกล่าวประชดประชันถึงคนที่ชอบใส่เพชรขนาดใหญ่เพื่อ โอ้อวด

ข้อ 4. เป็นการใช้ภาษาที่ไม่คู่ควรเนื่องจากใช้คำราชาศัพท์ “เสด็จ” และ “เสวย” กับคนธรรมดา เป็นการพูดโดยใช้ภาษาที่ไม่คู่ควรเพื่อเจตนาในการประชดประชัน

การพูดออกตัว (Hedges)

เกณฑ์ของการพูดออกตัวคือการใช้ถ้อยคำในสถานการณ์ที่ผู้พูดรู้สึกว่าตนเองอาจแปลกแยกหรือไม่ปลอดภัยหากพูดโดยไม่ปฏิบัติตามหลักการความร่วมมือในการสนทนา ผู้พูดจึงมักจะพูดออกตัวก่อนที่จะกล่าวถ้อยคำอื่นๆ ตามที่ตั้งใจจะสื่อสารกับผู้รับสารต่อไป เช่น

1. เขาลือกันว่าดาราทะโชน้องหลายสิซื่อย่อ “พ” ชอบกูกักกับสามีชาวบ้าน

ผู้พูดในข้อ 1 กล่าวแบบออกตัวโดยใช้ข้อความ “เขาลือกันว่า” เพื่อสื่อให้ผู้รับสารทราบว่า ข้อมูลที่ผู้พูดกำลังจะสื่อสารนั้นผู้พูดไม่ได้พูดเองแต่เป็นการได้ยินได้ฟังคนอื่นพูดมาอีกทอดหนึ่ง ซึ่งการกล่าวข้อความของผู้พูดนั้นหากภายหลังปรากฏว่าข้อเท็จจริงเป็นเช่นไร ผู้พูดก็ยังคงปลอดภัย เพราะได้พูดออกตัวไว้แล้ว

2. อย่างว่าพ้อย่างงั้นอย่างงี้เลยนะ พี่นะอยากช่วยแต่ติดที่สามีพี่เขาห้ามพี่เด็ดขาดไม่ให้ยุ่งกับเรื่องการค้าประกันใคร

ผู้พูดในข้อ 2 ต้องการแสดงให้เห็นให้ผู้รับสารทราบว่าผู้พูดพยายามที่จะปฏิบัติตามหลักการสนทนา ไม่ต้องการพูดปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงหรือเส็งน้ำใจ ในขณะที่ต้องการจะหยุดสนทนาในประเด็นที่ตนไม่สะดวกหรืออึดอัดใจ ผู้พูดจึงพูดออกตัวโดยใช้ข้อความ “อย่างว่าพ้อย่างงั้นอย่างงี้

เลขนะ” ตามด้วยการให้ข้อมูลและเหตุผลในปริมาณที่เหมาะสมตามหลักปริมาณ ซึ่งตามมารยาทสังคมแล้วผู้รับสารต้องหลีกเลี่ยงการสนทนาในประเด็นที่คู่สนทนาไม่ต้องการสนทนา ผู้รับสารควรเปลี่ยนประเด็นการสนทนาหรือยุติการสนทนาตามสถานการณ์เพื่อความเหมาะสมต่อไป

การดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยมี 3 ขั้นตอนคือ 1. การเก็บรวบรวมข้อมูล 2. การวิเคราะห์ข้อมูล และ 3. การอภิปรายผลและนำเสนอข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลบทสนทนาระหว่างตัวละครหลักและตัวละครอื่นๆ ในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินเพื่อให้ได้ข้อมูลในการทำวิจัย และผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากหอสมุดสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ และจากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (อินเทอร์เน็ต) เพื่อศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลและวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ตำรวจเอกสาร หนังสือ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวกับนวนิยาย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัจนปฏิบัติศาสตร์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายเรื่อง “สี่แผ่นดิน” และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัจนปฏิบัติศาสตร์
2. ศึกษาเนื้อเรื่องของวรรณกรรม “สี่แผ่นดิน”
3. ศึกษาบทสนทนาระหว่างตัวละครหลักคือ “แม่พลอย” กับตัวละครอื่นๆ ในวรรณกรรมเรื่อง “สี่แผ่นดิน”
4. คัดเลือกบทสนทนาระหว่างตัวละครหลักและตัวละครอื่นๆ และบันทึกข้อมูลบทสนทนาที่ได้รวบรวมไว้
5. จัดหมวดหมู่บทสนทนาออกเป็นกลุ่มต่างๆ

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลบทสนทนาแล้ว ข้อมูลที่ได้จะนำไปสู่กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาบทสนทนาระหว่างตัวละครหลักกับตัวละครอื่นๆ ที่สอดคล้องกับ

ขอบเขตการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ คือ การวิเคราะห์ประเภทวรรณกรรมในบทสนทนา ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ของ Searle (1976) การวิเคราะห์ความสุภาพในบทสนทนา ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ของ Leech (1983 อ้างใน สุจริตลักษณ์ ดีผดุง, 2549: 115-120) การวิเคราะห์ความหมายโดยตรง ความหมายโดยนัย หรือความหมายแฝงของบทสนทนา ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ของ Grice (1975, 1978, 1981 อ้างใน สุจริตลักษณ์ ดีผดุง, 2549: 39-60) ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาประเภทการวรรณกรรมที่ปรากฏในบทสนทนาระหว่าง “พลอย” และตัวละครอื่นๆ โดยพิจารณาจากความสอดคล้องกับเกณฑ์ในการวิเคราะห์
2. วิเคราะห์บทสนทนาตามลักษณะภาษาที่แสดงความสุภาพ และภาษาที่สื่อความหมายโดยตรง โดยนัย หรือความหมายแฝงที่ปรากฏในบทสนทนาตามข้อ 1.

การอภิปรายผลและนำเสนอข้อมูล

นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาเรียบเรียงแบบพรรณนาวิเคราะห์ พร้อมทั้งสรุป อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะเพื่อประโยชน์ในการวิจัยต่อยอด

บทที่ 4

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องสี่แผ่นดิน: การศึกษาปฏิวาทะตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากบทสนทนาของ “พลอย” ตัวละครหลักกับตัวละครอื่นๆ เพื่อศึกษาปฏิวาทะจากบทสนทนา ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งผลการศึกษาวิเคราะห์ออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ผลการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของบทสนทนา
2. ผลการศึกษาวิเคราะห์ถ้อยคำสนทนาที่แสดงความรู้สึก
3. ผลการศึกษาวิเคราะห์การสื่อความหมายของบทสนทนา

การศึกษาปฏิวาทะตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์จากบทสนทนาของตัวละครหลักในเรื่องสี่แผ่นดินมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของบทสนทนา

การวิเคราะห์ลักษณะของบทสนทนาประยุกต์ใช้ตามการแบ่งประเภทวจนกรรมของ Searle (1976) ได้แก่ การกล่าวความจริง (Representative) การกล่าวชี้แนะ (Directive) การกล่าวผูกพัน (Commissive) การกล่าวแสดงออก (Expressive) การกล่าวประกาศ (Declaration) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การกล่าวความจริง (Representative)

การกล่าวความจริงเป็นการกล่าวที่ผู้พูดทำให้ตนเองถูกผูกมัดอยู่กับความเป็นจริง ในงานวิจัยนี้พบการกล่าวความจริงในลักษณะของการกล่าวยืนยันถึงบุคคลหรือเรื่องราวใดๆ ด้วยการใช้คำพูดว่า “ไม่มีใครที่จะ...” “จริงๆนะ” การบรรยายถึงความเปลี่ยนแปลงรอบๆ ตัว ด้วยคำพูดว่า “สมัยนี้...” “สมัยนั้น” “เดี๋ยวนี้” การพรรณนาถึงความรู้สึกที่มีด้วยคำว่า “รักมากที่สุด” “รักมากกว่าอะไรทั้งหมด” “ไม่เคยมีใคร...เท่านี้” “ไม่ได้รู้สึกรักอย่างเดียว” หรือการคาดการณ์ถึงสิ่งที่จะเป็นไปได้ในภายภาคหน้า ด้วยการใช้คำพูดว่า “แต่ถ้านิสัย...เห็นดีได้ยาก”

ตัวอย่างที่ 1

เจ้าคุณพ่อ: “พ่อนพเขามีลูกกี่คน”

พลอย: “มีสองคนเจ้าค่ะ”

เจ้าคุณพ่อ: “อ้อ มีผู้ชายอีกคนหนึ่งจำได้แล้ว ปานนี้ก็เห็นจะเป็นหนุ่มใหญ่ เขาทำอะไรหรือเปล่า”

พลอย: “เห็นเขาว่าไปเป็นนายทหารอยู่หัวเมืองเจ้าค่ะ”

เจ้าคุณพ่อ: “ดีเหมือนกัน ยังหนุ่มยังแน่นก็ออกหัวบ้านหัวเมืองเสียก่อน แต่ถ้านิสัยรักความสบายเหมือนพ่อก็เห็นจะเอาดีได้ยาก”

(สี่แผ่นดิน 1: 234-235)

จากตัวอย่างข้างต้นเจ้าคุณพ่อก้าวความจริงในลักษณะของการคาดการณ์ โดยเจ้าคุณพ่อใช้คำพูดว่า “แต่ถ้านิสัยรักความสบายเหมือนพ่อก็เห็นจะเอาดีได้ยาก” เป็นการกล่าวความจริงจากประสบการณ์ ด้วยการประเมินจากลักษณะจากนิสัยและพฤติกรรมของผู้ที่ถูกกล่าวถึง ซึ่งเจ้าคุณพ่อสามารถคุณออกมากกว่าพลอยที่ยังอ่อนประสบการณ์อยู่ เจ้าคุณพ่อก้าวความจริงตามสิ่งที่ตนมองเห็นในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่กว่าอบน้ำร้อนมาก่อน อีกทั้งเจ้าคุณพ่อรู้จักกับพ่อนพเป็นการส่วนตัว จึงรู้ว่าพ่อนพนิสัยใจคอเป็นอย่างไร และประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานเท่าใด เจ้าคุณพ่อจึงคาดการณ์ไปถึงที่เนื่องซึ่งเป็นลูกชาย ด้วยคิดว่าถ้าพ่อก่อนมีนิสัยใจคอใกล้เคียงกัน อนาคตการทำงานในวันข้างหน้าก็คงไม่แตกต่างกันนัก

ตัวอย่างที่ 2

แม่กำลังปิดหีบอยู่ที่หุคหนึ่ง เอามือวางพาดไว้บนฝาหีบครู่หนึ่ง ตาเหม่อมองออกไปนอกหน้าต่าง เหมือนจะตรึงตรองตัดสินใจอะไรอยู่ แต่แล้วแม่ก็ถอนใจใหญ่สลดหน้า พลงหันมาทางพลอย เอาผ้าเช็ดน้ำตาให้อีก แล้วหลังลูบหัวพลอยพูดว่า

แม่แหม: “นี่เสียพลอย อย่าร้องไห้ไปเลยทูนหัวของแม่ แม่เป็นคนรักรพลอยมากที่สุด ไม่มีใครจะรักลูกเกินไปกว่าแม่ได้ ไปเสียกับแม่เถิด แม่รักลูกจึงอยากให้คุณได้ดี ไปอยู่ในวังที่ตำหนักเสด็จ อีกหน่อยก็จะสนุกสบาย ไม่คิดถึงบ้านเสียอีก”

(สี่แผ่นดิน 1: 27-28)

แม่แหมกล่าวความจริงต่อพลอยด้วยการยืนยันและพรรณนาถึงความรักที่แม่มีต่อลูก ด้วยการใช้คำพูดว่า “แม่เป็นคนรักรพลอยมากที่สุด ไม่มีใครจะรักลูกเกินไปกว่าแม่ได้” โดยมีจุดหมายเพื่อโน้มน้าวใจให้พลอยเห็นด้วยกับการตัดสินใจของตน ซึ่งความจริงในข้อนี้เป็นความจริงที่พลอย

ตระหนักดีอยู่แล้ว เนื่องจากพลอยสนิทกับแม่มากที่สุดและมีแม่อยู่เคียงกายตลอดมา ดังนั้นไม่ว่าแม่จะตัดสินใจเรื่องใดและต้องการให้พลอยปฏิบัติตามเช่นไร พลอยจึงคล้อยตามโดยง่าย เพราะพลอยเชื่อมั่นในความจริงที่แม่บอก อีกทั้งการตัดสินใจของแม่ก็ล้วนแล้วแต่ต้องการให้พลอยได้มีชีวิตที่ดีขึ้นในวันข้างหน้า

ตัวอย่างที่ 3

คุณเปรม: “แม่พลอยรักแม่มากไหม”

พลอย: “รักมากกว่าอะไรทั้งหมด แม่ตายไปตั้งนานแล้ว ฉันยังรู้สึกตัวเหมือนกับว่า แม่ยังอยู่ใกล้ๆ คอยคุ้มครองดูแลทุกข์สุขฉันอยู่เสมอ เสด็จท่านมีพระเดชพระคุณหาที่เปรียบไม่ได้ แต่ท่านก็เป็นเจ้าเป็นนาย ฉันไม่เคยรู้สึกตัวว่าใกล้ชิดต่อท่าน เพราะฉันเป็นข้า เจ้าคุณพ่อฉันถึงจะรักเพียงใด ก็จากท่านมา เสียแต่เล็ก แล้วท่านก็เป็นผู้ชายไม่สนิทสนมเหมือนแม่ ฉันคิดดูก็แปลก ทั้งเสด็จและเจ้าคุณพ่อ ก็ยังอยู่ทั้งสองท่าน ฉันก็รักท่านมากทั้งสองคน แต่กลับรู้สึกว่าท่านยังห่าง ไม่ใกล้ชิดเท่ากับแม่ที่ตายไปแล้ว หน้าตาท่าทางของแม่ จะเป็นอย่างไรฉันยังจำไว้ได้หมด เวลาฝันถึงก็เห็นชัดเจนกว่าคนอื่น ถ้าอย่างนี้ไม่ใช่เพราะฉันรักแม่มากที่สุด ฉันก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไร”

คุณเปรม: “แม่ของพลอยคงน่ารักมากถ้าท่านยังอยู่ป่านนี้ ฉันก็คงจะรักท่านมากเหมือนกัน”

(สี่แผ่นดิน 1: 420-421)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวความจริงในลักษณะของการพรรณนาถึงความรู้สึกที่มีเมื่อคุณเปรมตั้งคำถามถามพลอยว่า “รักแม่มากไหม” พลอยจึงตอบคุณเปรมด้วยการพรรณนาให้คุณเปรมทราบถึงความรักที่พลอยมีต่อแม่ผ่านคำพูดว่า “รักมากกว่าอะไรทั้งหมด” “ฉันรักแม่มากที่สุด” ด้วยตลอดเวลาที่ผ่านมาฉัน ไม่ว่าจะเป็นอย่างไพลอยก็รู้สึกว่ายังมีแม่อยู่เคียงข้าง แม่เป็นคนเดียวที่พลอยสามารถอดและสัมผัสได้ แตกต่างไปจากเจ้าคุณพ่อซึ่งพลอยไม่ได้ใกล้ชิดท่านนัก ดังนั้นแม้ว่าแม่ของพลอยจะจากไปแล้ว พลอยก็ยังคงรู้สึกว่ายังมีแม่อยู่ใกล้ๆ คอยดูแลและคุ้มครองพลอยเสมอ

ตัวอย่างที่ 4

คุณเปรม: “ฉันอยากถามอะไรแม่พลอยสักอย่าง ตั้งแต่อยู่ด้วยกันมา ฉันยังไม่เคยถามเลยอย่างฉันนี่แม่พลอยรักสักแค่ไหน”

พลอย: "คุณเปรม ตั้งแต่ฉันเกิดมาเป็นตัว ไม่เคยมีใครที่เมตตากรุณา และเอาอกเอาใจฉัน เท่าคุณเปรมเลย ธรรมดาคนเราอยู่ด้วยกัน ก็ต้องรักกัน แต่ฉันไม่ได้รู้สึกรักคุณเปรมเฉยๆ อย่างเดียว ฉันยังรู้สึกตัวว่า ฉันเป็นลูกหนี้ พระเดชพระคุณคุณเปรมอีกด้วย"

คุณเปรม: "แม่พลอยอย่าพูดอย่างนั้นหน่อยเลย ฉันไม่สบายใจจริงๆ พอได้ยินแม่พลอยพูดว่า เป็นลูกหนี้พระเดชพระคุณฉัน เพราะฉันไม่ได้ทำอะไรให้แม่พลอยเลย ฉันว่าอย่างแม่พลอย ถ้าจะหากันจริงๆ จะหาพ่อที่คิดว่าฉันสักร้อยสักพันเท่าก็คงจะได้ ฉันเสียอีกจะต้องนึกถึงเรื่องนี้ และต้องทำให้ดีคู่ควรกับแม่พลอย"

(สี่แผ่นดิน 1: 421)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวความจริงของพลอยด้วยการพรรณนาให้คุณเปรมได้รับรู้ถึงความรู้สึกของตนที่มีต่อคุณเปรม การที่พลอยพูดว่า “ไม่เคยมีใครที่เมตตากรุณา และเอาอกเอาใจฉัน เท่าคุณเปรมเลย” “ฉัน ไม่ได้รู้สึกรักคุณเปรมเฉยๆ อย่างเดียว” ทำให้คุณเปรมเกิดความปลาบปลื้มใจที่พลอยเห็นคุณค่าของตนและความรักที่ตนมอบให้กับพลอย พลอยจึงให้ความรู้สึกที่ดีกลับมา ซึ่งการกล่าวความจริงของพลอยต่อคุณเปรมนั้นทำให้การดำเนินชีวิตคู่ของทั้งสองเป็นไปได้ด้วยดี เพราะทั้งสองต่างมีความรักและความรู้สึกที่ดีให้แก่กัน การได้รับรู้ความรู้สึกของกันและกัน ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งคู่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 5

ซ้อย: "พลอย พี่เนื่องเขาสั่งให้มาขอใบเนาะ"

พลอย: "งั้นรี... แล้วพี่เนื่องว่ายังงัยอีกบ้างหรือเปล่า"

ซ้อย: "โอ๊ยเขาก็สรรเสริญแม่พลอยเสียวราวกับเป็นนางฟ้า สวยก็อย่างนั้น ดีก็อย่างนั้น จะมองอะไร ก็ให้มันดีไปหมด ฉันก็ถามเขาว่า ก็เมื่อเห็นคืออย่างนี้แล้วจะทำอย่างไร เขาก็บอกว่าพอเขาออกเป็นนายทหาร ตั้งเนื่อตั้งตัวให้ดีแล้ว ก็จะมารับพลอยไปอยู่ด้วย"

พลอย: "ตกลงกันเสร็จเซียวนะแม่คุณ! ราวกับว่าไปช่วยฉันมา จะมารับเมื่อไร ฉันก็ต้องไปเมื่อนั้น ไม่ต้องไต่ต้องถามกันละ"

ซ้อย: "โธ่ ไม่ใช่อย่างนั้นดอกพลอย พี่เนื่องแกล้งตลกจริงๆ พลอยก็รู้อยู่แกล้ง ฉันไม่เคยได้ยิน แกพูดเอาจริงเอาจังเหมือนคราวนี้เลย **จริงๆ**นะพลอย พี่เนื่องของใครๆ ก็รัก เมื่อรักก็หวง อย่างพี่เนื่องนี้ฉันก็หวง เหมือนกัน ถ้าได้กับคนอื่นละก็จะเป็นอย่างไรก็ยังไม่รู้ แต่ถ้าเป็นพลอยฉันก็จะดีใจมาก เพราะพลอยกับฉันรักกันมาก เราเคยสนิทกันมาอย่างไรก็จะได้สนิทกันต่อไป...ฉันพูดไม่ถูกหรือของพรรคยังงี้ไม่ดี เดียวจะมาหาว่านางซ้อยเป็นแม่สื่อ!"

พลอย: "ซ้อยอย่าวิตกอย่าคิดมากไปเลย ฉันกับซ้อยอยู่มาด้วยกันแต่เล็ก ๆ ถึงฉันจะเป็นอย่างไรต่อไป ฉันกับซ้อยก็คงไม่ลืมกัน ในกระบวนการคนรู้จักชอบพอกัน ก็เห็นจะไม่มีใครที่ฉันจะรักมากเท่าซ้อย คอยดูไปก็แล้วกัน"

(สี่แผ่นดิน 1: 176-177)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นบทสนทนาของพลอยและซ้อยที่กล่าวถึงพี่น้องที่มาติดพันพลอย ซ้อยซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของพลอยจึงรู้สึกดีใจเป็นอย่างมากที่พี่ชายและพลอยจะรักกัน ซ้อยจึงกล่าวความจริงในลักษณะของการยืนยันในฐานะน้องสาวโดยใช้คำพูดว่า "จริงๆนะ" เพื่อให้พลอยรู้ว่าพี่ชายไม่เคยพูดจาจริงจิงในเรื่องใดเท่าเรื่องของพลอย และซ้อยก็หวังว่าจะได้พลอยมาเป็นพี่สะใภ้ แต่แม้ว่าซ้อยจะยืนยันกับพลอยไปแล้ว ตัวซ้อยเองก็ไม่มั่นใจว่าทุกอย่างจะเป็นไปตามที่ตนเองคาดหวัง ซ้อยจึงวิตกว่าถ้าไม่เป็นตามที่หวัง ความเป็นเพื่อนของคนและพลอยจะถูกทำลายลงไปด้วย พลอยจึงยืนยันให้ซ้อยมั่นใจว่า "ไม่มีใครที่ฉันจะรักมากเท่าซ้อย" ด้วยต้องการให้ซ้อยรู้ว่าแม้วันข้างหน้าจะเป็นอย่างไร ความรักและความเป็นเพื่อนที่มีให้กันจะคงอยู่ตลอดไป

ตัวอย่างที่ 6

พลอย: "...คนเดียวนี้เขาทำตัวไม่เหมือนเมื่อครั้งสมัยเรายังสาว ๆ... ทำตัวเหมือนหม่อมผู้ชายพายเรือเขาก็ไม่กระดาก ลูกค้านั่นเหลือเกิน สมัยเรานั้นเห็นผู้ชายมีแต่คิดวิ่งหนี สมัยนี้ดูเขาเฉยๆ เห็นเท่ากัน ไม่กระดาก ไม่กลัว ฉันดูแล้วใจหายใจว่าที่เดียว"

ซ้อย: "แม่พลอยก็ทำเป็นขวัญอ่อนไปได้ กาลสมัยเปลี่ยนไป บ้านเมืองเปลี่ยนไป ศาสนาเรียวลงทุกวัน ใจคนก็ต้องเปลี่ยนไปบ้าง ถึงสมัยเราก็เถอะ คนที่เขาทำท่าทางเหมือนกับหม่อมก็มีถมไป พวกคุณหญิงคุณนายเมียทูตที่เขาเคยไปอยู่เมืองนอก กลับมาถึงเมืองไทยพอมิงานรับเจ้าฝรั่งที่ไร เขาออกแสดงหม่อมกันออก จำไม่ได้เสียแล้วหรือ?"

พลอย: "มันไม่เหมือนกันนี่ซ้อย สมัยนั้นใครเขาตามตัวไปเมืองนอก เขาก็ไปไว้ผม นุ่งกระโปรงแต่งหม่อมที่โน่น พอกลับมาก็ต้องรีบตัดผมสั้น ย้อมฟันดำให้เหมือนคนอื่น แล้วกิริยามารยาทเขาก็ยังเป็นไทย จะออกหม่อมก็เวลารับเจ้าฝรั่งอย่างซ้อยว่า เดียวนี้เขาเป็นหม่อมทั้งกิริยามารยาทอยู่ตลอดเวลา แม้แต่กับคนไทยด้วยกัน..."

(สี่แผ่นดิน 2: 155-156)

บทสนทนายาระหว่างพลอยกับซ้อยเป็นการกล่าวความจริงในลักษณะของการบรรยายภาพการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ซึ่งมีผลทำให้คนในสังคมมีวิถีปฏิบัติและกิริยามารยาทที่ผิดแผก

แตกต่างออกไปด้วย ดังที่พลอยใช้คำพูดว่า “เดี๋ยวนี้... สมัยนี้... สมัยนั้น” สื่อให้เห็นถึงภาพความแตกต่างที่เกิดขึ้น การกล่าวความจริงของพลอยสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมของคนในสังคมซึ่งนิยมทำตามอย่างตะวันตกด้วยมองว่าเป็นสิ่งที่ทันสมัยและโก้เก๋ หากเปรียบเทียบกับยุคสมัยปัจจุบันก็จะเห็นว่าผู้คนในสังคมไทยก็ยังคงนิยมตะวันตกอย่างไม่เสื่อมคลายและขยายวงกว้างออกไปหลากหลายด้านทั้งเรื่องการใช้ภาษา การแต่งกาย การบริโภค การเดินทางไปต่างประเทศเพื่อท่องเที่ยว การเสพสิ่งบันเทิง การค้าและการศึกษา ซึ่งจากการที่คนไทยให้ความนิยมชมชอบและรับเอาวัฒนธรรมของตะวันตกเข้ามาเรื่อยๆ โดยไม่คำนึงว่าเหมาะสมกับสังคมหรือบ้านเมืองเราหรือไม่ก็ทำให้บ้านเมืองเราแปรสภาพจนไม่เหลือเค้าเดิมตามที่พลอยกล่าวกับซ้อย

ตัวอย่างที่ 7

ซ้อย: "แม่พลอย ฉันเห็นแม่พลอยมองดูผู้มีบุญสมัยใหม่ก็อดพูดด้วยไม่ได้ แม่พลอยเห็นเป็นอย่างไร"

พลอย: "คนหนุ่มๆ...อย่างผู้ใหญ่ก็ไม่ทำอะไรน่ะ"

ซ้อย: "นั่นนะซีฉันก็เห็นอย่างนั้นเหมือนกัน ฉันว่าท่าทางสู้แต่ก่อนท่านไม่ได้ อย่างแต่ก่อนสมัยเรานั้น คนมีบุญถึงจะไปอยู่ที่ไหน พอเห็นก็รู้ว่าผู้มีบุญ เดียวนี้ถ้าไม่บอกก็แทบไม่รู้"

พลอย: "จู้! จู้! ซ้อยอย่าพูดดังไป บางทีเราสองคนจะแก่ไปเอง เทียวเหมาใครต่อใคร เขาเป็นเด็กไปหมด"

ซ้อย: "ก็เห็นจะจริง ฉันมาแต่งงานที่บ้านนี้สองหนแล้ว วันนี้เลยใจหายอย่างไรชอบกล หนแรกมาแต่งงานแม่พลอยเอง เจ้าสาววันนี้ยังอยู่ปลายอ้อปลายแถมที่ไหนก็ไม่รู้ มาคราวนั้นเป็นเพื่อนเจ้าสาว ยังสาวยังเสดัดจริตลึนดี มาวันนี้แผลดัวไปขึ้นกระไดหลังเข้าไปในห้องเจ้าสาวเขาแต่งตัว ไปนั่งดูเขาพักหนึ่ง พวกเพื่อนเจ้าสาวเขาหันไปกระซิบกันว่ายายแก่ที่ไหนมานั่งอยู่ก็ไม่รู้ จนประโพงเขาหันมาเห็นเข้าทักว่าป้าซ้อย เขาถึงได้เลิกมองไม่ยั้งนั้นเขางงไล่ออกมาเสียแล้ว นึกว่ายายปลาร้าที่ไหนมานั่งดูเขาอยู่ ฉันดูสาว ๆ สมัยนี้แล้วก็นับถือเขาจริงๆทีเดียว เขาจะทำอะไรดูมันกระฉับกระเฉงเป็นการเป็นงาน ทำเอาฉันเห็นไปว่า เมื่อสมัยเรานั้นเรอระพาลึกละ"

พลอย: ก็กระฉับกระเฉงกันไปอย่างนั้นแหละซ้อย" พลอยตอบ "เอาจริงเข้าก็ไม่เห็นทำอะไรเป็นสักคน ดีแต่ใช้คนอื่น กับข้าก็ไม่เป็น เรื่องเสื้อผ้าก็ไม่เห็นเย็บเห็นทำเอง ดีแต่จ้าง ดอกไม้ดอกไม้ไม่เข้าใจเลย ไม่มีหรือที่ที่จะเย็บดอกไม้ร้อยมาลัยเป็นกันอย่างแต่ก่อน"

ดูอย่างวันนี้ก็แจ่มแต่เพียงบุหงาเพราะทำงาน ถ้าถึงแจ่มมาลัยฉันก็คงต้องนั่งรื้ออยู่คนเดียว ป่านนี้คงมือหักไปแล้ว"

(สี่แผ่นดิน 2: 416-417)

พลอยและซ้อยสนทนากล่าวความจริงด้วยการบรรยายถึงผู้คนที่ได้พบเจอในวันแต่งงานของประไพ ผ่านคำพูดที่ว่า “สมัยเรานั้น...เดี๋ยวนี้...สมัยนี้” ด้วยทั้งพลอยและซ้อยต่างมีความเห็นตรงกันว่าผู้คนที่อยู่ในสมัยคนนั้นแตกต่างโดยสิ้นเชิงกับผู้คนที่อยู่ในสมัยลูกๆของตน ในสมัยของพลอยคนมีบุญเป็นเจ้าเป็นนาย ไม่ว่าจะอยู่ตรงไหนก็จะรู้ว่ามิบุญ แต่สมัยนี้ถึงบอกให้รู้ก็ยังไม่เชื่อ ด้วยกิริยามารยาทและบุคลิกท่าทางของผู้คนที่ทำให้คู่กันสมัยมากขึ้น แต่กลับทำลายความงดงามตามแบบไทยในแบบที่พลอยและซ้อยคุ้นเคย การแสดงท่าทางที่กระฉับกระเฉง ของคนในยุคหลังไม่ใช่จะเป็นตัวบ่งชี้ว่าพวกเขาจะทำงานได้ดีตามไปด้วย ดังที่พลอยกล่าวกับซ้อยว่า คนยุคนี้ทำอะไรไม่เป็น คอยแต่ชี้ิ้วตั้งคนอื่น ซึ่งแตกต่างจากสมัยพลอยที่จะต้องทำทุกอย่างด้วยตนเอง พลอยและซ้อยจึงสะท้อนความจริงด้วยการบรรยายให้เห็นถึงความแตกต่างนั้น

จากตัวอย่างบทสนทนาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการกล่าวความจริงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การสนทนาระหว่างพลอยกับเจ้าคุณพ่อ พลอยมักจะเป็นฝ่ายรับฟัง ส่วนเจ้าคุณพ่อจะเป็นฝ่ายตั้งคำถามถามพลอยเพื่อเปิดประเด็นเสมอ โดยพลอยจะตอบคำถามแต่เพียงสั้นๆและฟังคำสั่งสอนจากการกล่าวความจริงของบิดาผ่านประสบการณ์ในอดีต เจ้าคุณพ่อถามพลอยถึงสมาชิกในครอบครัวของซ้อยเพื่อ โยงและคาดการณ์ถึงอนาคตของน้องซึ่งเป็นพี่ของซ้อยว่ามีนิสัยรักความสบาย คงจะไม่เจริญก้าวหน้าไปไกลนัก เป็นการสอนพลอยให้รู้จักคาดการณ์โดยการประเมินจากลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นๆ ส่วนการสนทนาระหว่างพลอยกับแม่แหม่ม พลอยมักจะเป็นผู้ตั้งคำถามกับมารดา แสดงให้เห็นว่าพลอยมีความสนิทสนมกับมารดามากกว่าบิดา อาจเป็นเพราะความเป็นเพศเดียวกันและพลอยอาศัยอยู่กับมารดาตลอด ทำให้มีความคุ้นเคยมากกว่าและกล้าที่จะถามเรื่องต่างๆจากมารดา ในขณะที่แม่แหม่มก็จะตอบคำถามและกล่าวความจริงด้วยการพรรณนาให้พลอยรู้สึกถึงความรักที่แม่มีต่อพลอย อย่างเช่นการที่แม่แหม่มตัดสินใจออกจากบ้านเจ้าคุณพ่อ แม่แหม่มได้พรรณนาถึงความรักที่แม่มีต่อพลอยและความหวังที่ต้องการให้พลอยมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งการกล่าวความจริงครั้งนี้ทำให้พลอยมีความมั่นใจที่จะออกมาอยู่ภายนอกมาก การกล่าวความจริงของพลอยกับคุณเปรมนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการใช้ชีวิตคู่ เพราะถ้าชีวิตคู่เริ่มต้นด้วยความไม่แน่ใจหรือสงสัยในตัวอีกฝ่าย ก็จะทำให้เกิดรอยร้าวได้ง่าย แต่ถ้าทั้งสองฝ่ายมีความจริงใจที่จะกล่าวความจริงแก่กัน การดำเนินชีวิตก็จะเป็นอย่างมีความสุข ด้วยต่างฝ่ายต่างไม่ต้องคอยหวาดระแวง

หรือชุกซ่อนความลับไว้ ส่วนการสนทนาของพลอยกับซ้อยผู้เป็นเพื่อนสนิทเพียงหนึ่งเดียวของพลอยพบว่าซ้อยและพลอยมักกล่าวความจริงกันอย่างเปิดเผยจริงใจ มีการสนทนาดังอย่างตรงไปตรงมา เรื่องบางเรื่องที่พลอยไม่กล้าที่จะพูดหรือแสดงความคิดเห็นกับคนอื่น พลอยสามารถแสดงความจริงส่วนนี้กับซ้อยได้ ดังที่พลอยและซ้อยบรรยายภาพความแตกต่างผู้คนและสังคมในสมัยคนและสมัยลูกๆของคุณ ซ้อยและพลอยจะมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน เนื่องจากพลอยและซ้อยถูกเลี้ยงดูมาด้วยกันตั้งแต่เด็ก ทั้งสองจึงมีความรู้สึกนึกคิดไปในทางเดียวกัน

การกล่าวชี้แนะ (Directive)

การกล่าวชี้แนะคือการกล่าวที่ผู้พูดพยายามกำหนดให้ผู้ฟังกระทำการบางสิ่งบางอย่าง ปรากฏว่าพบในงานวิจัยนี้การกล่าวชี้แนะเพื่อสั่งการ โดยมีคำว่า "...เดี๋ยวนี้" กำกับอยู่เพื่อให้ผู้ฟังปฏิบัติตามในทันที การกล่าวเพื่อขอร้อง จะมีคำว่า "ขอ...ได้ไหม" หรือ "ขอให้..." เพื่อจูงใจให้ผู้ฟังคล้อยตามและปฏิบัติตามคำขอร้องนั้น การถามคำถามโดยใช้คำถามปลายเปิดว่า "...จะว่าอย่างไร" เพื่อถามความคิดเห็นของกลุ่มสนทนา และเปิดประเด็นไปสู่เรื่องที่คุณต้องการจะชี้แนะ

ตัวอย่างที่ 1

เจ้าคุณพ่อ: "พลอยอยู่ในวังมีผู้ชายมาติดบ้างหรือเปล่า"

พลอย: "เปล่าค่ะ" พลอยรีบตอบไปทันที

เจ้าคุณพ่อ: "ดีแล้ว" เจ้าคุณพ่อพูดต่อ "เป็นชาวไร่ชาววังใครๆ เขาก็ต้องมอง อย่าไปนึกว่าอยู่ในวังผู้ชายเข้าไปไม่ได้ เขาจะไม่รู้จัก พ่อเองก็ได้เมียมาจากในวังทั้งนั้น ... เรื่องมีเหย้ามีเรือนเป็นเรื่องสำคัญ ของผู้หญิง พ่อคุณหนุ่มๆเดี๋ยวนี้แล้ว ก็นี่ก็เป็นห่วง คนเดี๋ยวนี้เขาดีแต่จะคิดกินคิดเล่น พ่อแม่เขาก็ตามใจกัน ใครได้ไปเป็นลูกพี่ก็จะลำบาก แต่สำหรับแม่เขยและพลอย พ่อต้องขอเรื่องนี้ไว้ก่อน ถ้ายังรักพ่อ ก็ขอให้รักษาตัวให้ดี พ่อก็บอกแล้วว่าเห็นแต่สองคนเท่านั้น ในกระบวนลูกของพ่อ ถ้าเสียหายไปพ่อจะเสียใจมาก จะมีเหย้ามีเรือนต่อไปอย่าเอาแต่ใจตัว ขอให้ฟังผู้ใหญ่ก่อน พ่อเกิดมาก่อน ได้รู้ได้เห็นมากกว่า อย่านะเสียก็คงทำไม่ผิด เพราะใจนั้นรักลูกอยากให้ออกดี เมื่อพลอยยังเด็กๆพ่อก็ไม่หวังหรอก แต่เดี๋ยวนี้โตเป็นสาวแล้ว และก็สวยเสียด้วย อยู่ในวังนั้นก็ดี แต่เสด็จท่านเป็นเจ้าใหญ่ นายโต จะไปดูแลได้อย่างไรทั่วถึง ถ้าไม่ระวังตัวเพื่อนฝูงก็จะชักจูงไป กว่าจะรู้ตัวก็สายเสียแล้ว"

(สี่แผ่นดิน 1: 232-234)

เจ้าคุณพ่อชี้ว่าลูกสาวทั้งสองคนคือคุณเชยและพลอย โดยเริ่มจากการถามพลอยถึงผู้ชายที่มาคิดพัน ก่อนที่จะกล่าวถึงความสำคัญของการมีเหย้ามีเรือน โดยใช้คำพูดว่า “พ่อต้องขอเรื่องนี้ไว้ก่อน” ในการขอร้องลูกๆ ให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำของตน ซึ่งการขอร้องของเจ้าคุณพ่อโดยใช้คำว่า “ขอ” เข้ามานั้นทำให้น้ำเสียงที่พูดเป็นไปในลักษณะของการขอร้องมากกว่าต้องการสั่งการเพื่อชี้้นำให้เกิดการกระทำอย่างจริงจัง โดยเจ้าคุณพ่อยังได้กล่าวให้ลูกๆ ฟังถึงเหตุและผลในการขอร้องผ่านบทบาทของความเป็นพ่อและเป็นผู้มีประสบการณ์มากกว่า เพื่อให้ลูกสาวทั้งสองรักษาเนื้อรักษาตัวให้ดี ไม่ด่วนตัดสินใจเลือกคู่ครองโดยไม่ฟังเสียงใคร

ตัวอย่างที่ 2

เสด็จ: “นางพลอย พ่อเจ้าเขาให้สาขมาบอกข้าว่า เขาจะขอลาเอาตัวเจ้าออกไปแต่งงาน เจ้าจะว่าอย่างไร”

พลอย: “หม่อมฉันยังไม่สมภารใจ มั่งคะ”

เสด็จ: “ทำไม มีเหตุอะไรหรือ” รับสั่งถาม

พลอย: “หม่อมฉันยังอยากอยู่ฉลองพระเดชพระคุณไปก่อน ยังไม่เคยคิดเลยมั่งคะเรื่องมีเหย้ามีเรือน”

เสด็จ: “เจ้าโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว เรื่องมีเหย้ามีเรือนยังไม่เคยคิดก็ควรจะคิด เรื่องที่เจ้าคิดจะอยู่กับข้าต่อไปนั้นข้าก็ชอบใจ...ถ้าข้าเกิดมาแล้วไม่รู้จักตาย อยู่เคียงเจ้าไปได้เรื่อยๆ ข้าก็จะไม่ว่าอะไรหรอก...ถึงเจ้าจะออกไปอยู่ข้างนอกแล้ว ถ้าเจ้ายังคิดถึงก็ไปมาหาสู่ได้...”

(สี่แผ่นดิน 1: 360-361)

ผู้ใหญ่เช่นเสด็จพระองค์หญิงเวลารับสั่งกับพลอยมักจะใช้คำกล่าวชี้้นำในลักษณะของการสั่งการ แต่จากบทสนทนาที่เสด็จเลือกที่จะใช้คำถามปลายเปิดในการกล่าวชี้นำพลอยเข้าสู่เรื่องที่ต้องการจะสนทนา โดยเสด็จนำคำว่า “...จะว่าอย่างไร” เข้ามาใช้ในบทสนทนาเพื่อเปิดโอกาสให้กับพลอยในการตอบคำถาม เนื่องจากเสด็จต้องการทราบความคิดเห็นของพลอยที่มีต่อเรื่องการมีเหย้ามีเรือน ส่วนพลอยนั้นตอบคำถามเสด็จเท่าที่จำเป็น เนื่องจากพลอยมีวิวุฒิและสถานภาพทางสังคมน้อยกว่า พลอยจึงทำหน้าที่เป็นผู้ฟังที่ดีและในบางคราวพลอยจะบอกกล่าวถึงสิ่งที่ตนเองต้องการ แต่พลอยจะไม่คัดค้านด้วยคำพูดที่แข็งกร้าวแม้ว่าเรื่องที่ผู้ใหญ่ต้องการชี้ำนั้นอาจเป็นสิ่งตรงข้ามกับความต้องการของตนเอง

ตัวอย่างที่ 3

คุณเปรม: "แม่พลอย ฉันอยากขออะไรแม่พลอยสักอย่างจะได้ไหม...ในหลวงท่านไม่โปรดผู้หญิงไว้ผมสั้น ฉันอยากขอให้แม่พลอยเริ่มไว้ผมสักที เวลาเข้าเฝ้าฯ จะได้ออกพระทัย"

พลอย: "เฮ้! ไม่เอาละ ฉันแก่แล้ว" พลอยพูดปฏิเสธ

คุณเปรม: "ไม่จริงหรือแม่พลอย...คนอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับแม่พลอย เขาก็ไว้ผมยาวกันมากแล้ว แม่พลอยจะมานั่งทำตัวเป็นคนโบราณอยู่ทำไม ฉันว่าแม่พลอยทำตัวให้แก่ ใจก็เลยแก่ไปตาม ถ้าไว้ผมยาวเสียก็จะสาวขึ้นอีกมาก"

พลอย: "คุณเปรมอยากได้เมียผมยาว ทำไมไม่หาเอาใหม่สักคน เลือกดูที่เขาสาว ๆ สวย ๆ ดีกว่าฉัน ฉันไม่ว่าหรอก"

คุณเปรม: "ไม่เอาละแม่พลอย ฉันจี๋เกียจยุ่ง... ฉันอยากได้แม่พลอยนี่แหละเป็นเมียใหม่ของฉัน ถ้าไว้ผมยาวให้ทันสมัยสักหน่อยละก็ แม่พลอยจะสาวขึ้นอีก และสวยขึ้นอีกหาหน่อยไม่เท่ากับฉัน ได้เมียใหม่อีกทั้งคน โดยไม่ต้องลำบากไปหาเอาใหม่เลย"

(สี่แผ่นดิน 2: 104)

คุณเปรมใช้คำพูดว่า “ขอ...ได้ไหม” ในการกล่าวขี้นำพลอยเพื่อเริ่มการสนทนาให้พลอยรับทราบความต้องการของตนเอง และคุณเปรมใช้คำพูดว่า “ขอให้...” เป็นการขี้นำให้พลอยทราบถึงสิ่งที่ตนเองต้องการขอร้องและต้องการให้พลอยปฏิบัติตาม การที่คุณเปรมกล่าวขีนำด้วยการขอร้อง รวมถึงการกล่าวถึงผลดีที่จะได้รับสามารถจูงใจให้พลอยคล้อยตามและยอมทำตามความต้องการได้มากกว่าการขีนำด้วยการสั่งการ แม้ว่าคุณเปรมและพลอยจะมีฐานะเป็นสามีภรรยา กัน แต่การที่ฝ่ายหนึ่งต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างตามใจคนนั้น ก็ต้องได้รับความยินยอมพร้อมใจด้วย ไม่ใช่ปฏิบัติตามเพียงเพราะเป็นคำสั่งเท่านั้น

ตัวอย่างที่ 4

พลอย: "ไปล้างหน้าออกให้หมดเดี๋ยวนี้ประไพ ดูซิ! ฉันบอกแล้วยังทำไมได้ยินอีก เดี่ยวเถอะ"

ประไพ: "โธ่! คุณแม่ก็ ไปลองดูหน่อยเดี๋ยวเท่านั้น ไม่เห็นเสียหายอะไรเลย"

พลอย: "ตายจริง!" พลอยร้อง "ผิดหน้าทาปากราวกับนางละคร แล้วยังมีหน้ามาบอกว่าไม่เสียหายอะไรอีก!"

ประไพ: "พี่ลูซิฉันบอกว่าที่เมืองนอก ผู้หญิงเขาทากันทั้งนั้นเดี๋ยวนี้!"

พลอย: "ที่นี่เมืองไทย ไม่ใช่เมืองนอก ไปล้างหน้าออกเดี๋ยวนี้ทีเดียวน!"

(สี่แผ่นดิน 2: 210-211)

เป็นการกล่าวขี้นำด้วยการสั่งการ โดยพลอยใช้คำพูดว่า "...เดี๋ยวนี้" สื่อความให้เห็นว่า ต้องการให้ผู้ที่ได้รับคำสั่งเกิดการปฏิบัติในทันที ซึ่งโดยปกติแล้วพลอยจะมีบุคลิกที่นิ่ง ไม่ค่อยแสดงอารมณ์ รวมถึงไม่ชอบที่จะออกคำสั่งแก่ผู้อื่น แต่ในกรณีนี้พลอยอยู่ในอารมณ์โกรธ อันมีสาเหตุมาจากการที่พลอยรับไม่ได้ที่เห็นลูกสาวของตนเองแต่งหน้าทาปากจัดจ้านเกินไป ซึ่งพลอยมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่งาม ไม่สมกับการเป็นกุลสตรี และยังเป็นการลดเกียรติของตนเองลงไปด้วย พลอยจึงใช้การสั่งการเพื่อขี้นำลูกสาวให้หยุดหรือเลิกการกระทำนี้ และใช้คำว่า "เดี๋ยวนี้" สำทับลงไปอีกครั้ง เมื่อเห็นว่าลูกสาวยังไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของตน

จากบทสนทนาของการกล่าวขีนำนั้นจะเห็นได้ว่าผู้ที่มีวัยวุฒิและมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าพลอย เช่น เจ้าคุณพ่อ เสด็จพระองค์หญิง คุณชาย มักจะเป็นฝ่ายที่กล่าวขีนำให้พลอยกระทำการบางสิ่งบางอย่างตามที่เห็นว่าดีและเหมาะสมกับพลอย ลักษณะของการกล่าวขีนำของผู้ใหญ่นั้นจะใช้การขีนำโดยการถามคำถามพลอยเพื่อเปิดประเด็นเข้าสู่เรื่องที่ต้องการจะสนทนา ซึ่งการถามคำถามอาจจะใช้วิธีการถามตรงๆ เหมือนดังที่เสด็จถามพลอย โดยพลอยจะตอบคำถามเท่าที่จำเป็น ซึ่งสะท้อนให้เห็นบริบทในสังคมไทยว่าธรรมเนียมของสังคมไทยนั้นผู้ใหญ่จะเป็นฝ่ายพูดและเด็กจะเป็นผู้รับฟังและทำตามคำชี้แนะของผู้ใหญ่ หากเด็กพูดต่อปากต่อคำกับผู้ใหญ่ก็จะผิดธรรมเนียมปฏิบัติและมารยาทในสังคมไทย การใช้วิธีตั้งคำถามเพื่อขีนำในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอาจจะไม่เกิดประสิทธิผล ถ้าผู้รับสารและผู้ส่งสารมีวัยที่ต่างกัน ทำให้มีภูมิหลังที่แตกต่างกัน การตีความและทำความเข้าใจสารจึงแตกต่างกันออกไปด้วย แม้ว่าผู้ส่งสารจะใช้คำพูดเพื่อขีนำแล้วก็ตาม แต่ผู้รับสารก็ไม่สามารถเข้าใจความหมายของสารตามเจตนาที่ผู้ส่งสารต้องการได้ ดังนั้นก่อนที่ผู้ส่งสารจะขีนำด้วยการตั้งคำถาม ผู้ส่งสารจะต้องเลือกใช้คำถามที่เหมาะสมต่อเรื่องที่ต้องการจะขีนำ เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจสารได้ถูกต้องตามที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อ ส่วนการกล่าวขีนำด้วยการขอร้องในปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยผู้ใหญ่กล่าวต่อเด็กนั้นจะไม่ใช้การกล่าวขอร้องเพียงอย่างเดียว แต่จะมีการยกเหตุผลและผลขึ้นมาประกอบการกล่าวขอร้องนั้นด้วย ดังที่เจ้าคุณพ่อขอร้องคุณชายและพลอยเพื่อให้ลูกสาวตระหนักถึงเหตุผลที่กล่าวอ้าง รวมถึงเชื่อฟังและปฏิบัติตามการกล่าวขีนำนั้น ในส่วนของคุณเปรมที่กล่าวขีนำเพื่อขอร้องพลอยให้พลอยเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เหมาะสมกับค่านิยมตามยุคสมัย การขอร้องในลักษณะนี้พลอยอาจจะปฏิบัติตามหรือไม่ก็ได้ แต่เมื่อคุณเปรมเห็นว่าการขอร้องเพียงอย่างเดียวอาจจะไม่เกิดผล คุณเปรมจึงต้องยกข้อดีขึ้นมากล่าวอ้างเพื่อโน้มน้าวใจให้

พลอยทำตามความต้องการ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการกล่าวชี้แจงจากผู้ที่มีอาวุโสกว่าพลอยเพื่อให้พลอยกระทำตามคำชี้แจงนั้น แต่ในตัวอย่างที่ 4 พลอยจะเป็นผู้กล่าวชี้แจงเพื่อให้ลูกสาวของตนกระทำการโดยทันที แต่เมื่อพลอยเห็นว่าลูกสาวยังไม่ทำตามความต้องการของตน พลอยจึงต้องกล่าวสั่งการอีกครั้ง ซึ่งจะเห็นได้ว่าการกล่าวชี้แจงเพื่อสั่งการนั้นต้องการให้ผู้ฟังปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อโต้แย้ง โดยเฉพาะเรื่องที่ใหญ่กว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ ถ้าผู้ฟังยังโต้แย้งไม่ทำตามคำกล่าวชี้แจงนั้น ผู้พูดก็จะกล่าวชี้แจงด้วยอารมณ์ที่รุนแรงมากขึ้น

การกล่าวผูกพัน (Commissive)

การกล่าวผูกพันคือการกล่าวที่ผู้พูดกล่าวถ้อยคำผูกมัดตนเองต่อการกระทำในอนาคต ปรากฏว่าพบในงานวิจัยครั้งนี้การกล่าวผูกพันในลักษณะของการให้สัญญา โดยใช้คำพูดว่า “ถึงอย่างไรก็ยังไม่...” “ต่อไปข้างหน้าจะเป็นอย่างไรก็จะ...” “ไม่มีวันที่จะ...” “พรุ่งนี้จะ...” “อีกหน่อยจะ...” การใช้คำพูดว่า “อย่าเกรงใจเลย” เป็นการเสนอตัวที่ให้อีกฝ่ายยอมรับเรื่องที่ต้องการจะพูด หรือการใช้คำพูดว่า “...ยินดีรับทำให้ทุกอย่าง” “...จะจัดการให้เอง” เพื่อเสนอตัวและยืนยันที่จะเข้ามาจัดการธุระให้กับอีกฝ่าย

ตัวอย่างที่ 1

เจ้าคุณพ่อตกท้ายกับแขกหรือที่นั่งอยู่ในบริเวณนั้น อีกสักครู่หนึ่งแล้วก็ลากลับ แต่ก่อนจะกลับเจ้าคุณพ่อ หันมาสั่งกับพลอยว่า

เจ้าคุณพ่อ: "พลอย พ่อจะกลับก่อนละนะ แล้วพรุ่งนี้จะมาใหม่"

(สี่แผ่นดิน 1: 154)

เจ้าคุณพ่อกล่าวผูกพันกับพลอยด้วยการรับปากว่าพรุ่งนี้จะมาใหม่ การกล่าวถ้อยคำของเจ้าคุณพ่อโดยการใช้คำว่า “พรุ่งนี้จะมาใหม่” ถือเป็นการผูกมัดตนเองกับการกระทำของตนในอนาคต การให้คำสัญญาโดยระบุถึงระยะเวลาที่แน่นอนมีผลให้พลอยต้องตั้งตารอคอยเจ้าคุณพ่อตามคำมั่นที่เจ้าคุณพ่อได้ให้ไว้ ส่วนเจ้าคุณพ่อก็ต้องผูกพันกับคำพูดของตนที่ต้องกระทำตามที่ได้นับว่าออกใจไป

ตัวอย่างที่ 2

พี่เนือง: "แม่พลอย แพร่ผืนนี้ใหม่หรือว่าแม่พลอยเคยห่มแล้ว"

พลอย: "ถามอะไรก็ไม่รู้" พลอยพูดแล้วมินหันหน้าไปทางอื่น

พี่เนือง: "ฉันถามจริงๆ น่าบอกหน่อยเถิด ถ้าแม่พลอยห่ม แพร่ผืนนี้ก็มีราคามาก"

พลอยพยักหน้าแล้วก็ก้มลงมองดิน ไม่ยอมสบสายตาทูพี่เนืองอีกต่อไป

พี่เนือง: "พลอย แพร่เปลาะผืนนี้ ฉันจะห่มไปจนตาย ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนๆ ฉันจะยอมให้ห่างตัวฉันเลย พลอยครองตัวไว้ให้ดี ฉันไปไม่นานหรอก พอเป็นหลักฐานอีกหน่อยฉันจะกลับมารับ เราที่อายุยังน้อยอยู่ พลอยคอยฉันอีกหน่อยได้ไหม"

พลอย: "พลอยไม่ไปไหนหรอก ถ้าพี่เนืองพูดจากับผู้ใหญ่ได้ พลอยจะไปไหนเสีย"

พี่เนือง: "ผู้ใหญ่ของฉันท่านว่าให้รอไปก่อน เพราะทั้งฉันและพลอยยังเด็กนัก ท่านกลัวของท่านถูก แต่ต่อฉันจะแตกตายอยู่แล้วละพลอย ฉันแทบจะรอไปไม่ไหวจริงๆ"

พลอย: "พี่เนืองอย่าวิตกทางฉันเลย ทำอย่างไรเสียฉันก็ต้องรอพี่เนืองจนได้"

(สี่แผ่นดิน 1: 182)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวผูกพันของพี่เนืองที่มีต่อพลอย ซึ่งพี่เนืองใช้คำพูดว่า “ไปไม่นาน อีกหน่อยจะกลับมารับ” เพื่อต้องการคำสัญญาจากพลอยว่าจะรอและต้องการผูกมัดพลอยไว้กับคำสัญญาเพื่อไม่ให้พลอยเป็นอื่น ซึ่งถ้อยคำที่พี่เนืองนำมากล่าวคำผูกพันนั้นทำให้พลอยรู้สึกว่าการรอคอยตามสัญญานั้นไม่ใช่เวลานาน การเลือกใช้คำในลักษณะนี้เป็นการช่วยบรรเทาความรู้สึกในใจของคนทีเฝ้ารอและช่วยร่นระยะเวลาที่ต้องห่างเหินกันให้สั้นลง

ตัวอย่างที่ 3

พ่อเพิ่ม: "แม่พลอย ฉันก็รู้ว่าฉันเป็นคนสามะเลเทเมา ไม่ได้เรื่องไม่ได้ราวทำไรนัก แต่ก็นั่นแหละ ถึงฉันจะเป็นอย่างไร ฉันก็ยังรักยังห่วงแม่พลอย เพราะแม่พลอยเป็นน้องในไส้ใจจริงฉันอยากให้แม่พลอย มีความสุข ให้ได้ดี ที่ฉันทำอะไรไปก็เพราะเจตนาดีจริงๆ ถึงจะผิดจะพลาด ไปบ้าง ก็ขอให้ยกเว้นฉันเสียเถิด พุดขึ้นมาฉันก็คิดถึงแม่ ถ้าแกอยู่ปานนี้ก็คงจะดีใจพิลึก"

พลอย: "ฉันไม่ถืออะไรพ่อเพิ่ม พ่อเพิ่มเจตนาดีต่อฉันๆก็รู้ แต่บางทีพ่อเพิ่มทำอะไรมากไปน้อยไป ไม่คิดถึงฉันบ้าง ฉันเป็นผู้หญิงก็ต้องอายุเป็นธรรมดา"

คุณเชย: "ฉันก็รู้ว่าพ่อเพิ่มรักน้อง แต่พ่อเพิ่มทำอะไรไม่ค่อยระวังตัวเสมอ เราก็โตๆด้วยกันแล้ว ต่อไปถ้าพ่อเพิ่มระวังตัวเสียบ้าง ก็คงจะไม่มีเรื่อง"

เพิ่ม: "คุณเชยพูดทำให้ฉันนึกอะไรออก เราก็โตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาแล้วด้วยกันทุกคน ฉันคิดถึงเมื่อครั้งเรายังวิ่งเล่นกันเมื่อเป็นเด็กแล้วก็ใจหาย ต่อไปนี้เราก็นับว่าแต่ละแก่ลงไป จะเอาสุขภาพอย่างแต่ก่อนก็ไม่ได้ ฉันเองก็มีแม่พลอยเป็นน้องแท้ๆอยู่คนหนึ่ง คุณเชยฉัน

ก็รักเหมือนพี่น้องท้องเดียวกัน ว่าที่จริงเราก็มีกัน เพียงสามคนเท่านั้น ฉะนั้นจะขออะไรสักอย่าง คือต่อไปข้างหน้า ถึงจะเป็นอย่างไร เราจะต้องเกาะกันไป ไม่ทิ้งกัน ใจฉันคิดอย่างนี้ แม่พลอยกับคุณเชยเห็นด้วยไหม"

คุณเชย: "ฉันคนหนึ่งละที่จะไม่ทิ้งพี่พี่น้อง และถ้าเดาใจแม่พลอยไม่ผิด แม่พลอยก็คงจะคิดอย่างเดียวกัน นึกอย่างนี้แล้วฉันก็สบายใจขึ้นเป็นกอง เพราะถ้าคิดถึงเวลาข้างหน้า สิ้นบุญพ่อแม่แล้ว ฉันใจไม่สบายเลย แต่ถ้าคิดว่ายังมีพี่น้องอยู่ ก็พอค่อยยังชั่ว" พลอยลูบมือคุณเชยเบาๆ สามคนพี่น้องนั่งนิ่งๆต่อไป ในระหว่างที่เรือแล่น นางพิศเมื่อได้ยินคนทั้งสามพูดกัน ก็ร้องไห้สะอึกสะอื้นมากขึ้น จะเพราะดีใจหรือเสียใจ ก็ไม่มีใครรู้ ก่อนเรือจะเข้าเทียบท่า นางพิศก็พูดขึ้นว่า

นางพิศ: "คุณเพิ่มคุณพลอย บ่าวอีกคนนะที่ไม่มีวันทิ้งคุณๆหรอก"

(สี่แผ่นดิน 1: 378-379)

เพิ่ม พลอย คุณเชย ได้กล่าวผูกพันถึงการกระทำในอนาคตต่อกัน ด้วยว่าทั้งสามได้ก้าวพ้นจากความเป็นเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่ แต่สิ่งที่ทั้งสามต้องการจะคงไว้ก็คือสายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ดังนั้นทั้งคุณเชยและเพิ่มจึงกล่าวผูกพันต่อพลอยด้วยคำพูดว่า "ต่อไปข้างหน้า ถึงจะเป็นอย่างไร เราก็จะต้องเกาะกันไป ไม่ทิ้งกัน" เพื่อผูกมัดและสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองและพี่น้องว่าไม่ว่าวันข้างหน้าจะเป็นอย่างไร พวกเขาทั้งสามคนก็จะคอยช่วยเหลือกันและกันต่อไป การกล่าวคำผูกพันนี้เพื่อต้องการให้ทุกคนยึดมั่นและปฏิบัติตามคำของตน เพื่อให้คำสัญญาคงอยู่ตลอดไป นางพิศในฐานะบ่าวได้ใช้โอกาสที่เป็นส่วนหนึ่งในเหตุการณ์ขณะที่พี่น้องกล่าวผูกพันกัน นางพิศได้กล่าวถ้อยคำที่ขอมีส่วนร่วมในความผูกพันด้วยในฐานะบ่าวหรือคนในบ้านของทั้งสามพี่น้อง ซึ่งอันที่จริงทั้งสี่คนนี้ได้อยู่บ้านเดียวกันและเห็นกันมานานแล้วจึงต่างมีความคุ้นเคยและผูกพันกันเป็นอย่างมาก นางพิศจึงตั้งใจกล่าวถ้อยคำผูกพันว่า "บ่าวอีกคนนะที่ไม่มีวันทิ้งคุณๆหรอก" เป็นแสดงความจงรักภักดีและเจตนารมณ์ของตนให้เจ้านายรู้ว่าจะขออยู่รับใช้เจ้านายของตนตลอดไป

ตัวอย่างที่ 4

คุณเปรม: "ถ้าฉันบอกอะไรให้รู้แม่พลอยอย่าโกรธฉันจริงๆนะ" คุณเปรมกระเณบเข้ามาใกล้แล้วจับมือพลอยไว้พลาถมองคูลหน้าพลอยเหมือนกับว่าจะขอร้องให้พลอยยื่นขันความในใจ

พลอย: "คนอื่นเขาเคยทำให้ฉันเข้าใจมาหลายหน" พลอยพูดระบายความในใจออกมาโดยไม่รู้ตัว "ถึงอย่างนั้นฉันยังไม่เคยโกรธใครเลย คุณเปรมก็ไม่ใช่คนรู้จักอย่างเดียวกับคนอื่น

แต่คุณเปรมเป็นผัวฉัน ฉันชอบอกเสียเดี๋ยวนี้ ให้คุณเปรมไว้ใจฉันเสียที **ไม่ว่าคุณเปรมจะ
ทำสิ่งใด ทั้งที่แล้วมา และทั้งในเบื้องนี้และเบื้องหน้า ฉันก็ไม่มีวันโกรธหรือเกลียดคุณ
เปรม**” คุณเปรมบิบบมือพลอยแต่เบาๆ แล้วก็เปลี่ยนเรื่องพูด

(สี่แผ่นดิน 1: 424)

พลอยกล่าวผูกพันกับคุณเปรมด้วยการใช้คำพูดที่หนักแน่นมั่นคงว่า “ไม่มีวันที่จะโกรธ
หรือเกลียดคุณเปรม” เป็นการยืนยันและให้สัญญาว่าจะไม่ถือสากับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตรวมถึง
ในอนาคตด้วย การที่พลอยกล่าวคำผูกพัน โดยให้สัญญาลักษณะนี้เป็นเพราะต้องการสร้างความ
เชื่อมั่นให้แก่คุณเปรมเพื่อให้คุณเปรมมีความกล้าพอที่จะบอกเล่าความจริงเกี่ยวกับเรื่องต่างๆแก่
พลอยโดยไม่คิดปิดบัง ซึ่งคำสัญญานี้จึงถือเป็นพันธะที่ผูกพันชีวิตของพลอยและคุณเปรมตลอดไป

ตัวอย่างที่ 5

คุณชิต: "แม่พลอยอย่าว่าอะไรเลย นึกว่าเห็นแก่พี่เกิด แม่พลอยมีอำนาจให้พี่อึดอัดซึ่งหนึ่งไหม
แล้วอีกหน่อยพี่จะหามาใช้ให้"

พลอย: "ฉันไม่มีหรือคุณพี่เงินตั้งร้อยตั้งซัง ฉันใช้จ่ายที่บ้านทุกวันนี้ฉันก็รับมาจากคุณ
เปรมอีกทีหนึ่ง ฉันไม่กล้า ไปเอาของเขามาให้" พลอยพูดแก้ตัวปิดป้องไปตามเรื่อง

คุณชิต: "ไม่มีเลยหรือ" คุณชิตถามอย่างไม่เชื่อ

พลอย: "ก็มีบ้างแต่ไม่ถึงซัง" พลอยตอบหลบสายตา

คุณชิต: "มีเท่าไร" คุณชิตถามหัววนๆ

พลอย: "มีอยู่สักสามสิบเท่านั้นเอง" พลอยตอบพลงนับเงินก้อนเขียนหมากอย่างไม่แยหน้า
มือที่ซุบซิบ และมิของสกปรกอยู่คำตามชอกเล็บ ยื่นมาเบอบอยู่ใต้สายตาของพลอย เสียงคุณ
ชิตพูดเหมือนขู่ว่า

คุณชิต: "สามสิบก็เอา เร็วๆเข้าเกิด พี่จะรีบไป"

(สี่แผ่นดิน 1: 464)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวผูกพันโดยคุณชิตที่ต้องการใช้คำพูดและน้ำเสียงข่มขู่พลอย
เพื่อนำเงินมาให้ตน คุณชิตเริ่มกล่าวผูกพันด้วยคำพูดที่ต้องการให้พลอยเห็นแก่ความเป็นพี่เป็น
น้องเพื่อขอมิเงินพลอย อีกทั้งยังกล่าวผูกพันเพื่อให้สัญญาแก่พลอยด้วยคำพูดว่า “อีกหน่อยพี่จะหา
มาใช้ให้...” และเมื่อเห็นว่าพลอยยังไม่ยอมให้ในสิ่งที่ต้องการ อีกทั้งคุณชิตไม่เชื่อคำพูดของพลอยว่า
พลอยจะไม่มีเงินเลย คุณชิตจึงเริ่มใช้คำกล่าวในลักษณะข่มขู่ว่า "... เร็วๆเข้าเกิด พี่จะรีบไป" เป็นการ

เร่งรัดให้พลอยไปหยิบเงินให้ตามที่ต้องการ ซึ่งการใช้น้ำเสียงข่มขู่ของคุณซิดไม่ได้เป็นไปอย่างรุนแรงหรือต้องการคุกคาม เพียงแต่ต้องการให้พลอยหยิบเงินให้ตนเร็วๆ เท่านั้น

ตัวอย่างที่ 6

พลอย: "คุณพีมีเรื่องอะไรใช้สอยอิฉันก็อย่างเกรงใจเลย อิฉันยินดีรับทำให้ทุกอย่าง"

คุณอุ๋น: "เรื่องที่มาันก็ยากอยู่บ้าง" คุณอุ๋นพูด "พีก็อดเกรงใจเธอไม่ได้"

พลอย: "คุณพีอย่าเกรงใจเลย บอกอิฉันเถิด" พลอยรีบพูดก่อนที่คุณอุ๋นจะออกตัวต่อไปอีก

"คุณพีอย่าร้องไห้ร้องห่มไปเลย" พลอยพูดปลอบใจคุณอุ๋น "เรื่องหนี้สินที่คุณพีพูด อิฉันรับจะจัดการให้เอง ไม่ให้ขายหน้าเขาได้"

(สี่แผ่นดิน 2: 82-87)

จากตัวอย่างข้างต้น พลอยกล่าวคำผูกพันต่อคุณอุ๋น โดยมีจุดหมายคือการเสนอตัวเพื่อเข้าไปช่วยเหลือและจัดการธุระให้แก่อีกฝ่าย พลอยใช้คำว่า "อิฉันยินดีรับทำให้ทุกอย่าง" เป็นการกล่าวผูกพันเพื่อเสนอตัวให้คุณอุ๋น ในฐานะที่เป็นน้องและให้คุณอุ๋นยอมบอกเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้น อีกทั้งพลอยยังกล่าวว่า "เรื่องหนี้สินที่คุณพีพูด อิฉันรับจะจัดการให้เอง" เป็นการเสนอตัวเข้าไปช่วยแก้ปัญหาให้กับคุณอุ๋นและเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับคุณอุ๋นด้วยว่าปัญหาทุกอย่างที่ทำให้คุณอุ๋นรู้สึกกังวลใจ พลอยจะรับหน้าที่สะสางปัญหานั้นเอง

จากตัวอย่างบทสนทนาข้างต้นจะเห็น ได้ว่าการกล่าวผูกพันเป็นการกล่าวที่ผู้พูดผูกมัดตนเองต่อการกระทำในอนาคตนั้น ผู้ที่จะกล่าวผูกพันกันจะต้องมีความสัมพันธ์และมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะใดฐานะหนึ่ง ผู้ที่กล่าวผูกพันกับพลอยล้วนมีความสัมพันธ์หรือมีความสนิทสนมกับพลอย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการกล่าวผูกพันเพื่อให้สัญญา เช่น เจ้าคุณพ่อกล่าวผูกพันกับพลอยในฐานะบิดา ด้วยต้องการสัญญาต่อพลอยว่าจะกลับมาหาพลอยในวันพรุ่งนี้ ด้วยเหตุที่พลอยไม่ได้อยู่กับเจ้าคุณพ่อ คำสัญญาที่เจ้าคุณพ่อให้ไว้จึงมีความสำคัญและความหมายในการที่จะใจจดใจจ่อรอการมาของเจ้าคุณพ่อดังที่สัญญาไว้ พีเนื่องกล่าวผูกพันกับพลอยในฐานะคนรักในการที่ให้พลอยครองตัวไว้เพื่อรอตนเองที่ได้รับคำสั่งให้ไปอยู่ที่นครสวรรค์ การกล่าวให้คำสัญญาของพีเนื่องที่บอกว่าจะไปไม่นานและจะรีบกลับมา นั้น ทำให้พลอยผูกมัดตนเองไว้กับสัญญาอย่างจริงจัง ด้วยความคิดว่าวันเวลาจะผ่านไปอย่างรวดเร็วและทุกอย่างจะเป็นไปตามที่เคยสัญญากันไว้ ส่วนการกล่าวผูกพันระหว่างพลอย พ่อเพิ่ม และคุณเชยเป็นการกล่าวความผูกพันในฐานะญาติพี่น้องที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่แนบแน่นของสามพี่น้องที่ต้องการคงความสัมพันธ์นั้นให้อยู่ตลอดไป รวมถึงนาง

พิศก็กล่าวผูกพันกับพลอยในฐานะบ่าวที่จงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อเจ้านายด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าการกล่าวผูกพันส่วนใหญ่จะเป็นการกล่าวเพื่อให้สัญญา ส่วนการกล่าวผูกพันเพื่อเสนอตัวจะเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายผู้พูดต้องการเข้าไปรับรู้และจัดการแก้ปัญหาให้กับอีกฝ่าย ดังเช่นพลอยออกปากเพื่อเสนอตัวเข้ามาช่วยเหลือคุณอุ้นผู้เป็นพี่สาว การกล่าวผูกพันเพื่อข่มขู่จะไม่ค่อยพบบ่อยนัก อีกทั้งลักษณะของการข่มขู่จะไม่รุนแรง เช่นการใช้คำพูดของคุณชิตเพื่อเร่งรัดและข่มขู่ให้พลอยทำตามใจตนดังตัวอย่างบทสนทนาข้างต้น

การกล่าวแสดงออก (Expressive)

เป็นการกล่าวที่ผู้พูดกล่าวแสดงทัศนคติหรือความรู้สึกที่มีต่อเรื่องหรือเหตุการณ์ ปรากฏว่าพบในงานวิจัยครั้งนี้ การใช้คำพูดแสดงทัศนคติว่า "...ฉันก็หนักใจเอาการ" "ถ้าเป็นฉันก็คงลำบาก" "ถ้าจะว่าไป..." "ความจริงมันก็ดีหรอก" "ที่แรกฉันก็นึกว่า..." "ฉันไม่นึกว่า..." หรือเป็นการแสดงความรู้สึกโดยการกล่าวขอขอบคุณด้วยคำพูดว่า "ขอบใจ" กล่าวขอโทษด้วยคำพูดว่า "ขอขมา" "ขอให้อโหสิให้ด้วย" หรือการกล่าวขอโทษในลักษณะของการกล่าวโทษตนเองว่า "ผิดไปแล้ว" และ "ยอมรับผิดทุกอย่าง" การกล่าวต้อนรับด้วยคำพูดว่า "วันหลังขอเชิญมาที่นี่อีก" หรือการกล่าวแสดงความยินดีด้วยคำพูดว่า "ดีใจจริงๆ..."

ตัวอย่างที่ 1

คุณเชย: "สนุกนะแม่พลอย ผัวหล่อนช่างหามาให้เมียนุ่งเสียจริงๆ อะ ไรๆก็ดีหรอก ฉันกลัวหมามันจะไล่กัดเอา เท่านั้น"

พลอย: "ดูเอาเถิดคุณเชย เพียงแต่จะให้นุ่งผ้าชิ้น ฉันก็หนักใจเอาการอยู่แล้ว แต่ก็ยังเลือกสีเลือกลาย ที่ฉันนุ่งไม่ได้อีกฉันไม่กล้าออกจากบ้านหรอกคุณเชย" พลอยพูดพลางหัวเราะพลาง "ออกไปแล้วฉันไม่รู้จะตีหน้า อย่งไรลูก จะนั่งลูกเดินเหิน คุณมันคิดไปหมด"

คุณเชย: "ฉันก็เห็นใจ" คุณเชยตอบ "เพราะหัดที่ฉันได้ผัวเป็นหมอกกลางบ้านไม่อย่างนั้นก็คงจะต้องนุ่งตามเขาไป"

พลอย: "กรรมของฉันแท้ๆที่เดียวคุณเชย" พลอยเห็นด้วย "นี่ถ้าเป็นคนอื่นไม่ใช่คุณเปรม เขาคงไม่บอกให้เมียนุ่ง แต่ฉันก็ได้ผัวอย่างนี้ อะ ไรนิดอะไรหน่อยก็ต้องให้ทันสมัย ฉันแทบจะตามไม่ทันอยู่แล้ว ครั้นจะไม่ยอมตาม ก็จะต้องใจกันเสียเปล่าๆ"

คุณเชย: "ถ้าจะว่าไปฉันก็เห็นใจคุณเปรม" คุณเชยพูด "เมื่อก่อนที่เขายู่ในนั้นเขานุ่งกันหมด เขาก็ต้องให้แม่พลอย นุ่งบ้าง จะไปป็นอยู่คนเดียวอย่างไรได้ เสียอยู่อย่างเดียวกับที่คุณเปรมเลือกผ้าชิ้น มันเหลือเกินไปหน่อยเท่านั้น"

(สี่แผ่นดิน 2: 159-161)

คุณเชยและพลอยกล่าวแสดงทัศนคติและความรู้สึกที่มีต่อการนุ่งชิ้นซึ่งเป็นของใหม่ทันสมัยในยุคนั้น ซึ่งพลอยค่อนข้างกระอักกระอ่วนใจที่ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเอง พลอยจึงใช้คำพูดว่า "นุ่งผ้าชิ้น ฉันก็หนักใจเอาการ์" แต่เนื่องจากไม่สามารถขัดใจคุณเปรมได้ ส่วนคุณเชยก็แสดงความรู้สึกและเข้าใจสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงด้วยคำพูดว่า "ถ้าเป็นฉันก็คงลำบากเหมือนกัน" อีกทั้งคุณเชยได้ใช้คำพูดว่า "ถ้าจะว่าไปฉันก็เห็นใจคุณเปรม" ด้วยเข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องกระทำตามกระแสสังคมเนื่องจากเป็นสมาชิกของสังคม เฉพาะกลุ่มสังคมในแวดวงของคุณเปรม พลอยยังต้องปฏิบัติตามเพื่อเป็นหน้าเป็นตาแก่สามีด้วย มิเช่นนั้นจะกลายเป็นคนไม่รู้เรื่องรู้ราว เฉิมเชย ไม่รู้ว่าโลกได้ก้าวไปถึงไหนแล้ว การนุ่งชิ้นส่งผลต่อภาพลักษณ์ของบุคคล ครอบครัวและสถานภาพทางสังคม การกระทำตามกระแสสังคมเป็นการกลมกลืนทางวัฒนธรรม ให้ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันที่ต้องปฏิบัติตามอย่างกันตามครรลองของสังคม หากไม่ทำอาจถูกมองจากคนในสังคมว่าแตกต่าง ไม่เป็นพวกเดียวกัน

ตัวอย่างที่ 2

พลอย: "แหม! คุณเชย ! แต่งแหม่มเข้าแล้วแปลกไป ฉันจำไม่ได้ทีเดียว"

คุณเชย: "นั่นนะซีแม่พลอย ฉันเองก็กระดากใจ ไม่กล้าออกจากบ้านไปหลายวันที่เดียว ท่านบอกให้ใส่หมวกฉันก็ต้องใส่ ... ออกมาธุระก็เลยแวะมาเยี่ยม มาถามข่าวแม่พลอยว่ามีหมวกกับเขาบ้างหรือยัง"

พลอย: "ยังเลยคุณเชย" พลอยตอบ "ตั้งแต่เขาบังคับให้ใส่หมวก ฉันเลยไม่ออกจากบ้าน ธรรมดาฉันก็ไม่ค่อยจะไปไหนอยู่แล้ว"

คุณเชย: "แม่พลอยเป็นคนเปลี่ยนอะไรยากตลอดมา" คุณเชยว่า "ฉันจำได้เมื่อครั้งนุ่งชิ้นกันใหม่ๆ แม่พลอยวิตกว่าอยู่ตั้งนานจึงได้ยอมนุ่ง ความจริงใส่หมวกนะมันก็ดีหรอก ถ้าไบโตะๆ อย่างของฉัน มันก็กันแดดได้ เสียอย่างเดียวแต่พอขึ้นสามล้อ มันก็ติดลมจะปลิวไปเสียให้ได้ ต้องเอามือจับจับ พอเอามือจับหมวก ลมก็ตีผ้าพุ่งเปิดข้างล่าง หมดวัฒนธรรมไปอีกยุ่งจริงๆ ทีเดียว" คุณเชยพูดอย่างขบขัน "แม่พลอยขอหมวกกินสักคำเถิด ฉันออกจากบ้านแต่เช้า ไม่ได้กินหมวกเกือบทั้งวัน ทั้งเปรี้ยวปากทั้งง่วงจะตายอยู่แล้ว"

พลอย: "ทำไมเดี๋ยวนี้คุณเชยไม่ถือกระเป๋ามากแล้วหรือ"

คุณเชย: "ถืออะไรได้ล่ะแม่พลอย เดี่ยวนี้เขาห้ามกินหมากเด็ดขาดทีเดียว ทีแรกฉันนึกว่า จะต้องใส่เพียงหมวกให้เหมือนแหม่ม แต่เดี๋ยวนี้ต้องเลิกกินหมากขัดฟันขาวให้เหมือนแหม่มด้วย"

พลอย: "จริงหรือนี้ คุณเชย! โธ่กรรมเวรแท้ๆ ทีเดียว ฉันไม่นึกเลยว่าจะต้องอยู่ไปจนได้พบได้เห็นอะไรแปลกๆ ถึงเพียงนี้"

คุณเชย: "ฉันเองก็ไม่นึกเหมือนกันแม่พลอยเอ๊ย" คุณเชยว่า "แต่ก็ดีเหมือนกันที่ได้ยอมงาน เห็นสนุกคืออกินานๆ ได้กินหมากสักคำหนึ่งเลยอร่อยจับใจ ฉันไม่อยากจะบ้วน ไม่อยากคาย เลยอยากกลืนมันหายเข้าไปทั้งคำ นี่ตอนก่อนกลับบ้านฉันก็ต้องล้างปากถูฟันให้หมดจด ออกกลางถนนแล้วมีรอยน้ำหมากจับไม่ได้หรอก ฉันกลัวแล้ว"

(สี่แผ่นดิน 2: 535-536)

คุณเชยกล่าวแสดงออกถึงความรู้สึกที่ "ความจริงใส่ให้หมวกนะมันก็ดีหรือ" เพราะการใส่หมวกช่วยกันแดดได้ แต่ต้องคอยระมัดระวังเวลาที่ใส่กระโปรงและมิลมพัด ไม่เช่นนั้นกระโปรงอาจเปิด ทำให้ดูไม่งามตามแบบวัฒนธรรมไทย เรื่องการใส่หมวกและการแต่งกายตามสมัยนิยม ซึ่งคนในยุคสมัยนั้นมองว่าเป็นการแต่งกายแบบตะวันตกหรือแต่งกายแบบแหม่ม คนไทยหลายคนไม่ยอมทำตาม ด้วยรู้สึกขัดใจและไม่เคยชิน คนจำนวนมากจึงไม่ยอมใส่หรือใส่ด้วยความจำเป็น เพราะต้องทำตามนโยบายทางวัฒนธรรมของรัฐบาล ส่วนเรื่องการห้ามกินหมากนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งกว่ากรณีแรก เพราะคนไทยคุ้นเคยกับการกินหมาก แม้ว่ากินแล้วจะทำให้ฟันดำก็ตาม เหมือนที่คุณเชยกล่าวว่า "ทีแรกฉันนึกว่า จะต้องใส่เพียงหมวกให้เหมือนแหม่ม" ด้วยเพราะว่าการใส่หมวกทำได้โดยง่าย แต่การให้เลิกกินหมากนั้นยากยิ่งกว่า พลอยและคุณเชยจึงกล่าวแสดงความรู้สึกว่า "ฉันไม่นึกเลยว่าจะต้องอยู่ไปจนได้พบได้เห็นอะไรแปลกๆ ถึงเพียงนี้" ด้วยสิ่งที่เคยปฏิบัติกลายเป็นสิ่งต้องห้าม สังคมเปลี่ยนแปลงไปจนไม่เหมือนที่เคยอยู่ สิ่งที่ได้ก็คือการทำตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้นให้ได้

ตัวอย่างที่ 3

เสด็จ: "คุณนางพลอยสิ จะไปแต่งงานกลับมาร้องไห้ เหมือนกับใครเขาจะเอาไปง่า นิ่งเสีย เกิดพลอย อย่ำร้องไห้ร้องห่มไปเลย เจ้าจะออกไปแต่งงาน เขาถือว่าเป็นพิธีมงคล ร้องไห้ไปไม่ดีหรอก จะเป็นกลางไปเปล่าๆ"

พลอย: "หม่อมฉัน หม่อมฉันไม่อยากจะทูลลาไปจากที่นี่มังคะ"

เสด็จ: "ไม่ใช่เรื่องว่าเจ้าจะอยากไปหรือไม่อยากไปเสียแล้วพลอย ข้าอยากจะบอกกะเจ้าว่า อยู่กับข้ามาหลายปี จนเดี๋ยวโตะจะออกไปมีเหย้ามีเรือนวันนี้ เจ้าทำให้ข้าพอใจตลอดมา เพราะเจ้าเป็นคนว่านอนสอนง่าย มีความอดทน มีความเพียรไม่เกียจคร้าน และเจ้าได้ทำตัว ให้ข้าเห็นว่า เจ้าเป็นคนดี มีกตัญญูสมกับที่เกิดมามีสกุล และได้อบรม มาแล้วอย่างดี ข้าพอใจในตัวเจ้ามาก และข้าขอขอบใจที่เจ้ารักข้ากตัญญูต่อข้า เจ้าจะออกไปวันนี้ ขอให้เจ้าจงพบแต่ความสุขความเจริญ ทำมาค้าขึ้น คิดอะไรให้สมความปรารถนา ให้อายุมั่นขวัญยืนอย่าเจ็บอย่าไข้"

(สี่แผ่นดิน 1: 394-395)

เป็นการกล่าวแสดงออกถึงความรู้สึกของเสด็จพระองค์หญิงที่มีต่อพลอย ด้วยตั้งแต่พลอยเข้ามาถวายตัวรับใช้เสด็จในวังนั้น พลอยประพฤติปฏิบัติตนอย่างดีมาตลอด เสด็จพอใจในตัวพลอยมาก แม้ว่าเสด็จไม่ยอมให้พลอยไปแต่เสด็จก็รู้ว่าถึงเวลาที่พลอยจะเหย้ามีเรือนได้แล้ว เสด็จจึงกล่าวแสดงออกเพื่อขอบคุณพลอยที่อยู่ปรนนิบัติและรับใช้อยู่หลายปีด้วยคำพูดว่า "ข้าขอขอบใจที่เจ้ารักกตัญญูต่อข้า" นอกจากนี้เสด็จยังกล่าวอวยพรให้แก่พลอย ด้วยหวังว่าพลอยจะพบแต่สิ่งที่ดีที่รออยู่ในวันข้างหน้า

ตัวอย่างที่ 4

คุณเปรม: "แม่พลอย ฉันจะถามอะไรสักอย่าง อย่าหาว่าฉันละลาบละลั้งเลย แม่พลอยเคยรักกับใครมาก่อนหรือเปล่า เมื่อก่อนแต่งกับฉัน ความจริงฉันก็ถามมากไปหน่อย เพราะถึงจะมีใครหรือไม่มีก็เท่ากัน ฉันก็ยังรักแม่พลอยอยู่นั่นเอง" คุณเปรมพูดด้วยถ้อยคำและน้ำเสียงที่ทำให้พลอยสงสารจับใจ รีบตอบคุณเปรมไปทันทีว่า

พลอย: "คุณเปรมอย่าคิดอะไรให้มากไปเลย ฉันไม่มีวันจะเห็นใครดีกว่าคุณเปรมไปได้"

คุณเปรม: "ขอบใจแม่พลอย" คุณเปรมตอบ

(สี่แผ่นดิน 1: 422-423)

คุณเปรมใช้คำพูดว่า "ขอบใจแม่พลอย" เป็นกล่าวแสดงออกถึงความรู้สึกขอบคุณพลอยที่พลอยให้ความรักและให้ความสำคัญกับตนเองในฐานะของสามี แม้ว่าในตอนแรกนั้นคุณเปรมต้องการทราบว่าพลอยเคยรักใคร่มาก่อนหรือเปล่า ด้วยคุณเปรมไม่แน่ใจว่าพลอยจะรักตนเหมือนที่ตนรักพลอยหรือไม่ แต่เมื่อคุณเปรมได้รับฟังสิ่งที่อยู่ในใจพลอยแล้วนั้น สิ่งที่คุณเปรมต้องการ

ทราบกลับไม่มีความหมาย เพราะพลอยได้บอกกล่าวสัญญาให้กับคุณเปรมว่า “ไม่มีวันจะเห็นใครดีกว่าคุณเปรม” คุณเปรมจึงกล่าวขอบคุณพลอยด้วยความรู้สึกจากใจเช่นกัน

ตัวอย่างที่ 5

คุณเชยเหลียวมาคูลูกน้ำพลอยอีกหนหนึ่งแล้วตัดสินใจ คลานเข้าไปถึงที่ๆคุณอ่อนนั่ง ลงกราบที่เท้าคุณอ่อน แล้วก็พูดว่า

คุณเชย: "อฉันขอมาคุณพี่เสียเถิด ถ้าหากว่าได้ทำอะไรให้คุณพี่ต้องผัดพ้องหมองใจ ก็ขอได้อโหสิให้แก่อฉันด้วย คุณพี่จะค่าว่าอย่างไร อฉันก็ยอมทุกอย่าง ขอแต่ขอโหสิให้แก่อฉันเสียที จะได้ไม่เป็นเวรเป็นกรรมกันต่อไป" นิ่งเงียบไม่มีเสียงตอบจากคุณอ่อนแม้แต่ค่อยพลอยก็รีบพูดขึ้นว่า

พลอย: "คุณพี่อย่าโกรธเคืองคุณเชยต่อไปอีกเลย นึกว่ายกให้อฉันเสียเถิดอฉันขอละ อฉันเองก็ไม่มีพี่น้องอยู่ด้วยกันก็คน อยากให้รักใคร่ปรองดองกัน"

คุณอ่อน: "เมื่อแม่พลอยออกปากขอทั้งที่ฉันก็ยกให้ แต่ฉันจะต้องขอบอกให้รู้ว่า เมื่อพ่อแม่ตายลง ฉันก็ถือว่า เป็นหน้าที่จะต้องปกครองน้องๆต่อไป แม่พลอยเองก็คงเคยเกลียดฉันมามาก แต่ก็ไม่เคยทำให้ฉันอับอายขายหน้า แม่พลอยทำตัวถูกต้องตลอดมา ฉันจะคว้าหรืออาชกรรมอย่างไรรกับแม่พลอย คำน้อยแม่พลอยก็มีได้เคยมาปรึกษาได้เถียงให้ฉันเจ็บช้ำน้ำใจ เพราะแม่พลอยทำตัวดี ฉันจึงเห็นความดีของแม่พลอยและบากหน้ามาหา เพราะในใจจริงนั้นไม่เคยตัดขาดจากพี่น้องกับแม่พลอย แต่คนที่เขากล่าวว่าตัวเขาเป็นพี่น้องในไส้ฉันนั้นเสียอีก เขากลับลู่แกโทสะ เอาแต่ใจตัว นึกจะขึ้นเสียงทู่เถียงฉันอย่างไร เขาก็ทำได้ไม่ไว้หน้า แต่เรื่องนั้นก็พอจะทำเนา ตอนที่เขาหนีตามผู้ชายไปนี่สิ ทำให้ฉันต้องอับอายขายหน้ามาก หน้าฉันคนเดียว ก็ไม่เป็นไรหรอก แต่มันเสียไปถึงพ่อแม่วงศ์ตระกูล ฉันจึงเสียใจนึกตั้งใจไว้ว่าชาตินี้จะไม่คู่ฝักกัน แต่แม่พลอยมีพระคุณต่อฉัน เมื่อแม่พลอยออกปากขอทั้งที่ก็เอาเถิด ฉันจะอโหสิให้ "ไม่ถือโกรธอีกต่อไป"

(สี่แผ่นดิน 2: 128-129)

เป็นการกล่าวแสดงออกถึงเรื่องราวที่ผ่านมานในอดีตโดยการกล่าวขอโทษ เนื่องด้วยคุณอ่อนและคุณเชยยังไม่เคยได้พบและพูดจากันเลยตั้งแต่คุณเชยหนีออกจากบ้าน ไปอยู่กับหลวงโอสถ ตัวคุณอ่อนนั้น ได้ตัดขาดความเป็นพี่เป็นน้องกับคุณเชยไปแล้วเพราะคุณอ่อนถือว่าการกระทำของคุณเชยทำให้อับอายขายหน้าและเสื่อมเสียวงศ์ตระกูล เมื่อคุณเชยกล่าวคำขอโทษว่า "อฉันขอมาคุณพี่เสียเถิด" เป็นการขอโทษต่อการกระทำ รวมถึงการใช้คำพูดว่า "ขอได้อโหสิให้แก่อฉันด้วย" เพื่อขอให้

คุณอุ๋นให้อภัยต่อเหตุการณ์ทั้งหมดที่ผ่านมา ซึ่งการกล่าวขอโทษและขออภัยในครั้งนี้จะไม่ประสบความสำเร็จถ้าไม่ได้พลอยเป็นสื่อกลางในการประสานรอยร้าวนี้ เนื่องจากคุณอุ๋นเห็นแก่พลอย เพราะพลอยเป็นผู้ช่วยเหลือเกื้อกูลตนในยามทุกข์ยาก ดังนั้นเมื่อพลอยออกปากขอ คุณอุ๋นจึงยอมยกโทษให้กับคุณเชย ความสัมพันธ์ของพี่น้องจึงกลับมาเป็นเหมือนเดิม

ตัวอย่างที่ 6

คุณอุ๋น: "พี่ผิดไปแล้ว...ผิดไปมากทีเดียว แม่พลอยยกโทษให้พี่เสียเถิด แต่พี่ทำกับแม่พลอยมามาก ถึงแม่พลอยจะโกรธเคืองพี่ก็ไม่ว่าอะไร ยอมรับผิดทุกอย่าง พี่เป็นคนมีกรรม เห็นผิดเป็นชอบ เอาแต่ใจตัว กว่าจะได้คิดมันก็ช้าไป เมื่อครั้งพ่อแม่ยังอยู่ พี่ก็ไม่รู้สึก เพราะบารมีท่านคุ้มครองไว้ ยิ่งพ่อแม่ตามใจ พี่น้องกลัวเกรง ก็ยิ่งแต่จะเอาตามใจตัว ใครเขาขยอปอขึ้นก็เชื่อถือนั่น สันบุญพ่อแม่แล้วก็มีแต่ความลำบาก แม่พลอยไม่รู้หรือว่า พ่อซิดเขาทำกับพี่สักแค่ไหน ที่แรกก็เป็นเพียงขอ ตอนหลังขอไม่ได้ เขาก็ขู่เอาเงินเอาใจได้ พี่หมดตัวก็เพราะน้องคนนี้ ให้เขาทำอะไรก็ไม่มีพอ พี่ก็ขายไปทีละอย่างสองอย่างจนหมดเหลือแต่ถ้วยชามลายน้ำลายทอง เขายังมาเคี่ยวเข็ญให้พี่ขายเอาเงินให้เขา พี่ไม่ยอมเขาก็กินเหล้าเมาขึ้นมาบนตึก เข้าไปในห้องไว้ถ้วยชาม ยกขว้างหน้าต่างที่ละแห่ง จนแตกป่นปีหมด ดูเอาเถิดแม่พลอย เขาทำกับพี่ถึงเพียงนี้..."

(สี่แผ่นดิน 2: 84)

คุณอุ๋นกล่าวแสดงออกดังตัวอย่างที่ 6 เป็นการกล่าวแสดงออกด้วยความสำนึกผิดกับเหตุการณ์ในอดีตที่ตนเองกระทำต่อพลอย คุณอุ๋นใช้คำพูดว่า "พี่ผิดไปแล้ว...ผิดไปมากทีเดียว" และ "ยอมรับผิดทุกอย่าง" แม้จะไม่ใช่การกล่าวขอโทษพลอยโดยตรง แต่จากคำพูดเหล่านี้ทำให้ทราบว่า คุณอุ๋นได้สำนึกผิดต่อสิ่งที่เคยปฏิบัติต่อพลอย ทั้งที่เคยเห็นผิดเป็นชอบรวมถึงการกล่าวแสดงออกถึงความเป็นไปของชีวิตตนเองที่เคยมองตนเองเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาลจึงได้เอาแต่ใจตนเองและมองข้ามรู้สึกผู้อื่นมาโดยตลอด ซึ่งเมื่อพลอยได้ฟังความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของคุณอุ๋นแล้วนั้น พลอยซึ่งเป็นคนเป็นคนดีอยู่แล้วจึงไม่คิดใจในเรื่องราวที่ผ่านมา ด้วยถือว่าคุณอุ๋นเป็นพี่สาวของตนมาตลอด และพลอยก็ไม่ลังเลใจที่จะให้ความช่วยเหลือต่อคุณอุ๋น

ตัวอย่างที่ 7

พลอย: "ท่านชายเสด็จมาวันนี้ก็ดีแล้ว" พลอยออกปาก "วันหลังก็ขอเชิญเสด็จมาที่นี่อีก
 อ้อคกับหม่อมฉันอยู่บ้านเสมอ อันเขาต้องไปทำงาน ประไพเขาก็อยู่ข้างไม้อยู่ข้าง แต่บางที
 ท่านชายจะไม่โปรด คุยกับคนแก่อย่างหม่อมฉันก็ไม่รู้"

ท่านชายน้อย: "คุณหญิงยังไม่เห็นแก่เท่าไรเลย แต่ถึงอย่างไรชายก็ชอบคุยกับคนแก่อยู่แล้ว
 เห็นจะเป็นเพราะอยู่กับคนแก่มาตั้งแต่เด็ก"

(สี่แผ่นดิน 2: 389)

พลอยกล่าวแสดงออกเพื่อแสดงถึงความยินดีต้อนรับท่านชายน้อยซึ่งเสด็จมางานวันเกิด
 ประไพลูกสาวของตน พลอยใช้คำพูดว่า "วันหลังก็ขอเชิญเสด็จมาที่นี่อีก" เป็นการกล่าวต้อนรับ
 ท่านชายในการเสด็จมาที่บ้านของตนในโอกาสอื่น ด้วยตัวพลอยเองนั้นมีนิสัยดั้งเดิมก็คือเป็นคนที
 รักเจ้านาย ดังนั้นการที่พลอยได้มาเห็นว่าเป็นเจ้านายหนุ่มๆยังมีกิริยามารยาทที่นอบน้อมต่อผู้ใหญ่ รู้จัก
 วางองค์และรู้จักใช้ถ้อยคำที่พอสมพอควร พลอยจึงรู้สึกนึกรักและเอ็นดูท่านชายมากกว่าเพื่อนของ
 ประไพคนอื่นๆ พลอยจึงกล่าวต้อนรับท่านชายในการที่จะเสด็จมาเยือนในวันข้างหน้า

ตัวอย่างที่ 8

ช้อย: "คุณหญิงเจ้าขา อีฉันไหว้เจ้าคะ ขอฝากเนื้อฝากตัว ขอพึ่งบุญบารมีคุณหญิงด้วย"

พลอย: "ช้อยก็บ่ไม่หายเสียเลย ไม่อายเด็กๆมันบ้าง" พลอยพูดแล้วก็อดหัวเราะช้อยไม่ได้

ช้อย: "ฉันดีใจจริงๆนะแม่พลอย" ช้อยตอบด้วยน้ำเสียงที่แสดงความจริงใจ "ที่ดีใจมากก็
 เพราะฉันเคยนึกประมาท พ่อปรมเขาไว้มาก พุดกันตามจริงฉันไม่เคยนึกหรือว่าจะได้
 เป็นถึงพระน้ำพระยา แต่พอเขาได้เป็นเจ้าจริง ฉันก็เลยดีใจจริงๆทีเดียว"

พลอย: "ขอบใจละช้อย แล้วฉันจะบอกคุณเปรมเขาให้" พลอยตอบ

ช้อย: "อย่าเลยพลอย ไม่ต้องบอก เดี่ยวเขาจะหาว่าฉันเอาหน้า พลอยจำได้ไหม เมื่อเรายัง
 เป็นเด็กรุ่นๆอยู่ในวัง เราเคยพุดถึงกาลข้างหน้า ฉันบอกพลอยว่าอย่างเรานั้น ถ้าจะเป็น
 คุณหญิงก็เป็นได้ เดี่ยวนี้พลอยก็ได้เป็นแล้ว"

(สี่แผ่นดิน 2: 187)

เป็นการกล่าวแสดงออกจากช้อยที่แสดงความยินดีต่อพลอยที่พลอยได้รับตำแหน่งเป็น
 คุณหญิง เนื่องจากคุณเปรมผู้เป็นสามีได้รับการเลื่อนตำแหน่งและแต่งตั้งให้เป็นพระยา พลอยจึง
 ได้รับตำแหน่งตามไปด้วย ช้อยซึ่งเป็นเพื่อนของพลอยมาแต่เด็ก เมื่อเห็นพลอยได้แต่งงานกับคนที่ดี

และประสบความสำเร็จในชีวิต ซ้อยจึงรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ซ้อยพูดว่า "ฉันดีใจจริงๆนะแม่พลอย" และสิ่งที่ทำให้ซ้อยยินดีมากๆก็เป็นเพราะซ้อยเคยคาดการณ์ไว้ว่าคุณเปรมคงไม่มีชีวิตการทำงานที่ก้าวหน้าไปมากนัก ดังนั้นเมื่อซ้อยเห็นว่าคุณเปรมมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานมากกว่าที่ตนเองเคยคิดไว้ ซ้อยจึงรู้สึกยินดีมาก

ตัวอย่างที่ 9

พลอย: "คุณหลวง ประไพเขาหมั้นแล้วละ"

พ่อเพิ่ม: "แหหมดีจริงแม่พลอย! ดีใจด้วย ! ดีใจด้วยมาก ! ลูกหลานเติบโตเป็นฝั่งเป็นฝากันอย่างนี้ ลูกเพิ่มดีใจจริงๆ แล้วก็ได้คู่เป็นเจ้าเป็นนายเสียด้วย **ฉันดีใจแท้ๆ ทีเดียว**"

(สี่แผ่นดิน 2: 412)

พ่อเพิ่มได้กล่าวแสดงออกด้วยการแสดงความยินดีต่อพลอยหลังจากที่ได้รับทราบจากพลอยว่าประไพเป็นผู้เป็นหลานของตนเองได้รับหมั้นแล้ว ซึ่งพ่อเพิ่มรู้สึกยินดีมากจริงๆที่ได้รับทราบข่าวนี้ เพราะพ่อเพิ่มคิดว่าประไพตกลงรับหมั้นกับท่านชายน้อยซึ่งเป็นเจ้าเป็นนาย ดังจะเห็นได้จากบทสนทนาที่พ่อเพิ่มกล่าวแสดงความยินดีว่า “ดีใจด้วย ! ดีใจด้วยมาก ! ฉันดีใจแท้ๆ ทีเดียว” อยู่หลายครั้ง สื่อให้เห็นว่าพ่อเพิ่มมีความปลาบปลื้มยินดีกับข่าวที่ได้รับมากมายเพียงใด

การกล่าวแสดงออกเป็นการกล่าวที่ผู้พูดต้องการแสดงทัศนคติของตนเองเกี่ยวกับเรื่องหรือเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นรอบตัว ซึ่งการแสดงออกลักษณะนี้ผู้พูดอาจจะมีความคิดเห็นคล้อยตามหรือคิดเห็นแตกต่างได้ ขึ้นอยู่กับทัศนคติของแต่ละบุคคล บางคนอาจมองว่าการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดความทันสมัย การก้าวทันโลก แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยที่มีความคิดเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นการทำลายวิถีชีวิตความเป็นอยู่หรือระบบในสังคมไป ดังที่พลอยและคุณเชยต่างแสดงทัศนคติของตนเองในเรื่องของการนุ่งซิ่น การใส่หมวก หรือการกินหมาก ส่วนการกล่าวแสดงออกถึงความรู้สึกยังอีกหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการใช้คำว่า “ขอบใจ” จากเสด็จ เพื่อกล่าวขอบคุณพลอย ในฐานะที่พลอยประพฤติปฏิบัติตัวดีและคอยรับใช้เป็นอย่างดีมาตลอด หรือการใช้คำเดียวกันนี้ เพื่อ เป็นการกล่าวขอบคุณของคุณเปรมที่มีต่อพลอยที่พลอยให้ความรักและความสำคัญต่อตนในฐานะสามี ส่วนการกล่าวขอโทษอาจจะใช้การพูดตรงๆว่า “ขอโทษ ขอขมา หรือขออโหสิ” ดังที่คุณเชยแสดงต่อคุณอุ้น หรืออาจจะใช้การกล่าวโทษตนเองว่า “ผิดไปแล้ว” เพื่อให้อีกฝ่ายรู้สึกว่าผู้พูดสำนึกผิดและขอโอกาสกลับตัว ดังเช่นคุณอุ้นกล่าวต่อพลอย นอกจากนี้ยังมีการกล่าวต้อนรับเมื่อมีผู้มาเยี่ยมชม ผู้พูดในฐานะเจ้าบ้านจะทำหน้าที่กล่าวต้อนรับ ดังที่พลอยกล่าวต้อนรับท่านชายน้อยถ้าจะมา

เยี่ยมเยียนในโอกาสต่อไปด้วยคำพูดว่า “ขอเชิญเสด็จมาที่นี่อีก” ส่วนการกล่าวแสดงความยินดี จะเป็นการกล่าวที่เกิดขึ้นเมื่อได้รับทราบเรื่องที่น่ายินดี ไม่ว่าจะเป็นการได้เลื่อนตำแหน่ง การหมั้นหมายของหลานสาว ถ้อยคำว่า “ดีใจจริงๆ” เป็นการแสดงความรู้สึจากใจที่ผู้พูดมีให้กับบุคคลที่ตนเองรัก เมื่อเห็นอีกฝ่ายมีความสุขและมีความสุขใจก้าวหน้าในชีวิต

การกล่าวประกาศ (Declaration)

เป็นการกล่าวที่ผู้พูดกล่าวถ้อยคำที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง ปรากฏว่าพบในงานวิจัยครั้งนี้ การกล่าวประกาศในลักษณะของการประกาศสงครามโดยใช้คำพูดว่า “...เป็นข้าศึกของเรา” การประกาศตัดญาติขาดมิตรโดยใช้คำพูดว่า “ถึงจะเป็นพี่น้อง ก็ต้องถือว่าขาดกัน” การแต่งตั้งโดยพูดถึงตำแหน่งที่ได้รับแต่งตั้ง เช่น “พระยาบาทมบาลย์บำรุง” หรือการตั้งชื่อโดยใช้คำพูดว่า “ชื่อ...ก็แล้วกัน” “ทำไมไม่เรียกแก้ว...”

ตัวอย่างที่ 1

คุณเปรม: "แม่พลอย เมืองไทยเราประกาศสงครามแล้ว!"

พลอย: "จ๋าหรือคุณเปรม แล้วยังไงล่ะ"

คุณเปรม: "อ้าวก็เข้าสงครามยุโรปคราวนี้ด้วยนะซิแม่พลอย"

พลอย: "เข้าข้างไหน" พลอยถาม

คุณเปรม: "เข้าข้างฝ่ายพันธมิตร" คุณเปรมตอบ "เมื่อคืนตำรวจออกจับพวกเยอรมันกันทั้งคืน นี่เขาคุ่มตัวไว้หมดแล้ว ทรัพย์สินเยอรมันเขาก็ยึดหมด อย่างห้างบิกิริมและเรือเยอรมันอีกตั้งหลายลำ"

พลอย: "อ้าว ก็ไหนว่ากันว่าเยอรมันจะชนะอย่างไรล่ะคุณเปรมไปเข้าข้างอังกฤษ ฝรั่งเศสจะมีพลอยแพ้ไปด้วยหรือ"

คุณเปรม: "พูดเหลวไหลกันไปทั้งเพ...ใครๆ ก็รู้ว่าพันธมิตรเขาต้องชนะ เพราะเขาเป็นฝ่ายถูก เยอรมันเป็นฝ่ายผิดก็ต้องแพ้ไปเอง คอยดูไปเถิด" คุณเปรมหยุดนิ่งครู่หนึ่ง แล้วก็พูดขึ้นว่า "ทีนี้แม่พลอยอย่าไปพูดอย่างเมื่อกี้ให้ใครเขาได้ยินเป็นอันขาดทียวนะ จำไว้ว่าเยอรมันเป็นข้าศึกของเรา ใครเข้าข้างข้าศึกเป็นเสียคนแน่"

(สี่แผ่นดิน 2: 74-75)

เป็นการกล่าวประกาศในสถานการณ์ที่ประเทศไทยอยู่ในภาวะสงคราม ซึ่งประเทศไทย เป็นประเทศเล็ก ๆ จึงต้องมีการเลือกข้างที่จะอยู่ด้วย โดยในครั้งแรกที่คุณเปรมพูดถึงสงครามให้ พลอยฟังนั้น คุณเปรมมักพูดเข้าข้างเยอรมัน โดยบอกเหตุผลกับพลอยว่าอังกฤษและฝรั่งเศสเคย รังแกประเทศไทย แต่พอเวลาผ่านไปคุณเปรมกลับมากลบบอกกับพลอยให้ประกาศสงครามกับเยอรมัน คุณเปรมใช้คำพูดว่า “เยอรมันเป็นข้าศึกของเรา” การกล่าวประกาศให้พลอยฟังเช่นนี้ก็เพราะคุณ เปรมต้องการให้พลอยอยู่ข้างตนเองและเห็นเยอรมันเป็นศัตรูด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างที่ 2

อัน: "พี่อั้นว่าใครคิดคบฏ" ตาอั้นถามอย่างเอาจริง

อัน: "ใครก็แล้วแต่ ที่มันผิคน้ำพิพัฒน์สัตยาแล้ว เป็นกบฏทั้งนั้น ถึงจะเป็นพี่น้องสนิทกัน
เพียงไร ก็ต้องถือว่าขาดกัน"

อัน: "ก็ตามแต่ใจ ถ้าไม่อยากจะคบกันก็ตามใจ ถึงอย่างไรพี่อั้นก็ไม่ใช้ลูกคุณแม่..."

ตาอั้นลุกขึ้นยืนปิดด้วยแก้วตักดั่งเปรี๊ยะกัฏกรรมแน่น และจ้องหน้าตาอั้นเหมือนกับจะกิน
เลือดกินเนื้อ

พลอย: "ตาอั้น “พลอยร้องสุดเสียง "อั้นพูดอย่างนี้ไม่ได้ แม่ไม่ยอม ขอโทษพี่เขาเสีย
เดี๋ยวนี้!"

(สี่แผ่นดิน 2: 309)

เป็นการกล่าวประกาศตัดญาติขาดมิตรของอันที่มีต่ออันผู้เป็นน้องชาย ด้วยทั้งสองคนนี้มี
แนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน อันเป็นทหารจึงมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และ
พระมหากษัตริย์ ในขณะที่อันไปเล่าเรียนอยู่ต่างประเทศจึงมีแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง
เป็นระบอบประชาธิปไตยเหมือนต่างประเทศ เมื่อความคิดของทั้งสองคนไปคนละทาง ต่างคนก็
ต่างทำในสิ่งที่ตนเองคิดว่าถูกต้อง ทำให้กลายเป็นฝ่ายตรงข้ามกัน อันจึงกล่าวประกาศตัดญาติขาด
มิตรกับอัน โดยใช้คำพูดว่า "ถึงจะเป็นพี่น้องสนิทกันเพียงไร ก็ต้องถือว่าขาดกัน" การที่อันใช้คำพูด
รุนแรงเช่นนี้ก็เพราะรู้ว่าหลังจากนี้แล้วตนจะเป็นคนหนึ่งที่ทำหน้าที่ต่อต้านแนวคิดของอัน ส่วน
พลอยเมื่อได้ฟังลูกทั้งสองแล้ว แม้พลอยจะไม่เข้าใจนักแต่พลอยก็ทนไม่ได้ที่ลูกทั้งสองจะตัด
ขาดกัน ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม พลอยจึงสั่งการให้อันกล่าวคำขอโทษอัน เพราะพลอยถือว่าอัน
และอันเป็นลูกของตน อันจึงไม่สามารถกล่าวถ้อยคำเช่นนี้ต่อผู้เป็นพี่ชายได้

ตัวอย่างที่ 3

ซ้อย: "ตายน่ารัก! คุณพลอยเกษิมกับฉันด้วย"

คุณสาย: "มันจะเกินไปหน่อยละกระมังยายซ้อย เด็กอะไรเกิดไม่กี่วัน จะยืมได้แล้ว"

ซ้อย: "อ้าว จริงๆนะคะคุณอา ไม่เชื่อกอยคุณเองซี แล้วนี่แม่พลอยเรียกแก้วอะไร"

พลอย: "ยังไม่มีเชื่อเลยซ้อย คุณเปรมเขาจะให้เจ้าคุณตาท่านตั้งให้"

ซ้อย: "ทำไมไม่เรียกแก้วตาอันไปก่อน ตาอันน้องตาอัน" ซ้อยออกความคิด และตั้งแต่นั้นมาพลอยก็เรียก บุตรชายคนใหญ่ของตนว่าตาอันตามซ้อยเรื่อยมา

(สี่แผ่นดิน 1: 481)

เป็นการกล่าวประกาศเพื่อตั้งชื่อให้แก่บุตรชายของพลอย เนื่องจากพลอยเพิ่งคลอดบุตรคนแรกและยังไม่ได้ตั้งชื่อให้กับบุตรของตน ด้วยคุณเปรมต้องการให้เจ้าคุณพ่อของพลอยเป็นผู้ตั้งชื่อให้แก่หลาน เมื่อคุณสายและซ้อยมาเยี่ยมพลอย ซ้อยจึงเสนอให้พลอยเรียกชื่อลูกว่า "ตาอัน" ไปก่อน เพราะพี่ชายชื่ออัน น้องชายชื่ออันจะได้มีชื่อคล้องจองกัน ซ้อยจึงกล่าวประกาศตั้งชื่อ "ตาอัน" ให้กับบุตรของพลอย และหลังจากนั้นพลอยก็เรียกบุตรชายคนโตว่า "ตาอัน" มาตลอด

ตัวอย่างที่ 4

พลอยชอบตาอัน ซึ่งขณะนี้มียายุได้ห้าเดือนเศษเข้าวัง เพื่อถวายตัวและขอประทานชื่อ "พ่อชื่อเปรมแม่ชื่อพลอย" เสด็จรับสั่ง "เดี๋ยวนี้เขาชอบชื่อหรรษาๆ มีหลายพยางค์...เปรม กับพลอย...ชื่อ ประพันธ์ ก็แล้วกัน" แล้วเสด็จก็ประทานสายสร้อยคอเส้นเล็กๆ เส้นหนึ่ง มีจี้ลงยาเป็นอักษรพระนามไขว้แก่ตาอัน เป็นเครื่องหมายว่าตาอันได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก

(สี่แผ่นดิน 1: 496)

เสด็จรับสั่งประกาศตั้งชื่อให้แก่บุตรชายคนแรกของพลอยเมื่อพลอยนำลูกชายมาถวายตัว และขอประทานชื่อ โดยเสด็จประทานชื่อให้ตามสมัยนิยมที่มีการตั้งชื่อหลายพยางค์ เพื่อแสดงออกถึงความหรรษา โดยชื่อที่เสด็จประทานให้แก่ลูกชายของพลอยก็คือ "ประพันธ์"

ตัวอย่างที่ 5

พลอย: "แล้วตาอันล่ะ คุณเปรมจะว่าอย่างไร"

คุณเปรม: "จะให้ฉันว่าอะไรกับยายอันล่ะ แม่พลอย"

พลอย: "ฉันหมายถึงชื่อตาอัน คุณเปรมจะตั้งชื่อตาอันว่าอย่างไร เพราะจนเดี๋ยวนี้แกก็ยังไม่ มีชื่อ"

คุณเปรม: "ก็เรียกมันว่าอายอันเรื่อยๆ ไปก็แล้วกันนี่แม่พลอย" คุณเปรมตอบ

พลอย: "ไม่ได้หรอกคุณเปรม ตาอันมีชื่อเสด็จประทานให้ออกเพราะ นั่นก็อยากได้ชื่อให้
ตาอันให้เพราะเหมือนกัน"

คุณเปรม: "ตามใจแม่พลอยเถิด อายอันเดี๋ยวนี้มันเป็นลูกแม่พลอย ลูกคิดแม่มาอีกทีหนึ่ง
แม่พลอยตั้งเอาเองก็แล้วกัน ฉันไม่เก่งหรอกของพรรค้อย่างนี้"

พลอย: "ตาอันลูกแม่ พี่ตาอัน ตาอันชื่อประพันธ์ ตาอันชื่อประพนธ์ก็แล้วกัน ประพนธ์พี่
ประพันธ์"

(สี่แผ่นดิน 1: 496-497)

พลอยเป็นผู้กล่าวประกาศตั้งชื่อให้แก่อัน(บุตรชายของคุณเปรม) เมื่อเห็นว่าคุณเปรมไม่
สนใจที่จะตั้งชื่อให้ โดยพลอยนำความคิดของช้อยมาใช้ในการตั้งชื่อให้แก่ตาอัน พลอยจึงตั้งชื่อตา
อันว่า “ประพนธ์” เลียนแบบช้อยที่ตั้งชื่อว่า “ตาอันน้องตาอัน” มาเป็น “ประพนธ์พี่ประพันธ์”

จากตัวอย่างการกล่าวประกาศข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการกล่าวประกาศเป็นการกล่าวที่
ต้องการให้ถ้อยคำที่กล่าวประกาศนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งการ
เปลี่ยนแปลงที่ว่าอาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ยกตัวอย่างเช่น การที่ช้อยกล่าวประกาศ
ตั้งชื่อ “ตาอัน” ให้กับบุตรชายคนแรกของพลอย เพื่อให้มีชื่อคล้องจองกับ “ตาอัน” บุตรชายของคุณ
เปรม การที่เสด็จกล่าวประกาศประทานชื่อ “ประพันธ์” ให้แก่บุตรชายคนแรกของพลอย การที่
พลอยตั้งชื่อ “ประพนธ์” ให้แก่อัน หรือการกล่าวประกาศถึงตำแหน่งหรือยศถาบรรดาศักดิ์ที่ได้รับ
แต่งตั้งของคุณเปรม ซึ่งการกล่าวเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จและความก้าวหน้าในหน้าที่การ
งานของบุคคลนั้น นอกจากนี้ยังมีการกล่าวประกาศซึ่งอาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้าน
ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางความคิดของอันและอันเป็นไปในลักษณะสุดโต่ง ต่างคนต่าง
เชื่อมั่นในความคิดและการกระทำของตนเอง ความขัดแย้งของคนทั้งคู่จึงเป็นไปอย่างรุนแรงถึงขั้น
กล่าวประกาศตัดญาติขาดมิตรกัน ส่วนการกล่าวประกาศในลักษณะของการประกาศสงครามจะ
เกิดขึ้นเมื่อบุคคลนั้นต้องการแสดงเจตนารมณ์ที่จะยืนอยู่ข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งการกล่าวประกาศ
สงครามนี้อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปมาได้ ถ้าบุคคลนั้นเห็นว่าฝ่ายที่ตนเองเลือกข้างเป็นฝ่าย
เสียเปรียบ อาจจะมีการกลับลำไปอยู่อีกฝ่ายหนึ่งแทน ดังที่คุณเปรมเคยอยู่ข้างเยอรมัน แต่ต่อมา
ภายหลังกลับมองว่าเยอรมันเป็นศัตรู เพราะว่าเยอรมันกำลังจะแพ้สงคราม

ผลการศึกษาวิเคราะห์ถ้อยคำสนทนาที่แสดงความสุภาพ

ผู้ที่มีความสุภาพย่อมจะมีวิธีกล่าววาจาเพื่อแสดงความสุภาพนั้นให้ปรากฏ Leech (1983) (อ้างใน สุจริตลักษณ์ ศิผดุง, 2549: 115-120) ได้กล่าวถึงหลักการสนทนาที่แสดงความสุภาพหรือมีมารยาทของคนในสังคมไว้หลายประการ ได้แก่ หลักรู้ผ่อนหนักผ่อนเบา (Tact Maxim), หลักความเอื้อเฟื้อ (Generosity Maxim), หลักชื่นชมยินดี (Approbation Maxim), หลักถ่อมตน (Modesty Maxim), หลักคล้อยตาม (Agreement Maxim) และ หลักเห็นใจ (Sympathy Maxim) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หลักรู้ผ่อนหนักผ่อนเบา (Tact Maxim)

หลักรู้ผ่อนหนักผ่อนเบาเป็นหลักความสุภาพที่ผู้พูดต้องคำนึงถึงปริมาณของการพูดรบกวนหรือก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้อื่นให้น้อยที่สุด ต้องพยายามกล่าวในสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าภาระความยุ่งยากของผู้ฟังหรือผู้รับสารมีไม่มากนัก โดยที่ผู้พูดอาจใช้คำพูดเพื่อทำให้ปริมาณของภาระหรือการรบกวนผู้อื่นน้อยลง ปรากฏว่าพบในงานวิจัยด้วยการใช้คำพูดว่า "...ไม่ไกลอะไรนักหนา" "อย่าถือสา...เลย" "อย่ากังวลไปเลย" "ความจริงเคราะห์ดียิ่งดีที่..."

ตัวอย่างที่ 1

เสด็จ: "คิดถึงแม่มากไหมพลอย"

พลอย: "มากมั่งคะ" พลอยทูลตอบเสียงสั้น

เสด็จ: "นั่นซี ข้าก็เห็นใจ" เสด็จรับสั่งอย่างทรงพระเมตตา "แต่จะทำอย่างไรได้ แม่เจ้าเขาก็ต้องทำมาหากิน ไปจะเชิงเทรานั้นก็ไม่ไกลอะไรนักหนา อีกหน่อยก็คงกลับมาอีก" พลอยได้ยินเสด็จรับสั่งว่า จะเชิงเทรานั้นไม่ไกลนัก ก็ใจชื้นขึ้นเป็นกอง "อยู่กับข้าไปเถิดพลอย ไม่เป็นไรหรอก แม่ลูกกันจะไปไหนเสีย ไปแล้วก็จะต้องกลับมาหาอีก และแม่เจ้านะ ข้ารู้จักดี มันไปไหนไม่ได้นานหรอก อีกหน่อยก็กลับมาเอง ไม่เชื่อก็คอยดูไป"

(สี่แผ่นดิน 1: 86-87)

เสด็จพระองค์หญิงรับสั่งด้วยถ้อยคำที่ผ่อนหนักให้เบา เมื่อเสด็จทรงเห็นว่าพลอยมีแต่โศกเศร้าเสียใจที่แม่ไม่ได้อยู่ด้วย เสด็จจึงรับสั่งกับพลอยว่า "ไปจะเชิงเทรานั้นก็ไม่ไกลอะไรนักหนา อีกหน่อยก็คงกลับมาอีก" คำรับสั่งของเสด็จมีผลต่อจิตใจพลอยเป็นอย่างมากเพราะทำให้

พลอยใจชื้นขึ้น คลายความวิตกกังวลลงไปได้บ้าง ทำให้เรื่องที่พลอยคิดว่าหนักหนานั้นเบาบางลง ด้วยเสด็จทำให้พลอยรู้สึกวาระยะทางระหว่างกรุงเทพฯ และนะเชิงเทรานั้นไม่ไกลนักและอีกไม่นานแม่ก็จะกลับมา เพราะหลังจากพลอยออกมาจากบ้านคลองบางหลวงแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างที่พลอยได้พบเจอเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับพลอยทั้งสิ้น เมื่อแม่บอกพลอยว่าจะไปอยู่ที่อื่น พลอยจึงรู้สึกเคืองคว้าง และยังคงวิตกไปต่าง ๆ นานา ด้วยไม่รู้ว่าจะอยู่ได้อย่างไรกับคนแปลกหน้าในที่ที่ตนเองไม่คุ้นเคย อีกทั้งพลอยก็คิดว่านะเชิงเทรานั้นอยู่ไกลสุดหาล้าฟ้าเขียว คงใช้เวลาอีกนานแม่จึงกลับมาหาตน คำรับสั่งของเสด็จจึงทำให้พลอยมีจิตใจดีขึ้นและมีความหวังว่าการรอคอยการกลับมาของแม่นั้นคงไม่นานเหมือนกับที่ตนเคยคิดไว้ พลอยจึงเรียนรู้และปรับตัวในการใช้ชีวิตอยู่ในวังอย่างมีความสุข แทนที่จะตั้งหน้าตั้งตารอคอยการกลับมาของแม่เพียงอย่างเดียว

ตัวอย่างที่ 2

พลอย: "คุณอาคะ เจ้าคุณพ่อท่านมีธุระอะไร"

คุณสาย: "ธุระอะไรก็ไม่ใช่เรื่องของเด็ก!" คุณสายขึ้นเสียงดุเอาทันที ทำเอาพลอยต้องสะดุ้งหน้าเสียว แต่พอคุณสายเห็นสีหน้าพลอยก็สงสาร เปลี่ยนเสียงอ่อนพูดว่า "พลอยอย่าถือคนแก่เลย อาพูดอะไรไปอย่างนั้นเอง เจ้าคุณท่านมีเรื่องสั่งอามาทูลเสด็จ อากียังไม่ได้เฝ้า จะพูดไปก่อนก็ไม่ดี แต่ไม่เป็นไรหรอกพลอย ไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร อย่าห่วงเลยแล้วพลอยก็รู้ไปเอง"

(สี่แผ่นดิน 1: 358-359)

คำพูดของคุณสายในตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่าเมื่อคุณสายรู้ว่าตนพูดกับพลอยด้วยน้ำเสียงที่แรงเกินไปจนพลอยหน้าเสียว คุณสายจึงต้องแก้ไขด้วยการใช้คำพูดว่า "พลอยอย่าถือคนแก่เลย อาพูดอะไรไปอย่างนั้นเอง" เพื่อผ่อนคลายความรู้สึกและความตึงเครียดที่เกิดขึ้น แม้พลอยจะไม่ได้กล่าวคำใดออกมา แต่เมื่อคุณสายเห็นสีหน้าของพลอยที่แสดงออกมานั้น คุณสายสามารถรับรู้ได้ว่าพลอยมีความรู้สึกเช่นไร การที่คุณสายกล่าววาจาเช่นนี้เสมือนเป็นการขอให้พลอยซึ่งเป็นเด็กกว่าเข้าใจและไม่ถือสากับคำพูดของตน ด้วยตนไม่มีเจตนาที่จะกล่าวคำรุนแรงต่อพลอย แต่เพราะธุระที่พลอยถามถึงนั้นคุณสายยังไม่ได้เข้าไปทูลให้เสด็จพระองค์หญิงทราบ คุณสายจึงไม่ต้องการพูดเรื่องนี้ออกไปก่อน เมื่อพลอยได้ฟังคำและเหตุผลของคุณสายแล้ว พลอยจึงมีความรู้สึกที่ดีขึ้น และมีความเข้าใจในตัวของคุณสายมากขึ้นด้วย

ตัวอย่างที่ 3

คุณชิตเดินลงบันไดตึกไปสักครู่ คุณนุ้ยก็เดินสวนขึ้นมา เพื่อมาคุยด้วยตามปกติ

คุณนุ้ย: "เมื่อกี้นั้นใครแม่พลอย ใครกัน" คุณนุ้ยถามขึ้น

พลอย: "คุณชิต ลูกเจ้าคุณพ่อกับคุณหญิง...พี่ชายใหญ่ของฉันเอง" พลอยตอบตะกุกตะกัก

คุณนุ้ย: "ไอ้! ทำไมอย่างนั้นล่ะ" คุณนุ้ยร้องขึ้น "หน้าตาไม่สมเลย ฉันนึกว่าจ๊วยที่ไหนเสีย

อีก อ้าว! ฉันพูดเกินไปอีกแล้ว แม่พลอยอย่าถือฉันเลย นึกว่ายกให้คนแก่เกิด ได้ใหม่ ได้ใหม่"

(สี่แผ่นดิน 1: 464-465)

คุณนุ้ยเป็นญาติผู้ใหญ่ของคุณเปรมได้พูดจาแสดงความคิดเห็นออกไปตามประสาคนที่ปากตรงกับใจ เมื่อคุณนุ้ยเห็นลักษณะของคุณชิตที่จ๊วย ผอมโซ ทำให้คุณนุ้ยอดที่จะประหลาดใจไม่ได้ เมื่อรู้ว่าคุณชิตเป็นลูกเจ้าคุณพ่อของพลอยกับคุณหญิงภรรยาหลวง พลอยเองก็ไม่อยากตอบคำถามนี้ นักด้วยรู้สึกอายที่ต้องตอบว่าคุณชิตเป็นใคร แต่เมื่อคิดว่าคุณนุ้ยได้เห็นคุณชิตแล้ว พลอยจึงจำเป็นต้องบอกความจริงแก่คุณนุ้ย คุณนุ้ยเองเมื่อนึกได้ว่าสิ่งที่พูดอาจจะทำให้พลอยรู้สึกไม่ดี คุณนุ้ยจึงพยายามแก้ไขด้วยการพูดให้เบาลงว่า "ฉันพูดเกินไปอีกแล้ว อย่าถือฉันเลย นึกว่ายกให้คนแก่เกิด" ด้วยคุณนุ้ยไม่ต้องการให้คำพูดของตนทำร้ายจิตใจของพลอยและเพื่อให้พลอยไม่ต้องรู้สึกอับอายที่มีพี่ชายเช่นคุณชิต ซึ่งเมื่อพลอยได้ฟังคำของคุณนุ้ยแล้ว พลอยก็รู้สึกดีขึ้นด้วยรู้ว่าคุณนุ้ยไม่ได้เจตนาที่จะพูดให้พลอยคิดมาก เพียงแต่พูดไปตามที่เห็นเท่านั้น

ตัวอย่างที่ 4

ซ้อย: "โกรธมากหรือพลอย"

พลอย: "โกรธซี" พลอยพูดหัวงๆ "ใครบ้างจะไม่โกรธ"

ซ้อย: "ฉันก็เห็นใจหรอก แต่อย่าไปถือสาพ่อเพิ่มแกลเลย แกลเจตนาดี แกลก็ทำไปอย่างนั้นเอง"

พลอย: "ไม่ถือไม่ได้หรอกซ้อย พ่อเพิ่มจะทำอะไรไป เรื่องตัวของพ่อเพิ่มเองฉันก็ไม่ว่า แต่อย่ามาเอาฉันไปเกี่ยวข้องด้วย มีอย่างรีไปเอารถถีบของใครเขามาให้ฉันทั้งคัน ฉันรับไว้เขาคงดูถูกฉันว่ามักได้"

ซ้อย: "ก็พ่อเพิ่มแกลว่าเขาให้แกลต่างหาก แล้วแกลก็เอามาให้แม่พลอยอีกทีหนึ่ง..."

พลอย: "ซ้อยละก็ดีแต่พูด ถ้าเป็นตัวโดนเขาอย่างนี้ ก็จะโมโหโทโส อะอะยิ่งกว่าฉันไปอีก"

ซ้อย: "ก็เห็นจะจริง" ซ้อยยอมรับ "ใครมาอดคิกับฉันอย่างนั้น ฉันค่าตายไปเลยทีเดียว แต่อย่าไปคิดมากไปเลยพลอย ไปเก็บเอามา โกรธก็ไม่สบายใจไปเปล่าๆ พลอยโกรธฉันก็เลยไม่สบายใจไปด้วย"

(สี่แผ่นดิน 1: 327-328)

ซ้อยพยายามพูดอ่อนน้อมให้เป็นเบาเมื่อรู้ว่าพลอยกำลังโกรธพ่อเพิ่มที่ไปรับข้าวของจากคุณเปรม ด้วยแต่ไหนแต่ไรพลอยไม่เคยรับของจากคนที่ไม่รู้จัก ยิ่งเป็นของที่มีราคาที่ยังไม่ยอมรับ เพราะพลอยไม่ยอมให้ใครมาดูถูกและว่าได้ พลอยจึงโกรธคุณเพิ่มมากด้วยคิดว่าคุณเพิ่มทำไปเพราะต้องการผูกมิตรกับคุณเปรมโดยอาศัยตนเป็นสะพาน ซ้อยซึ่งรู้ว่าพลอยรู้สึกเช่นไรจึงพยายามพูดว่า “แต่อย่าไปถือสาพ่อเพิ่มแกละ” และ “อย่าไปคิดมากไปเลย” เพื่อให้พลอยรู้สึกสบายใจขึ้น แต่คำพูดของซ้อยอาจไม่สำเร็จผลเพราะเมื่อพลอยย้อนเอาว่าหากเรื่องเกิดกับซ้อย ซ้อยคงโกรธหรือแสดงฤทธิ์เดชมากกว่าพลอยซะอีก ซึ่งซ้อยก็มีทิทายอมรับและเห็นจริงตามที่พลอยกล่าว

ตัวอย่างที่ 5

พ่อเพิ่ม: "แม่พลอย ฉันก็รู้ว่าฉันเป็นคนสำมะเลเทเมา ไม่ได้เรื่องไม่ได้ราวเท่าไรนัก แต่ที่นั่นแหละ ถึงฉันจะเป็นอย่างไร ฉันก็ยังรักยังห่วงแม่พลอย เพราะแม่พลอยเป็นน้องในไส้ใจจริงฉันอยากให้แม่พลอย มีความสุข ให้ได้ดี ที่ฉันทำอะไรไปก็เพราะเจตนาดีจริงๆ ถึงจะผิดจะพลาดไปบ้าง ก็ขอให้อภัยฉันเสียเถิด พุดขึ้นมาฉันก็คิดถึงแม่ ถ้าแกอยู่ปานนี้ก็คงจะดีใจพิลึก"

พลอย: "ฉันไม่ถืออะไรพ่อเพิ่ม พ่อเพิ่มเจตนาดีต่อฉันๆก็รู้ แต่บางทีพ่อเพิ่มทำอะไรมากเกินไป ไม่คิดถึงฉันบ้าง ฉันเป็นผู้หญิงก็ต้องอายุเป็นธรรมดา".

(สี่แผ่นดิน 1: 378-379)

บทสนทนาในตัวอย่างที่ 5 เป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องจากกรณีที่พ่อเพิ่มทำหน้าที่เป็นพ่อสื่อให้กับคุณเปรม เมื่อคุณเปรมทราบจากพ่อเพิ่มว่าพลอยอยากได้รถถีบ(จักรยาน) คุณเปรมก็ให้พ่อเพิ่มนำมาให้ ทำให้พลอยโกรธมากเนื่องจากการที่ผู้หญิงจะรับของจากผู้ชายนั่นถือเป็นการยอมรับไมตรีของผู้ให้ด้วยเช่นกัน ซึ่งกุลสตรีที่ได้รับการอบรมมาเป็นอย่างดีเช่นพลอยถือว่าเป็นเรื่องน่าอับอายมาก นอกจากนี้แล้วมูลค่าของรถถีบก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พลอยต้องปฏิเสธ ด้วยรถถีบในยุคสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นราคาสูงมากเพราะเป็นของนำเข้าจากต่างประเทศและเป็นของใหม่ในสังคมไทย

ดังนั้นยอมเป็นไปไม่ได้ที่จะมีใครซื้อให้เปล่าๆ โดยไม่หวังผลตอบแทน หากพลอยรับของจากผู้ชาย เท่ากับว่าพลอยประพฤติตัวไม่งามในการแอบคบหากับผู้ชาย หากมีใครรู้ว่ามิใช่ผู้ชายซื้ออธิบให้ พลอยจะถูกติฉินนินทาให้เสียหายได้ นอกจากนี้ยังจะขายหน้าไปถึงเจ้าคุณพ่อและเสด็จพระองค์หญิงอีกด้วย ส่วนพ่อเพิ่มและคุณเปรมนั้นคิดแต่ในมุมของผู้ชายที่หวังเพียงแต่จะเอาอกเอาใจผู้หญิงที่ตนพอใจโดยไม่สนใจว่าจะมีผลต่อพลอยอย่างไร พลอยจึงโกรธพ่อเพิ่มมาก แต่เมื่อพ่อเพิ่มรู้สึกเสียใจและบอกเจตนาของตนให้พลอยรู้ พลอยก็เข้าใจ แต่พลอยก็อยากให้พ่อเพิ่มคิดถึงผลของการกระทำก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไรลงไป พลอยเองก็ส่งสารพ่อเพิ่ม จึงพูดกับพ่อเพิ่มว่า “ฉันไม่ถืออะไรพ่อเพิ่ม” เป็นการบอกให้พ่อเพิ่มรู้ว่าตนหายโกรธและต้องการให้พ่อเพิ่มคลายความเสียใจลง บรรยากาศความตึงเครียดจึงคลี่คลายลงเช่นกัน

ตัวอย่างที่ 6

คุณเปรม: "แม่พลอย ฉันจะถามอะไรสักอย่าง อย่างหาว่าฉันละลาบละล้วงเลย แม่พลอยเคยรักกับใครมาก่อนหรือเปล่า เมื่อก่อนแต่งกับฉัน ความจริงฉันก็ถามมากไปหน่อย เพราะถึงจะมีใครหรือไม่ก็มีเท่ากัน ฉันก็ยังแม่พลอยอยู่นั่นเอง"

พลอย: "คุณเปรมอย่าคิดอะไรให้มากไปเลย ฉันไม่มีวันจะเห็นใครดีกว่าคุณเปรมไปได้"

คุณเปรม: "ขอบใจแม่พลอย" คุณเปรมตอบ "เรื่องแล้วไปแล้วบางเรื่องมันก็สำคัญ บางเรื่องมันก็ไม่สำคัญ สุดแล้วแต่เรื่องว่ามันเป็นเรื่องอะไร อย่างฉันนี่ ถ้าเพื่อว่าวันหลังแม่พลอยไปรู้เข้าว่า ฉันเคยทำชั่ว หรือเคยทำอะไร ที่แม่พลอยไม่ถูกใจ แม่พลอยจะว่าอย่างไร จะโกรธจะเกลียดฉันมากไหม"

พลอย: "คุณเปรม...เรื่องอะไรที่แล้วไปแล้วก็ควรจะปล่อยให้แล้วกันไป ถ้าจะว่ากันไปแล้วคุณเปรมกับฉันก็เพิ่งจะมารู้จักกันเมื่อวันแต่งงาน สิ่งใดที่คุณเปรมทำไปก่อนนั้นก็เป็นเรื่องของคุณเปรม ไม่เกี่ยวกับฉัน ฉันจะไปถือโทษหรือเกลียดคุณเปรมอย่างไรได้ ถ้าเรื่องที่จะเกิดขึ้นต่อไปละก็ว่าไม่ถูก เพราะไหนๆฉันก็ได้มาอยู่กับคุณเปรมแล้ว มีเรื่องราวอะไรก็ต้องเป็นเรื่องของฉันด้วย แต่เรื่องราวแต่ก่อนฉันไม่ได้เกี่ยวข้องกับคุณเปรมจะบอกฉันก็ได้ไม่บอกฉันก็ได้ คุณเปรมอย่ากังวลไปเลย ถ้าเรื่องมันแล้วไปแล้ว ฉันก็จะไม่ไปเอามาคิด แต่ถ้าเรื่องมันยังค้างคาชังอยู่ มีอะไรจะช่วยกันคิดอ่านแก้ไขได้จะได้อยู่ด้วยกันไป"

คุณเปรม: "แม่พลอยทำไมถึงเป็นอย่างนี้"

(สี่แผ่นดิน 1: 423-424)

พลอยพูดแบบรู้เพื่อนักเบาให้คุณเปรมคลายความวิตกกังวล โดยพลอยใช้คำพูดว่า “คุณเปรมอย่ากังวลไปเลย” เพื่อให้คุณเปรมรู้สึกดีขึ้น แม้พลอยจะไม่ว่าว่าคุณเปรมมีความกังวลอะไรอยู่ในใจ อีกทั้งพลอยได้แสดงมุมมองชีวิตของตนเองประกอบด้วยว่าเรื่องในอดีตเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นก่อนที่คุณเปรมจะมาใช้ชีวิตอยู่กับพลอย พลอยจึงไม่อยากจะเข้าไปยุ่งเกี่ยว แต่พลอยให้ความสำคัญกับปัจจุบันและอนาคตมากกว่า เพราะพลอยถือว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อมาใช้ชีวิตคู่ร่วมกันแล้ว ถ้ามีเรื่องหรือสิ่งใดเข้ามาต่อจากนี้จะต้องบอกกล่าว ปรึกษาหารือ และรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งนอกจากพลอยจะไม่คิดใจกับเรื่องในอดีตแล้ว พลอยยังคิดจะช่วยแก้ไขปัญหาก็กับคุณเปรมด้วย เมื่อคุณเปรมได้ฟังคำของพลอยก็รู้สึกเบาใจและตัดสินใจที่พลอยมีความคิดเช่นนี้

ตัวอย่างที่ 7

พลอย: "แม่เป็นห่วงอันเหลือเกิน ใจจริงไม่อยากจะให้ไปเลย"

อัน: "จะทำอย่างไรได้เล่าคุณแม่" ตาอันตอบ "เมื่อออกมารับราชการ นายท่านสั่งให้ไปไหนก็ต้องไปตามคำสั่ง เพราะลูกเป็นทหารมีระเบียบวินัยบังคับอยู่หลีกเลี่ยงไม่ได้ **ความจริงเคราะห์ลูกยังได้อยู่ต้องไปเพียงกรุงเก่า** เพื่อนฝูงที่เรียนมาด้วยกัน เขาต้อง ไปถึงพิษณุโลก หรือเชียงใหม่ ไกลกว่าเป็นกองเขาก็ต้องไป คุณแม่อย่าห่วงลูกนักเลย ลูกพอที่จะเลี้ยงตัวได้แล้ว"

(สี่แผ่นดิน 2: 184)

เป็นบทสนทนาที่พลอยแสดงความห่วงกังวลที่อันต้องย้ายไปประจำการที่จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา ซึ่งอันก็เข้าใจถึงความรักและความห่วงใยที่มารดาทำให้ อันจึงพูดเพื่อนักเบาเบาด้วยการบอกกับมารดาว่า “ความจริงเคราะห์ลูกยังได้อยู่ต้องไปเพียงกรุงเก่า” เพื่อให้มารดาคลายความวิตกกังวลลง และอันยังกล่าวเปรียบเทียบกับมารดาเห็นว่าตนเองได้รับ โอกาสที่ดีมากกว่าคนอื่น ๆ อีกหลายคน เนื่องจากได้ประจำการอยู่ใกล้ๆ กรุงเทพฯ ไม่ต้องไปปฏิบัติหน้าที่ทหารในพื้นที่ห่างไกลและทุรกันดาร

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการพูดเพื่อนักเบาที่ผู้พูดมีจุดประสงค์ที่จะพูดเพื่อลดอารมณ์และความรู้สึกของผู้ฟังที่ได้รับผลกระทบจากเรื่องราวและสถานการณ์ต่างๆ การพูดเพื่อนักเบาช่วยให้สถานการณ์และบรรยากาศการสนทนาผ่อนคลายลงจนอาจจะกลับมาสนทนาในระดับปกติได้ ขึ้นอยู่กับวิธีพูด เหตุผลและสภาวะทางอารมณ์ของผู้ฟัง ดังจะเห็นจากตัวอย่างข้างต้นว่าการพูดเพื่อนักเบาที่อันสามารถนำเข้ามาใช้เพื่อช่วยคลี่คลายในหลายๆสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นการ

รับสั่งของเสด็จที่มีต่อพลอยเพื่อให้พลอยคลายความเสียวใจที่แม่ไม่ได้อยู่ด้วย หรือการใช้คำพูดในลักษณะที่ไม่อยากให้อือสาหาความที่คุณสายและคุณนุ้ยพูดกับพลอย เมื่อรู้สึกว่ำน่าเสียวที่ใช่พูดหรือเรื่องทีพูดถึงนั้น ทำให้พลอยเกิดความรู้สึกไม่ดี การที่พลอยพูดให้คุณเปรมคลายความกังวลกับเรื่องราวทีเกิดขึ้นในอดีต การที่ซ้อยพยายามพูดให้พลอยคลายความโกรธในการกระทำของพ่อเพิ่มหรือการที่พลอยเลือกที่จะใช้คำพูดเพื่อแสดงให้พ่อเพิ่มรู้ว่าหายโกรธและเข้าใจเจตนาดีที่พ่อเพิ่มมีให้ รวมถึงการที่อันพูดให้พลอยคลายความกังวลที่ตนต้องไปประจำการที่อยุธยา โดยอันพูดเปรียบเทียบให้พลอยเห็นว่าตนเองโศกดีกว่าคนอื่นที่ได้ไปทีใกล้ๆ พลอยจะได้คลายความกังวลลงซึ่งจากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การสนทนาจะดำเนินไปได้ดี ถ้าคุณสนทนาใส่ใจความรู้สึกของคุณสนทนา และเลือกใช้คำพูดผ่อนหนักเบาไปตามแต่ละสถานการณ์ เพื่อให้บรรยากาศในการสนทนาดีขึ้น

หลักความเอื้อเฟื้อ (Generosity Maxim)

หลักความเอื้อเฟื้อเป็นหลักการกล่าวทีแสดงถึงการเอาประโยชน์ใส่ตนให้น้อยที่สุดและให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นมากที่สุด ในงานวิจัยพบว่าผู้พูดกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อด้วยคำพูดว่า “นี่...ฉันให้” “กินนี่เล่นไปก่อน จะจัดสำรับมาให้เดี๋ยวนี” “อยากได้อะไรก็บอก มีทุกข้ร้อนอะไรก็บอกกันได้” “บอกฉันหน่อย ไม่ได้หรือ เพื่อว่าฉันจะมีทางช่วยเหลือ” “ของนี่ข้าให้เจ้า” “ของทุกอย่างเป็นของ...ทั้งนั้น”

ตัวอย่างที่ 1

คุณเชย: “แม่พลอย” เสียวคุณเชยเรียกเบาๆ “อย่าอะอะไป ลงมานี้เดี๋ยว นี่แม่พลอยจะไปจริงๆหรือ คุณอุ้นบอกฉันเมื่อกันี้เอง แต่ฉันยังไม่เชื่อ” พลอยเห็นหน้าคุณเชยซิดๆ แล้วนึกถึงทีเคยวิ่งเล่นกันอยู่ทุกวัน ก็ตื่นตันใจ ได้แต่พยักหน้า คุณเชยยังไม่ปล่อยแขนพลอย และมือทีกำแขนพลอยนั้นเย็นเฉียบ พอเห็นพลอยพยักหน้ารับคำ น้ำตาเม็ดโตๆ ก็ร่วงจากนัยน์ตาของคุณเชย “โธ่แม่พลอย” คุณเชยพูดเสียวเครือ “แม่พลอยไปเสียวแล้วฉันจะเล่นกับใครละ แม่พลอยอย่าลืมนั่นนะ” คุณเชยยื่นห่อทีถือมาด้วยนั้นให้ พลางกล่าวว่ “นี่แม่พลอยฉันให้จันอับ ฉันแอบขโมยคุณอุ้นเธอมาจากบนตึก แม่พลอยเอาไว้กินกลางทางก็แล้วกัน”

(สี่แผ่นดิน 1: 26-27)

เมื่อคุณเซยทราบว่าคุณจะไม่ว่างที่บ้านคลองบางหลวงแล้ว คุณเซยมีแต่ความรู้สึกเสียใจ ด้วยคุณเซยมีความผูกพันกับพลอยและไม่ว่าเมื่อไหร่จะได้พบกับพลอยอีก คุณเซยจึงแอบขึ้นไปหยิบจันอับซึ่งเป็นขนมที่พลอยชอบมาให้แก่พลอย แม้ว่าคุณเซยอาจจะถูกคุณอุ๋นลงโทษที่ทำเช่นนี้ แต่คุณเซยก็ไม่ใส่ใจกับผลที่จะตามมา ด้วยคุณเซยนั้นต้องการเพียงจะนำขนมมาให้แก่พลอยเพื่อให้พลอยไว้กินในระหว่างเดินทาง การกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อของคุณเซยว่า “นี่แม่พลอย จันให้จันอับ” แสดงให้เห็นถึงความรักความผูกพันที่คุณเซยมีให้กับพลอย เมื่อคุณเซยทราบว่าคุณจะไม่ได้อยู่ด้วยและต้องออกไปอยู่ที่อื่น คุณเซยจึงพยายามหาขนมจันอับมาให้พลอย โดยไม่เกี่ยงว่าจะใช้วิธีไหน ซึ่งพลอยเองก็ซาบซึ้งในน้ำใจของคุณเซยจนพูดอะไรไม่ออก เพราะพลอยรู้ว่าคุณเซยเองก็ชอบกินขนมจันอับเช่นกัน

ตัวอย่างที่ 2

คุณสาย: "นี่กินข้าวกันมาแล้วหรือยัง" แม่ได้ยืนดั่งนั้นก็ยกมือทาบอก ร้องขึ้นว่า

แม่แหม่ม: "โธ! พลอยลูกแม่ ตั้งแต่เช้ามายังไม่ได้กินข้าวเลย นี่ก็สายจนปานนี้แล้ว!"

คุณสาย: "พุทโธแม่แหม่ม มัวแต่ทะเลาะกับพี่เสียนลูกเด้าคข้าว นี่มีหิวแยแล้วหรือ" ว่าแล้วคุณสายก็ก้มมือ เรียกให้พลอยไปนั่งใกล้ๆ พอพลอยคลานเข้าไปเกือบถึงที่คุณสายนั่งอยู่ คุณสายก็เลื่อนขามฝาที่วางอยู่สองใบใกล้ๆ ตัวมาให้แล้วพูดว่า "กินนี่เล่นไปก่อนนะ พลอย ป้าจะให้เขาไปจัดสำรับมาให้เดี๋ยวนี้" ว่าแล้วคุณสายก็จับผ้าห่มให้รัดกุม แล้วเดินเบาๆออกไปข้างนอก

แม่แหม่ม: "กินอะไรกันก่อนเถิดพลอย แม่ก็หิวเหมือนกัน อยู่ที่นี่ไม่ต้องกลัวใครเขามาดูลูกหรือ ต้องถือเสียว่า ที่นี่เป็นบ้านของแม่ ดีกว่าบ้านฟากข้างโน้นเป็นไหนๆ"

(สี่แผ่นดิน 1: 42)

คุณสายกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อต่อพลอยและแม่แหม่มเมื่อทั้งคู่เดินทางเข้ามาถึงในวัง ด้วยคำพูดว่า "กินนี่เล่นไปก่อนนะพลอย ป้าจะให้เขาไปจัดสำรับมาให้เดี๋ยวนี้" เมื่อคุณสายทราบว่าทั้งคู่ยังไม่ได้ทานอาหารมาตั้งแต่เช้า คุณสายจึงถือเป็นธุระที่จะจัดการเรื่องอาหารการกินให้กับทั้งคู่เมื่อมาเยี่ยมเยือนเรือนตน ถึงแม้ว่าการจัดเตรียมสำหรับให้กับแม่แหม่มและพลอยจะทำให้คุณสายต้องมึนงานทำเพิ่มขึ้น แต่คุณสายก็ไม่ได้ใส่ใจในส่วนนี้ เพราะคุณสายคิดว่าเมื่อมีผู้มาเยี่ยมเยือนก็ต้องรับรองผู้มาเยือนด้วยความยินดี อีกทั้งคุณสายและแม่แหม่มนั้นเป็นเพื่อนที่มีความสนิทชิดเชื้อกันและไม่ได้พบกันมานาน การได้พบกันอีกครั้งจึงสร้างความยินดีให้แก่คุณสายและแม่แหม่ม คำกล่าวของคุณสายที่ถามว่า "กินข้าวกันมาแล้วหรือยัง" สะท้อนให้เห็นถึงการตกท่ายแบบดั้งเดิมของไทย ซึ่งการเดินทาง

ไปไหนมาไหนในสมัยก่อนนั้นใช้เวลาเดินทางนานพอสมควร เนื่องจากการคมนาคมยังไม่สะดวกสบายเช่นทุกวันนี้ ดังนั้นเจ้าของบ้านจึงถามไปถึงเรื่องอาหาร เพื่อจะได้จัดเตรียมสำหรับไว้รับรองแก่ผู้มาเยือน

ตัวอย่างที่ 3

เสด็จ: "คิดถึงแม่มากไหมพลอย"

พลอย: "มากมั่งคะ"

เสด็จ: "นั่นซี ข้าก็เห็นใจ" เสด็จรับสั่งอย่างทรงพระเมตตา "แต่จะทำอย่างไรได้ แม่เจ้าเขาก็ต้องทำมาหากิน ไปจะเชิงเทรานั้นก็ไม่ไกลอะไรนักหนา อีกหน่อยก็คงกลับมาอีก" "อยู่กับข้าไปเถิดพลอย ไม่เป็นไรหรอก แม่ลูกกันจะไปไหนเสีย ไปแล้วก็ต้องกลับมาหาอีก และแม่เจ้าน่ะ ข้ารู้จักดี มันไปไหนไม่ได้นานหรอก อีกหน่อยก็กลับมาเอง ไม่เชื่อก็คอยดูไป" เสด็จเอื้อมพระหัตถ์มาลูบหัวพลอยเบาๆ แล้วรับสั่งปรารภขึ้นว่า "น่าสงสาร ตัวยังเล็กนัก สายช่วยดูให้ดีๆ หน่อย" แล้วรับสั่งกับพลอยว่า "พลอยหมั่นขึ้นมายู่กับข้านะ ไม่ต้องกลัวอะไร อยากรู้จะได้บอก มีทุกขร้อนอะไรก็บอกกันได้ ข้าไม่ว่าอะไร เราเป็นเด็กไม่ต้องกลัวผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็สั่งสอนไม่ถูก ถ้าผจญเป็นเรื่องที่จะต้องช่วยเหลือกัน ก็เลยช่วยกันไม่ทัน ถ้ามีแม่ยังอยู่ด้วยคอยช่วยดู ข้าจะไม่ห่วงเจ้าเท่าไร นี่แม่เขาก็ต้องออกไปเสียด้วย"

(สี่แผ่นดิน 1: 86-87)

เป็นการกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อที่เสด็จมีต่อพลอย ด้วยเสด็จทราบว่าพลอยนั้นยังเด็กอยู่มากและเพิ่งจากแม่เป็นครั้งแรก เสด็จจึงรับสั่งด้วยความเมตตาว่า “อยากรู้จะได้บอก มีทุกขร้อนอะไรก็บอกกันได้” การรับสั่งของเสด็จนั้นไม่ใช่การรับสั่งเพียงลอยๆ แต่เสด็จรับสั่งเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ด้วยเสด็จถือว่าพลอยเป็นเด็กในปกครองของตน เสด็จจึงอยากให้คนที่อยู่ในปกครองของตนนั้นอยู่อย่างมีความสุข แม้ว่าจะมีคนภายในตำหนักหลายคนแต่เสด็จไม่เคยละเลยที่จะทำหน้าที่ดูแลคนในปกครองของพระองค์ เสด็จจึงรับสั่งกับพลอยว่าถ้าพลอยอยากได้สิ่งใดหรือมีเรื่องทุกขร้อนก็สามารถบอกกล่าวให้เสด็จหรือคุณสายทราบได้ การที่เสด็จมีรับสั่งเช่นนี้ด้วยต้องการให้พลอยรู้สึกว่าจะไม่ได้อยู่ตัวคนเดียว แม้เวลานี้แม่จะไม่ได้อยู่กับพลอยแล้วก็ตาม แต่พลอยก็ยังมิเสด็จและคุณสายที่จะคอยดูแลพลอยเป็นอย่างดี

ตัวอย่างที่ 4

พลอย: "ซ้อยเป็นอะไรไป มีเรื่องอะไรหรือ"

ซ้อย: "กลุ่มใจ"

พลอย: "กลุ่มใจเรื่องอะไรซ้อย" พลอยพยายามถามเพื่อจะเอาใจ

ซ้อย: "เฮ้อ ! ฉันพูดไม่ถูกหรือพลอย"

พลอย: "ซ้อย เราก็รู้จักกันมาแต่เด็ก มีเรื่องราวอะไรก็ไม่เคยปิดบังกัน ฉันรักซ้อยเหมือนญาติ เห็นซ้อยมีทุกข์อะไร มา ฉันก็ไม่สบายใจ ยิ่งไม่รู้เรื่องก็ยิ่งไม่สบายใจหนักขึ้น ซ้อยจะไปเก็บความกลุ่มใจไว้ทำไม สารทุกข์สุขดิบต่างๆ เราก็เคยพบเคยเห็นกันมาด้วยกัน ไม่รู้วาท่าไร ทำไมซ้อยจะต้องมาปิดบังฉัน เฉพาะแต่เรื่องนี้ ซ้อยบอกฉันหน่อย ไม่ได้หรือ เพราะว่าฉันจะมีทางช่วยเหลือ ให้ซ้อยหายกลุ่มใจได้ ถึงจะไม่มีก็ยิ่งดีกว่า ที่ซ้อยจะเก็บความทุกข์เอาไว้คนเดียว"

ซ้อย: "แม่พลอย ที่แม่พลอยพูดมานั้น มันก็จริงทุกอย่าง ฉันมีเรื่องอะไรก็ไม่เคยปิดบังแม่พลอยเลย เป็นความสัตย์จริง แต่เรื่องที่แล้วๆ มามันเป็นเรื่องที่เราพูดกันไม่ได้ แต่เรื่องนี้พูดไม่ได้ ถึงอยากจะพูด ก็ไม่รู้จะพูดอย่างไรถูก"

(สี่แผ่นดิน 1: 267)

เมื่อพลอยรู้ว่าซ้อยมีเรื่องไม่สบายใจ พลอยซึ่งเป็นเพื่อนสนิทที่รู้สึกห่วงและไม่สบายใจไปกับซ้อยด้วย พลอยจึงพยายามคะยั้นคะยอถามถึงเรื่องราวที่ทำให้ซ้อยไม่สบายใจด้วยคำพูดที่ว่า "ซ้อยบอกฉันหน่อย ไม่ได้หรือ เพราะว่าฉันจะมีทางช่วยเหลือ ให้ซ้อยหายกลุ่มใจได้ ถึงจะไม่มีก็ยิ่งดีกว่า ที่ซ้อยจะเก็บความทุกข์เอาไว้คนเดียว" เป็นการกล่าวแสดงเอื้อเฟื้อที่พลอยมีต่อซ้อยด้วยการให้ซ้อยได้พูดถึงสิ่งที่อัดอั้นตันใจมาที่ตน เพื่อให้ตนนั้นรับเอาความทุกข์จากซ้อยมาไว้บ้าง แม้ว่าพลอยจะรู้ว่าไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาให้ซ้อยได้ แต่พลอยก็อยากให้ซ้อยได้ระบายความรู้สึกที่มีออกมาเพื่อช่วยแบ่งเบาความทุกข์เหล่านั้นให้แก่ซ้อย

ตัวอย่างที่ 5

เสด็จ: "นั่งเสียเถิดพลอย อย่าร้องไห้ร้องห่มไปเลย เจ้าจะออกไปแต่งงาน เขาถือว่าเป็นพิธีมงคล ร้องไห้ไป ไม่ดีหรือ จะเป็นนางไปเปล่าๆ"

พลอย: "หม่อมฉัน หม่อมฉันไม่อยากทูลลาไปจากที่นี่มั่งคะ"

เสด็จ: "ไม่ใช่เรื่องว่าเจ้าจะอยากไปหรือไม่อยากไปเสียแล้วพลอย" เสด็จรับสั่งตอบเบาๆ "ถึงเจ้าจะร้องไห้จนน้ำตา เป็นเลือด ข้าก็เอาตัวเจ้าไว้ไม่ได้" นั่งเสียเถิดข้าจะพูดอะไรให้ฟัง ข้าอยากบอกแก่เจ้าว่าอยู่กับข้ามาหลายปี จนเดี๋ยวนี้จะออกไปมีเหย้ามีเรือนวันนี้ เจ้าทำให้ข้าพอใจตลอดมา เพราะเจ้าเป็นคนว่านอนสอนง่าย มีความอดทน มีความเพียรไม่เกียจ

คร้าน และเจ้าได้ทำตัวให้ข้าเห็นว่า เจ้าเป็นคนดี มีกตัญญูสมกับที่เกิดมามีสกุล และได้
 อบรม มาแล้วอย่างดี ข้าพอใจในตัวเจ้ามาก และข้าขอขอบใจที่เจ้ารักข้ากตัญญูต่อข้า เจ้าจะ
 ออกไปวันนี้ ขอให้เจ้าจงพบแต่ความสุขความเจริญ ทำมาค้าขึ้น คิดอะไรให้สมความ
 ปรารถนา ให้อายุมันขวัญยืน อย่าเจ็บอย่าไข้...ของนี้ข้าให้เจ้า นึกเสียว่าตอบแทนที่พลอยรับ
 ใช้ข้ามานาน ถูกข้าคุ้เอาเถิดมานาน เข้มกัลดอันหนึ่ง และสร้อยข้อมืออีกสองสาย ถึงจะไม่
 หุหุระอะไรนั้ ก็เก็บเอาไว้เป็นที่ระลึกถึงข้า และถ้าต่อไปเจ้ายากจนลงจริงๆ ก็ขายกินได้
 เพราะเป็นของๆเจ้าเองแท้ๆ แต่งตัวเข้าพิธีวันนี้ เจ้าก็ใช้ของที่ข้าให้วันนี้ได้โดยทีเดียว"

(สี่แผ่นดิน 1: 394-396)

เสด็จแสดงความเอื้อเฟื้อแก่พลอยด้วยการมอบเข็มกัลดและสร้อยข้อมือให้แก่พลอยเมื่อ
 พลอยเข้ามากราบลาไปแต่งงาน การที่เสด็จรับสั่งว่า “ของนี้ข้าให้เจ้า นึกเสียว่าตอบแทนที่พลอยรับ
 ใช้ข้ามานาน” แสดงให้เห็นถึงความเอื้อเฟื้อและความเมตตาที่เสด็จมีต่อพลอย เนื่องจากตลอด
 ระยะเวลาที่พลอยอยู่รับใช้เสด็จนั้น พลอยประพฤติและปฏิบัติตัวดีมาตลอด สร้างความพอใจให้แก่
 เสด็จเป็นอันมาก แม้ว่าเสด็จจะเสียดายที่ต้องขาดนางกำนัลข้างกายไป แต่เสด็จก็ไม่อยากจะขัดแต่
 ประโยชน์ของคนและขี้อพลอยไว้จนปิด โอกาสของพลอยที่จะได้แต่งงานกับคนที่เหมาะสม เมื่อ
 พลอยเข้ามากราบลาเสด็จจึงต้องการแสดงความขอบใจต่อพลอย รวมถึงการอวยพรให้แก่พลอยที่จะ
 ออกไปมีเหย้ามีเรือนให้มีแต่ความสุขความเจริญและมีชีวิตที่ดีในวันข้างหน้า

ตัวอย่างที่ 6

คุณแจ้ทั้งพวกที่คุณเปรมมอบให้ถือนั้น พลอยก็ยังมิได้ทดลองใจดูใจกำปั่นคุณเลยแม้แต่สัก
 ใบเดียว ว่าในตู้นั้นกำปั่นนั้น จะมีของอะไรบ้าง เมื่อคุณเปรมยื่นพวกคุณแจ้ให้ถือนั้น พลอย
 ถอยตัวออกห่างโดยมิได้ตั้งใจ ปากก็พูดว่า

พลอย: "ไม่ต้องหรอก คุณเปรมเก็บเอาไว้เองก็แล้วกัน ฉันยังไม่รู้..."

แต่คุณเปรมหัวเราะแล้วพูดตัดบทอย่างอารมณ์ดีว่า

คุณเปรม: "ของทุกอย่างในบ้านนี้เป็นของแม่พลอยทั้งนั้น แม่พลอยไม่ถือคุณแจ้ใครจะเป็น
 คนถือ ช่วยเอาไปเสียทีเถิด ฉันต้องถือคุณแจ้เอง ตั้งแต่คุณแม่เสีย ร้าคาญเต็มทนแล้ว วัน
 หลังว่างๆ ฉันจะบอกให้ว่าอะไรอยู่ที่ไหน"

(สี่แผ่นดิน 1: 414)

เมื่อพลอยแต่งงานเข้ามาอยู่กับคุณเปรมนั้น คุณเปรมต้องการมอบอำนาจต่างๆในบ้านให้แก่พลอย แต่พลอยซึ่งเป็นผู้เข้ามาอยู่ใหม่ยังไม่คุ้นเคยกับผู้คนและสถานที่นัก พลอยจึงไม่เอายอมรับหน้าที่นี้ คุณเปรมจึงกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อต่อพลอยว่า "ของทุกอย่างในบ้านนี้เป็นของแม่พลอยทั้งนั้น" ด้วยตัวคุณเปรมเองนั้นไม่ได้แบ่งแยกว่าสมบัตินี้เป็นของตนเพียงคนเดียว แต่กลับต้องการให้พลอยเข้ามาดูแลสมบัติทั้งหมดในฐานะภรรยา เพราะถือว่าเป็นทรัพย์สินของทั้งสองคน ของทุกอย่างที่เป็นของคุณเปรมก็เป็นของพลอยด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงไม่มีใครเหมาะสมที่จะทำหน้าที่นี้เท่ากับพลอยอีกแล้ว

ตัวอย่างที่ 7

พลอย: “คุณเชย คุณหลวงของคุณเชยมารักษาหลานๆ...เจ็บไข้ตั้งหลายหนแล้ว เรื่องค่าหยูกค่ายาไม่เคยพูดกันเลย จะว่าอย่างไรกัน”

คุณเชย: “แม่พลอยจะให้ฉันว่าอย่างไรเล่า... แม่พลอยอย่าลืมว่าเราเป็นพี่น้องกัน แม่พลอยคิดดูให้ดีๆเถิด ถึงอย่างไรฉันก็เป็นพี่แม่พลอย ลูกแม่พลอยก็เป็นหลานของฉัน เมื่อเป็นหลานของฉันก็เป็นหลานของหลวงโอสถ ธรรมดาคนเราพี่น้องลูกหลานเจ็บไข้ก็ต้องรักษาพยาบาล เงินทองนั้นมันไม่เกี่ยวหรอกนะแม่พลอย ถ้าแม่พลอยอยากจน ฉันก็คงช่วยเหลือให้เปล่าๆ แต่ถึงแม่พลอยจะมั่งมี แม่พลอยก็ยังเป็นพี่น้องกับฉันอยู่ เงินทองไม่ทำให้เปลี่ยนไปได้ ฉันก็ยังคงช่วยเหลือแม่พลอยอยู่นั่นเอง เพราะเราช่วยกันด้วยใจรัก ไม่ได้ช่วยกันเพราะเงินทอง ถ้าฉันรับเงินจากแม่พลอยก็เท่ากับว่าฉันกับแม่พลอยเป็นคนอื่น ไม่ใช่ญาติกัน ฉันทำไม่ได้...”

(สี่แผ่นดิน 2: 47-48)

คุณเชยกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อต่อพลอยในฐานะที่เป็นพี่น้องกัน ด้วยพลอยรู้สึกเกรงใจที่หลวงโอสถสามีของคุณเชยรักษาหลานๆ โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งพลอยก็รู้ว่าตนนั้นมีทรัพย์สินมากกว่าคุณเชย พลอยจึงไม่เอายกเอาเปรียบคุณเชยและหลวงโอสถที่ดื้อซื่อและนำยามาใช้รักษาลูกของตน พลอยจึงอยากจ่ายค่ายาให้แก่คุณเชย แต่คุณเชยกลับกล่าวว่า “ฉันก็ยังคงช่วยเหลือแม่พลอยอยู่นั่นเอง” เพื่อกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อที่มีให้แก่พลอย เป็นการบอกกับพลอยว่าสิ่งที่ทำให้พลอยและหลานๆ นั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ด้วยใจในฐานะพี่น้องกัน ลูกของพลอยก็เท่ากับหลานของตน การมารักษาพยาบาลเจ็บไข้ได้ป่วยถือเป็นเรื่องเล็กน้อย ดังนั้นจึงไม่ต้องพูดถึงเรื่องเงินทอง เพราะถ้าพลอยคิดจะให้เงินทองแสดงว่าพลอยมองว่าตนและหลวงโอสถเป็นคนอื่น พลอยจึงต้องยอมรับด้วยความ जानนต่อเหตุผลของคุณเชย

การกล่าวถ้อยคำที่แสดงความเอื้อเฟื้อนั้น เป็นการกล่าวที่แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจที่ผู้พูดมีให้แก่ผู้ฟัง อาจจะเป็นการกล่าวในลักษณะของการให้สิ่งของเพื่อจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่ง อย่างเช่นการที่คุณเชยให้ขนมจันอับแก่พลอยเพื่อให้พลอยมีขนมไว้ทานในระหว่างเดินทาง คุณสายเอื้อเฟื้อของกินเล่นและเป็นธุระจัดเตรียมสำหรับให้แก่พลอยและแม่แหม่มเมื่อทราบว่าทั้งคู่ยังไม่ได้ทานอะไรมาเลย เป็นการแสดงความเอื้อเฟื้อในฐานะเจ้าบ้านและเพื่อนสนิทของแม่แหม่ม เสด็จรับสั่งประทานเข็มกลัดและสร้อยข้อมือให้แก่พลอย เป็นการตอบแทนที่พลอยรับใช้เสด็จด้วยดีตลอดมา คุณเปรมกล่าววาทะของทุกอย่างในบ้านให้เป็นของพลอยทั้งหมด เป็นการแสดงความเอื้อเฟื้อของสามีที่มีต่อภรรยา นอกจากนี้การกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อยังแสดงออกได้ในเรื่องของการให้ความรู้สึกที่ดี เช่นเสด็จกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อต่อพลอยเมื่อพลอยเข้ามาอยู่ในวังใหม่ๆ ด้วยทรงทราบถึงความรู้สึกของเด็กตัวเล็กๆที่ต้องอยู่เพียงลำพัง เสด็จจึงรับสั่งให้พลอยได้ทราบว่ายังมีคนอื่นหลายคนที่จะให้ความช่วยเหลือและทำหน้าที่ดูแลพลอยแทนแม่ของพลอย พลอยจะได้อยู่ในวังอย่างมีความสุขมากขึ้น หรือจะเป็นการกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อที่พลอยมีให้แก่ช้อยเมื่อเห็นช้อยมีเรื่องทุกข์ใจ พลอยจึงอยากช่วยแบ่งเบาความทุกข์ในใจช้อยออกมาบ้าง เพื่อให้ช้อยรู้สึกสบายใจขึ้น แต่ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวเอื้อเฟื้อในลักษณะใด การกล่าวเอื้อเฟื้อก็ยังคงสื่อให้เห็นถึงความมีไมตรีจิตที่ผู้พูดและผู้ฟังมีต่อกัน ซึ่งเมื่อใครก็ตามที่ได้รับฟังก็จะรู้สึกดีตามไปด้วย

หลักชั้นขมยินดี (Approbation Maxim)

เป็นหลักการกล่าวถ้อยคำที่แสดงการยกย่องหรือสนับสนุนผู้อื่นให้มากที่สุด การกล่าวแบบไม่ยกย่องหรือไม่สนับสนุนให้กล่าวให้น้อยที่สุด เมื่อมีเรื่องดีๆ เกิดขึ้นกับผู้อื่นควรกล่าวแสดงความชื่นชมยินดี ในงานวิจัยนี้พบว่าเมื่อมีการกล่าวแสดงความชื่นชมยินดีจะใช้คำพูดว่า "...ช่างสวยเสียจริง" "...ก็สวยไม่ใช่เล่น" "...เป็นคนดี" "...เป็นผู้ใหญ่น่านับถือ" "...เป็นคนดีไม่ถือตัว"

ตัวอย่างที่ 1

คุณเชย: "แม่พลอยโตขึ้นช่างสวยเสียจริง! แต่ก็นั้นแหละ แม่พลอยสวยมาแต่เด็กแล้ว พอเห็นหน้าฉันก็จำได้ทีเดียว"

พลอย: "ฉันเสียอีกจำคุณเชยเกือบไม่ได้ แต่คุณเชยก็สวยไม่ใช่เล่นเหมือนกัน"

คุณเชย: "ไม่ต้องมาขอฉันหรอกแม่พลอย ฉันรักแม่พลอยอยู่แล้ว อย่างฉันนี้ใครเห็นสวยก็เห็นจะตาไม่ค่อยดี ละกระมัง เจ้าคุณพ่อท่านบ่นอยู่ทุกวันว่า มีลูกสาวอย่างฉันน่ากลัวขาย"

ไม่ออก แต่อย่างแม่พลอยนี่ละก็ขายออกแน่ เสียขายมาเก็บเนื้อเก็บตัวอยู่เสียที่ในวัง ไม่มีใครได้เห็น"

(สี่แผ่นดิน 1: 210)

คุณเชยและพลอยต่างกล่าวแสดงความชื่นชมยินดีซึ่งกันและกัน คุณเชยกล่าวชื่นชมพลอยหลังจากที่ไม่ได้พบพลอยเสียหลายปี เมื่อได้พบพลอยอีกครั้งนั้นพลอยเริ่มโตเป็นสาวแล้ว คุณเชยจึงกล่าวชื่นชมพลอยว่า "แม่พลอยโตขึ้นช่างสวยเสียจริง !" ซึ่งเป็นการกล่าวชื่นชมไปตามที่เห็นด้วยความจริงใจ ส่วนพลอยนั้นก็กล่าวชื่นชมคุณเชยว่า "แต่คุณเชยก็สวยไม่ใช่เล่นเหมือนกัน" ด้วยพลอยไม่ได้พบคุณเชยนานแล้ว จึงเห็นว่าคุณเชยมีรูปร่างหน้าตาที่เปลี่ยนแปลงและแปลกตาไปจากเดิมที่ตนคุ้นเคย พลอยจึงกล่าวชื่นชมคุณเชยว่าสวยขึ้นเช่นกัน

ตัวอย่างที่ 2

เจ้าคุณพ่อ: "ใคร" เสียงเจ้าคุณพ่อพูด แต่พอพลอยเงยหน้าขึ้นมา เจ้าคุณพ่อก็เบิกตากว้างแล้วอุทานว่า "แม่แหม่ม!...เอ๊ะ! ใคร พลอยรีนี่"

พลอย: "พลอยเจ้าค่ะ" พลอยยิ้มตอบ ในใจนั้นรู้ทันที่ว่าตัวเองนั้นคงจะเหมือนแม่เมื่อยังสาว ๆ อย่างมาก จนถึงกับเจ้าคุณพ่อเผลอตัวเรียกชื่อแม่ออกมาดังๆ

เจ้าคุณพ่อ: "พลอยเขยิบเข้ามาอีกหน่อย มานั่งตรงนี้ใกล้แสงสว่าง ไม่ได้พบกันนานขอให้พ่อดูให้ถนัด" พลอยกระเียบตัวเข้าไปนั่งใกล้ๆ แสงสว่างริมเฉลียง ตามคำเจ้าคุณพ่อ "ลูกสาวของพ่อช่างสวยเสียจริงๆ"

(สี่แผ่นดิน 1: 227-228)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวแสดงความชื่นชมยินดีที่เจ้าคุณพ่อมีต่อพลอย เมื่อพลอยกลับมาเยี่ยมบ้านเป็นครั้งแรกหลังจากที่จากไปหลายปี เมื่อเจ้าคุณพ่อได้เห็นหน้าพลอยก็กล่าวว่า "ลูกสาวของพ่อช่างสวยเสียจริงๆ" ด้วยเจ้าคุณพ่อรู้สึกเช่นนั้นจริงๆ เพราะพลอยได้รับการถ่ายทอดความงดงามมาจากแม่แหม่ม ยิ่งโตขึ้นความงดงามก็ยิ่งปรากฏมากขึ้น สร้างความปลาบปลื้มและภูมิใจให้แก่ผู้เป็นพ่อที่เห็นลูกสาวของตนมีความงดงามและความประพฤติที่ดี

ตัวอย่างที่ 3

เจ้าคุณพ่อ: "พลอยยังอยู่กับคุณสายหรือเปล่าที่ในวัง" เจ้าคุณพ่อถามขึ้น

พลอย: "ยังอยู่เจ้าค่ะ" พลอยตอบ

เจ้าคุณพ่อ: "คุณสายเป็นคนดี เป็นผู้ใหญ่ที่น่านับถือ พ่อเห็นกิริยามารยาทของพลอย ก็พอจะรู้ว่า มีผู้ใหญ่คอยดูแล ความจริงพ่อรู้จักกับพวกนี้เขามานาน พ่อสนิทกับคุณสายก็รู้จักกันมาแต่ยังหนุ่มๆ แต่ใจคอไม่หนักแน่นเท่าน้องสาว พ่อสนิทชอบสนุก และเป็นคนไม่มีมานะ พอใจเอาง่ายๆ ชอบอยู่สบายๆ ถ้าแคะมกเข้มนเหมือนเพื่อนฝูงคนอื่น ป่านนี้ก็คงเป็นพระน้ำพระยาไปแล้ว แต่นี่ยังคงเป็นแค่หลวง แล้วก็เห็นจะเป็นหลวงไปจนตาย"

(สี่แผ่นดิน 1: 234-235)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นบทสนทนาของเจ้าคุณพ่อกับพลอย เจ้าคุณพ่อถามพลอยถึงคุณสายซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่พลอยอาศัยอยู่ด้วยในวัง พอเจ้าคุณพ่อเห็นกิริยามารยาทของพลอยก็รู้ว่าพลอยได้รับการดูแลและการอบรมที่ดี เจ้าคุณพ่อจึงรู้สึกปลื้มและกล่าวชื่นชมคุณสายว่า "คุณสายเป็นคนดี เป็นผู้ใหญ่ที่น่านับถือ" ด้วยเจ้าคุณพ่อรู้จักกับครอบครัวของคุณสายมานาน จึงรู้ว่าคุณสายเป็นคนเช่นไร ดังนั้นการที่พลอยได้รับการเลี้ยงดูจากคุณสายจึงทำให้เจ้าคุณพ่อวางใจ ด้วยรู้ว่าคุณสายจะเลี้ยงดูและอบรมพลอยได้ดีตามนิสัยของเธอ

ตัวอย่างที่ 4

พ่อเพิ่ม: "แม่พลอยรู้จักคุณเปรมบ้างหรือเปล่า"

พลอย: "คุณเปรมไหน ฉันไม่รู้จัก"

พ่อเพิ่ม: "คุณเปรมเพื่อนฉันเอง เขาเป็นมหาดเล็กหลวงอยู่ในวัง เขาบอกฉันว่าเขารู้จักแม่พลอย เคยพบบ่อยๆ"

พลอย: "ฉันไม่รู้จักหรือพ่อเพิ่ม คนอยู่ในวังเป็นกายเป็นกอง ใครจะไปรู้จักหมด ว่าแต่พ่อเพิ่มเกิดไปรู้จักเขาได้อย่างไร" พลอยซักต่อ

พ่อเพิ่ม: "ฉันก็เพิ่งมารู้จักเขาเมื่อไม่นานมานี้เอง" พ่อเพิ่มตอบ แล้วพูดต่อไปว่า "เขาแก่กว่าฉันสามสี่ปี เพื่อนๆเขาพามาให้รู้จักอีกทีหนึ่ง แต่พอรู้จักกันไป ฉันก็เห็นเขาน่าคบมากทีเดียว คุณเปรมเขาเป็นคนมีอันจะกิน เจ้าคุณพ่อเขาเป็นกรมท่าซ้ายผูกภาษีอากร เขารวยกว่าบ้านเราเสียอีก แต่เขาก็เป็นคนดีไม่ถือตัว ยิ่งกับฉันละก็รักกันนักทีเดียว เขาว่ารักฉันเหมือนพี่เหมือนน้อง ไม่รู้ว่าไปถูกชะตากันเข้าได้อย่างไร แปลกแท้ๆ แต่ฉันดูๆ เขาตั้งใจจะเอาอกเอาใจฉันเสียจริงๆ อยากได้อะไรก็หามาให้ จะพูดจะจาอะไรเขาก็เออววยไปหมด"

(สี่แผ่นดิน 1: 240-241)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นบทสนทนาของพลอยและพ่อเพิ่ม ซึ่งพ่อเพิ่มได้รู้จักกับคุณเปรมและรู้สึกชื่นชมคุณเปรมจากคำกล่าวที่ว่า “แต่เขาก็เป็นคนดีไม่ถือตัว” แสดงให้เห็นว่าคุณเปรมในสายตาของพ่อเพิ่มนั้นเป็นบุคคลที่น่าคบหาด้วย พ่อเพิ่มจึงกล้าที่จะออกปากยืนยันให้แก่พลอย ด้วยคุณเปรมบอกกับพ่อเพิ่มว่ารู้จักกับพลอย พ่อเพิ่มจึงคิดว่าน่าจะเป็นการดีถ้าพลอยจะได้คบหาหรือได้รู้จักกับผู้ชายที่ดีเช่นนี้ พ่อเพิ่มจึงกล่าวชื่นชมคุณเปรมไว้หลายอย่าง เพื่อสนับสนุนให้พลอยได้รู้จักกับคุณเปรมมากขึ้น

ตัวอย่างที่ 5

เสด็จ: “ข้าอุตสาห์ลุกขึ้นมาส่งเจ้าแต่เช้า...นั่งเสียเถิดพลอย อย่าร้องไห้ร้องห่ม ไปเลย เจ้าจะออกไปแต่งงาน เขาถือว่าเป็นพิธีมงคล ร้องไห้ไปไม่ดีหรอก จะเป็นกลางไปเปล่าๆ”

พลอย: "หม่อมฉัน หม่อมฉันไม่อยากทูลลาไปจากที่นี่มังคะ"

เสด็จ: "ไม่ใช่เรื่องราวเจ้าจะอยากไปหรือไม่อยากไปเสียแล้วพลอย...ถึงเจ้าจะร้องไห้จนน้ำตา เป็นเลือด ข้าก็เอาตัวเจ้าไว้ไม่ได้ นั่งเสียเถิดข้าจะพูดอะไรให้ฟัง...ข้าอยากจะบอกแก่เจ้าว่า อยู่กับข้ามาหลายปี จนเดี๋ยวนี้จะออกไปมีเหย้ามีเรือนวันนี้ เจ้าทำให้ข้าพอใจตลอดมา เพราะเจ้าเป็นคนว่านอนสอนง่าย มีความอดทน มีความเพียรไม่เกียจคร้าน และเจ้าได้ทำให้ข้าเห็นว่า เจ้าเป็นคนดี มีกตัญญูสมกับที่เกิดมามีสกุล และได้อบรมมาแล้วอย่างดี ข้าพอใจในตัวเจ้ามาก และข้าขอขอบใจที่เจ้ารักข้ากตัญญูต่อข้า เจ้าจะออกไปวันนี้ ขอให้เจ้าจงพบแต่ความสุขความเจริญ ทำมาค้าขึ้น คิดอะไรให้สมความปรารถนา ให้อายุมั่นขวัญยืนอย่าเจ็บอย่าไข้"

(สี่แผ่นดิน 1: 393-394)

รับสั่งของเสด็จพระองค์หญิงในตัวอย่างที่ 5 เป็นไปตามหลักการชื่นชมยินดี ซึ่งเสด็จชื่นชมพลอยมากที่ตลอดเวลาที่ผ่านมาพลอยประพฤติปฏิบัติตนได้เป็นอย่างดีและเหมาะสม ดังที่เสด็จรับสั่งว่า “เจ้าเป็นคนดี มีกตัญญูสมกับที่เกิดมามีสกุล และได้อบรมมาแล้วอย่างดี” ทำให้เสด็จโปรดปรานและเกิดความเอ็นดูพลอยเป็นอย่างมาก เสด็จจึงรับสั่งถึงความรู้สึกที่มีต่อพลอยออกมาเพื่อให้พลอยได้รับทราบ และพระองค์ทรงรับสั่งให้พรพลอยอีกหลายประการด้วยปรารถนาจะให้พลอยมีชีวิตที่ดีในวันหน้า

ตัวอย่างที่ 6

ซ้อย: "พลอย ! ถิ่นถามอะไรจริงๆ สักอย่างได้ไหม"

พลอย: "ถามเถิดซ้อย ฉันไม่มีอะไรจะปิดบังหรอก"

ซ้อย: "พลอยรักพี่เนื่องหรือเปล่า"

พลอย: "รักมาก"

ซ้อย: "แล้วพลอยไม่โกรธ ไม่เสียใจเลยหรือนี่"

พลอย: "ซ้อย ชรรมดาคนเรา ถ้ารักใครก็ไม่โกรธคนนั้น ถ้าโกรธก็แปลว่าไม่รักจริง ฉันไม่
นึกโกรธเลย มีแต่เห็นใจและนับถือพี่เนื่องทำถูก ถ้าจะว่าถึงคนที่เขาจะมาเป็นเมียพี่เนื่อง
ฉันก็เห็นออกลูกผู้หญิงด้วยกันไม่ได้ นึกหึงหวง ถ้าพี่เนื่องไม่รับเลี้ยงดู ก็จะต้องเสียคนไป
ตลอดชาติ เป็นเวรเป็นกรรมติดตัวไปเปล่าๆ แต่ถ้าหันกลับมา คิดดูตัวฉัน ฉันก็เสียใจบ้าง
เป็นธรรมดา แต่ก็นั่นแหละ ฉันก็บอกกับซ้อยแล้วว่าในชีวิตฉันๆ เคยพบความทุกข์มา
มาก ถึงในเรื่องพี่เนื่องฉันก็ไม่เคยประมาท เคยคิดอยู่เหมือนกันว่า วันหนึ่งจะต้องลงเอยอย่างนี้
ซ้อยอย่าวิตกเลย เรื่องราวอะไรจะไม่ทำให้ฉันห่างเหินซ้อยไปได้ ถึงคุณพ่อและแม่ของซ้อย
ก็เหมือนกัน ฉันเคยรักและนับถือท่านอย่างไร ก็คงจะนับถือต่อไปอย่างนั้น ..."

ซ้อย: "แม่พลอย ฉันรู้จักรักชอบกับแม่พลอยมาตั้งแต่ยังเด็ก ฉันรู้ตลอดมาว่าแม่พลอยเป็น
คนดี และที่รักแม่พลอย ยิ่งกว่าพี่น้องของตัวเอง ก็เพราะความดีของแม่พลอยนั่นเอง แต่ทั้งที่
ฉันรู้จักความดีของแม่พลอย ฉันก็ไม่เคยนึกเลยว่าแม่พลอยจะเป็นคนดีถึงเพียงนี้ ที่แม่
พลอยพูดมาทำให้ฉันเปลี่ยนใจไปหมด ที่โกรธก็หายที่แค้นใจก็ไม่มีเหลือ ความดีของแม่
พลอยมีมากเกินไปจนฉันพูดไม่ถูก ฉันทั้งรักทั้งนับถือแม่พลอยมากกว่าใครๆ ทั้งสิ้น เฮ้อ !"
ซ้อยร้องขึ้นด้วยความหนักใจ "ฉันไม่มีปัญญาจะพูดอะไรถูกหรือ ผิดอะไรก็แล้วกัน
!" ว่าแล้วซ้อยก็ก้มลงกราบบนตักของพลอย ด้วยความเคารพนับถืออย่างบริสุทธิ์ใจ

(สี่แผ่นดิน 1: 275-277)

ตัวอย่างที่ 6 เป็นบทสนทนาที่ซ้อยกล่าวชื่นชมพลอยด้วยความรู้สึกทั้งหมดที่มีว่า “ฉันก็ไม่
เคยนึกเลยว่าแม่พลอยจะเป็นคนดีถึงเพียงนี้” ด้วยตลอดเวลานั้นซ้อยรู้ว่าพลอยเป็นคนดี แต่ซ้อยก็รู้ว่า
ข่าวคราวหรือเรื่องราวที่พลอยได้รับนั้นเป็นข่าวร้ายสำหรับพลอยเพียงใด ซ้อยจึงไม่กล้าคาดหวังว่า
พลอยจะไม่โกรธตน แม้ว่าตนจะไม่ใช่อันเหตุของเรื่องก็ตาม แต่เมื่อซ้อยได้ฟังคำของพลอยที่ไม่
โกรธเคืองพี่เนื่องซึ่งเป็นต้นเหตุของเรื่อง รวมถึงยังคงรักษาความสัมพันธ์ของการเป็นเพื่อนที่ดี และ
ยังคงเคารพนับถือพ่อแม่ของตนเช่นดั้งเดิม ซ้อยถึงกับก้มลงกราบพลอยด้วยความเคารพนับถืออย่าง
บริสุทธิ์ใจกับความดีของพลอย

ตัวอย่างที่ 7

ซ้อย: "คุณหญิงเจ้าขา อีฉันไหว้เจ้าค่ะ ขอฝากเนื้อฝากตัว ขอพึ่งบุญบารมีคุณหญิงด้วย"

พลอย: "ซ้อยก็บ้าไม่หายเสียเลย ไม่อายเด็กๆมันบ้าง" พลอยพูดแล้วก็อดหัวเราะซ้อยไม่ได้

ซ้อย: "ฉันดีใจจริงๆนะแม่พลอย" ซ้อยตอบด้วยน้ำเสียงที่แสดงความจริงใจ "ที่ดีใจมากก็เพราะฉันเคยนึกประมาท พ่อเปรมเขาไว้มาก พุดกันตามจริงฉันไม่เคยนึกหรือว่าจะได้เป็นถึงพระน้ำพระยา แต่พอเขาได้เป็นเข้าจริง ฉันก็เลยดีใจจริงๆทีเดียว"

พลอย: "ขอบใจละซ้อย แล้วฉันจะบอกคุณเปรมเขาให้" พลอยตอบ

ซ้อย: "อย่าเลยพลอย ไม่ต้องบอก เดี่ยวเขาจะหาว่าฉันเอาหน้า" ซ้อยพูดแล้วก็พูดต่อไปว่า "พลอยจำได้ไหม เมื่อเรายังเป็นเด็กเล็กๆอยู่ในวัง เราเคยพุดถึงกาลข้างหน้า ฉันบอกพลอยว่าอย่างเรานั้น ถ้าจะเป็นคุณหญิงก็เป็นได้ เดี่ยวนี้พลอยก็ได้เป็นแล้ว"

(สี่แผ่นดิน 2: 187)

ซ้อยกล่าวชื่นชมและยินดีคุณเปรมที่คุณเปรมได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาว่า "ฉันเคยนึกประมาท พ่อเปรมเขาไว้มาก พุดกันตามจริงฉันไม่เคยนึกหรือว่าจะได้เป็นถึงพระน้ำพระยา แต่พอเขาได้เป็นเข้าจริง ฉันก็เลยดีใจจริงๆทีเดียว" เพราะแต่แรกที่พลอยได้แต่งงานกับคุณเปรมนั้น ซ้อยได้เคยคิดประมาทคุณเปรมเอาไว้ว่าคงจะไม่ก้าวหน้าไปเท่าไรนัก ด้วยลักษณะท่าทางของคุณเปรมที่ค่อนข้างสำอาง ซ้อยจึงไม่คาดคิดว่าคุณเปรมจะได้ดีขนาดนี้ และเมื่อคุณเปรมทำได้จริงๆซ้อยก็มีความชื่นชมยินดี เพราะนั่นหมายถึงว่าพลอยก็จะได้ดีด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างที่ 8

คุณเปรม: "แม่พลอยนี่อยู่บ้านเสียจนไม่ทันสมัย เป็นคนโบราณไปแล้ว ละครพุดนั้น ถ้าคุณเป็นก็สนุกอยู่เหมือนกัน เอาไว้วันหลังก่อนเถิดจะรู้ไปเอง"

พลอย: "ดูคุณเปรมสิ มาหาว่าฉันเป็นคนโบราณ ที่ไหนจะเหมือนคุณเปรมล่ะ ยิ่งดูไป ก็ยิ่งหนุ่มขึ้นทุกวัน"

คุณเปรม: "จริงๆหรือแม่พลอย แม่พลอยเห็นฉันหนุ่มขึ้นจริงๆหรือนี่"

พลอย: "อยากรู้ไปทำไมนะคุณเปรม"

คุณเปรม: "ถ้าเป็นคนอื่นพุด ฉันก็คงไม่ถามซ้ำซ้ำ แต่เมื่อแม่พลอยพุดขึ้นมาเอง ฉันก็ต้องเห็นว่าสำคัญมาก เพราะแม่พลอยเป็นคนสำคัญคนเดียวสำหรับฉัน"

พลอย: "เห็นไหมล่ะคุณเปรม แม้แต่จะพุดจากก็ยังมีเราระาย เหมือนคนหนุ่มๆ"

คุณเปรม: "ฉันอยากให้แม่พลอยเห็นฉันเป็นหนุ่มตลอดไป ถ้าจะให้ฉันพูดจริงๆ ฉันก็ยอมรับว่า ฉันกลัวแก่ บางทีรู้ว่าตัวแก่ลง ก็นึกท้อถอยไม่อยากจะทำอะไร แต่ถ้าฉันยังมีแม่พลอยอยู่คนหนึ่ง ที่ยังเห็นว่าฉันยังหนุ่มอยู่เสมอ ฉันก็พอจะมีกำลังใจ พอสบายใจขึ้นได้ถามจริงๆเถิดแม่พลอย แม่พลอยยังเห็นฉันเป็นหนุ่มจริงๆหรือ"

พลอย: "ก็จริงๆนะสิ ฉันจะไปประจบคุณเปรมทำไม ที่พูดไปก็เพราะว่าจริง มีแต่ฉันคนเดียวเท่านั้นแหละ ที่แก่ลงทุกวัน"

คุณเปรม: "ไม่จริงคอกแม่พลอย สำหรับฉันแล้วแม่พลอยยังสาวอยู่เสมอ และดูสวยกว่าแต่ก่อนด้วยซ้ำไป"

(สี่แผ่นดิน 2: 50-51)

ตัวอย่างที่ 8 เป็นการกล่าวชื่นชมกันและกันของพลอยและคุณเปรม โดยเริ่มจากการที่คุณเปรมหาว่าพลอยอยู่บ้านจนกลายเป็นคนโบราณ พลอยจึงสัพยอกและชื่นชมคุณเปรมว่า "ยิ่งดูไป ก็ยิ่งหนุ่มขึ้นทุกวัน" ซึ่งเมื่อคุณเปรมได้ยินพลอยกล่าวเช่นนั้น คุณเปรมยิ่งดีใจเพราะคุณเปรมเองนั้นค่อนข้างกลัวความแก่ การที่คนสำคัญเช่นพลอยชมว่ายังหนุ่มอยู่นั้นเสมือนน้ำทิพย์ชโลมใจให้คุณเปรมมีความสดชื่นกระปรี้กระเปร่าขึ้น ดังนั้นเมื่อพลอยกล่าวว่ามีแต่พลอยที่แก่อยู่คนเดียว คุณเปรมจึงกล่าวชื่นชมพลอยว่า "สำหรับฉันแล้วแม่พลอยยังสาวอยู่เสมอ และดูสวยกว่าแต่ก่อนด้วยซ้ำไป" เป็นคำกล่าวที่คุณเปรมต้องการแสดงให้พลอยรู้ว่าคุณเปรมปลื้มใจเพียงใดที่ได้พลอยมาเป็นภรรยา ด้วยตัวพลอยนั้นไม่ได้สวยแต่เพียงรูปร่างภายนอก แต่พลอยยังสวยด้วยจิตใจและความมีเสน่ห์ของผู้หญิงในเรื่องการบ้านการเรือนที่มีจิตใจชายผู้เป็นสามีให้ชื่นชมอยู่เสมอๆ

การกล่าวแสดงความชื่นชมยินดีสามารถกระทำได้ในหลายวาระ ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวชื่นชมรูปลักษณ์ภายนอกของบุคคลที่ตนรักเช่นที่พลอยและคุณเชยกล่าวต่อกัน การที่เจ้าคุณพ่อกล่าวชื่นชมพลอยเมื่อได้เห็นพัฒนาการของพลอยทั้งในด้านความงามและกิริยามารยาท การที่เสด็จทรงรับสั่งชื่นชมการประพฤติปฏิบัติตัวที่ดีของพลอย การสนทนาของพลอยและคุณเปรมที่ต่างกล่าวชื่นชมถึงความงามของกันและกัน หรือจะเป็นการกล่าวชื่นชมความงามจากจิตใจเหมือนที่ซ้อยกล่าวชื่นชมจิตใจที่งดงามของพลอย หรืออาจจะเป็นการกล่าวชื่นชมและยินดีกับความสำเร็จของบุคคลเช่นที่ซ้อยบอกกล่าวชื่นชมและยินดีกับคุณเปรมเมื่อซ้อยทราบว่าคุณเปรมได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยา ซึ่งการกล่าวของซ้อยไม่ได้ต้องการกล่าวกับตัวคุณเปรม เพียงแต่ต้องการแสดงออกให้พลอยรับทราบถึงความรู้สึกที่ตนมี นอกจากนี้การกล่าวชื่นชมยังอาจเกิดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง อย่างเช่นที่พ่อเพิ่มกล่าวชื่นชมคุณเปรมกับพลอย เพื่อสนับสนุนให้พลอยคบหา

กับคุณเปรม ซึ่งไม่ว่าการกล่าวชื่นชมยินดีจะเกิดในวาระใดก็ตาม ผู้ที่ได้รับคำกล่าวนั้นย่อมมีความสุขและปลาบปลื้มใจ ด้วยตระหนักว่าบุคคลที่กล่าวชื่นชมยินดีต่อเรานั้นมีความรู้สึกที่ดีต่อเราด้วยเช่นกัน

หลักถ่อมตน (Modesty Maxim)

เป็นหลักการกล่าวถ้อยคำที่แสดงการยกย่องหรือสนับสนุนตนเองให้น้อยที่สุด หลักข้อนี้ อาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามบริบททางวัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มชน คนไทยและคนญี่ปุ่นมักกล่าวปฏิเสธคำชมเพื่อแสดงออกซึ่งความถ่อมตน ในขณะที่เดียวกันจะพูดคุยยกย่องผู้อื่นให้มากกว่าตน ดีกว่าตน เก่งกว่าตน การกล่าวถ้อยคำถ่อมตนจึงถือเอาตัวผู้พูดเป็นสำคัญ ปรากฏว่าพบในงานวิจัยนี้ว่าผู้พูดจึงมักกล่าวถ่อมตนด้วยคำพูดว่า “เราเป็นข้าท่าน” “ฉันจะทำให้ดีคู่ควรกับ...” “คุณ... จำบ่าวไม่ได้เสียแล้วหรือ” นอกจากนี้ยังมีบางสถานการณ์ที่ผู้พูดอาจไม่ได้กล่าวคำพูดแสดงความถ่อมตนโดยตรง แต่คู่สนทนาจะทราบได้จากบริบทของการสนทนา

ตัวอย่างที่ 1

พลอยเคยได้ยินเรื่องเสด็จของแม่ จากปากแม่อยู่เสมอ เสด็จประทับอยู่ในวังหลวง แม่เคยอยู่ที่นั่นตั้งแต่เด็กๆ จนทูลลาออกมาอยู่กับเจ้าคุณพ่อ เพราะญาติทางแม่ชักนำไป แม่บอกว่าความจริงแม่เป็นพระญาติเสด็จเหมือนกัน พ่อของแม่หรือตาของพลอย เป็นหลานของเจ้าจอมมารดาของเสด็จ แต่แม่บอกแต่เท่านั้น

แม่แหม่ม: "อย่าพูดไป เราเป็นข้าท่าน ไปนับญาติกับเจ้านายไม่ดี เดี่ยวหาจะขึ้นหัว"

(สี่แผ่นดิน 1: 25)

ในตัวอย่างที่ 1 แม่แหม่มพูดตามหลักถ่อมตนเพื่อแสดงถึงความมีมารยาท รู้กาลเทศะและความควรไม่ควรในสังคม ในกรณีของพลอยซึ่งรู้ความจริงจากแม่ว่าเหตุที่พลอยต้องเข้ามาอยู่ในวังของเสด็จพระองค์หญิงนั้นเป็นเพราะแม่เคยเป็นกำนัลในวังในวังมาก่อนและแม่ยังเป็นพระญาติของเสด็จอีกด้วย เพราะพ่อของแม่หรือตาของพลอยเป็นหลานของเจ้าจอมมารดาของเสด็จ แต่ฐานะของแม่และพลอยเป็นข้าของเสด็จ แม่ของพลอยจึงกล่าวแสดงความถ่อมตนว่า “เราเป็นข้าท่าน” ด้วยต้องการบอกพลอยให้เจียมตน ไม่ยกตนเสมอท่าน แม้ว่าจะมีความเกี่ยวพันในฐานะญาติก็ตาม

ตัวอย่างที่ 2

คุณเปรม: "ฉันเคยได้ยินคุณอาบุญพูดว่า เคยเห็นแม่ของแม่พลอย ตั้งแต่อยู่ในวังด้วยกัน เธอบอกว่าสวยจนคนลือทีเดียว แต่พอคุณบุญได้เห็นแม่พลอยครั้งแรก กลับมาเธอก็สรรเสริญไปสามบ้านเจ็ดบ้าน ว่าแม่พลอยสวยกว่าแม่เป็นไหนๆ"

พลอย: "เห็นจะไม่จริงหรอก ฉันสวยสู้แม่ไม่ได้หรอก เพราะแม่นั้นนอกจากจะสวยด้วยหน้าตารูปร่างแล้ว ยังช่างพูด ช่างคุย ฉลาดเฉลียวทันคนดีกว่าฉันเป็นกอง พูดถึงแม่แล้วก็ใจหาย ไม่ควรอายุสั้นเลย อยู่บ้านนี้คงปลื้มลูกเขยเป็นหนักเป็นหนา ยิ่งได้ลูกเขยช่างประจบปากหวานอย่างคุณเปรมละก็ แม่รักตายไปเลยทีเดียว"

(สี่แผ่นดิน 1: 420)

พลอยกล่าวถ้อยคำแสดงความถ่อมตนว่า "ฉันสวยสู้แม่ไม่ได้หรอก" เมื่อได้รับทราบจากคุณเปรมว่าคุณบุญชมว่าตนสวยกว่าแม่ พลอยจึงกล่าวยกย่องแม่ที่มีความงดงามมากกว่าตน เพราะนอกจากแม่จะมีความงดงามที่รูปร่างหน้าตาแล้ว แม่ยังเป็นคนที่เฉลียวฉลาด พูดจาจะฉาน มีความคล่องแคล่วและรู้ทันคน พลอยมองว่าผู้หญิงในแบบแม่ของตนมีความงดงามที่สมบูรณ์แบบ และพลอยก็คงไม่สามารถเทียบกับแม่ได้เลย เนื่องจากพลอยมีบุคลิกและลักษณะที่แตกต่างจากแม่เป็นอย่างมาก

ตัวอย่างที่ 3

คุณเปรม : "ฉันอยากถามอะไรแม่พลอยสักอย่าง ตั้งแต่อยู่ด้วยกันมา ฉันยังไม่เคยถามเลยอย่างฉันนี่แม่พลอยรักสักแค่ไหน"

พลอย: "คุณเปรม ตั้งแต่ฉันเกิดมาเป็นตัว ไม่เคยมีใครที่เมตตากรุณาและเอาอกเอาใจฉันเท่าคุณเปรมเลย ธรรมดาคนเราอยู่ด้วยกัน ก็ต้องรักกัน แต่ฉันไม่ได้รู้สึกรักคุณเปรมเฉยๆ อย่างเดียว ฉันยังรู้สึกตัวว่า ฉันเป็นลูกหนี้พระเดชพระคุณคุณเปรมอีกด้วย"

คุณเปรม: "แม่พลอยอย่าพูดอย่างนั้นหน่อยเลย ฉันไม่สบายใจจริงๆ พอได้ยินแม่พลอยพูดว่าเป็นลูกหนี้พระเดชพระคุณฉัน เพราะฉันไม่ได้ทำอะไรให้แม่พลอยเลย ฉันว่าอย่างแม่พลอย ถ้าจะหากันจริงๆ จะหาตัวที่ดีกว่าฉันสักร้อยสักพันเท่าก็คงจะได้ ฉันเสียอีกจะต้องนึกถึงเรื่องนี้ และต้องทำให้ดีคู่ควรกับแม่พลอย"

(สี่แผ่นดิน 1: 421)

พลอยกล่าวยกย่องคุณเปรมด้วยคำพูดว่า "ฉันยังรู้สึกตัวว่า ฉันเป็นลูกหนี้พระเดชพระคุณ

คุณเปรมอีกด้วย" เป็นการแสดงการถ่อมตนให้เป็นผู้หนึ่งและยกย่องให้คุณเปรมเป็นเจ้านี่ ด้วยพลอยรู้สึกว่าคุณเองโชคดีที่ได้สามีแบบคุณเปรม พลอยจึงถือเป็นหนี้บุญคุณที่ต้องตอบแทนคืนให้กับคุณเปรม ส่วนคุณเปรมนั้นได้ฟังที่พลอยกล่าว ก็รู้สึกว่าคุณที่โชคดีคือตนมากกว่า เพราะผู้หญิงเช่นพลอยนั้น มีดีมากมาย ถ้าจะหาสามีกันจริงๆ น่าจะได้ดีกว่าตนเองเสียอีก คุณเปรมจึงบอกกับพลอยว่า "ฉันเสียอีกจะต้องนึกถึงเรื่องนี้ และต้องทำให้ดีคู่ควรกับแม่พลอย" ด้วยคุณเปรมรู้ว่าผู้หญิงแบบพลอยนั้นมีคุณค่าน่ายกย่องและคุณเปรมเองก็ต้องทำตัวให้ดีและมีคุณค่าคู่ควรกับพลอย

ตัวอย่างที่ 4

พวง: "คุณพลอย! คุณพลอยจำบ่าวไม่ได้เสียแล้วหรือ" หญิงนั้นพูดขึ้นแล้วก็ก้มหน้าร้องไห้

พลอย: "ใคร" พลอยถามขึ้นอย่างงงง "ฉันจำไม่ได้จริงๆ ใครนี่"

พวง: "พวงเจ้าค่ะ" หญิงนั้นตอบพวงสะอื้นพวง พลอยใจหายวาบรีบสาวเท้าเดินเข้าไปใกล้ๆ ปากก็พูดว่า

พลอย: "พวงหรือนี่ โธ่ฉันจำไม่ได้จริงๆ แม่พวงซุบซอมไปมาก เจ็บใจเป็นอะไรไปหรือ"

(สี่แผ่นดิน 2: 142)

“พวง” ซึ่งเป็นบ่าวในบ้านคลองบางหลวงที่คุ้นชิตได้เป็นภรรยา แม้จะมีศักดิ์เป็นที่สะใภ้ของพลอย แต่ด้วยความที่ชาติตระกูลและสถานภาพทางสังคมต่ำกว่าพลอย พวงจึงใช้คำถามถามพลอยด้วยความเจียมตนว่า "คุณพลอยจำบ่าวไม่ได้เสียแล้วหรือ" ซึ่งคำเรียกขานที่พวงพูดกับพลอยโดยใช้คำว่า “คุณ” นำหน้าและเรียกตัวเองว่า “บ่าว” เป็นการพูดเพื่อยกย่องให้เกียรติพลอยในฐานะเจ้านายอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ในขณะที่ตัวพวงเองให้ต่ำลง ไม่ให้ยกตนเสมอกับพลอย แม้ว่าพวงจะเป็นที่สะใภ้ของพลอยก็ตาม

ตัวอย่างที่ 5

เมื่อพลอยถามตาอันเองถึงเรื่องไปนอก ตาอันก็ตอบว่า

อัน: "อันไม่อยากไปนอกหรือคุณแม่ อยากจบโรงเรียนออกเป็นทหารเร็วๆ มากกว่า แล้วเมื่ออันกับอ้อด เขาไปนอกแล้ว อันจะได้อยู่เป็นเพื่อนคุณแม่ ไม่หายหน้ากันไปหมด" คำพูดของตาอันทำให้พลอยรู้สึกทั้งรักทั้งสงสาร ความจริงถึงพลอยจะไม่เคยพูดเรื่องตาอันเป็นลูกใคร เด็กๆ ทุกคนก็รู้จักแล้วจากปากคนอื่นว่า ตาอันมิใช่ลูกแท้ของพลอย

(สี่แผ่นดิน 2: 94)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวถ่อมตนที่แตกต่างจากตัวอย่างอื่น ด้วยอันซึ่งสำนึกถึงฐานะของตนดีว่าเป็นลูกที่เกิดจากคุณเปรมและบ่าวในบ้านไม่ใช่ลูกแท้ๆของพลอยเช่น อัน อ้อด ประไพ แม้ว่าพลอยจะให้ความรักแก่อันเสมอลูกตัวเอง แต่อันก็ไม่เคยคิดที่จะตีตนเสมอลูกที่พลอยให้กำเนิด ดังนั้นเมื่อพลอยถามอันถึงเรื่องไปนอก อันจึงกล่าวปฏิเสธพลอยว่า “อันไม่อยากไปนอกหรือคุณแม่” คำพูดของอันแม้จะไม่ใช่การกล่าวแสดงความถ่อมตนโดยตรง แต่พลอยซึ่งเป็นผู้ฟังก็เข้าใจได้ทันทีด้วยบริบทของการสนทนาว่าอันไม่ต้องการทำตัวเทียบเท่าลูกของพลอย อีกทั้งอันยังกล่าวสนับสนุนอันและอ้อดให้ไปเรียน เป็นไปตามเกณฑ์ของการกล่าวถ่อมตนคือสนับสนุนผู้อื่นให้มากกว่าตนและสนับสนุนตนเองให้น้อยที่สุด

การกล่าวถ่อมตนนั้นเป็นการกล่าวที่แสดงให้เห็นถึงมารยาทในการสนทนาของผู้พูดที่ต้องการยกย่องผู้ฟังให้เหนือกว่าตน ไม่ว่าจะป็นสวยกว่า เช่นที่พลอยกล่าวถ่อมตนกับคุณเปรมว่าตนสวยสู้แม่ไม่ได้ เพราะพลอยมองว่านอกจากจะงดงามด้วยรูปร่างหน้าตาแล้ว แม่ยังเป็นผู้หญิงที่มีความคล่องแคล่วและเฉลียวฉลาด หรือจะเป็นการกล่าวของพลอยและคุณเปรมที่ต่างกล่าวถ่อมตนให้อีกฝ่ายคิดกว่า และถือป็น โชคดีที่ได้แต่งงานด้วย แต่การกล่าวถ่อมตนในอีกลักษณะหนึ่งก็คือเป็นการกล่าวที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพทางสังคมของผู้พูดและผู้ฟัง การที่ผู้พูดกล่าวถ่อมตนจึงเป็นการให้เกียรติและยกย่องอีกฝ่าย ไม่ทำตัวเสมอกัน เช่นการที่แม่แหม่มบอกกับพลอยไม่ให้นับญาติกับเสด็จ เพราะท่านมีฐานันดรศักดิ์ที่สูงกว่า ดังนั้นจึงไม่ควรยกตนเสมอท่าน แม้ว่าท่านจะเป็นญาติก็ตาม หรือการที่พวงซึ่งเป็นพี่สะใภ้ของพลอยกล่าวเรียกพลอยว่า “คุณ” และแทนตัวเองว่า “บ่าว” เป็นเพราะตระหนักถึงสถานภาพของคนที่มิว่าไม่ว่าจะเป็นอย่างไรตนก็ยังคงถือว่าพลอยเป็นเจ้านายอยู่ดี หรือการที่อันไม่อยากเดินทางไปเรียนที่ต่างประเทศ ด้วยรู้้อยู่แ่ใจว่าตนไม่ใช่ลูกแท้ๆของพลอย อันจึงไม่อยากเรียกร้องสิ่งใดให้เท่าเทียมกับลูกของพลอยคนอื่นๆ ซึ่งจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการกล่าวถ่อมตนถ้าการกล่าวในเรื่องต่างๆไปก็จะไม่มีผลที่กดให้ผู้พูดรู้สึกตัวเองต่ำด้อยลง แต่ถ้าเป็นการกล่าวที่บ่งชี้ถึงสถานภาพทางสังคมแล้ว บางครั้งผู้พูดก็อาจเกิดน้อยอกน้อยใจว่าตนเองมีความแตกต่างหรือไม่มีอะไรทัดเทียมกับผู้อื่นเลย

หลักกล้อยตาม (Agreement Maxim)

เป็นหลักการกล่าวถ้อยคำที่แสดงความเห็นไม่สอดคล้องให้น้อยที่สุด และกล่าวแสดงถ้อยคำที่แสดงความเห็นด้วยให้มากที่สุด ในการแสดงถ้อยคำกล้อยตามนั้นเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดและผู้รับสาร การใช้ถ้อยคำที่แสดงความเห็นด้วยมักใช้ถ้อยคำที่

ตรงไปตรงมา ซึ่งปรากฏในงานวิจัยนี้ด้วยการใช้คำพูดว่า “แล้วแต่...จะเห็นสมควร” “ตามใจ...” ฉันทยอมแพ้ละ” “...ก็ไม่ว่าอะไร” แต่หากไม่เห็นด้วยมักจะไม่ได้แสดงความคิดเห็นออกมาอย่างตรงไปตรงมา อาจกล่าวด้วยคำแบบแบ่งรับแบ่งสู้ หรือตอบแบบมีนัย หรือกล่าวด้วยคำที่แสดงความเห็นด้วยก่อนที่จะแสดงความไม่เห็นด้วย

ตัวอย่างที่ 1

เจ้าคุณพ่อ: "พลอย เรื่องที่พ่อให้แม่สายเขาไปทูลเสด็จนั้น ท่านรับสั่งว่าอย่างไร"

พลอย: "ท่านรับสั่งว่าไม่ทรงขัดข้อง แล้วแต่ดิฉันจะตกลงกับเจ้าคุณพ่อเอาเอง" พลอยตอบตะกุกตะกัก

เจ้าคุณพ่อ: "...พ่ออยากให้พลอยรู้ตัวเสียก่อนว่าพ่อไม่บังคับ เรื่องจะมีเหย้ามีเรือนเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องของพลอยจะต้องคิดเอาเองมากอยู่ พ่อเป็นผู้ใหญ่ก็ได้แต่คิดให้ เพราะอยากจะทำให้ลูกได้ดี ถ้าจะถามพ่อๆก็ต้องบอกว่า พ่อเห็นเขาสมควรทุกอย่าง ถ้าพลอยได้คนอย่างเขา พ่อก็จะนอนตาหลับ แต่นั่นแหละ ถ้าเชื่อว่าพลอยยังมีอะไรติดขัด ก็บอกพ่อได้ อย่างแล้ว บอกมาเถิดพ่อไม่ว่า"

พลอย: “แล้วแต่เจ้าคุณพ่อจะเห็นสมควรเถิดเจ้าคะลูกไม่ขัด”

(สี่แผ่นดิน 1: 374-375)

เจ้าคุณพ่อกล่าวชี้แนะพลอยถึงเรื่องการมีเหย้ามีเรือน แม้เจ้าคุณพ่อจะบอกว่าไม่บังคับ และเปิดโอกาสให้พลอยปฏิเสธได้ แต่การที่เจ้าคุณพ่อกล่าวออกมาว่า “พ่อเห็นเขาสมควรทุกอย่าง ถ้าพลอยได้คนอย่างเขา พ่อก็จะนอนตาหลับ” ก็เท่ากับเจ้าคุณพ่อเห็นดีด้วยที่พลอยจะตกลงแต่งงานกับคุณเปรม ซึ่งเมื่อพลอยได้ฟังคำของเจ้าคุณพ่อแล้ว พลอยก็ไม่รู้ว่าจะหาเหตุผลใดมาปฏิเสธความหวังดีนี้ ด้วยพลอยรู้ว่าสิ่งที่เจ้าคุณพ่อทำไปก็เพื่อวางอนาคตที่ดีให้แก่พลอย พลอยจึงกล่าวด้วยคำแสดงความเห็นด้วยว่า “แล้วแต่เจ้าคุณพ่อจะเห็นสมควรเถิดเจ้าคะลูกไม่ขัด” ซึ่งถ้อยคำของพลอยแสดงให้เห็นถึงความมีมารยาทในการพูดเพื่อรักษาระบบนิเวศสังคมซึ่งหญิงไม่พึงพูดจาเรื่องผู้ชายอย่างโจ่งแจ้ง และเป็นการรักษาแบบบรรทัดฐานของสังคมที่บริบททางสังคมในยุคของพลอยนั้นการให้พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ช่วยดูแลเรื่องคู่ครองให้เป็นสิ่งที่สมควรเพราะผู้ใหญ่ย่อมมีสายตาด้านแหลมคมในการมองคน ได้ลุ่มลึกกว่าเนื่องจากมีประสบการณ์มากกว่า คำตอบของพลอยจึงไม่ได้มีความหมายเฉพาะเรื่องมารยาทเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมเนียมปฏิบัติตามบริบททางสังคมอีกด้วย

ตัวอย่างที่ 2

พลอย: "คุณเชย นี่ฉันจะเข้าไปไหว้คุณอุ่นเธอเสียก่อนจะไม่ดีหรือ"

คุณเชย: "ไม่ต้องกระมัง ก็เธอเป็นคนพูดเองว่า ถ้าแม่พลอยมาอยู่บ้านก็ให้แยกกันอยู่ไม่ต้องพบปะ"

พลอย: "ไม่ดีหรือที่คุณเชย" พลอยยังยืนยันความตั้งใจของตน "ถึงอย่างไรเธอก็เป็นที่ ฉันจะไปต้องลามาก็ต้องไหว้ ไปเป็นเพื่อนฉันหน่อยเถิด ฉันไม่กล้าไปคนเดียว"

คุณเชย: "ก็ตามใจแม่พลอย ทางฉันก็กลัวแต่จะมีเรื่อง แต่ไปเสียหน่อยก็ดีเหมือนกัน"

(สี่แผ่นดิน 1: 230)

เมื่อพลอยกลับมาเยี่ยมบ้านในครั้งแรกนั้น พลอยเข้าไปกราบและคุยกับเจ้าคุณพ่อเรียบร้อยแล้ว พลอยก็อยากเข้าไปกราบคุณอุ่นผู้เป็นพี่สาวตามธรรมเนียมปฏิบัติที่ว่า “ไปลามามาไหว้” แม้ว่าคุณอุ่นจะไม่ยอมรับพลอยก็ตาม แต่คุณเชยซึ่งไม่ประสงค์ที่จะเข้าไปพาดพลอยเข้าไปด้วยกังวลว่าจะเกิดเรื่อง เพราะคุณอุ่นอาจจะกระทำหรือกล่าววาจาให้พลอยเสียใจอีก แต่เมื่อพลอยยืนยันว่าจะเข้าไปไหว้คุณอุ่นให้ได้ คุณเชยก็ยอมคล้อยตามความปรารถนาของพลอยด้วยการกล่าวว่า “ก็ตามใจแม่พลอย” เป็นการยอมจำนนต่อสิ่งที่พลอยกล่าวมาทั้งหมด

ตัวอย่างที่ 3

คุณเปรม: “เรื่องตาอันกับอ้อฉันนี่ฉันก็ยังไม่แน่ใจ แม่พลอยคิดอย่างไรบ้าง”

พลอย: "ตาอันแกบอกกับฉันว่าแกอยากเป็นหมอลความ ฉันก็ไม่อยากให้แกไปเที่ยวหากินตามดินโรงดินศาล ส่วนตาอ้อด...บางทีจะยังเด็กไป ไม่รู้ใจตัวก็เป็นได้"

คุณเปรม: "ฉันว่าเป็นหมอลความก็ดีเหมือนกัน เด็กพวกนี้ต่อไปก็ต้องดูแลทรัพย์สินสมบัติที่เราหาไว้ให้..."

พลอย: "ก็ตามใจคุณเปรมฉันไม่ขัดข้องอะไร เพราะใจเด็กรักทางไหน ก็ให้ไปทางนั้นดีกว่า"...

คุณเปรม: "แม่พลอยพูดตรงกับใจฉันทีเดียว" คุณเปรมพูดอย่างโล่งอก

(สี่แผ่นดิน 2: 65)

บทสนทนาในตัวอย่างที่ 3 ตามใจจริงของพลอยนั้นไม่ต้องการให้ลูกของตนเรียนกฎหมายด้วยเห็นว่าต้องไปทำงานตามดิน โรงดินศาล แต่คุณเปรมกลับเห็นตรงกันข้ามว่าถ้าลูกเรียนทางนี้ก็เป็นประโยชน์ในการดูแลทรัพย์สินของบ้าน พลอยซึ่งไม่รู้ว่าจะหาเหตุผลใดมาคัดค้านคุณเปรม

เพราะอันเองก็อยากเรียนอยู่แล้ว พลอยจึงเลือกที่จะกล่าวคสั้อยตามความคิดเห็นของคุณเปรมว่า “ตามใจคุณเปรมฉันไม่ขัดข้องอะไร” ซึ่งคำพูดของพลอยทำให้คุณเปรมโล่งอกที่พลอยเห็นดีด้วยจะได้ไม่ต้องมาเถียงกับพลอยเรื่องการเรียนของอันอีก

ตัวอย่างที่ 4

คุณเปรม: "แม่พลอย ไม่คิดเข้าเฝ้าถวายตัวพระวรวงศ์ัญญาภิเษกกับเขาบ้างหรือ"

พลอย: "อย่าเพิ่งเลยคุณเปรม ฉันเคยเห็นของอย่างนี้มามาก รอๆไว้ก่อนเถิด"

คุณเปรม: "แม่พลอยนี้ทำไมชอบเป็นคนขึ้นโลกเสียจริง"

พลอย: "ไม่ใช่ฉันขึ้นโลกหรอกคุณเปรม แต่ฉันไม่ชอบคนหัวประจบ เมื่อไม่ชอบแล้วก็ไม่อยากทำอะไร คนที่วิ่งเข้าประจบผู้มีบุญวาสนานั้น ฉันเคยเห็นมาแล้วหนักต่อหนัก แต่ฉันรู้ว่าไม่มีความจริงใจอะไร เวลาผู้มีบุญก็เข้าหา หมกบุญก็หายหน้าไปตามๆกัน..."

คุณเปรม: "แผ่นดินนี้ท่านเห็นจะมีแต่องค์เดียวหรือแม่พลอย ท่านไปเรียนเมืองนอกเมืองนา แต่ทรงพระเยาว์ ผู้คืออังกฤษเขาไม่มีเมียกันหลายคนหรือ"

พลอย: "ก็ฉันไปว่าอะไรล่ะ" พลอยตอบ

คุณเปรม: "ฉันยอมแพ้ละแม่พลอย เรื่องบางเรื่องบทแม่พลอยจะยอมก็ยอมเองง่ายๆ บทจะไม่ยอมก็ไม่ยอมเอาจริงๆ ยิ่งอยู่ด้วยกันไป ก็ยิ่งมองไม่ออก"

พลอย: "ก็คุณเปรมไม่มองฉันให้ดีๆนี่" พลอยพ้อ "ไม่มองแล้วจะไปดูคนอื่นออกอย่างไร"

(สี่แผ่นดิน 2: 108-109)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นบทสนทนาที่คุณเปรมถามหยังเสียงพลอยเรื่องการเข้าไปถวายตัวกับพระวรวงศ์ัญญา โดยที่คุณเปรมเองนั้นก็ต้องการให้พลอยเข้าไปถวายตัวไว้เพราะวันใดที่ทรงอภิเษกสมรสก็จะเป็นพระบรมราชินีองค์ต่อไป แต่ด้วยนิสัยของพลอยที่ไม่ชอบทำตัวประจบสอพลอเจ้านาย อีกทั้งพลอยก็อยู่ในวังมาหลายปีได้เห็นความเปลี่ยนแปลงในวังมามาก พลอยจึงคิดว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่แสดงออกถึงความจริงใจ ด้วยคนที่เข้าไปหา นั้นจะเข้าไปเวลาที่มีบุญ ถ้าบุญหมดก็หนีหน้าหายไปหมด พลอยจึงไม่เห็นด้วยกับความคิดของคุณเปรม ซึ่งเมื่อคุณเปรมได้ฟังน้ำเสียงของพลอยแล้ว จึงกล่าวกับพลอยว่า "ฉันยอมแพ้ละแม่พลอย" ด้วยรู้ว่าไม่มีทางที่จะโน้มน้าวพลอยให้ทำตามใจที่ตนต้องการได้

ตัวอย่างที่ 5

คุณเปรม: "เห็นไหมล่ะ แม่พลอย ส่งเด็กไปเรียนเมืองนอกมันคืออย่างนี้ เขาสอนให้เด็กมีปัญญาคิดอ่านอย่างฉลาด ถ้าเรียนเมืองไทย ปานนี้ฉันก็ยังไม่มีความคิดถึงเพียงนี้เลย หนังสือฉบับนี้ฉันต้องเอาไปให้เพื่อนๆ ที่กรมอ่าน"

พลอย: "จะดีหรือคุณเปรม" พลอยท้วง "เด็กกำลังหนุ่มมีความคิดแปลกๆ เรื่องรู้ไปถึงผู้ใหญ่เข้าจะไม่ดีกระมัง"

คุณเปรม: "เรื่องอะไร" คุณเปรมพูดอย่างไม่เข้าใจ "เรื่องการปกครองเมืองนอกนะหรือ ก็ไม่เห็นเสียหายอะไรนี่ กลับจะดีเสียอีก ฉันได้ยินในหลวงท่านรับสั่งถึงเรื่องเหล่านี้ในโต๊ะเสวยเสมอ เหมือนกับท่านมีพระประสงค์จะสอนให้คนรู้ไว้ แต่ท่านรับสั่งว่าเรื่องนี้ต้องสอนกันไปอีกนาน ทำหุนหันพลันแล่นไปไม่ได้อาจถึงเสียหายแก่บ้านเมืองได้ อย่างเรื่องเมืองสุโขทัยที่วังพญาไทนั่น คนที่ไม่รู้ก็พูดกันเองง่ายๆ ว่าในหลวงท่านเล่นบ้านตุ๊กตาเหมือนเด็กๆ แต่พวกเราที่อยู่ใกล้ชิดจึงรู้ว่า ท่านมีพระประสงค์จะสอนให้คนรู้ถึงเรื่องการปกครองที่เขาทำกันที่เมืองนอก"

พลอย: "ก็ตามใจคุณเปรม" พลอยพูดคล้ายตาม "ฉันไม่ค่อยรู้เรื่องอะไรหรอก หนังสือตาฉันฉันอ่านไม่เข้าใจ ผู้อ่านหนังสือตาอีกไม่ได้"

(สี่แผ่นดิน 2: 153-154)

ในตัวอย่างที่ 5 นี้เป็นอีกครั้งที่พลอยกล่าวคล้ายตามคุณเปรมด้วยคำพูดที่ว่า “ก็ตามใจคุณเปรม” ด้วยตัวพลอยเองนั้นไม่มีความรู้หรือความเข้าใจในเรื่องที่คุณเปรมกล่าวถึงนัก ทั้งเรื่องการไปเรียนต่อเมืองนอกหรือเรื่องการปกครองที่เขาทำที่เมืองนอก ดังนั้นเมื่อคุณเปรมกล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ พลอยจึงมีหน้าที่รับฟังและคล้ายตามความคิดของคุณเปรมโดยง่าย ซึ่งคุณเปรมเองก็พอใจเพราะคุณเปรมเองก็เห็นว่าการศึกษาที่ได้ไปเรียนที่เมืองนอก ทำให้มีความคิดอ่านก้าวหน้า และมีโอกาสในการทำงานมากกว่าคนอื่น

ตัวอย่างที่ 6

ประไพ: "ไปอยากมีปาร์ตี้ เชิญพวกเพื่อนๆ มาที่บ้าน"

อ้อด: "พี่ก็เห็นด้วย ประไพควรจะมีกับเขาสักที จะได้ตอบแทนคนอื่นที่เขาเชิญเราไปหลายครั้งแล้ว"

พลอย: "งานอย่างนี้แม้จะไม่เคยจัดสักที ประไพต้องการอะไรบ้าง เขามีอะไรบ้างประไพต้องคอยดู อย่าให้ขาดเหลือ"

ประไพ: "คุณแม่ไม่ต้องเป็นห่วง ลูกจะจัดเอง เวลายังอยู่อีกนานพอที่จะคิดจะเตรียมได้อีกมาก คุณแม่ไม่ต้องทำอะไรทั้งนั้น เพื่อลูกต้องการอะไรลูกจะบอกมา แล้วพี่อ้อจะช่วยบ้างก็แล้วกัน"

พลอย: "อ้อด ! เมื่อกี้อ้อดพูดจริงหรือเล่น"

อ้อด: "อ้าว ! แล้วกัน พูดจริงๆ ซิแม่ !" ตาอ้อดร้อง "แม่อย่าลืมว่าประไพเขาโตเป็นสาวแล้ว เพื่อนฝูงก็มาก เดียวก็มีคนเชิญไปโน่นมานี่บ่อยๆ เมื่อรับเชิญเขาไปแล้ว จะไม่เชิญเขาตอบบ้างก็ดูไม่งาม อีกอย่างหนึ่ง แม่จะเห็นว่าคนสมัยนี้เขามีการงานกันอย่างไรมาก และเพื่อนฝูงของประไพเขาแต่ละคนเป็นอย่างไรบ้าง ความจริงลูกเห็นว่าประไพเขาทำถูก เขาจะรู้จักใครหรือมีเพื่อนฝูงที่ไหน เขาก็พาเข้ามาในบ้านให้รู้จักแม่ รู้จักพี่ของเขา เขาไม่ออกไปพบกันนอกบ้าน แม่ควรจะดีใจที่มีลูกสาวอย่างนี้"

พลอย: "แม่ก็ไม่ได้ว่าอะไร เมื่ออ้อดเห็นว่าน้องทำถูกก็ดีแล้ว แม่จะได้วางใจได้"

(สี่แผ่นดิน 2: 384-385)

ตัวอย่างที่ 6 เป็นการสนทนาระหว่างพลอยและลูกๆคืออ้อดและประไพ ด้วยประไพต้องการให้จัดงานปาร์ตี้วันเกิดที่บ้าน แต่พลอยไม่เคยจัดงานเช่นนี้ จึงไม่รู้ว่าต้องจัดเตรียมหรือทำอะไรบ้าง เมื่อพลอยเห็นว่าอ้อดเห็นดีด้วยที่จะจัดงานครั้งนี้และพลอยก็ไม่มีเหตุผลที่จะทัดทาน พลอยจึงกล่าวคล้ายตามเหตุผลของอ้อดว่า "แม่ก็ไม่ได้ว่าอะไร" ด้วยพลอยนั้นคิดว่าอ้อดจะทำหน้าที่ดูแลน้องได้ เมื่ออ้อดเห็นว่าการจัดงานเป็นสิ่งที่ดี เพราะจะได้เลี้ยงตอบแทนที่เคยไปงานเขา และยังได้รู้จักกับเพื่อนๆของประไพ พลอยก็วางใจและเห็นดีที่จะจัดงานตามที่ประไพต้องการ

การกล่าวคล้ายคำคล้ายตามเป็นการกล่าวที่ต้องการลดความขัดแย้งทางความคิดที่เกิดขึ้นในระหว่างการสนทนา จากตัวอย่างบทสนทนาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพลอยนั้นมักจะเป็นผู้กล่าวคล้ายตามหรือยอมทำตามความต้องการของผู้อื่น เช่นการที่พลอยยอมคล้ายตามความต้องการของเจ้าคุณพ่อที่ต้องการให้แต่งงานกับคุณเปรม ด้วยเห็นว่าเจ้าคุณพ่อมีความหวังดีที่จะให้พลอยมีคู่ชีวิตที่ดี หรือการที่พลอยต้องกล่าวคล้ายตามคุณเปรมในหลายเรื่อง ทั้งที่บางเรื่องพลอยอาจจะไม่เห็นด้วย แต่เพราะพลอยไม่อยากจะให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตนและสามี เรื่องใดที่พอจะคล้ายตามได้ พลอยก็จะทำตามใจคุณเปรม แต่บางเรื่องที่พลอยไม่เห็นด้วยหรือไม่อยากทำจริงๆ เช่นกรณีการเข้าไปถวายตัวกับพระวรกัญญา ไม่ว่าคุณเปรมจะพูดอย่างไรพลอยก็จะไม่ยอมทำตาม จนคุณเปรมต้องยอมแพ้ หรือการที่พลอยยืนยันที่จะเข้าไปไหว้คุณอู่ แม้ว่าคุณเชยจะไม่อยากให้เข้าไป แต่เมื่อได้ฟังเหตุผลของพลอยแล้ว คุณเชยก็ต้องยอมแพ้ เพราะรู้ว่าสิ่งที่พลอยต้องการทำนั้นเป็นสิ่งที่ดี หรือ

แม้แต่ลูกๆของพลอย เมื่อพลอยเห็นว่าไม่อาจคัดค้านในเรื่องใดๆหรือคิดว่าตนเองอาจจะไม่รู้จักรัสิ่งที
 ลูกต้องการจะทำ พลอยก็เป็นฝ่ายกล่าวคล้อยตามเพื่อให้ลูกๆเกิดความพอใจเหมือนในตัวอย่างที่
 พลอยยอมจัดงานปาร์ตี้ให้แก่ลูก ทั้งที่ไม่รู้ว่ามันคืออะไร ซึ่งแม้ว่าพลอยมักจะเป็นผู้ยอมทำตามหรือ
 คล้อยตามความคิดของผู้อื่น แต่การคล้อยตามหรือคัดค้านของพลอยนั้นจะต้องมีเหตุผล
 ประกอบการพิจารณาด้วย ไม่ใช่เพียงแต่คล้อยตามโดยไม่คิดว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร

หลักเห็นใจ (Sympathy Maxim)

การกล่าวถ้อยคำตามหลักเห็นใจคือการกล่าวแสดงความไม่เห็นใจผู้อื่นให้น้อยที่สุด และ
 กล่าวถ้อยคำที่แสดงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นให้มากที่สุด ปรากฏพบในงานวิจัยด้วยการใช้คำพูดว่า
 “...เห็นใจ” แม้ว่าบางสถานการณ์ผู้พูดจะไม่มีคำว่า “...เห็นใจ” อยู่ในคำพูดเลย เช่นคำพูดที่ว่า “โดน
 เข้าแล้วใช่ไหม” แต่ผู้ฟังก็ยังสามารถรับรู้ถึงความเห็นใจที่ผู้พูดส่งมาให้ได้จากบริบทของการ
 สนทนา

ตัวอย่างที่ 1

เสด็จ: "คิดถึงแม่มากไหมพลอย"

พลอย: "มากมั่งคะ"

เสด็จ: "นั่นซี ข้าก็เห็นใจ แต่จะทำอย่างไรได้ แม่เจ้าเขาก็ต้องทำมาหากิน ไปจะเชิงเทรามัน
 ก็ไม่ไกลอะไรนักหนา อีกหน่อยก็คงกลับมาอีก อยู่กับข้าไปเกิดพลอย ไม่เป็นไรหรอก แม่
 ลูกกันจะไปไหนเสีย ไปแล้วก็ต้องกลับมาหาอีก และแม่เจ้านะ ข้ารู้จักดี มันไปไหน
 ไม่ได้นานหรอก อีกหน่อยก็กลับมาเอง ไม่เชื่อก็คอยดูไป" แล้วรับสั่งปรารภขึ้นว่า "น่า
 สงสาร ตัวยังเล็กนัก สายช่วยดูให้ดีๆ หน่อย" ทรงหยุดนั่งอยู่อีกครู่หนึ่ง แล้วรับสั่งกับพลอย
 ว่า "พลอยหมั่นขึ้นมากอยู่กับข้านะ ไม่ต้องกลัวอะไร อยากได้อะไรก็บอก มีทุกจรรีอนอะไรก็
 บอกกันได้ ข้าไม่ว่าอะไร เราเป็นเด็กไม่ต้องกลัวผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็สั่งสอนไม่ถูก ถ้าเผชิญเป็น
 เรื่องที่จะต้องช่วยเหลือกัน ก็เลยช่วยกันไม่ทัน ถ้ามีแม่ยังอยู่ด้วยคอยช่วยดู ข้าจะไม่ห่วงเจ้า
 เท่าไร นี่แม่เขาก็ต้องออกไปเสียด้วย"

(สี่แผ่นดิน 1: 86-87)

เสด็จทรงรับสั่งแสดงความเห็นใจพลอยด้วยถ้อยคำว่า “ข้าก็เห็นใจ” เพราะเสด็จทรงรู้สึกกับ
 พลอยเช่นนั้นจริงๆ ด้วยตัวพลอยเองยังเล็กอยู่ แต่ต้องมาอยู่ในสถานที่ใหม่กับคนใหม่ที่ไมคุ้นเคย

ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายที่เด็กขนาดพลอยจะเข้าใจได้ นอกจากนี้เสด็จยังทรงรับสั่งด้วยความเมตตาที่มีต่อพลอย เพื่อให้พลอยรู้สึกว่าการอาศัยอยู่ในวังนั้นไม่ได้เลวร้ายอะไร เพราะพลอยยังมีผู้ใหญ่เช่นเสด็จและคุณสายคอยดูแลอย่างใกล้ชิด ซึ่งจะช่วยให้พลอยอยู่ในวังได้อย่างมีความสุขมากขึ้น เพราะไม่ต้องพะวงกับการรอคอยแม่กลับมา

ตัวอย่างที่ 2

พีเนื่อง: "แม่พลอยเป็นอย่างไรบ้าง ไม่ได้พบกันเสียนาน ฉันคิดถึงเสียแย่ ช่างไปหมกตัวอยู่ได้ ไม่คิดถึงฉันบ้างหรือ"

พลอย: "ก็คิดถึงเหมือนกัน แต่ถ้าออกมาพบกันบ่อยนัก ฉันก็กลัวคนเขาจะว่าได้ ฉันก็ไม่ใช่พี่น้องแท้ๆ ของพีเนื่องอย่างซ้อย เราก็โตขึ้นด้วยกันแล้วไม่ใช่เด็กๆ เหมือนเมื่อก่อน ฉันจะทำอะไรเดี๋ยวนี้ต้องระวังตัว คนที่เขาไม่ค่อยชอบฉันก็มีอยู่ คนในวังนี้หูไวตาไว เรื่องราวอะไรที่ไม่เป็นเรื่องบางทีก็โจษจันกันไป ฉันก็ไม่อยากเป็นขี้ปากคนอื่นเท่านั้นแหละ"

พีเนื่อง: "ฉันก็เห็นใจแม่พลอยมาก แต่ก็นั้นแหละ แม่พลอยก็ควรเห็นใจฉันบ้าง ชั่วชีวิตฉันตั้งแต่เด็ก มาจนโต ก็ไม่มีใครอื่น เห็นแต่แม่พลอยคนเดียวมาตั้งแต่เล็กๆ แต่แรกฉันเองก็ไม่รู้หรอก รักแม่พลอยเหมือนน้องในไส้ แต่อยู่ไปใจมันเปลี่ยนไปฉันมันคนใจเดียว ลงได้ปลงใจแล้วก็ไม่มีวันเปลี่ยน แม่พลอยจำไว้นะ"

พลอย: "ฉันเชื่อใจพีเนื่อง ฉันเองก็ใจเดียวเหมือนกัน พีเนื่องอย่าสงสัยเลย" พลอยตอบเบาๆ
(สี่แผ่นดิน 1: 183)

จากตัวอย่างข้างต้นพีเนื่องใช้คำกล่าวหาว่า "ฉันก็เห็นใจแม่พลอยมาก" เพื่อแสดงความคิดเห็นพลอยด้วยพีเนื่องเองก็รู้ว่าพลอยเป็นผู้หญิงที่มีความประพฤติดีมาตลอด การวางตัวของพลอยจึงถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้าพลอยประพฤติปฏิบัติตนตามใจหรือความรู้สึกของตนโดยไม่ไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนก่อน ก็จะต้องตกเป็นขี้ปากของชาวบ้านในการออกมาพบตน ซึ่งจะนำความเสื่อมเสียมาให้กับตัวพลอย รวมไปถึงเจ้าคุณพ่อและเสด็จพระองค์หญิงได้ พีเนื่องจึงขอให้พลอยออกมาพบตนบ้างเท่าที่โอกาสจะเอื้ออำนวย เพื่อไม่ให้พลอยต้องลำบากใจในการวางตัวและเป็นการป้องกันชื่อเสียงของพลอยจากการนินทาของผู้อื่น

ตัวอย่างที่ 3

พลอย: "ซ้อยจะเขียนหนังสือส่งข่าวถึงพีเนื่องบ้างไหม"

ซ้อย: "โห้! ฉันไม่เขียนหรอก ลายมืออย่างของฉันใครจะไปอ่านออก"

พลอย: “โธ่ ! เขียนหน่อยเถอะน่า สงสารพี่เนืองแก”

ซ้อย: “ไม่เขียนละ ทำขนมส่งให้กินจนมือจะหักแล้ว ยังจะต้องหยิบกระดาษวาดอักษรถึงกันอีก”

พลอย: “ไม่ต้องเขียนมากหรือค่อย สองสามตัวก็พอแล้วจะได้... อ้อ ฉันจะได้ฝากของฉันไปด้วย”

ซ้อย: “จะดีหรือพลอย ใครเขารู้เข้าจะนำเกลียด พลอยอย่าเขียนไปดีกว่า”

พลอย: “ฉันไม่ได้เขียนอะไรที่ใครจะมาว่าได้หรือค่อย”

ซ้อย: “ถึงงั้นก็เถอะ ใครเขาจะไปรู้ว่าพลอยเขียนไปว่าอะไร สักแต่เพียงส่งหนังสือไปถึงผู้ชาย มันก็ไม่ดีเสียแล้ว คนขนาดเรานะ จริงๆ นะพลอย ถึงพี่เนืองแกจะเป็นพี่ฉันแท้ๆ ฉันก็ยังไม่ไว้ใจ เดี่ยวจดหมายนี้หลุดไปถึงมือใคร เขาจะพูดกันไปต่างๆ เชื้อฉันเถิด ฉันมันคนบ้า คนหลังใครๆ เขาก็รู้ แต่นานๆ ก็ขอพูดกันจริงๆ สักครั้ง ฉันรักพลอยก็อยากให้เห็นอะไรที่จะทำให้พลอยเสียได้เพียงแต่น้อยฉันก็ต้องเตือน พลอยอย่าโกรธฉันนะ”

พลอย: “ไม่ได้โกรธค่อยซ้อย ฉันเห็นใจ และได้คิดแล้ว”

(สี่แผ่นดิน 1: 198)

ตัวอย่างที่ 3 เป็นการกล่าวแสดงความเห็นใจที่เพื่อนมีให้กันอย่างจริงใจ โดยพลอยต้องการฝากซ้อยส่งหนังสือไปถึงพี่เนือง ซึ่งเมื่อซ้อยได้ฟังความจากพลอยแล้ว ซ้อยกลับไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่พลอยจะทำ แม้ว่าหนังสือที่พลอยต้องการจะส่งนั้นจะส่งให้กับพี่เนืองก็ตาม แต่ซ้อยก็ยังเห็นว่าการกระทำเช่นนี้จะทำให้พลอยเสื่อมเสีย เพราะพลอยเป็นผู้หญิง การที่จะส่งหนังสือถึงผู้ชายถือเป็นเรื่องไม่งาม ยิ่งถ้าจดหมายนั้นตกไปอยู่ในมือของคนอื่น ยิ่งสร้างความเสื่อมเสียให้กับพลอยเป็นอย่างมาก ซึ่งเมื่อพลอยได้ฟังความรู้สึกและเจตนาดีที่ซ้อยมีให้กับตนแล้ว พลอยถึงกับกล่าวว่า “ฉันเห็นใจ และได้คิดแล้ว” ด้วยพลอยรู้สึกเห็นใจซ้อยที่เป็นคนกลางและคิดได้กับสิ่งที่ซ้อยกล่าวเตือนสติตน

ตัวอย่างที่ 4

คุณเชย: “ฉันสงสารเจ้าคุณพ่อท่านเหลือเกินเที่ยวแม่พลอย ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ท่านจะแต่งงานลูกออกหน้าออกตา ท่านก็อยากจะแต่งที่บ้านให้ครีกครื้น แต่พ่อท่านเอ๋ยเรื่องนี้ที่ไรคุณอุ้นเธอก็อ้าง เหตุขัดข้องไปต่างๆ”

พลอย: “แล้วท่านไม่รู้หรือว่า คุณอุ้นเธอดีขัดข้องเรื่องอะไร” พลอยถาม

คุณเชย: "ทำไมท่านจะไม่รู้ แต่เราควรจะเห็นใจท่านบ้าง เพราะท่านจะต้องอยู่คู่หน้าคุณอุ่นทุกวัน มีเรื่องซัดใจกันขึ้น ก็รำคาญเปล่าๆ ท่านก็เลยทำเฉยเสีย แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่วายกรรมดาเจ้าคุณพ่อท่านเป็นคนมีอารมณ์เรื่อยๆ แม่พลอยก็รู้ อยู่แล้ว แต่ถึงอย่างนั้นก็หิวคมีเรื่องกัน ตอนที่ท่านสั่งให้จัดของให้แม่พลอยนั้นแหละ"

พลอย: "เป็นอย่างไรกัน" พลอยถามขึ้นด้วยความสนใจ

คุณเชย: "ท่านสั่งให้ฉัน ไปบอกคุณอุ่นให้จัดเครื่องล้างหน้าถม เขียนหมากถมไว้ให้แม่พลอย พอฉันไปบอก เธอก็โกรธระพิศกระพืด ค่ำประชดฉันอยู่เรื่อยๆ แล้วเธอก็จัดของเลวๆ ส่งออกมาให้ พ่อเจ้าคุณพ่อท่าน เห็นของที่เธอจัดออกมา ฉันรู้สึกว่าคุณโกรธทีเดียว แต่ท่านก็ไม่พูด เดินเข้าไปที่ห้องคุณอุ่น เรียกเอาบุญแจตุ้ แล้วท่านก็หยิบเอาเอง เลือกเอาแต่ของดีๆ ทั้งนั้น แล้วท่านยังหยิบของอื่น เป็นต้นว่าตะลุ่มถมสำหรับใส่ผ้าบ้าง และของอื่นๆ เดิมเข้าไปอีกหลายอย่าง พอให้ครบชุด พอใจท่านแล้วท่านก็เรียกหีบ แล้วท่านก็เก็บบุญแจไว้เอง สั่งให้คนยกเอาหีบที่ใส่ของไปเก็บไว้ที่ห้องฉัน รอให้ถึงวันแม่พลอยจะแต่งงาน ท่านจึงจะขนเอามาให้"

(สี่แผ่นดิน 1: 386-389)

คุณเชยกล่าวแสดงความเห็นใจเจ้าคุณพ่อด้วยถ้อยคำว่ "ฉันสงสารเจ้าคุณพ่อท่านเหลือเกิน เทียวแม่พลอย" ด้วยแต่ไหนแต่ไรเจ้าคุณพ่อกหน้าทีในการดูแลทุกอย่างในบ้านให้แก่คุณอุ่น ซึ่งคุณอุ่นก็ถือเอาแต่ใจตัวเองเป็นใหญ่ ไม่ยอมแม่แต่จะให้อัดงานในบ้าน ซึ่งเรื่องอื่นๆเจ้าคุณพ่อยังยอมให้ได้ แต่เรื่องที่คุณอุ่นจัดข้าวของเครื่องใช้ชั้นเลวให้แก่พลอยไว้ใช้ในวันแต่งงานนั้น เจ้าคุณพ่อไม่อาจรับได้ เจ้าคุณพ่อก็ต้องลงมือเลือกของที่เหมาะสมด้วยตัวเอง ด้วยครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่เจ้าคุณพ่อก็ได้จัดงานแต่งงานให้กับลูกอย่างออกหน้าออกตา เจ้าคุณพ่อก็อยากทำให้ดีทีสุด แม้ว่าสิ่งที่ทำนั้นจะทำให้คุณอุ่นซัดใจก็ตาม

ตัวอย่างที่ 5

คุณเปรม: "สมัยนี้เขานิยมส่งลูกไปเรียนนอกกัน ฉันก็อยากส่งอันกับอ้อดไปเรียนนอกบ้าง กลับมาจะได้ช่องทางเข้ารับราชการ มีหน้ามีตากว่าคนที่ไม่ได้ไป"

พลอย: "จะต้องจำเป็นถึงเพียงนั้นเทียวหรือคุณเปรม"

คุณเปรม: "จำเป็นอยู่บ้างแม่พลอย ฉันก็เห็นใจแม่พลอยมาก ที่จะต้องจากลูกเข้าวันหนึ่ง แต่ถ้าเรารักลูกเรา ก็ต้องคิดถึงลูกมากกว่าคิดถึงตัว อะไรที่จะเป็นความเจริญของเด็ก เราก็ไม่ควรไปขัดขวาง ทุกวันนี้บ้านเมืองเจริญขึ้นทุกวัน แม่พลอยก็ยอมรู้ คนไม่มีความรู้สูง

จริงๆ ก็ต่อไปน่าจะกลัวจะไปไม่รอด แม้แต่ตัวเอง บางเวลาทีก็อึดอัด ในหลวงท่านรับสั่งภาษามั่งค่า คนอื่นเขาหัวเราะกันกรียวกราว ไอ้เราก็ได้แต่ตีหน้าเป็นเบือ จะไปหัวเราะกับเขาบ้างเดียวท่านรับสั่งถามขึ้นมา เกิดไม่รู้เรื่องก็อายเขา"

พลอย: "ฉันเห็นว่าลูกยังเล็กเหลือเกิน ไปนอกไปนจะเลี้ยงตัวเองอย่างไรไหว"

คุณเปรม: "ก็ใครว่าจะให้แกไปแต่เดี๋ยวนี้ล่ะ แม่พลอยก็" คุณเปรมตอบ

(สี่แผ่นดิน 2: 65-66)

ตัวอย่างที่ 5 เป็นบทสนทนาที่คุณเปรมกล่าวแสดงความเห็นใจแม่พลอยที่จะต้องพาลูกไปจากพลอย ด้วยคุณเปรมตั้งใจจะส่งลูกชายทั้งสองคืออันและอ้อดไปเรียนต่อต่างประเทศ ด้วยต้องการให้ลูกชายกลับมามีหน้ามีตาและมีช่องทางในการเข้ารับราชการ แม้ตัวพลอยจะไม่อยากให้ลูกไป แต่เพื่อเห็นแก่อนาคตของลูกทั้งสอง พลอยจึงไม่อาจตัดทอนความคิดคุณเปรมได้

การกล่าวถ้อยคำแสดงความเห็นใจเป็นการกล่าวที่ผู้พูดต้องการส่งความรู้สึกเห็นใจไปให้แก่ผู้ฟัง ซึ่งลักษณะการกล่าวอาจจะแตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์ เช่นการที่เสด็จทรงรับสั่งแสดงความเห็นใจพลอยที่ต้องเข้ามาอยู่ในวังเพียงลำพัง ซึ่งการรับสั่งของเสด็จมีผลต่อพลอยเป็นอย่างมาก เพราะทำให้พลอยรู้สึกอบอุ่นใจแม้แม่จะไม่ได้อยู่ด้วย แต่พลอยก็ยังจะมีผู้ใหญ่เช่นเสด็จคอยดูแลอยู่ การที่พี่เนื่องแสดงความเห็นใจพลอยที่ตนเองต้องการให้พลอยออกมาพบบ่อยขึ้น การกล่าวแสดงความเห็นใจและเข้าใจของเพื่อนที่มีให้กันอย่างจริงใจระหว่างพลอยและซ้อย หรือจะเป็นการกล่าวแสดงความเห็นใจที่คุณเขยมีต่อเจ้าคุณพ่อ ด้วยคุณเขยรู้ว่าเจ้าคุณพ่อรู้สึกเช่นไรต่อการกระทำของคุณอุ่น รวมถึงการที่คุณเปรมกล่าวถ้อยคำเห็นใจพลอยที่ต้องถูกพาลูกไป แต่คุณเปรมก็อยากให้พลอยเข้าใจถึงความตั้งใจที่คุณเปรมมีให้แก่ลูกชายทั้งสองคน ซึ่งไม่ว่าการกล่าวแสดงความเห็นใจจะเกิดขึ้นในสถานการณ์ใด แต่ผู้ฟังที่ได้คำกล่าวนั้นย่อมรู้สึกดีที่มีคนอยู่เคียงข้างในสถานการณ์ต่างๆ

ผลการศึกษาวิเคราะห์การสื่อความหมายของบทสนทนา

การวิเคราะห์การสื่อความหมายของบทสนทนาพิจารณาจากความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัยหรือความหมายแฝงของบทสนทนาตามหลักของ Grice (1913-1988) (อ้างใน สุจริตลักษณ์ ติฬฺง, 2549: 39-60) มีหลักในการวิเคราะห์จากประเด็นต่างๆ ได้แก่ หลักการสนทนา (Conversational Maxims), หลักการความร่วมมือ (Co-operative Principle), ความหมายซึ่งป็นนัย

(Conventional Implicature), อุปลักษณ์ (Metaphor), การประชดประชัน (Irony), และ การพูดออกตัว (Hedges) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หลักการสนทนา (Conversational Maxims)

ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 4 ข้อคือ หลักคุณภาพ (The Maxim of Quality), หลักปริมาณ (The Maxim of Quantity), หลักตรงประเด็น (The Maxim of Relevance) และ หลักวิธีพูด (The Maxim of Manner)

หลักคุณภาพ (The Maxim of Quality)

หลักคุณภาพพิจารณาจากการกล่าวด้วยคำในสิ่งที่เป็นจริง ไม่กล่าวในสิ่งที่รู้ว่าไม่จริง ปรากฏว่าพบในงานวิจัยครั้งนี้ การกล่าวถึงสิ่งที่เป็นจริงด้วยคำพูดที่ว่า “พ่อเอง...” “ธรรมดาคนเรา” “พูดถึงเรื่อง...” “ควรจำไว้ว่า...” “เท่าที่สังเกต...” “จำได้ว่า” การละเมิดหลักคุณภาพด้วยการกล่าวในสิ่งที่ยังไม่มีข้อมูลหลักฐานเพียงพอหรือยังไม่เกิดขึ้น เช่นการใช้คำพูดว่า “คนอย่าง...จะทำงานได้กี่วัน” การละเมิดด้วยการกล่าวว่า “ไม่เป็นอะไร” “เปล่า ไม่มีอะไร”

ตัวอย่างที่ 1

เจ้าคุณพ่อ: “พลอยอยู่ในวังมีผู้ชายมาติดบ้างหรือเปล่า”

พลอย: “เปล่าค่ะ” พลอยรีบตอบทันที

เจ้าคุณพ่อ: “ดีแล้ว” เจ้าคุณพ่อพูดต่อ “เป็นชาวไร่ชาวมอง ใครๆเขาก็ต้องมอง อย่าไปนึกว่าอยู่ในวังผู้ชายเข้าไปไม่ได้ ใครเขาจะไม่รู้จัก พ่อเองก็ได้เมียมาจากในวังทั้งนั้น เมื่อหนุ่มๆยังเป็นมหาดเล็กจะมีฐานะเข้าไปข้างในกินงูได้แต่ผ้าพื้น ผมจะหวังให้เรียบร้อยก็ไม่ได้ ต้องขี้เสียดก่อน อย่างนั้นก็ขี้ได้เมียเป็นชาวมองอยู่นั่นเอง แม่ของพลอยละก็ขี้ตัวดีละ แต่ตอนนั้นยังสาวๆสวยพริ้ง คนลือชื่อทีเดียวนะ พ่อไปติดคุณเขาที่ประตูคน เห็นเขาที่ไรเขาเป็นค้อนเสียดหลายวง...”

(สี่แผ่นดิน 1: 232-233)

บทสนทนาของเจ้าคุณพ่อที่มีต่อพลอยในตัวอย่างที่ 1 เป็นการสนทนาตามหลักคุณภาพเจ้าคุณพ่อเล่าให้พลอยฟังถึงช่วงเวลาบางช่วงในชีวิตของท่าน เจ้าคุณพ่อใช้คำว่า “พ่อเอง...” เป็นการ

บอกกล่าวว่าคุณพ่อเล่าส่วนแต่เป็นความจริงที่เกิดขึ้นในอดีต และท่านก็นำสิ่งที่ท่านได้ประสบในชีวิตของท่านนั้นมาตักเตือนและสั่งสอนพลอย โดยการให้หลักการพูดเข้าเรื่องอย่างตรงประเด็น รวมถึงการใช้คำพูดที่ชัดเจน มีการลำดับการพูดอย่างเป็นขั้นตอน ทำให้น้ำหนักของคำพูดหรือความน่าเชื่อถือในคำพูดเหล่านั้นมีมากยิ่งขึ้น ไปด้วย การที่ผู้พูดใช้ประสบการณ์ของตนเองมาเป็นตัวอย่างทำให้ผู้ฟังสามารถมองเห็นภาพความเป็นจริงได้ชัดเจนมากขึ้น

ตัวอย่างที่ 2

ซ้อย: "พลอย ฉันถามอะไรจริงๆ สักอย่างได้ไหม"

พลอย: "ถามเกิดซ้อย" พลอยตอบ "ฉันไม่มีอะไรจะปิดบังหรอก"

ซ้อย: "พลอยรักพี่เนืองหรือเปล่า"

พลอย: "รักมาก"

ซ้อย: "แล้วพลอยไม่โกรธ ไม่เสียใจเลยหรือนี่"

พลอย: "ซ้อย **ธรรมดาคนเรา** ถ้ารักใคร่ก็ไม่โกรธคนนั้น ถ้าโกรธก็แปลว่าไม่รักจริง ฉันไม่นึกโกรธเลย มีแต่เห็นใจและนับถือว่าพี่เนืองทำถูก ถ้าจะว่าถึงคนที่เขาจะมาเป็นเมียพี่เนืองฉันก็เห็นออกลูกผู้หญิงด้วยกันไม่ได้ นึกหึงหวง ถ้าพี่เนืองไม่รับเลี้ยงดู ก็จะต้องเสียคนไปตลอดชาติ เป็นเวรเป็นกรรมติดตัวไปเปล่าๆ แต่ถ้าหันกลับมา คิดดูตัวฉัน ฉันก็เสียใจบ้างเป็นธรรมดา แต่ก็นั่นแหละ ฉันก็บอกกับซ้อยแล้วว่าในชีวิตฉันๆ เคยพบความทุกข์ มามากถึงในเรื่องพี่เนืองฉันก็ไม่เคยประมาท เคยคิดอยู่เหมือนกันว่า วันหนึ่งจะต้องลงเอยอย่างนี้ ซ้อยอย่าวิตกเลย เรื่องราวอะไรจะไม่ทำให้ฉันห่างเหินซ้อยไปได้ ถึงคุณพ่อและแม่ของซ้อยก็เหมือนกัน ฉันเคยรักและนับถือ ท่านอย่างไร ก็คงจะนับถือต่อไปอย่างนั้น ฉันบอกให้ซ้อยรู้ไว้ เพราะเห็นคุณป้าบอกว่า แม่ฉันบ่นกลัวฉันจะ ห่างเหินตั้งแต่เมื่อเข้านี้เอง และถึงแม้ว่าตัวพี่เนืองเอง ฉันก็พร้อมที่จะนับถือต่อไป เหมือนกับพี่ในไส้ ตลอดจนลูก เมียของพี่เนือง ฉันก็จะรักเหมือนญาติสนิท ฉันเป็นห่วงกลัวแต่ซ้อยจะตีโพยตีพายไปเอง ทำให้ร้ายงานกันเปล่าๆ ซ้อยเชื่อฉันเถิด ความทุกข์ในโลกนี้มีอยู่มากพอแล้ว ไม่ใช่เรื่องที่เราจะไปต่อเติมให้มากขึ้นอีก ซ้อยก็มีพี่น้องกัน อยู่สองคนเท่านั้น ถ้าเป็นใจฉันๆ จะรักษาเอาไว้ให้ดี ไม่ยอมให้เรื่องราวอะไรต่างๆ มาทำให้เป็นอริกันได้"

(สี่แผ่นดิน 1: 275-276)

จากตัวอย่างข้างต้นพลอยและซ้อยสนทนากัน โดยใช้หลักคุณภาพคือการกล่าวความจริงต่อกัน ซึ่งซ้อยนั้นต้องการทราบความรู้สึกของพลอยที่มีต่อพี่เนือง ด้วยซ้อยไม่เห็นพลอยแสดง

ความรู้สึกโกรธที่พี่น้องไปมีผู้หญิงอื่น พลอยจึงกล่าวความจริงให้ซ้อยฟัง โดยขึ้นต้นคำพูดที่สื่อถึงความจริงว่า “ธรรมดาคนเรา...” ก็ต้องเสียใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่พลอยก็มีความเห็นใจถูกผู้หญิงด้วยกัน การที่พี่น้องต้องแต่งงานจึงถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และต่อไปจะมีเรื่องอะไรเกิดขึ้นอีก ความรู้สึกของพลอยที่มีต่อซ้อยและครอบครัวก็ยังคงเหมือนเดิม ซึ่งซ้อยเมื่อได้ฟังความจริงที่อยู่ในใจพลอย ซ้อยจึงเข้าใจถึงความคิดของพลอยและยังรู้สึกนับถือน้ำใจพลอยมากขึ้นด้วย

ตัวอย่างที่ 3

เสด็จ: "พูดถึงเรื่องเลี้ยงคนให้เป็นคนดี มันก็แปลกอีก เพราะข้าก็ยังไม่เหมือนคนอื่นเขาอยู่นั่นเอง อย่างพลอยนี่มีคนเขาพูดกับข้าหลายคนแล้วว่า หน้าตาดีๆ ทำไมข้าไม่ถวายเป็นพนักงานเสียบ ข้าก็ทำหัวเราะเฉยๆ เสียอย่างนั้น เรื่องหาบุญวาสนาใส่ตัวนั้น มันทำไม่ยากดอกพลอยเอ๋ย ใครมีลูกหลานพวกพ้องก็หนุนๆ กันขึ้นไป พอเป็นใหญ่เป็นโตขึ้นมาแล้ว ใครเป็นเจ้าของเจ้าของก็พลอยเบิกบาน มีบุญวาสนาตาม ถ้าข้าจะทำอย่างคนอื่นเขาบ้าง ก็คงจะทำได้ อย่างพลอยใครๆ ก็ทักว่าสวย นิสัยใจคอสกุลรุนชาติของเจ้าก็ไม่ด้อยกว่าใคร ถ้าข้าจะยกขึ้นไป ป่านนี้ก็จะมิบุญไปแล้วก็ไม่รู้ แต่ข้าไม่ทำหรอก เพราะข้าเห็นเสียแล้ว ข้าเลี้ยงเจ้ามาก็อยากให้เจ้ามีความสุขทั้งเวลานี้และเวลาต่อไป ข้าไม่เชื่อว่าบุญวาสนาจะทำให้คนมีความสุขได้ และความสุขที่คนอื่นหาให้ ก็ไม่เหมือนความสุขที่เจ้าหาเอาเอง ข้าได้แต่คอยดูให้เจ้าหาความสุขได้ในทางที่ถูก บุญวาสนาต่างๆ ข้าไม่มีจะให้ ถ้าเจ้าอยากได้กับเขา บ้าง ก็ต้องไปหาเจ้าขุนมูลนายที่ตำแหน่งอื่น ให้ท่านช่วยสนับสนุน ข้าทำไม่เป็น"

พลอย: "ชาตินี้ทั้งชาติ หม่อมฉันขอสนองพระเดชพระคุณเสด็จ อย่างที่ทำอยู่นี้ก็พอแล้ว"

เสด็จ: "ไม่พอหรือพลอย" เสด็จรับสั่งตอบ "ข้าไม่ใช่จะไปอยู่ค้าฟ้าได้เมื่อไร คงจะต้องตายลงวันหนึ่ง เจ้าต้องเตรียมตัวไว้สำหรับเวลาข้างหน้าอีกนาน เพราะเจ้าจะต้องอยู่ต่อไป เจ้าควรจำไว้ว่า สิ่งใดๆ ที่เกิดแก่เราทุกวัน นี้ต้องมีผลในวันหนึ่งข้างหน้า ถ้าเราทำตัวให้ถูกกับเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวันนี้ ผลที่จะเกิดขึ้นในวันข้างหน้า ก็ต้องเป็นผลดี แต่ถ้าเราทำตัวไม่ถูกผลที่จะเกิดต่อไป ก็เป็นผลที่ไม่ดี ชีวิตคนเราว่าไปก็เหมือนกับละคร ตัวละครก็มีหน้าที่รำไป แต่ปีพาทย์ เขาก็เล่นอยู่อีกทางหนึ่ง เราเป็นละครก็ต้องรำให้ถูกจังหวะ ถ้าใครรำได้จังหวะจะ โคนดี คนนั้นก็มีความสุข"

(สี่แผ่นดิน 1: 281-282)

จากตัวอย่างข้างต้นเสด็จทรงรับสั่งกับพลอยถึงเรื่องการเลี้ยงคนให้เป็นคนดี ซึ่งเรื่องราวที่เสด็จทรงรับสั่งนั้นเป็นความจริงที่เกิดขึ้นในวัง เสด็จเองไม่เคยหนุนใครให้ไปถวายตัว ด้วยพระองค์

ทรงตระหนักว่าความสุขเหล่านี้เป็นสิ่งฉาบฉวย เมื่ออำนาจวาสนาหมดความสุขก็จะหมดไปด้วย นอกจากนี้เสด็จทรงรับสั่งว่า “เจ้าควรจำไว้ว่า...” ด้วยประสงค์จะสั่งสอนพลอยให้คิดถี่ถ้วนก่อนจะตัดสินใจทำอะไรลงไป เพราะสิ่งที่ทำไปในวันนี้ย่อมมีผลถึงภายหน้า

ตัวอย่างที่ 4

พลอย: "เจ้าคุณพ่อเป็นอย่างไรบ้างคะคุณอา"

คุณสาย: "อา ก็เห็นท่านสบายดี แต่เท่าที่อาสังเกตท่านชราลงไปมาก แต่ก็นั่นแหละ ธรรมชาติของอายุของอย่างนี้เป็นธรรมดา ไม่ได้เห็นท่านนานเราก็ต้องสังเกต ท่านก็คงจะนึกว่ายายสาขนี้แก่แก่ไปแยะเหมือนกัน" คุณสายพูดถึงตัวเองแล้วก็หัวเราะ

(สี่แผ่นดิน 1: 358)

จากตัวอย่างข้างต้นเมื่อพลอยถามถึงเจ้าคุณพ่อ คุณสายกล่าวความจริงตามสิ่งที่เห็นหรือสังเกตได้ตามหลักคุณภาพ แสดงให้เห็นว่าคนที่เป็นผู้ใหญ่ต้องพูดจาเป็นก็จะลักษณะเชื่อถือได้ เมื่อคุณสายกล่าวว่ามองเห็นเจ้าคุณพ่อของพลอยแก่ตัวลง คุณสายก็คิดว่าเจ้าคุณพ่อของพลอยก็คงมองคุณสายว่าแก่เช่นกัน เพราะกาลเวลาผ่านไปทุกคนก็สูงวัยขึ้นเป็นธรรมดาของวัฏจักรชีวิตมนุษย์ คำกล่าวของคุณสายจึงมีเหตุมีผลตามหลักคุณภาพ เป็นเรื่องจริงที่ใครๆ ก็ต้องยอมรับ คุณสายเองเมื่อมองคนอื่นแก่ ก็ได้คิดและหวนกลับมามองดูตัวเองก็พบว่าตนเองก็แก่ตัวลงไปมากเหมือนกัน

ตัวอย่างที่ 5

ท่านชายน้อย: "ชายชื่อสิทธิเดช แต่ใครๆ เขาก็เรียกขานว่าน้อยทั้งนั้น" ชายรับสั่งบอกพลอย ให้รู้จักพระนามเสด็จพ่อ ซึ่งทรงเป็นต่างกรมพระองค์หนึ่งที่พลอยรู้จักดี

พลอย: "หม่อมไหนดั่งคะท่านชาย"

ท่านชายน้อย: "หม่อมเอื้อนค่ะ" ท่านชายรับสั่งตอบ

พลอย: "หม่อมแม่ท่านเคยอยู่ที่บนไซไหม" พลอยพูดเพราะเพ็งนึกขึ้นได้ "หม่อมฉันจำได้ว่าเคยเห็นเคยรู้จัก แต่ออกจากวังมาแล้วไม่ค่อยได้พบปะ"

ท่านชายน้อย: "ใช่ค่ะ" ท่านชายรับสั่งตอบ "เมื่อชายยังเล็กๆ หม่อมแม่ยังเคยพาไปวิ่งเล่นที่วังพญาไทเสมอ"...

(สี่แผ่นดิน 2: 388-390)

จากตัวอย่างข้างต้น ท่านชายน้อยรับสั่งกับพลอยว่า "ชายชื่อสิทธิเดช แต่ใครๆ เขาก็เรียกชายน้อยทั้งนั้น" เป็นการให้ข้อเท็จจริงตามหลักคุณภาพ ทั้งในเรื่องของตนเอง เสด็จพ่อและเสด็จแม่ของพระองค์ ส่วนพลอยนั้นเมื่อทราบว่าจะเสด็จพ่อและเสด็จแม่ของท่านชายเป็นใคร พลอยก็กล่าวว่า "หม่อมฉันจำได้ว่าเคยเห็นเคยรู้จัก" ซึ่งคำพูดของพลอยเป็นการกล่าวความจริงให้ท่านชายทราบว่าตนเองนั้นรู้จักหม่อมแม่ของท่านชาย และตัวพลอยก็รู้สึกเมตตาท่านชายมากขึ้นเมื่อรู้ว่าท่านชายเป็นโอรสของเจ้านายที่ตนรู้จักดี

ตัวอย่างที่ 6

ช้อย: "พลอยฉันถามจริงๆเถอะ หมู่นี้พลอยเป็นอะไรไป"

พลอย: "เปล่า" พลอยตอบอ้อมแอ้ม

ช้อย: "ก็เปล่า แล้วทำไมหมู่นี้ดูเหลวๆ ใผลๆ ชอบนั่งเหม่อคนเดียวบ่อยๆ ไม่พูดจากับใคร"

พลอย: "โธ่เปล่าจริงๆนะช้อย ฉันไม่ได้เป็นอะไรหรอก"

ช้อย: "แล้วเวลาที่นั่งเหม่อมาทำไมไม่ออกไปพบเหมือนแต่ก่อน"

พลอย: "ก็ไม่รู้ซี" ปวดหัวเสียบ้าง ดิษฐะเสียบ้างแล้วที่เนื่องว่าอย่างไรบ้างหรือเปล่า"

ช้อย: "ก็บ่นออกไปเท่านั้น เขาว่าพลอยลืมเขาเสียแล้ว ที่เนื่องหมู่นี้เป็นอะไรก็ไม่รู้ ถ้าจะพลอยบ้าไปอีกคน ฉันสังเกตุเฉยๆเนี่ยๆ ตาไม่จับคน มองไปแต่ทางประตูวัง เหมือนกับจะมองหาใครสักคน แล้วก็ไม่ค่อยอยู่คุยกับฉันนาน พูดกันคำสองคำก็กลับ ไม่เชื่อครวหน้าออกไปดูกันสิ"

(สี่แผ่นดิน 1: 169)

จากตัวอย่างข้างต้น ชีวิตพลอยในช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่เริ่มเป็นสาวและเริ่มรู้จักคำว่ารัก พลอยจึงต้องเก็บเรื่องบางอย่างไว้ในใจและยังไม่พร้อมที่จะเล่าหรือเปิดเผยให้กับใคร แม้แต่กับช้อยที่เป็นเพื่อนสนิทและเป็นคนที่พลอยมักจะเล่าเรื่องต่างๆให้ฟัง พลอยก็ยังไม่ยอมประกาศบอกความจริงกับช้อย อีกทั้งความรู้สึกของพลอยและที่เนื่องอยู่ในช่วงเริ่มต้นและยังไม่ชัดเจน พลอยซึ่งเป็นผู้หญิงจึงไม่ยอมพูดเรื่องผู้ชายให้คนอื่นฟังนัก แม้ว่าผู้ชายคนนั้นจะเป็นพี่ชายของช้อยก็ตาม พลอยจึงละเมิดหลักคุณภาพด้วยการปกปิดความจริงบางอย่างเอาไว้ก่อน และบอกกับช้อยว่า "โธ่เปล่าจริงๆนะช้อย ฉันไม่ได้เป็นอะไรหรอก" เพราะพลอยต้องการหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงเรื่องในใจตนและเฉไฉที่จะไม่พูดความจริงกับช้อย

ตัวอย่างที่ 7

อ้อด: "เฮ้อ ! คิดๆ ไปแล้วก็กลุ้ม"

พลอย: "ถ้าอ้อดคิดหาการงานทำเสียบ้างก็คงจะหายกลุ้ม แม่ก็เห็นว่ายังไม่สายเกินไป คนมีวิชาความรู้ใช่ว่าอ้อด ใครๆ เขาก็ต้องการ ถ้าจะหาการงานจริงๆ ก็คงจะได้"

อ้อด: "ห่านะคงจะหาได้หรือแม่ แต่คนอย่างอ้อดจะไปอยู่ทำงานกับใครได้สักกี่วัน เดียวเข้าไปทำแล้วประจบประแจงไม่เป็น หรือไปพูดจาอะไรไม่ถูกหูคนเข้า เขาไล่ออกมาจะยังซ้ำร้ายไปใหญ่"

พลอย: "อ้อดก็ชอบติดใจไปก่อนใช้อย่างนี้แหละ" พลอยบ่น "พี่น้องพวกพี่องของเราที่ยังมี ถ้าอ้อดอยากจะทำการทำงานให้เป็นหลักฐาน ทำไมไม่พูดจาปรึกษาหารือกัน"

(สี่แผ่นดิน 2: 450-453)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อพลอยพูดถึงเรื่องการทำงานของอ้อด อ้อดซึ่งยังไม่อยากทำงานอะไร ได้บอกกับพลอยว่า "คนอย่างอ้อดจะไปอยู่ทำงานกับใครได้สักกี่วัน" เป็นการกล่าวละเมียดหลักคุณภาพคือการกล่าวถ้อยคำถึงสิ่งที่ยังไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นจริงหรือไม่ เป็นเพียงกล่าวในสิ่งที่ยังไม่มีข้อมูลหลักฐานเพียงพอ ซึ่งถ้าดูจากพื้นฐานทางครอบครัวและวิชาความรู้ที่อ้อดมี หากอ้อดคิดจะทำงานก็คงไม่ใช่เรื่องยาก แต่อ้อดกลับเลือกที่จะพูดข้อเสียของการที่จะทำงาน ด้วยต้องการให้พลอยเห็นด้วยและไม่เร่งรัดให้หางานทำอีก

ตัวอย่างที่ 8

พ่อเพิ่ม: "พลอยยังออกมาทำยวงบ่อใหม่"

พลอย: "ก็ไม่บ่อยนัก พ่อเพิ่มถามทำไม" พลอยชักสงสัย

พ่อเพิ่ม: "นี่กว่าออกมาบ่อย่อยๆ มันจะได้ไปคอยพบ"

คุณเชย: "ก็แต่ก่อนจะไปพบเมื่อไรก็ได้ ทำไมจึงต้องมาถาม"

พ่อเพิ่ม: "เปล่า ไม่มีอะไรหรอก" พ่อเพิ่มตอบคุณเชย "เพื่อนรักฉันคนหนึ่ง เขาอยากรู้จักแม่พลอย เพื่อบางทีพบกัน มันจะได้พาเขามาพบ ให้รู้จักกันไว้"

(สี่แผ่นดิน 1: 255)

ตัวอย่างที่ 8 เป็นการละเมียดหลักคุณภาพเพื่อจะปกปิดความจริงบางอย่าง ซึ่งพ่อเพิ่มต้องการถามข้อมูลของพลอย ด้วยมีเจตนาที่จะทำหน้าที่เป็นพ่อสื่อให้กับคุณเปรม โดยนำคุณเปรมมาทำความรู้จักกับพลอยในช่วงที่พลอยออกมาทำยวง พ่อเพิ่มละเมียดหลักคุณภาพด้วยการไม่กล่าวถึง

จุดประสงค์ที่แท้จริงในการถามพลอย คำถามและคำตอบของพ่อเพิ่มจึงดูน่าสงสัย ด้วยแต่ไหนแต่ไร พ่อเพิ่มไม่เคยถามพลอยเช่นนี้และพ่อเพิ่มจะมาพบพลอยเมื่อไหร่ก็ได้ คำถามของพ่อเพิ่มจึงทำให้ผู้ฟังเดาได้ว่าไม่ได้ถามเพื่อตัวเอง การที่พ่อเพิ่มตอบว่า “เปล่าไม่มีอะไรหรอก” ทั้งที่ความจริงมี คือ การนำข้อมูลที่ได้จากพลอยมาใช้เป็นสื่อให้พลอยกับคุณเปรมได้รู้จักกัน ถือเป็นภาระเมิดหลัก คุณภาพด้วยการไม่กล่าวความจริง

การกล่าวถ้อยคำตามหลักคุณภาพเป็นการแสดงออกถึงความจริงใจที่คู่สนทนามีให้กัน ซึ่งถ้าผู้พูดและผู้ฟังต่างกล่าวถ้อยคำด้วยความจริง ก็จะทำให้ทราบข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและสามารถนำข้อมูลมาใช้ประกอบการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้อีกด้วย แต่ถ้าในการสนทนานั้นมีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดละเมิดหลักคุณภาพ ก็จะทำให้ข้อมูลที่ได้บิดเบือนไป อีกทั้งยังทำให้ฝ่ายตรงข้ามเกิดความสงสัยหรือเกิดความระแวงด้วยไม่รู้ว่าอีกฝ่ายมีจุดประสงค์เช่นไรในการกล่าวถ้อยคำที่ไม่จริง หรือกล่าวถึงสิ่งที่ยังไม่รู้ว่าจะเป็นเรื่องจริงตามที่พูดหรือเปล่า ดังนั้นในการสนทนาถ้าคู่สนทนาต่างยึดหลักคุณภาพ การสนทนาจึงจะเต็มไปด้วยคุณภาพตามความจริงที่ทั้งสองฝ่ายให้แก่กัน

หลักปริมาณ (The Maxim of Quantity)

การกล่าวถ้อยคำตามหลักปริมาณเป็นการกล่าวที่ให้สาระเท่าที่จำเป็นพอเหมาะกับการสนทนาเท่านั้น ไม่กล่าวสาระมากเกินไปจนเกินความจำเป็น ปรากฏว่าพบในงานวิจัยนี้ว่าหลักคุณภาพไม่ได้กำหนดด้วยถ้อยคำบ่งชี้ แต่จะดูจากบริบทของการสนทนาว่าคู่สนทนาให้สาระเหมาะสมแก่เรื่องที่ทำการสนทนากัน

ตัวอย่างที่ 1

เจ้าคุณพ่อ: “พ่ออยากจะเตือนลูกไว้ทั้งสองคน เรื่องมีเหย้ามีเรือนเป็นเรื่องสำคัญของผู้หญิง ... แต่สำหรับแม่เชยและแม่พลอย พ่อต้องขอเรื่องนี้ไว้ก่อน ถ้ายังรักพ่อก็ขอให้รักษาตัวให้ดี พ่อก็บอกแล้วว่าเห็นแต่สองคนเท่านั้นในกระบวนลูกของพ่อ ถ้าเสียหายไปพ่อจะเสียใจมาก จะมีเหย้ามีเรือนต่อไปอย่าเอาแต่ใจตัว ขอให้ฟังผู้ใหญ่ก่อน...”

(สี่แผ่นดิน 1: 232-233)

ถ้อยคำของเจ้าคุณพ่อในตัวอย่างที่ 1 เป็นการสนทนาตามหลักปริมาณเนื่องจากเจ้าคุณพ่อไม่ได้พยายามขัดเคียดหรือให้ข้อมูลกับพลอยและคุณเชยมากเกินไปจนเกินความจำเป็น แต่เป็นการให้ข้อมูล

ขนาดพอประมาณเพื่อชี้้นำให้พลอยและคุณเขยเข้าใจถึงความหวังดีของผู้เป็นพ่อที่มีต่อลูก ซึ่งความหวังของผู้เป็นพ่อก็เพียงความต้องการที่จะเห็นลูกแต่ละคนสามารถดำเนินชีวิตไปได้ด้วยดี เวลาที่จะต้องตัดสินใจในเรื่องใดๆที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ผู้เป็นพ่อก็ปรารถนาให้ลูกๆ ใช้สติและนึกถึงคำตักเตือนของผู้ใหญ่เพื่อให้สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ไม่มีข้อผิดพลาดหรือมีความผิดพลาดน้อยที่สุด

ตัวอย่างที่ 2

เจ้าคุณพ่อ: "พลอยยังอยู่กับคุณสายหรือเปล่าที่ในวัง" เจ้าคุณพ่อถามขึ้น

พลอย: "ยังอยู่เจ้าค่ะ"

เจ้าคุณพ่อ: "คุณสายเป็นคนดี เป็นผู้ใหญ่น่านับถือ พ่อเห็นกิริยามารยาทของพลอย ก็พอจะรู้ว่า มีผู้ใหญ่คอยดูแล ความจริงพ่อรู้จักกับพวกนี้เขามา นาน พ่อสนิทกับชายคุณสายก็รู้จักกัน มาแต่ยังหนุ่มๆ แต่ใจคอไม่หนักแน่นเท่าน้องสาว พ่อสนิทชอบสนุก และเป็นคนไม่มีมานะ พ่อใจเอาง่ายๆ ชอบอยู่สบายๆ ถ้าแคะมักเขม้นเหมือนเพื่อนฝูงคนอื่น ป่านนี้ก็คงเป็นพระน้ำพระยาไปแล้ว แต่นี่ยังคงเป็นแค่หลวง แล้วก็เห็นจะเป็นหลวงไปจนตาย เออ ! ลูกสาวเขาคคนที่ โกงจุกพร้อมกับพลอย ยังอยู่ในวังหรือเปล่า"

พลอย: "ยังอยู่เจ้าค่ะ"

เจ้าคุณพ่อ: "ป่านนี้ก็เห็นจะ โตรุ่นพลอยแล้วสินะ เด็กๆเดี๋ยวนี้โตเร็วเสียจริงๆ แล้วพ่อสนิทกับลูกก็คน"

พลอย: "มีสองคนเจ้าค่ะ"

เจ้าคุณพ่อ: "อ้อ มีผู้ชายอีกคนหนึ่งจำได้แล้ว ป่านนี้ก็เห็นจะเป็นหนุ่มใหญ่ เขาทำอะไรหรือเปล่า"

พลอย: "เห็นเขาว่าๆ ไปเป็นนายทหารอยู่หัวเมืองเจ้าค่ะ"

เจ้าคุณพ่อ: "ดีเหมือนกัน ยังหนุ่มยังแน่นก็ออกหัวบ้านหัวเมืองเสียก่อน แต่ถ้านิสัยรักความสบายเหมือนพ่อ ก็เห็นจะเอาดีได้ยาก"

(สี่แผ่นดิน 1: 234-235)

จากตัวอย่างข้างต้น เจ้าคุณพ่อต้องการทราบความเป็นไปของพลอยรวมถึงบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดพลอยในวัง เจ้าคุณพ่อจึงถามพลอยถึงคุณสาย ซ้อย รวมถึงพี่ชายของซ้อย ด้วยเจ้าคุณพ่อรู้จักกับบิดามารดาของซ้อยมาตั้งแต่หนุ่มๆ เจ้าคุณพ่อจึงบอกเล่าให้พลอยฟังถึงคุณสายและพ่อสนิทพี่ชายของคุณสาย ด้วยต้องการบอกความแตกต่างทางด้านนิสัยของพี่น้องคู่นี้ที่ทำให้ทั้งคู่ประสบ

ความสำเร็จต่างกัน เจ้าคุณพ่อยังโยงถามไปถึงพี่น้อง และคาดการณ์อนาคตของพี่น้องถ้าพี่น้องมีนิสัยเหมือนบิดาของตน ซึ่งการบอกเล่าของเจ้าคุณพ่อเป็นการให้ข้อมูลในปริมาณที่เหมาะสมเท่าที่ ต้องการจะสื่อสารให้พลอยทราบ

ตัวอย่างที่ 3

พ่อเพิ่ม: "แม่พลอยคอยรับลูกที่บ้านนี้แหละ พอเจอะกันเข้าจะกอดจะจูบ จะทำเพลงโอด ร้องให้ร้องไห้กันเท่าไรก็ได้ตามสบาย ไม่มีใครจะมาดูมาสนใจแล้วฉันไม่อยากให้แม่ พลอยไปสถานีด้วย เพราะอีกเหตุผลหนึ่งคือว่าถ้ากำลังอยู่ที่สถานีเกิดมีหิวขึ้นมา ฉันก็รู้ว่า จะพาแม่พลอยวิ่งไปทางไหน พ่อเจ้าประคุณฝรั่งหมูนีก็ชอบทิ้งระเบิดทางรถไฟ ชอบทิ้ง สถานี ถ้าพึ่งฉันเองก็ไม่สู้กระไรหรอก อะอะก็พอจะวิ่งชอกซอนเอาตัวรอดไปได้ แต่ถ้ามี แม่พลอยไปเป็นดั่งห้อยท้ายอีกคน ฉันก็ลำบากใจแย่นั่นเอง"

พลอย: "คุณหลวงก็พูดมากเรื่องไปได้ ฉันยังไม่ได้เอ่ยปากเลยว่าฉันจะไปรับดาอันที่สถานี คุณหลวงก็มานั่งพูดเอาคนเดียวเป็นคั่งเป็นแคว ชักแม่น้ำทั้งห้าเสียจนฉันอ่อนใจ"

พ่อเพิ่ม: "อ้าว! งั้นดอกเธอะ ฉันไม่รู้นี่ นึกว่าแม่พลอยอยากไปรับถึงสถานี..."

พลอย: "เอาเถอะคุณหลวง เป็นอันว่าฉันไม่ไป ฉันจะนั่งรอดาอันอยู่ที่บ้านอย่างคุณหลวง ว่า"

(สี่แผ่นดิน 2: 626-627)

จากตัวอย่างข้างต้น พ่อเพิ่มต้องการให้พลอยรอรับลูกอยู่ที่บ้านไม่ต้องไปถึงที่สถานีแต่ก็เกรงพลอยไม่เห็นด้วยจึงพูดจาชักแม่น้ำทั้งห้า ทั้งเรื่องความสะดวกในการแสดงความรักต่อลูกที่บ้านหรือการกล่าวถึงฝรั่งที่ชอบทิ้งระเบิดที่ทางรถไฟ การหาเส้นทางที่จะพาแม่พลอยหนี ซึ่งการใช้คำพูดที่มากเกินไปนั้น เพียงต้องการให้พลอยเกิดจินตนาการและทำตามที่ต้องการ ถือว่าเป็นการละเมิดหลักปริมาณ เพราะเพียงแค่พ่อเพิ่มให้เหตุผลที่ดีในปริมาณที่เหมาะสม พลอยก็พร้อมที่จะปฏิบัติตามใจที่พ่อเพิ่มต้องการอยู่แล้ว ซึ่งการละเมิดหลักปริมาณของพ่อเพิ่ม ไม่ได้มีผลต่อพลอยแต่อย่างใด เนื่องจากพลอยได้ตัดสินใจที่จะรอรับอันอยู่ที่บ้านตั้งแต่นั้น

ตัวอย่างที่ 4

ซ้อย: "อ้าวมีเรื่องอะไรकु้มใจอีกล่ะ เดี่ยวก่อนพลอย ไม่ต้องเล่าละเอียด พ่อเปรมโหมเอคนั้นใช่ห่มละ" พลอยพยักหน้ารับคำ "ฉันนึกไว้แล้วไม่ผิดทีเดียว มันสังหรณ์ใจมาตั้งแต่แรกแล้ว ! แล้วนี่พลอยจะทำอย่างไรต่อไป"

พลอย: "ฉันก็ไม่รู้จะทำอย่างไรถูก อยากจะปรึกษาช้อยอยู่เหมือนกัน ฉันเกิดมาเป็นตัวที่ไม่มีใคร นอกจากเจ้าคุณพ่อและเสด็จ ท่านมีพระเดชพระคุณแก่ฉันมากมายสุดที่จะประมาณ เจ้าคุณพ่อท่านก็ให้กำเนิด เสด็จก็ทรงชุบเลี้ยงมาจนเป็นตัว ใจฉันเองยังไม่คิดจะมีเหย้ามีเรือนเลย แล้วคุณเปรมฉันก็ยังไม่รู้จัก อยู่ๆฉันจะไปแต่งงานกับเขาได้อย่างไรได้ แต่ถ้าฉันบอกปัดไป ฉันก็ต้องขัดใจเจ้าคุณพ่อ และขัดพระทัยเสด็จ กลายเป็นคนเนรคุณ ถึงใครเขาจะไม่ว่า ฉันก็ดำเนินตัวฉันเองไปจนตาย แต่ครั้งนั้นจะรับปากไป ฉันก็ไม่แน่ใจว่า ต่อไปจะเป็นอย่างไร ฉันกลัวเหลือเกิน ช้อยช่วยฉันคิดบ้างเถิด ฉันไม่รู้จะคิดอ่านอย่างไรถูกแล้ว"

ช้อย: "จะผิดหรือถูกฉันไม่รู้นะพลอย แต่ถ้าเป็นใจฉัน ฉันก็จะตามผู้ใหญ่"

ช้อย: "พลอยถ้าจะแปลกใจละซี แต่ฉันคิดอย่างนั้นจริงๆ ไม่ได้นึกถึงเรื่องเด็ก เรื่องผู้ใหญ่อะไรหรอก แต่นั่นก็เอาง่ายๆอย่างนี้ ถ้าฉันจะมีเรือน ฉันอยากได้คนที่เขารักฉันจริงๆ ไม่ทอดทิ้ง คุณเปรมเขาติดตามพลอยมาหลายปี พยายามจะเข้ามาถึงตัวด้วยวิธีต่างๆ แต่พลอยก็ไม่เล่นด้วย ฉันเองก็เคยไปด่าเขาต่อหน้าต่อตา ถ้าเป็นคนอื่นเขาก็คงเลิกความคิดไปนานแล้ว แต่นี่กลับพยายามไม่เลิก เข้าหาจนถึงผู้ใหญ่ ...แล้วอีกอย่างหนึ่ง ฉันอยากให้พลอยมีเรือน คนบางคนเขาทิ้งแม่พลอยไปง่ายๆ เหมือนกับว่าเราไม่สำคัญ จะได้รู้ตัวกันเสียบ้างว่าเราก็ก็น่าใช้คนสิ้นไร้ไม้ตอก"

(สี่แผ่นดิน 1: 365-366)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นสถานการณ์ที่พลอยไม่รู้ว่าจะตัดสินใจเช่นไรเรื่องการแต่งงานกับคุณเปรม ด้วยตั้งแต่ผิดหวังจากพี่เนื่อง พลอยเองก็ไม่เคยคิดเรื่องการมีเหย้ามีเรือน อีกทั้งพลอยก็ไม่รู้จักคุณเปรม พลอยจึงเกิดความกังวลว่าตนจะไปอยู่กับเขาได้อย่างไร แต่เมื่อพลอยปรึกษาเรื่องนี้กับช้อย ช้อยกลับกล่าวคำพูดที่เป็นทำให้พลอยสามารถตัดสินใจได้ในทันทีว่า "ฉันอยากให้พลอยมีเรือน คนบางคนเขาทิ้งแม่พลอยไปง่ายๆ เหมือนกับว่าเราไม่สำคัญ จะได้รู้ตัวกันเสียบ้างว่าเราก็ก็น่าใช้คนสิ้นไร้ไม้ตอก" สิ่งที่ช้อยพูดทำให้พลอยหันกลับมาเห็นค่าของตนเอง หลังจากที่ถูกพี่เนื่องมองข้ามและทำให้พลอยรู้สึกว่าคุณเป็นคนที่สำคัญ ซึ่งการกล่าวถ้อยคำของช้อยแสดงให้เห็นถึงการกล่าวให้สาระที่จำเป็นและเหมาะสมเพื่อจะช่วยให้เกิดการตัดสินใจหรือคลี่คลายปัญหาที่มีอยู่ได้

ตัวอย่างที่ 5

พ่อเพิ่ม: "แม่พลอยรู้ไหม ระหว่างนี้ใครคนหนึ่งเขากินไม่ได้นอนไม่หลับ จะตายมีตายเหลืออยู่แล้ว"

พลอย: "ไม่รู้ไม่รู้! ใครจะเจ็บจะตาย ก็ไม่เห็นว่าจะเป็นกิจการอะไรของฉันเลย"

พ่อเพิ่ม: "โธ่! ไม่สงสารเขาบ้างหรือ" พ่อเพิ่มออก "เขาเดาไม่ถูกจริงๆ ว่าแม่พลอยจะว่าอย่างไร เจ้าคุณพ่อท่านก็ยังไม่ตกลงอะไรเลย ท่านตอบเขาไปว่าต้องถามพลอยดูก่อน ...ฉันก็อยากจะรู้ว่า แม่พลอยของเจ้าคุณพ่อท่าน คิดอย่างไร ฉันจะได้ไปบอกเขาให้ทัน เพราะเพื่อนฉันคนนี้อาการหนักอ้วนแรมเต็มทีแล้ว ดีไม่ดีเดี๋ยวจะตายเสียก่อน".

(สี่แผ่นดิน 1: 377)

จากตัวอย่างข้างต้น พ่อเพิ่มกล่าวละเมียดหลักปริมาณด้วยการใช้ถ้อยคำที่ให้สาระเกินความจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวหาว่า "...จะตายมีตายเหลืออยู่แล้ว..." "อาการหนักอ้วนแรมเต็มทีแล้ว" และ "...ดีไม่ดีเดี๋ยวจะตายเสียก่อน..." ซึ่งสิ่งที่พ่อเพิ่มกล่าวมานั้นเป็นการกล่าวเกินจริงด้วยปริมาณมากกว่าสาระที่ต้องการจะสื่อ โดยมีเจตนาให้พลอยเกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจคุณแปรมที่กำลังรอคอยคำตอบเรื่องการแต่งงานจากพลอยอยู่

การกล่าวตามหลักปริมาณ ถ้าคู่สนทนาให้ความใส่ใจกับการให้สาระหรือข้อมูลที่พอเหมาะในเรื่องที่สนทนาแล้ว ถ้อยคำที่กล่าวออกมาจะถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับข้อมูลที่จำเป็น หรือการนำสาระเหล่านั้นมาใช้ประกอบการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่จะช่วยคลี่คลายปมปัญหาที่มีอยู่ในใจได้ แต่ถ้าคู่สนทนาละเมียดหลักคุณภาพ ด้วยการกล่าวถ้อยคำที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อเรื่องที่สนทนา หรือให้สาระเกินความจำเป็น ก็จะทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณต้องประเมินข้อมูลที่ได้รับว่ามีความน่าเชื่อถือหรือมีสาระใดบ้างที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นในการสนทนาในเรื่องใดๆ สิ่งที่คุณสนทนาไม่ควรละเลยก็คือหลักปริมาณ ในการที่จะให้สาระเท่าที่จำเป็นในปริมาณที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดการสนทนาเยิ่นเย้อจนขาดสาระที่จำเป็นไป

หลักตรงประเด็น (The Maxim of Relevance)

การกล่าวตามหลักตรงประเด็นเป็นการกล่าวเฉพาะในสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการสนทนานั้นๆ ปรากฏพบในงานวิจัยนี้ว่าการกล่าวตามหลักตรงประเด็นจะต้องดูจากบริบทในการสนทนาเป็นหลักว่าคุณสนทนาพูดจาโต้ตอบกันเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสนทนานั้นหรือไม่

ตัวอย่างที่ 1

พลอย: "แม่จ๋า แม่จะไปจริงๆ หรือ"

แม่แฉ่ม: "นอนเสียเถิดพลอย" แม่นิ่งอยู่นาน แต่แล้วก็กระซิบต่อไปว่า "ขอให้พลอยจำไว้เสมอว่า แม่รักพลอยมากกว่าอะไรทั้งหมด ต่อไปถ้าแม่จะทำอะไร ก็จงรู้ไว้เถิด ว่าแม่ทำเพื่อความดีของพลอยเอง พลอยอย่านึกไปอย่างอื่น" คำพูดของแม่ไม่ได้อธิบาย ให้พลอยเกิดความเข้าใจดีขึ้นกว่าเก่าเลย แต่โดยเหตุที่แม่มานอนอยู่ใกล้ซิด พลอยก็รู้สึกอึดใจและหลับต่อไปอีกจนสว่าง

(สี่แผ่นดิน 1: 75-76)

จากตัวอย่างข้างต้น พลอยรู้ว่าแม่จะให้ตนอยู่ในวัง แต่แม่จะไปอยู่ที่อื่น พลอยจึงถามแม่ว่า “แม่จำ แม่จะไปแล้วจริงๆ หรือ” แต่แม่แฉ่มกลับบอกว่า “นอนเสียเถิดพลอย” ซึ่งวิธีการตอบคำถามของแม่แฉ่มเป็นการพูดซึ่งละเมิดหลักการตรงประเด็น โดยผู้พูดไม่ตอบคำถามที่ถูกถามขึ้นก่อนหน้า นี้ แต่เลี่ยงที่จะพูดเรื่องอื่นที่ไม่มีความสัมพันธ์กับคำถามนั้นเลย เป็นการจงใจที่จะให้ผู้ถู้อคำตอบลืมเรื่องที่พูดคุยกันอยู่หรือเบี่ยงเบนความสนใจของกลุ่มสนทนาจากเรื่องที่คุยกัน นอกจากผู้พูดละเมิดหลักการตรงประเด็นแล้ว ยังมีการละเมิดหลักแบบมีนัยโดยการใส่ประโยชน์จากหลักคุณภาพนั้นก็คือการกล่าวถ้อยคำที่เป็นความจริงเกี่ยวกับความรู้สึกที่แม่มีต่อลูก ซึ่งไม่ว่าจะต้องตัดสินใจกระทำการสิ่งใดก็ล้วนแล้วแต่มีความหวังดีต่อผู้ที่เป็นลูกทั้งสิ้น โดยไม่ต้องการให้ลูกกลางแกลงใจในการกระทำของผู้ที่เป็นแม่ซึ่งจะเกิดขึ้นในวันข้างหน้า แต่เนื่องจากผู้เป็นลูกยังอยู่ในวัยเด็กจึงอาจจะไม่เข้าใจความนัยที่ผู้เป็นแม่ต้องการส่งถึงเท่าใดนัก นอกจากนี้ผู้เป็นแม่ยังใช้ประโยชน์จากหลักปริมาณในการกล่าวอ้างถึงความรักและความปรารถนาดีทั้งหลายที่แม่พึงมีให้ต่อลูก ซึ่งทุกคำพูดที่ออกจากปากแม่นั้นต้องการเพียงยืนยันความรู้สึกของตนที่มีต่อลูก โดยหวังว่าลูกจะเข้าใจถึงการตัดสินใจหรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งของผู้เป็นแม่ได้ดียิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 2

พ่อนพ: "แม่หนูลูกใคร" เมื่อพลอยบอกชื่อเจ้าคุณพ่อให้แล้ว พ่อของซ้อยก็บอกว่า "อ้อ! ฉันรู้จักท่านดีทีเดียว เคยเที่ยวด้วยกันมาแต่หนุ่มๆ ใจท่านดีหาที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว แม่ของแม่หนูล่ะ ชื่ออะไร"

พลอย: "ชื่อแม่แฉ่ม"

พ่อนพ: "แฉ่มไหน แฉ่มที่เคยอยู่ตำหนักเสด็จนะรี" พลอยพยักหน้า "อ้อ !" คุณพ่อของซ้อยอุทานอย่างสนใจ "ฉันเคยรู้จักแต่เขายังรุ่นสาว เห็นไปไหนมาไหนกับแม่สายเสมอ หายไปหน่อยเดี๋ยวมีลูกโตจนปานนี้แล้ว ยังสวยเหมือนแต่ก่อนไหมแม่หนู" พลอยไม่รู้จะตอบชมแม่ของตัวอย่างไรถูก ก็ได้แต่ยิ้ม ฝ่ายพ่อของซ้อย พิจารณาคุณพลอยอยู่อีกครู่หนึ่ง แล้วรำพึง

ดั่งๆว่า "เมื่อตอนนั้นแม่แหม่มเขาสวยเอาการอยู่ ถึงลือออกไปนอกวัง ใครก็พูดถึง" พ่อของ ซ้อยหยุกมองดูพลอยต่อไป แล้วก็บอกว่า "แม่หนูพลอยนี่ก็เกิด หน้าตาประพิมพ์ประพายดี โตขึ้นก็เห็นจะไม่แพ้แม่"

(สี่แผ่นดิน 1: 93)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสนทนาของพ่อนพ (พ่อของซ้อย) กับพลอยซึ่งได้เจอกันเป็นครั้งแรก พ่อนพอยากทราบว่าพลอยซึ่งเป็นเพื่อนสนิทกับซ้อยลูกสาวตนนั้นเป็นลูกเต้าเหล่าใคร พ่อนพจึงถามพลอยตรงๆ ซึ่งพลอยเองก็ตอบคำถามไปสั้นๆตามความเป็นจริง ซึ่งการสนทนาของพ่อนพ และพลอยเป็นไปอย่างตรงประเด็น คือพ่อนพต้องการรู้เรื่องอะไรก็ซักถามพลอยในเรื่องนั้น ในขณะที่พลอยก็ตอบคำถามเท่าที่จำเป็น ด้วยไม่รู้ว่าจะสนทนาเช่นไรกับผู้ที่เป็นผู้ใหญ่กว่า

ตัวอย่างที่ 3

พลอย: "แม่!"

แม่แหม่ม: "พลอย! คูชีโตขึ้นเป็นกองเกือบจำไม่ได้ แล้วก็กระโดดเข้าใส่แม่เสียเต็มแรง ขาแข็งแม่จะหักตาย"

พลอย: "แม่มาถึงเมื่อไหร่"

แม่แหม่ม: "เพิ่งมาถึงเดี๋ยวนี้แหละลูก ยังไม่ได้ดูบเนื้อดูบตัวเลย พอขึ้นจากเรือมาจาก จะเชิงเทรา แม่ก็เข้ามาที่เดียว พลอยเป็นอย่างไรบ้างลูก เจ็บไข้หรือเปล่า ดื้อหรือเปล่า คิดถึงแม่มากไหม"

พลอย: "โธ่แม่ คิดถึงจะตายไป แม่ทำไมไปนานนักละจ๊ะ"

แม่แหม่ม: "ก็นั่นแหละลูก แม่ออกไปอยู่หัวเมือง ไปมาไม่ใช่่ง่ายๆ คิดถึงลูกใจจะขาดแม่จึงได้มา นี่เคราะห์ดี ญาติของแม่เขาหาเรือมาส่ง ไม่ยั้งงั้นก็ยังไม่เข้ามาหอรอก ไหนออกนั่งห่างๆ ให้แม่ดูได้ทั่วสักที ว่าพลอยลูกแม่ โตขึ้นเท่าไหนแล้ว"

(สี่แผ่นดิน 1: 98)

จากตัวอย่างข้างต้น พลอยและแม่แหม่มต่างผลัดกันตั้งคำถามและตอบคำถามในเรื่องที่ตนอยากรู้ เมื่อแม่แหม่มกลับมาเยี่ยมพลอยเป็นครั้งแรกหลังจากที่หายไปหลายเดือน แม่แหม่มอยากรู้ว่าพลอยเป็นอย่างไรบ้างเมื่อมาอยู่ในวังและคิดถึงตนบ้างหรือเปล่า ในขณะที่พลอยอยากรู้ว่าแม่มาถึงเมื่อไหร่และทำไมแม่ถึงหายไปนานนัก การสนทนาของทั้งคู่จึงเป็นไปอย่างตรงประเด็นคือสนทนาถึงเฉพาะเรื่องตนที่อยากรู้และตอบข้อมูลอย่างตรงประเด็นในเรื่องที่สนทนา

ตัวอย่างที่ 4

พลอย: “คุณอาคะ เรือนหลังนั้นใครอยู่?”

คุณนุ้ย: “เรือนหลังไหน?”

พลอย: “หลังนั้นไงคะ” พลอยพูดพลางชี้มือ

คุณนุ้ย: “อ้อ...” คุณนุ้ยพูดแล้วก็นั่งเงียบไปครู่หนึ่ง “บ้านนี้ใหญ่โตมากจริงไหมแม่พลอย? คนก็อยู่มาก อยู่กันมาแต่ไหนๆ กว่าจะรู้จักกันทั่วก็นาน จริงไหม?”

คุณเนียน: “ฉันเองก็มัวแต่เจ็บๆ ไข้ๆ ไม่ได้ลงจากเรือนเสียนาน จนเดี๋ยวนี้ไม่รู้ว่ามีใครจะอยู่เรือนหลังไหนบ้าง ถ้าจะให้ดีแม่พลอยถามพ่อเปรมเขาเองดีกว่า เพราะเขาปกครองบ้านมาแต่คุณพี่ตาย เดี่ยวนี้ฉันก็รู้จักแต่พวกเด็กๆ ที่อยู่ในเรือนนี้เท่านั้น” หลังจากนั้นแม่ญู้ก็รีบเปลี่ยนเรื่องคุยไปเป็นเรื่องอื่นทันที

(สี่แผ่นดิน 1: 417–418)

จากตัวอย่างข้างต้นการสนทนาของพลอยที่มีต่อญาติผู้ใหญ่ของคุณเปรมนั้นเป็นไปอย่างสุภาพ เมื่อพลอยต้องการรู้ว่าใครเป็นผู้อาศัยอยู่ในเรือนหลังหนึ่งที่ปิดเงียบแต่มีร่องรอยคนอยู่ พลอยก็ใช้วิธีถามคำถามอย่างตรงไปตรงมาหรือตรงประเด็น แต่ทั้งคุณนุ้ยและคุณเนียนต่างกล่าวละเมียดหลีกตรงประเด็นด้วยการตอบไม่ตรงคำถาม หลีกเลี่ยงที่จะตอบคำถามของพลอยและเปลี่ยนหัวข้อเรื่องที่กำลังสนทนากันอยู่ทำให้พลอยไม่ได้รับคำตอบที่ตนอยากรู้ คุณอาทั้งสองไม่ยอมบอกความจริงที่ตนเองนั้นรู้คำตอบอยู่แล้ว แต่เลี่ยงให้พลอยไปถามจากปากของคุณเปรมเอง ซึ่งความพยายามของคุณอาทั้งสองที่ต้องการหลีกเลี่ยงตอบคำถามของพลอยหรือมีความพยายามที่จะเปลี่ยนเรื่องที่กำลังสนทนาไปเป็นเรื่องอื่น รวมถึงกิริยาอาการของบุคคลทั้งสองที่จิตใจละเมียดหลีกการสนทนานั้นทำให้พลอยสามารถคาดเดาคำตอบได้ว่าเจ้าของเรือนหรือบุคคลที่อาศัยอยู่บนเรือนนั้นจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับคุณเปรมซึ่งเป็นสามีของตนเองอย่างแน่นอน

ตัวอย่างที่ 5

พลอย: "คุณหลวง ประไพเขาหมั้นแล้วละ"

พ่อเพิ่ม: "แหมดีจริงแม่พลอย! ดีใจด้วย ! ดีใจด้วยมาก ! ลูกหลานเติบโตเป็นฝั่งเป็นฝากันอย่างนี้ ลูกเพิ่มดีใจจริงๆ แล้วก็ได้คู่เป็นเจ้าเป็นนายเสียด้วย ฉันดีใจแท้ๆ ทีเดียว"

พลอย: "เดี๋ยวก่อนคุณหลวง บางทีคุณหลวงจะยังไม่รู้... ประไพเขาไม่ได้หมั้นกับท่านชายหรรอก เขาหมั้นกับอีกคนหนึ่ง"

พ่อเพิ่ม: "อ้าวจั้นเระะ! " พ่อเพิ่มหน้าเสียร้องขึ้น "หมั้นกับใครเล่า"

พลอย: "เขามั่นกับคุณเสวี"

พ่อเพิ่ม: "อูย!" พ่อเพิ่มออกความเห็นเกี่ยวกับหลายเขยด้วยคำๆ เดียว แต่แสดงความรู้สึกของคนที่ม่ต่อคุณเสวีอย่างตรงไปตรงมาที่สุด

(สี่แผ่นดิน 2: 412)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อพ่อเพิ่มได้ทราบว่าประไพเป็นผู้เป็นหลานสาวรับหมั้นกับคุณเสวีและได้จัดพิธีหมั้นไปเรียบร้อยแล้วนั้น พ่อเพิ่มถึงกับกล่าวออกมาคำเดียวว่า “อูย” ซึ่งคำเพียงคำเดียวนี้ก็สามารบบอกความรู้สึกของพ่อเพิ่มอย่างตรงไปตรงมาที่สุด ซึ่งผู้ฟังเองย่อมเข้าใจและหมดข้อสงสัยไปเลยว่าพ่อเพิ่มจะเห็นดีหรือไม่เห็นดีด้วยหรือรู้สึกอย่างไร เพราะคำตอบของพ่อเพิ่มนั้นชัดเจนแจ่มแจ้งโดยไม่ต้องกล่าวข้อความใดๆ อีก แสดงให้เห็นว่าคุณเสวีเป็นคนที่แย่มากในสายตาของพ่อเพิ่ม และในฐานะลุงของประไพนั้นพ่อเพิ่มไม่เห็นชอบด้วยกับการที่จะรับเสวีเป็นหลานเขย

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าการสนทนาที่คู่สนทนาต่างกล่าวด้วยคำตามหลักตรงประเด็น จะทำให้การสนทนาเป็นไปอย่างกระชับและได้รับข้อมูลหรือเรื่องราวที่ครบถ้วนตามต้องการ ด้วยการใช้อยู่คำที่ตรงไปตรงมาเพื่อบอกกล่าวในเรื่องต่างๆ แต่ในบางกรณีหรือบางสถานการณ์ที่เรื่องที่สนทนานั้นเป็นเรื่องที่มีผลกระทบในด้านใดด้านหนึ่ง ผู้พูดอาจต้องละเมียดหลักตรงประเด็น ด้วยการตอบไม่ตรงคำถาม หลีกเลียงที่จะตอบคำถาม หรือพยายามเบี่ยงเบนความสนใจของคู่สนทนาไปยังเรื่องอื่น ซึ่งไม่ว่าผู้พูดจะละเมียดหลักตรงประเด็นด้วยวิธีใด ผู้ฟังก็สามารถทราบได้ว่าผู้พูดมีบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ต้องการจะบอกให้รู้ ซึ่งทำให้ผู้ฟังต้องไปหาความจริงจากผู้อื่นหรือใช้วิธีอื่น เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ต้องการ

หลักวิธีพูด (The Maxim of Manner)

เป็นการพูดอย่างชัดเจน พูดอย่างกระชับ พูดตามลำดับขั้นตอน ไม่พูดโดยใช้ถ้อยคำสำนวนที่คลุมเครือ และหลีกเลี่ยงการพูดที่กำกวม ในงานวิจัยนี้พบว่าหลักวิธีการพูดนั้นไม่ได้กำหนดด้วยคำบังคับ แต่พิจารณาจากบริบทในการสนทนาว่าคู่สนทนาพูดจาได้ตอบกันอย่างชัดเจน กระชับ และเป็นไปตามขั้นตอนหรือไม่

ตัวอย่างที่ 1

พลอย: “ทำไมคนจึงเรียกลูกเจ้าคุณพ่อว่า คุณอ๋น คุณชิต คุณเชย แล้วทำไมจึงเรียกลูกอื่น ว่า พ่อเพิ่ม แม่พลอย แม่หวาน”

แม่แหม่ม: “เพราะพวกเอ็งมันลูกเมียน้อย นั่นท่านลูกคุณหญิงก็ต้องเป็นคุณไปหมด เขาไม่เรียกว่าอืพลอยก็ดิถมไปแล้ว”

(สี่แผ่นดิน 1: 22-23)

ตัวอย่างการสนทนาที่ 1 ผู้ถามคำถามคือพลอยในช่วงวัยเด็ก พลอยสังเกตเห็นความแตกต่างในการเรียกขานชื่อของคนและพี่ชายกับลูกคนอื่นๆ จึงเกิดความสงสัยอยากได้คำตอบจากแม่แหม่ม ด้วยความที่เป็นเด็กลักษณะการตั้งคำถามของแม่พลอยจึงมีความชัดเจนที่ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ในทันทีหลังจากที่ได้รับฟังคำถามแล้ว ส่วนแม่แหม่มก็ตอบคำถามอย่างชัดเจน กระชับ ตามความเป็นจริง เพียงแต่น้ำเสียงที่แม่แหม่มใช้ตอบคำถามนั้นอาจแฝงไปด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจในฐานะของตนและพลอยที่ไม่เทียบเท่าคนอื่น

ตัวอย่างที่ 2

แม่แหม่ม: "พลอยดูให้ดีนะ แม่จะจัดผ้าห่มผ้าห่มสี่ประจำวันให้ดู อยู่ในวังโตขึ้น จะได้แต่งตัวถูก นี่สำหรับวันจันทร์ นุ่งเหลืองอ่อนห่มน้ำเงินอ่อน หรือจะห่มบานเย็นก็ได้ แต่ถ้าวันจันทร์จะนุ่งสีนี้ น้ำเงินนกกพิราบต้องห่มจำปาแดง วันอังคารนุ่งสีปูนหรือม่วงเม็ดมะปรางแล้วห่ม โศก หรือถ้านุ่ง โศกหรือเขียวอ่อน ต้องห่มม่วงอ่อน วันพุธนุ่งสีถั่วก็ได้ สีเหลืองก็ได้แล้วห่มจำปา วันพฤหัสบดีนุ่งเขียวใบไม้ ห่มแดงเลือดคนก หรือนุ่งแสดห่มเขียวอ่อน วันศุกร์นุ่งน้ำเงินแก่ห่มเหลือง วันเสาร์นุ่งเม็ดมะปรางห่ม โศก หรือนุ่งผ้าลายพื้นม่วง ก็ห่ม โศกเหมือนกัน นี่ผืนนี้แหละผ้าลายพื้นม่วงนี้เหมือนกัน แต่ห้อยห่มสีนวล วันอาทิตย์จะแต่งเหมือนวันพฤหัสบดีก็ได้ คือนุ่งเขียวห่มแดง หรือไม่ยังงั้นก็นุ่งผ้าลายพื้นสีลิ้นจี่ หรือสีเลือดหมู แล้วห่ม โศก จำไว้นะพลอย อย่าไปแต่งตัวเร่ร่อนเป็นคนบ้านนอก เดี่ยวเขาจะหาว่าแม่เป็นชาววังแล้วไม่สอน"

(สี่แผ่นดิน 1: 68-69)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อแม่พาพลอยเข้ามาอยู่ในวัง แม่แหม่มจึงต้องสอนการนุ่งผ้าห่มสี่ประจำวันให้แก่พลอย เพื่อให้พลอยแต่งตัวให้ถูกต้องเมื่อโตขึ้น ซึ่งการบอกของแม่แหม่มนั้นเป็นไปอย่างมีลำดับขั้นตอน โดยแม่แหม่มเรียงการนุ่งผ้าห่มให้พลอยดูไปตามวัน เริ่มจากวันจันทร์ถึงวัน

อาทิตย์เพื่อให้พลอยจำได้เร็วและง่ายขึ้น ลักษณะการกล่าวเช่นนี้ถือว่าเป็นไปตามหลักวิธีพูดคือพูดตามลำดับขั้นตอน เพื่อไม่ให้ผู้ฟังเกิดความสับสนและปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง

ตัวอย่างที่ 3

ซ้อย: "พลอย พี่เนื่องสั่งมาว่าวันพระหน้าให้ออกไปพบให้ได้"

พลอย: "ไอ้! ฉันไม่ไป!" พลอยตอบเสียงแข็ง

ซ้อย: "เปล่าๆ พี่เนื่องเขาออกเป็นนายทหารแล้วละ นายเขาสั่งให้ขึ้นไปอยู่นครสวรรค์ จะต้องไปเร็วๆนี้ แม่แสร้งให้ น้ำตาเป็นเผาเต่าไปแล้ว เขาสั่งฉันมาให้พลอยออกไปให้ได้ เขาอยากจะมาลา ไปเสียหน่อยเถิดพลอย"

พลอย: "จริงๆหรือซ้อย อย่าหลอกฉันนะ แล้วพี่เนื่องจะไปเมื่อไร"

ซ้อย: "จริงซีน่า ใครจะมาหลอกฉันนะเรื่องอย่างนี้ เขาบอกฉันว่า ขอให้ได้พบพลอยพูดจាកันสักครั้ง แล้วเขาก็จะรีบไป รอนานไม่ได้"

(สี่แผ่นดิน 1: 178)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสนทนาที่ซ้อยกล่าวถ้อยคำตามหลักวิธีการพูดคือบอกกับพลอยอย่างชัดเจนว่าพี่เนื่องต้องการพบพลอยในวันพระหน้า ซึ่งเมื่อพลอยได้ฟัง พลอยก็รีบปฏิเสธที่จะออกไปเนื่องจากเป็นสิ่งที่ไม่สมควร ซ้อยจึงบอกพลอยให้ชัดเจนขึ้นด้วยการให้เหตุผลว่าการที่พี่เนื่องต้องการพบพลอยนั้นเพราะต้องการบอกลาพลอยก่อนที่จะไปเป็นทหารอยู่ที่นครสวรรค์ ซึ่งเมื่อพลอยได้ฟังจึงเข้าใจถึงจุดประสงค์ที่พี่เนื่องต้องการให้ออกไปพบ ส่วนเรื่องที่จะออกไปหรือไม่ นั้น พลอยไม่ได้ตอบซ้อยไปในทันที เพราะเป็นเรื่องที่พลอยต้องตัดสินใจอีกครั้ง

ตัวอย่างที่ 4

พลอย: "คุณเปรมหมุ่นนี้เป็นอย่างไรก็ไม่รู้ คุณหญิงหึงดรามณ์ไม่ดี คุณหลวงก็เป็นเพื่อนฝูงกัน น่าจะพูดอะไรกับเธอได้บ้าง ฉันเองนั้นสนใจทำไมถูก"

พ่อเพิ่ม: "ฉันเองก็ไม่รู้จะดักเตือนอย่างไร เจ้าคุณท่านก็เป็นผู้ใหญ่กว่าฉัน ถึงจะเคยเป็นเพื่อนกันมาแต่ก่อน ฐานะเดี๋ยวนี้ก็ไม่เหมือนกัน"

พลอย: "ถึงอย่างนั้นก็เถิด คุณหลวงก็เคยเป็นเพื่อนกันมาแต่ก่อน เดี่ยวนี้เป็นญาติ ฉันรู้สึกว่าคุณเปรมเหงา เพราะไม่มีอะไรจะทำ ถ้าคุณหลวงจะมาชวนเธอคุยชวนเล่นอะไรให้สนใจเสียบ้าง บางทีก็จะดีขึ้นมา"

(สี่แผ่นดิน 2: 239)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสนทนาที่พลอยและพ่อเพิ่มใช้ถ้อยคำตามหลักวิธีการพูดคือ พลอยรู้สึกว่ตั้งแต่คุณเปรมออกจากราชการมา คุณเปรมดูอารมณ์ไม่ดี และพลอยก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร พลอยจึงกล่าวกับพ่อเพิ่มอย่างชัดเจนว่าพ่อเพิ่มน่าจะพูดกับคุณเปรมได้บ้างเพราะเป็นเพื่อนกัน แต่พ่อเพิ่มก็บอกพลอยอย่างชัดเจนว่าไม่รู้อะไรจะพูดกับคุณเปรมได้บ้างเพราะเป็นเพื่อนกัน และคุณก็เปรมเป็นผู้ใหญ่กว่า ซึ่งแม้ว่าพลอยจะได้ฟังความจากพ่อเพิ่มแล้ว แต่พลอยก็ยังอดขอร้องให้พ่อเพิ่มหาอะไรที่น่าสนใจให้คุณเปรมได้ทำ ด้วยพลอยเห็นว่าไม่มีใครที่พอจะคุยกับคุณเปรมได้เหมือนพ่อเพิ่ม

การกล่าวถ้อยคำตามหลักวิธีการพูดเป็นการกล่าวที่ผู้พูดต้องพูดให้ผู้ฟังฟังอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจและตีความได้อย่างถูกต้อง เพราะถ้าหากผู้พูดใช้ถ้อยคำใดๆที่มีความคลุมเครือแล้ว ย่อมจะทำให้ผู้ฟังตีความผิดหรือเข้าใจคลาดเคลื่อนจากที่ผู้พูดต้องการจะสื่อ ส่วนการกล่าวตามหลักวิธีการพูดในอีกลักษณะก็คือการกล่าวตามลำดับขั้นตอน ซึ่งผู้พูดจะต้องทำการเรียบเรียงลำดับขั้นตอนในการทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นระบบ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจและจดจำได้ง่าย อีกทั้งยังสามารถทำตามและนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งหลักวิธีการพูดให้ความสำคัญกับความชัดเจนของข้อมูล ถ้าผู้พูดมีหลักวิธีการพูดที่ดีคือใช้ถ้อยคำที่ชัดเจนตามลำดับขั้นตอนที่ควรจะเป็น ก็จะช่วยให้การสื่อความเป็นไปได้โดยง่ายและผู้ฟังเข้าใจสารอย่างชัดเจน

หลักการความร่วมมือ (Co-operative Principle)

เป็นกลไกการกล่าวถ้อยคำเพื่อสื่อถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจไม่ใช่การกล่าวแบบตรงไปตรงมา แต่เป็นการกล่าวที่ต้องค้นหาความหมายหรือตีความถ้อยคำที่อยู่ในระดับลึกกว่าถ้อยคำที่พูดออกมา การกล่าวถ้อยคำที่แสดงความร่วมมืออาจเป็นการกล่าวเพื่อรักษาบรรยากาศการสนทนาที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ แต่ความหมายที่แท้จริงนั้นผู้พูดและผู้ฟังต้องตีความเอง ขึ้นอยู่กับบริบทของการสนทนา หรือสถานการณ์ในขณะที่สนทนาเรื่องนั้นๆ

ตัวอย่างที่ 1

พลอย: "ซ้อยจะเขียนหนังสือส่งข่าวถึงพี่เนื่องบ้างไหม"

ซ้อย: "ไอ้! ฉันไม่เขียนหรอก ลายมืออย่างของฉันใครจะไปอ่านออก"

พลอย: "โธ่! เขียนหน่อยเถอะน่า สงสารพี่เนื่องแกล"

ซ้อย: "ไม่เขียนละ" "ไม่ต้องเขียนมากหรือค่อย สองสามตัวก็พอแล้วจะได้... อ้อ ฉันจะได้ฝากของฉันไปด้วย"

ซ้อย: "จะดีหรือพลอย ใครเขารู้เข้าจะนำเกลียด พลอยอย่าเขียนไปดีกว่า"

พลอย: "ฉันไม่ได้เขียนอะไรที่ใครจะมาได้หรือค่อย"

ซ้อย: "ถึงฉันก็เถอะ ใครเขาจะไปรู้ว่าพลอยเขียนไปว่าอะไร สักแต่เพียงส่งหนังสือไปถึงผู้ชาย มันก็ไม่ดีเสียแล้ว คนขนาดเรานะจริงๆ นะพลอย ถึงพี่นี่เองแถมจะเป็นพี่ฉันแท้ๆ ฉันก็ยังไม่ไว้ใจ เดี่ยวจดหมายนี้หลุดไปถึงมือใคร เขาจะพูดกันไปต่างๆ เชื่อฉันเถิด ฉันมันคนบ้าคนหลังใครๆ เขาก็รู้ แต่นานๆ ก็ขอพูดกันจริงๆ สักครั้ง ฉันรักพลอยก็อยากทำให้พลอยดี เห็นอะไรที่จะทำให้พลอยเสียได้เพียงแต่น้อยฉันก็ต้องเตือน พลอยอย่าโกรธฉันนะ"

พลอย: "ไม่ได้โกรธค่อยค่อย ฉันเห็นใจ และได้คิดแล้ว"

ซ้อย: "เอาซึ่งดีกว่า วันนี้ฉันจะเล่นฤกษ์เปลี่ยนสารศักดิ์" แล้วซ้อยจึงลงมือเขียนจดหมายถึงพี่ชายด้วยตนเองและลงท้ายจดหมายว่า "แม่พลอยเขาสั่งให้ฉันบอกมาด้วยว่าเขาคิดถึง"

(สี่แผ่นดิน 1: 198-199)

จากตัวอย่างข้างต้น พลอยต้องการจะส่งจดหมายถึงพี่เนื่องผู้เป็นพี่ชายของซ้อยและเป็นรักครั้งแรกของพลอย ซึ่งซ้อยเตือนพลอยด้วยความหวังดีว่าผู้หญิงเขียนจดหมายถึงผู้ชายนั้นเป็นสิ่งที่สังคมมองว่าไม่งาม ในขณะที่เดียวกันซ้อยก็เข้าใจและต้องการช่วยเหลือพลอย ซ้อยจึงได้กล่าวคำพูดเพื่อแสดงให้เห็นว่ายินดีให้ความร่วมมือในแนวทางที่เหมาะสมเพื่อรักษาน้ำใจ ความสัมพันธ์และรักษาบรยากาศการสนทนาที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ โดยซ้อยได้หาทางออกด้วยการลงมือเขียนจดหมายด้วยตนเองและอ้างถึงข้อความที่พลอยฝากมา การกระทำเช่นนี้ทำให้ซ้อยสามารถป้องกันพลอยจากข้อครหาขึ้นมาได้ และยังทำให้พลอยรู้สึกดีที่ได้ส่งหนังสือให้พี่เนื่อง แม้ว่าตนจะไม่ได้เป็นผู้เขียนก็ตาม

ตัวอย่างที่ 2

คุณเชย: "แม่พลอย ไปบ้านคราวนี้ฉันขออะไรสักอย่างหนึ่งได้ไหม"

พลอย: "ได้สิคุณเชย" พลอยตอบ "คุณเชยจะขออะไร"

คุณเชย: "ฉันอยากขอให้แม่พลอย อย่าไปเกี่ยวข้องกับคุณอุ้นเธอเลยได้ไหม. คุณอุ้นนั้นใครจะมีอะไรเกินกว่าเธอไปไม่ได้ เป็นต้นว่าเธอไม่มีผิว คนอื่นอย่างฉันอย่างแม่พลอยก็มีไม่ได้เหมือนกัน...ฉันกลัวว่าแม่พลอยไปถึงบ้านแล้ว ไปให้เธอเห็นหน้า เธอจะกรีดทีเดียว แม่พลอยจะไปทนไหวหรือ..."

พลอย: "ถ้าคุณเซย์เห็นว่า ฉันไม่ควรไปหาเธอนั่นก็จะไม่ไป"

(สี่แผ่นดิน 1: 370-373)

ตัวอย่างที่ 3

พลอย: "ฉันขออะไรคุณเซย์อย่างหนึ่งได้ไหม" พลอยถาม

คุณเซย์: "ได้ซีแม่พลอย"

พลอย: "ขอให้คุณเซย์อย่ามีเรื่องกับคุณอุ้นระหว่างฉันอยู่ที่นี้"

คุณเซย์: "แม่พลอยพูดราวกับฉันชอบมีเรื่อง" คุณเซย์ตอบ "แต่เอาเถอะเมื่อแม่พลอยขอทั้งที่ฉันก็จะระวังตัวให้"

(สี่แผ่นดิน 1: 230-231)

ตัวอย่างที่ 2-3 การสนทนาระหว่างคุณเซย์และพลอยเป็นไปตามหลักการความร่วมมือ คือ ทั้งคุณเซย์และพลอยต่างขอกันและกันในเรื่องที่เกี่ยวกับคุณอุ้น ซึ่งทั้งคู่ก็รับปากรับคำและยินดีจะให้ความร่วมมือกับอีกฝ่ายอย่างเต็มที่ ด้วยคุณเซย์และพลอยไม่ได้พบกันบ่อยครั้งนัก ดังนั้นทั้งสองจึงต้องการให้บรรยากาศของการพูดคุยในช่วงเวลาที่ได้อยู่ด้วยกันแบบพี่น้องนั้นเป็นไปด้วยดี ไม่มีเรื่องใดๆเข้ามารบกวนหรือทำให้เสียใจ

ตัวอย่างที่ 4

คุณเปรม: "สมัยนี้เขานิยมส่งลูก ไปเรียนนอกกัน ฉันก็อยากส่งอันกับอ้อดไปเรียนนอกบ้าง กลับมาจะได้ช่องทางเข้ารับราชการ มีหน้ามีตากว่าคนที่ไม่ได้ไป"

พลอย: "จะต้องจำเป็นถึงเพียงนั้นเทียวหรือคุณเปรม"

คุณเปรม: "จำเป็นอยู่บ้างแม่พลอย...ฉันก็เห็นใจแม่พลอยมาก ที่จะต้องจากลูกเข้าวันหนึ่ง แต่ถ้าเรารักลูกเรา ก็ต้องคิดถึงลูกมากกว่าคิดถึงตัว อะไรที่จะเป็นความเจริญของเด็ก เราก็ไม่ควรไปขัดขวาง ทุกวันนี้บ้านเมืองเจริญขึ้นทุกวัน แม่พลอยก็ย่อมรู้ คนไม่มีความรู้สูงจริงๆ ก็ต่อไปน่ากลัวจะไปไม่รอด สมัยนี้เขานิยมส่งลูก ไปเรียนนอกกัน ฉันก็อยากส่งอันกับอ้อดไปเรียนนอกบ้าง กลับมาจะได้ช่องทางเข้ารับราชการ มีหน้ามีตากว่าคนที่ไม่ได้ไป"

(สี่แผ่นดิน 2: 65)

จากตัวอย่างข้างต้น ตามธรรมดาแล้วพลอยผู้เป็นภรรยาคุณเปรมมักกล่าววาจาที่แสดงให้เห็นว่าเป็นไปตามหลักการความร่วมมือกับคุณเปรมผู้เป็นสามี ในบางเรื่องพลอยก็ไม่ได้เห็นด้วย

กับคุณเปรมแต่พลอยมีวิธีพูดจาเพื่อไม่ให้คุณเปรมรู้สึกว่าคุณเห็นต่างหรือขัดแย้งอันจะนำไปสู่ความรู้สึกไม่ร่วมมือ ในขณะที่เดียวกันคำพูดของพลอยก็เสมือนเป็นการขังเสียงคุณเปรมก่อนที่พลอยจะแสดงความคิดเห็นใดๆออกไป ซึ่งการพูดจาของคุณเปรมนั้นมักจะมีเหตุผลที่มีน้ำหนักเสมอ เช่นในกรณีที่คุณเปรมต้องการจะส่งบุตรชายไปเรียนต่างประเทศนั้น คำพูดของคุณเปรมมีเหตุผลมาก ซึ่งหากพลอยคัดค้านก็เท่ากับว่าพลอยไม่ร่วมมือ มีหน้าซำยังกลายเป็นมารดาที่ดวงความเจริญก้าวหน้าของลูกโดยคิดถึงแต่ความสุขของตัวเองมากกว่าอนาคตของลูก ลักษณะการสนทนาของพลอยจึงเข้าหลักการความร่วมมือเพื่อรักษาบรรยากาศการสนทนาที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ คำพูดของพลอยจึงมิใช่การกล่าวอย่างตรงไปตรงมาแต่เป็นการกล่าวถ้อยคำที่ต้องค้นหาความหมายที่อยู่ในระดับลึกกว่าถ้อยคำที่พูดออกมา เมื่อพลอยทราบแน่แล้วว่าจะพูดขวางคุณเปรมอย่างไรก็คงไม่สำเร็จ เพราะไม่รู้จะหาเหตุผลใดที่มีน้ำหนักมากกว่ามาได้ พลอยจึงต้องเลือกพูดในสิ่งที่แสดงความร่วมมือมากกว่าเลือกพูดในสิ่งที่แสดงความขัดแย้ง

การที่คู่สนทนาต่างกล่าวถ้อยคำตามหลักความร่วมมือก็จะทำให้การสนทนาเป็นไปได้ด้วยดี สามารถรักษาบรรยากาศในการสนทนาให้ดำเนินต่อไปได้จนจบ ซึ่งถ้าหากใครมีความคิดเห็นที่แตกต่างหรือขัดแย้งกัน และไม่มีใครยอมที่จะรักษาหลักความร่วมมือแล้ว บรรยากาศในการสนทนาจึงจะยิ่งตึงเครียดขึ้นจนอาจถึงขั้นทะเลาะเบาะแว้งกัน แต่หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเลือกที่จะรักษาบรรยากาศในการสนทนาโดยหลักการร่วมมือแล้ว แม้จะมีความคิดที่ต่างกัน แต่ก็ยังสามารถทำให้การสนทนาดำเนินต่อไปได้ ด้วยการขังความคิดของอีกฝ่ายก่อนที่จะแสดงความคิดของตนออกมาดังที่แม่พลอยขังเสียงคุณเปรมในเรื่องที่สนทนากันก่อนที่จะแสดงความคิดเห็นของตนเอง เพื่อไม่ให้คุณเปรมรู้สึกว่าการขัดขวางในสิ่งที่คุณเปรมจะทำ หรือการกล่าวถ้อยคำเพื่อสื่อความหมายที่ให้ผู้ฟังไปตีความเอาเอง บรรยากาศในการสนทนาจึงจะเป็นไปได้ด้วยดี เพราะไม่มีความขัดแย้งเข้ามาทำลายให้สะดุดหรือชะงักลง

ความหมายซึ่งบ่งเป็นนัย (Conventional Implicature)

ความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยเป็นหลักการวิเคราะห์บทสนทนาที่มีนัยของความหมายเชิงอนุมานตามความเข้าใจของคนในสังคม เป็นการมองว่าคนในสังคมเดียวกันย่อมมีแบบแผนความเข้าใจในสิ่งต่างๆ และตีความหมายได้คล้ายคลึงกันเนื่องจากเจริญเติบโต ผ่านการเรียนรู้ อบรม ขัดเกลา ถ่ายทอด สื่อสาร และมีประสบการณ์ในสังคมเดียวกัน ปรากฏพบในงานวิจัยนี้ว่าความหมายซึ่งบ่ง

เป็นนัยจะขึ้นอยู่กับบริบทของสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่คู่สนทนามีความเข้าใจร่วมกัน การตีความจึงจะเป็นไปอย่างถูกต้องตามที่ผู้ส่งสารต้องการส่งถึงผู้รับสาร

ตัวอย่างที่ 1

พี่เนือง: "แม่พลอย แพร่ผีนี่ใหม่หรือว่าแม่พลอยเคยห่มแล้ว"

พลอย: "ถามอะไรก็ไม่รู้" พลอยพูดแล้วمينหน้าไปทางอื่น

พี่เนือง: "ฉันถามจริงๆ น่าบอกหน่อยเถิด...ถ้าแม่พลอยห่มแพร่นี้ก็มีราคาแพง"

พลอยพยักหน้าแล้วก็ก้มลงมองดิน ไม่ยอมสบสายตาทูพี่เนืองอีกต่อไป

พี่เนือง: "พลอย แพร่เปลวผีนี่ ฉันจะห่มไปจนตาย ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนๆ ฉันจะไม่ยอมให้ห่างตัวฉันเลย" พลอยรู้สึกใจหวิวๆ ตัวเบาเหมือนกับลอยอยู่...

(สี่แผ่นดิน 1: 181-182)

คำกล่าวของพี่เนืองในตัวอย่างที่ 1 มีนัยเกี่ยวกับผ้าห่มแพรของพลอย ด้วยผ้าแพรผีนี่เป็นผืนที่พลอยเคยห่มแล้ว จึงมีความสำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งต่อพี่เนือง เพราะเมื่อพี่เนืองนำผ้าแพรผีนี่ไปห่มก็เท่ากับว่าได้ห่มผ้าแพรผืนเดียวกันกับพลอยหรือได้สัมผัสไออุ่นจากกายพลอย เพราะพลอยเคยห่มผ้าแพรผีนี่มาแล้ว ผ้าแพรผีนี่จึงเหมือนของแทนที่ที่พลอยมอบให้กับพี่เนืองเพื่อให้พี่เนืองระลึกถึงกันในวันที่ต้องอยู่ห่างไกลกัน ดังนั้นผ้าแพรผีนี่จึงมีคุณค่าทางจิตใจต่อพลอยและพี่เนืองมาก

ตัวอย่างที่ 2

พี่เนือง: "ตอนที่ฉันไปหัวเมืองคราวนี้เกิด แม่พลอยจะลืมนฉันเสียก็ไม่รู้"

พลอย: "ฮึ! ยิ่งกับว่าลืมนกันได้ง่ายๆ ว่าแต่คนไปเกิด จะลืมนเสียก่อนนะไม่ว่า เขาว่าผู้หญิงทางเหนือสวยเสียด้วย"

พี่เนือง: "ฉันไม่มีตาจะมองใครหรอก แม่พลอย ตั้งแต่รู้จักผู้หญิงมา ก็มองแต่แม่พลอยคนเดียว"

(สี่แผ่นดิน 1: 184)

จากตัวอย่างข้างต้น ความหมายซึ่งป็นนัยของพี่เนืองนั่นคือคำว่า "ตา" ซึ่งพี่เนืองไม่ได้หมายความว่าประสิทธิภาพในการมองเห็นด้วยตา แต่คำว่า "ตา" ในประโยคสนทนานี้หมายถึงการให้ความสนใจต่อเพศตรงข้าม ที่พี่เนืองต้องการบอกและให้สัญญาณกับพลอยว่าถึงพี่เนืองจะต้องห่าง

พลอยไปอยู่ที่อื่น แต่ที่เนื้อก็จะไม่ให้ความสนใจกับผู้หญิงคนไหน เพราะผู้หญิงที่พี่น้องให้ความ
สนใจมีเพียงพลอยผู้เดียว

ตัวอย่างที่ 3

ซ้อย: “พลอย หมู่นี้ฝันอะไรบ้างหรือเปล่า”

พลอย: "เปล่า ไม่เห็นฝันอะไรนี้ ทำไม"

ซ้อย: "ฝันว่าถูกบั้งหรือเปล่า" ซ้อยชักต๋อไปอีก

พลอย: "ตาย ! ถ้าฝันอย่างนั้นฉันจะได้รื้อบ้านแตกไปปะไร ไม่เคยฝันสักที"

ซ้อย: "ถ้าอย่างนั้น ขนาดรูรีด เคยฝันบ้างไหม"

พลอย: "ไม่เคย งูกัดก็ไม่เคยฝัน รูรีดก็ไม่เคยเหมือนกัน ซ้อยเอาอะไรมาถามก็ไม่รู้"

ซ้อย: "ก็ถามไปอย่างนั้นแหละน่า คัดจริตไปได้ วันนี้ฉันจะต้องขอเป็นหมอดูสักหน่อย ถ้า
แม่พลอยยังไม่เคยฝันว่าถูกงูกัดหรือรูรีด ก็เห็นจะต้องฝันเร็วๆ นี่เป็นแน่ ฉันดูๆเห็นมันใกล้
เข้ามาเต็มทีแล้ว"

พลอย: "ซ้อยนี่พูดบ้าเสียจริงๆทีเดียวนะ แล้วตัวเคยฝันบ้างไหมเล่า"

ซ้อย: "โธ้ย ! คนอย่างฉันไม่มีได้ฝันกับใครเขาหรอก พอหัวถึงหมอนก็หลับเป็นตาย ไม่เคย
ฝันเลยสักที"

(สี่แผ่นดิน 1: 337-338)

จากตัวอย่างข้างต้น การที่ซ้อยถามพลอยถึงเรื่องความฝัน โดยเฉพาะเรื่องรูรีดหรืองูกัดนั้น
เพราะในสังคมไทยตั้งแต่โบราณปลูกฝังความเชื่อนี้กันมาว่าถ้าใครฝันว่ามีรูรีดหรืองูกัดแสดงว่าจะมี
ข่าวดีเรื่องคู่ครองหรือความรัก พลอยเองก็รู้ถึงความหมายของความฝันที่ซ้อยพูดถึง แต่พลอยก็ไม่
เข้าใจว่าซ้อยจะซักถามคนถึงเรื่องนี้ทำไม ในเมื่อพลอยยังไม่มีใครอยู่ในใจเลย ส่วนซ้อยนั้นพอเห็น
อาของคุณเปรมเข้ามาหาคุณสาย ซ้อยก็พอจะคาดเดาได้ว่าคุณนุ้ยต้องการคุยเรื่องใดกับคุณสาย ซ้อย
จึงแกล้งถามพลอยถึงเรื่องความฝัน เพราะคิดว่าพลอยจะได้คุยในเร็ววันนี้

ตัวอย่างที่ 4

พลอย: “ตาอันคนนี่ ฉันขอเป็นลูกฉันเสียได้ไหม”

คุณเปรม: "เป็นลูกคนใหญ่หรือแม่พลอย ไม่ใช่ลูกคนเดียวนะ" คุณเปรมยิ้มอย่างมี
ความหมาย พลอยหลบตา ใบหน้าเริ่มเป็นสีแดงเรื่อด้วยความอาย

พลอย: "ลูกคนที่เท่าไรก็ช่างเถอะ ขอให้เป็นลูกของฉันก็แล้วกัน จะให้หรือไม่ให้" พลอย
กระพืดกระพืด อย่างอนๆ

(สี่แผ่นดิน 1: 432)

คำกล่าวของคุณเปรมในตัวอย่างที่ 4 มีความนัยที่ต้องการบอกพลอยเกี่ยวกับเรื่องลูก เมื่อ
พลอยขอลี้งอันเป็นลูกของตนเอง คุณเปรมจึงพูดความหมายแฝงนัยว่า "เป็นลูกคนใหญ่หรือแม่
พลอย ไม่ใช่ลูกคนเดียวนะ" ด้วยคุณเปรมต้องการบอกกับพลอยว่าพลอยจะลี้งอันเป็นลูกคนโตก็
ได้ แต่พลอยต้องมีลูกของตนเองด้วย ซึ่งเมื่อพลอยได้ยินและเข้าใจความหมายที่คุณเปรมต้องการสื่อ
ถึง พลอยจึงเกิดความอายที่จะพูดเรื่องนี้ และแกล้งแสดงอาการกระพืดกระพืดกลบเกลื่อนความ
อายของตนเอง

ตัวอย่างที่ 5

พลอย: "คุณเปรมอยากได้อะไรอยากทำอะไรก็ทำเถิด อย่าเกรงใจฉันเลย ฉันอยากให้คุณ
เปรมสบายเท่านั้นเอง ฉันไม่ห้ามสักอย่าง"

คุณเปรม: "เป็นต้นว่าอะไรบ้าง" คุณเปรมถามอ้อมๆ

พลอย: "ไม่รู้..." พลอยตอบอีกอ้อมๆ "เพื่อคุณเปรมอยากใช้สอยใคร"

คุณเปรม: "นี่แม่พลอยมาหนุนให้ฉันหาเมียหน่อยละซี...แม่พลอยอย่าวิตกไปเลย...คราวนี้ฉัน
ซีมิๆ ไปก็เพราะยังไม่รู้จะทำอะไร แต่ก่อนเคยมีงานการทำทุกวัน เดี่ยวนี้กลายเป็นคนว่าง
ยังทำตัวไม่ถูก ต่อไปก็คงจะเคยเข้าวันหนึ่ง มีอย่างรีให้หาเมียหน่อย!" คุณเปรมหยุดหัวเราะ
"ฉันทำจริงฉันก็จะตายเร็วเข้าอีกเท่านั้น"

(สี่แผ่นดิน 2: 241-242)

จากตัวอย่างข้างต้น พลอยไม่ได้พูดกับคุณเปรมตรงๆ ในการที่จะให้คุณเปรมมีภรรยาบ่อย
แต่คำพูดของพลอยที่กล่าวว่า "เพื่อคุณเปรมอยากใช้สอยใคร" เป็นคำสำคัญที่ทำให้คุณเปรมล่วงรู้ถึง
เจตนาในการสื่อสารของพลอย ด้วยทั้งคุณเปรมและพลอยมีความเข้าใจถึงนัยของความหมาย
เนื่องจากอยู่ในบริบทของสังคมเดียวกัน ผู้ชายที่มีอายุหลายคนชื่นชอบผู้หญิงที่มีอายุน้อยกว่าเพื่อไว้
ใช้สอย ซึ่งหมายถึงการรับผู้หญิงสาวมาเป็นภรรยาอีกคน ทำให้เกิดความสดชื่น เจริญหูเจริญตา
พลอยเองก็ปรารถนาดีต่อคุณเปรมด้วยเห็นว่าคุณเปรมดูไม่สดชื่นตั้งแต่ลาออกจากราชการพลอยจึง
ยื่นข้อเสนอให้คุณเปรมพิจารณาหาสาว ๆ มาไว้ปรนนิบัติ แต่คุณเปรมกลับไม่ยอมทำตามข้อเสนอ
ของพลอย

การกล่าวถ้อยคำแสดงความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยนั้น จะต้องเป็นการสื่อความหมายที่คนในสังคม มีความเข้าใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากมีการเรียนรู้ อบรม และถ่ายทอดการ ตีความหรือความเข้าใจนั้นในแบบเดียวกัน ซึ่งความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยนี้อาจแตกต่างกันไปตามแต่ละ บริบทของสังคม บางสังคมอาจตีความได้อย่างหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันบางสังคมอาจตีความไปเป็นอีก อย่างหนึ่ง ขึ้นอยู่กับสังคมที่พวกเขาเป็นสมาชิกอยู่ว่าจะตีความว่าอย่างไร ดังนั้นการตีความหมายซึ่ง บ่งเป็นนัยให้เข้าใจนั้น ผู้พูดและผู้ฟังจะต้องอยู่ในสังคมเดียวกัน มีประสบการณ์ในสังคมที่ไม่ แยกต่างกัน การเข้าใจความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยจึงจะถูกต้องตามที่ผู้พูดต้องการสื่อ

อุปลักษณ์ (Metaphor)

เป็นการศึกษาการใช้ภาษาสนทนาในเชิงเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำสิ่งหนึ่ง มาเปรียบกับอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นแบบเปรียบเทียบ เป็นการเปรียบเทียบสิ่งนั้นกับสิ่งนี้เพื่อให้เห็นภาพของสิ่ง ต่างๆ ชัดเจนขึ้นมากกว่าการพูดอย่างปกติธรรมดา การเปรียบเทียบนั้นอาจปรากฏคำแสดงความ เปรียบ เท่า ดัง เป็น เช่น คุณ เหมือน ราว ประดุจ เสมือน ดัง ฯลฯ หรือไม่ปรากฏคำแสดงความ เปรียบก็ได้

ตัวอย่างที่ 1

พลอย: "ฉันอ่านหนังสือตาอันแล้วไม่ค่อยเข้าใจเลยคุณเปรม แกพูดเหมือนกับว่าแกจะเข้า มาปกครองเมืองไทย เสียคนเดียว ฟังดูชอบกล แล้วตอนที่ายหนังสือนั้นคุณออกเนื้อออก ตัวอย่างไรอยู่ เหมือนกับว่าแกมีอะไรซ่อนไว้ ฉันฟังไม่ออกทีเดียว...ฟังดูเงื่องๆ จนฉันชัก จะกลัวแล้วละ"

คุณเปรม: "ผู้หญิงละก็เป็นเสียอย่างนี้...มีลูกก็อยากเอาไว้เล่นเหมือนเด็กเล่นตุ๊กตา พอลูก เติบโตขึ้นมาที่มีความคิด มีปัญญาของตัวเอง ก็เสียอกเสียใจดี โทยดีพาไปต่างๆ ถ้าเก็บลูกให้ แบบเบาะอยู่ได้ ไม่รู้จักโตก็คงจะเก็บเอาไว้ อย่างฉันนี่ยังเห็นลูกเติบโต มีปัญญาความคิดฉัน ยิ่งดีใจ"

(สี่แผ่นดิน 2: 189-190)

คำพูดของคุณเปรมในตัวอย่างที่ 1 เปรียบพฤติกรรมการเล่นลูกของผู้หญิงว่าเหมือนเล่น ตุ๊กตา เพราะผู้หญิงเช่นพลอยหรือคนอื่นๆจะหวงและหวงลูกราวกับเป็นตุ๊กตาตัวโปรดที่ไม่อยากจะ ให้อยู่ห่างตัว คิดและทำอะไรให้ลูกทุกอย่างจนลูกทำอะไรไม่เป็น เพราะไม่ต้องคิดหรือทำอะไรเอง

เลย ซึ่งพอลูกโตขึ้นและมีความคิดของตัวเองก็ตีโพยตีพายว่าไม่เข้าใจและกลัวสิ่งที่ลูกคิดเพราะผิดแผกแตกต่างจากตนเอง ส่วนคุณเปรมมองในมุมมองของชายว่ายิ่งลูกมีมุมมองใหม่เท่าไร แสดงว่าลูกมีความคิดความอ่านมากขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อตัวลูกๆ ในเรื่องหน้าที่การงาน จากสิ่งที่คุณเปรมกล่าวมาแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงและผู้ชายมีวิธีการเลี้ยงลูกที่ต่างกันตามมุมมองของตน

ตัวอย่างที่ 2

แม่แหม่ม: “รักแม่! ใหมพลอย”

พลอย: “รักจ๊ะแม่”

แม่แหม่ม: “รักเท่าไหน?”

พลอย: “รักเท่าฟ้าจ๊ะ”

(สี่แผ่นดิน 1: 103)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อพลอยถูกคุณเปรมถามว่ารักแม่มากเพียงใด พลอยก็ต้องการจะตอบให้แม่ได้รู้ว่ารักแม่มากมาย แต่ความรักของพลอยไม่สามารถจะวัดเป็นปริมาณได้ พลอยจึงต้องกล่าวโดยใช้หลักการเปรียบเทียบเพื่อให้แม่ได้เห็นภาพว่าพลอยรักแม่มาก พลอยเปรียบเทียบความรักของตนกับ “ฟ้า” ที่กว้างใหญ่ไพศาลและไม่มีที่สิ้นสุดแทนความรู้สึกที่พลอยมีต่อแม่นั้นว่ายิ่งใหญ่และมีมากมายอย่างไม่สามารถประเมินค่าและขอบเขตได้

ตัวอย่างที่ 3

คุณอุ้น: "จะไปกับแม่หรือแม่ตัวดี ไปละก็ไปให้พ้นนะยะอย่าทำกลับไปกลับมา จะเสียรัศมีแม่ผู้ดีแปดสาแทรก ไป! ไปให้พ้น นังคนนี้ลูกแม่ ลูกเสีย ลูกตะเข้เลี้ยงไม่ได้"

(สี่แผ่นดิน 1: 30)

ในตัวอย่างนี้ คุณอุ้นใช้คำเปรียบว่าพลอยเป็นลูกเสียลูกตะเข้ ด้วยต้องการต่อว่าและสื่อความให้พลอยรู้ว่าพลอยนั้นเป็นลูกของคนอื่นที่ถูกนำมาเลี้ยงไว้ในบ้าน ไม่ใช่เชื้อสายเดียวกับตนเอง ในสภาพหน้าอจแวงกลับมาทำร้ายคนที่ชุบเลี้ยงโดยไม่คำนึงถึงบุญคุณที่มีต่อกันมา การที่คุณอุ้นกล่าวเช่นนี้ทำให้พลอยรู้ถึงความรู้สึกของคุณอุ้นที่มีให้ตน แม้ว่าตนจะไม่เคยทำอะไรไม่ดีต่อคุณอุ้น แต่คุณอุ้นก็ยังไม่เคยยอมรับพลอยเป็นน้องและไม่เคยมองพลอยในด้านดีเลย

ตัวอย่างที่ 4

พลอย: “เจ้าคุณพ่อให้ดิฉันเข้ามาหาคุณพี่”

คุณอุ้น: “ก็ยั้งงั้นซี อย่างแจะมาหาฉันเองละก็ไม่ต้องเสียละ สันดานลูกเสื่อลูกตะเข้ก็ต้องคอย
แวงเอามือที่ขุ่นมันนั่นแหละ” พลอยก้มหน้านิ่ง รู้สึกตัวว่าน้ำตาเริ่มจะไหลออกมา จึง
ก้มตัวลงไหว้แล้วก็กลานออกนอกห้อง

(สี่แผ่นดิน 1: 126)

จากตัวอย่างข้างต้น คุณอุ้นใช้คำเปรียบพลอยเป็นเหมือนลูกเสื่อลูกตะเข้อีกครั้งหนึ่ง
หลังจากที่คุณอุ้นเคยใช้คำพูดนี้ต่อว่าพลอยมาก่อนหน้านี้ แสดงให้เห็นว่าคุณอุ้นนั้นมีความรู้สึกหรือ
ทัศนคติในทางลบให้แก่พลอย แม้ว่าพลอยจะไม่ได้ทำอะไรใดๆ แต่คุณอุ้นก็ยังไม่มีความรู้สึกในด้าน
ดีให้แก่พลอยเลย ซึ่งการใช้คำเพื่อเปรียบให้พลอยได้รู้ถึงความรู้สึกที่คุณอุ้นมีต่อพลอย สามารถ
สร้างความเจ็บช้ำเสียใจให้แก่พลอยได้เป็นอย่างมาก เนื่องด้วยลักษณะของคำที่คุณอุ้นนำมาเปรียบมี
ความหมายเป็นนัยที่ทั้งผู้พูดและผู้ฟังจะต้องเข้าใจลักษณะร่วมบางอย่างของสิ่งที่นำมาเปรียบ จึงจะ
สามารถเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง โดยตัวพลอยเองนั้นก็มั่นใจว่าตนเองไม่เคยกระทำการอันใดดังเช่นที่
คุณอุ้นว่า แต่ทำไมคุณอุ้นถึงได้เปรียบตนให้เป็นเช่นลูกเสื่อลูกตะเข้

ตัวอย่างที่ 5

คุณเชย: “แม่พลอย จริงหรือนี่ที่เขาถือกันว่าคุณอุ้นจะมาอยู่กับเธอ”

พลอย: "จริงคุณเชย"

คุณเชย: "แม่พลอยกำลังเล่นกับไฟ รู้ตัวบ้างไหม"

พลอย: "ถึงจะไฟ ก็มอดแล้วละคุณเชย ไม่มีร้อนมือหรอก"

คุณเชย: "ฉันก็เห็นใจแม่พลอยเหมือนกัน ถ้าเป็นฉันก็ต้องทำอย่างนั้น เพราะคุณอุ้นเธอ
ปากหน้ามาหาทั้งที ใครจะไปตัดเธอได้ลงคอ ที่ฉันกลัวก็แต่คุณชิตจะพลอยตามมาด้วย
เท่านั้น"

พลอย: "ฉันก็กลัวเหมือนกันแหละคุณเชย...ถ้าหนักหนาก็ต้องเอาคุณเปรมออกบู"

(สี่แผ่นดิน 2: 90)

จากตัวอย่างที่ 5 “ไฟ” เป็นสิ่งที่ถูกนำมาเปรียบกับคุณอุ้น เนื่องจากไฟนั้นให้ทั้งคุณและ
โทษ หากใครใช้ไฟอย่างไม่ระวังหรือใช้ผิดวิธี ไฟย่อมเผาผลาญสิ่งต่างๆ ให้พินาศอวายเป็นได้ การที่
เปรียบคุณอุ้นเป็นไฟเพราะตลอดเวลาที่ผ่านมา คุณอุ้นพร้อมที่จะทำลายความรู้สึกหรือ

ความสัมพันธ์กับคนรอบตัวด้วยไฟอารมณ์จนหมดสิ้น จนเมื่อท้ายสุดที่คุณอ่อนไม่เหลือใครและไม่มีอะไรเหลือ ไฟนั้นจึงมอดลงจนไม่อาจเผาผลาญสิ่งใดได้อีก ซึ่งไฟมอดเป็นการเปรียบกับคุณอ่อนที่คิดได้ ตด ละ เลิก ทิฐิและความชิงชังลงแล้ว พลอยจึงมั่นใจว่าคุณอ่อนในวันนี้ไม่มีพิษภัยเหมือนคุณอ่อนในอดีตอีกแล้ว

ตัวอย่างที่ 6

คุณเชย: "เป็นยังไงแม่พลอย ฉันนี้เป็นน้องสาวที่ศิคนหนึ่งทียานะ"

พลอย: "นั่นนะซีคุณเชย ฉันใจหายใจกว่ากลัวคุณเชยจะไปอาละวาดกับเธอเข้า แต่คุณเชยทำดีแล้ว หมดเรื่องกันไปที"

คุณเชย "เฮ้อ นี่แหละเขาเรียกว่าเสียไม่ทิ้งลายละ"

พลอย: "แล้วเรายังกลัวเสียด้วยกันทั้งสองคนจริงไหมคุณเชย"

คุณเชย: "จริงทีเดียวแม่พลอย พอเธอหันมาทำตาเขิวฉันแทบจะมุดกระดานหนี นึกเหมือนกันว่าตัวเองยังอายุเพียง สิบขวบ แล้วไปทำอะไรชุกชนมาเธอจับได้"

พลอย: "ฉันก็เหมือนกัน"

(สี่แผ่นดิน 2: 129)

จากตัวอย่างข้างต้น พลอยและคุณเชยเปรียบคุณอ่อนว่าเป็นเสีย เพราะเสือนั้นมีความเป็นผู้นำ กล่าวหาญ ไม่เกรงกลัว และไม่ยอมก้มหัวให้ใคร การเปรียบคนกับเสียหมายความว่าคนๆ นั้นเป็นคนนำเกรงขามจนทำให้คนอื่นกลัว ซึ่งคุณอ่อนแม้เวลานี้จะปรับปรุงตัวใหม่ แต่ก็ยังไม่ทิ้งความเป็นตัวเอง ซึ่งเปรียบเสมือน “เสียไม่ทิ้งลาย” อีกทั้งพลอยและคุณเชยซึ่งมีความเกรงขามคุณอ่อนมาแต่ไหนแต่ไร ก็ยังกล่าวขำว่า "แล้วเรายังกลัวเสียด้วยกันทั้งสองคนจริงไหมคุณเชย" ซึ่งหมายความว่าทั้งพลอยและคุณเชยก็ยังเกรงและกลัวคุณอ่อนอยู่

การพูดเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งทำให้ผู้รับสารเห็นภาพในสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งสิ่งที่จะนำมาเปรียบกันนั้นจะต้องมีลักษณะร่วมบางอย่างเหมือนกัน จึงจะสื่อความหมายให้ผู้พูดเข้าใจอย่างชัดเจน สิ่งที่ผู้พูดนำมาเปรียบนั้นล้วนนำมาจากสิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ ประสบการณ์ สถานการณ์ หรือเรื่องอันเป็นที่รู้กันระหว่างผู้พูดและคู่สนทนา จากตัวอย่างข้างต้นที่มีการใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบในการสนทนา แสดงให้เห็นว่าผู้พูดต้องการใช้คำเปรียบนั้น ให้เกิดผลกระทบทางจิตใจต่อผู้ฟังในด้านใดด้านหนึ่ง อาจจะเป็นได้ทั้งในด้านดี เช่นที่พลอยเปรียบว่ารักแม่เท่าฟ้า ซึ่งคำพูดของพลอยทำให้แม่มีความสุขเป็นอย่างมาก หรือจะเป็นความรู้สึกด้านลบเช่นการที่

คุณอุ้นเปรียบพลอยเป็นลูกเสื้อลูกตะเข้ ซึ่งคำพูดนี้ได้สร้างความเจ็บช้ำน้ำใจให้แก่พลอยอย่างมากมาย เพราะการใช้คำเปรียบเทียบทำให้ผู้ฟังเห็นภาพได้ชัดเจนมากกว่าการใช้คำปกติ

การประชดประชัน (Irony)

การประชดประชันเป็นการกล่าวที่ผู้พูดตั้งใจจะสื่อบางสิ่งบางอย่างมากกว่าการกล่าวถ้อยคำอย่างตรงไปตรงมาเพื่อให้ผู้ฟังค้นหาความหมาย การกล่าวประชดประชันเป็นการละเมิดหลักคุณภาพ การทำความเข้าใจกับความหมายของการประชดประชันต้องตีความหรือถอดรหัสของการสื่อความหมาย ขึ้นอยู่กับบริบทของสนทนาหรือสถานการณ์ของการสนทนานั้นๆ

ตัวอย่างที่ 1

คุณอุ้น: "จะไปกับแม่หรือแม่ตัวดี ไปละก็ไปให้พ้นนะยะ อย่าทำกลับไปกลับมา จะเสียรัศมีแม่ผู้ดีแปดสาแหรก ไป! ไปให้พ้น" คุณอุ้นได้ส่ง..

(สี่แผ่นดิน 1: 30)

จากตัวอย่างข้างต้น คุณอุ้นกล่าวประชดพลอยด้วยอคติต่อพลอยที่คุณอุ้นรู้สึกว่าคุณของพลอยและลูกๆ ของเธอทำให้คุณหญิงแม่ของเธอต้องออกจากบ้านไป การพูดประชดของคุณอุ้นมักทำให้ผู้อื่นเจ็บช้ำน้ำใจ เป็นการลดคุณค่าผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นรู้สึกต่ำต้อยด้อยค่า การใช้ถ้อยคำในบทสนทนาของคุณอุ้นที่มีต่อพลอยนั้นจะเป็นไปในลักษณะประชดประชัน ดังจะเห็นได้จากบทสนทนาข้างต้นว่าคุณอุ้นใช้สรรพนามแทนตัวพลอยว่า “แม่ตัวดี” ก็ไม่ได้มีความหมายว่า “ดี” เหมือนที่พูด หรือคำว่า “แม่ผู้ดีแปดสาแหรก” ก็ไม่ได้ต้องการสื่อความหมายตามคำพูดนั้นจริงๆ ว่าพลอยเป็นผู้ดีที่มีสาแหรก (เชื้อสาย) สืบทอดกันลงมาตั้งแต่ต้นวงศ์สกุลคือบิดามารดาของปู่และย่า แต่ต้องการใช้คำพูดนั้นเพื่อประชดประชันโดยสื่อความหมายเป็นไปในทางตรงกันข้าม เนื่องจากแม่ของพลอยไม่ได้เป็นคุณหญิงเหมือนกับแม่ของคุณอุ้น

ตัวอย่างที่ 2

นางพิศ: "คุณพลอยอย่าไปเสียอกเสียใจอะไรเลย...คุณแม่ไม่เป็นอะไรหรอก มีห้องมีสี่ใครๆ เขาก็มีกัน คุณแม่ก็ยังไม่แก่แต่ทำอะไรหนักหนา ไปอยู่หัวเมืองจะไปอยู่คนเดียวได้ยังไง เธอก็ต้องหาที่พึ่งไว้บ้าง"

พลอย: "แล้วพ่อฉิมนี่เขาเป็นอย่างไรบ้างพิศ"

นางพิศ: "บ่าวก็ว่าเขาเค็มไปหน่อย แต่คุณเธอว่าของเธอดีไว้ใจได้ บ่าวก็ต้องนั่งแต่ทำเขา จะดีจริงๆกระมัง คุณพลอยอย่าไปวิตกไปเลย ถ้าไม่ดีจริงแม่จะไปตกล่องปล่องขึ้น กับเขา หรือ คุณเธอเป็นผู้ดี ตาเธอก็ต้องสูง ใครก็รู้เรื่อง ใส! นางพิศ เอ็งเป็นขี้อ้ำเขาแล้วยังไม่ เจียมตัว สะเออะไปเที่ยวว่า เขาอย่างนั้นอย่างนี้ หลังจะลายไม่รู้ตัว" นางพิศเริ่มเทศนา เตือนสติตัวเอง

(สี่แผ่นดิน 1: 117-118)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อพลอยรู้ว่าแม่แหม่มมีสามีใหม่และกำลังตั้งท้องจึงรู้สึกเป็นห่วงแม่ และถามนางพิศผู้เป็นบ่าวถึงสามีใหม่ของแม่ ซึ่งนางพิศกล่าวประชดประชันแม่แหม่มว่า “คุณเธอเป็นผู้ดี ตาเธอก็ต้องสูง ใครก็รู้เรื่อง” ด้วยแม่แหม่มเห็นว่าสามีใหม่นั้นดี ในขณะที่นางพิศเห็นแตกต่างออกไป นางพิศจึงกล่าวประชดดังตัวอย่างข้างต้น เพราะตนเองเป็นแค่บ่าวคงมองอะไรๆสู้คนที่ เป็น นายไม่ได้ ซึ่งเหตุและผลที่นางพิศกล่าวอ้างมานั้น ไม่น่าจะเกี่ยวข้องและถูกต้องนัก เพราะการมอง โลก มองคน น่าจะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์และวุฒิภาวะมากกว่าความเป็นผู้ดีหรือไม่ใช่ผู้ดี

ตัวอย่างที่ 3

คุณอุ้น: “แหม! แม่ขาววัง กลับมาเมื่อไหร่? นี่ต้องซานกลับมาแล้วซี มาจากที่ไหนก็เชิญ กลับไปที่นั่นเถิด”

พลอย: “ฉันมากับคุณป้าสายค่ะ”

คุณอุ้น: “โอ๊ย! วงศ์วานวุ่นเรือร้อมเสียจริงๆ ไม่ต้องเอามาขู่ฉันหรอก ฉันกลัวแล้วละ แล้วมาถูระอะไร”

พลอย: “เสด็จให้มาเรียนถามเจ้าคุณพ่อเรื่องโกนจุก”

คุณอุ้น: “จุกใคร? จุกหล่อนนะรี ฮะ!”

พลอย: “เสด็จจะโกนจุกประทาน”

คุณอุ้น: “ก็ดีแล้วนี่ จะต้องมาบอกฉันทำไม เจ้านายใหญ่โตโกนจุกประทานจึงจะสมกับคน ใหญ่คนโตอย่างหล่อน บ้านฉันมันเล็กไป ไม่พอรับญาติพี่น้องข้างแม่ของหล่อนหรอก”

พลอย: “เจ้าคุณพ่อให้ดิฉันเข้ามาหาคุณพี่”

คุณอุ้น: “ก็ยั้งจั้งซี อย่างแจะมาหาฉันเองละก็ไม่เสียละ...

(สี่แผ่นดิน 1: 126)

จากตัวอย่างข้างต้น พลอยกลับไปเยี่ยมบ้านเนื่องจากคุณสายต้องการปรึกษากับเจ้าคุณพ่อเกี่ยวกับงานโกนจุก เจ้าคุณพ่อได้บอกให้พลอยเข้าไปหาคุณอุ่นผู้เป็นพี่สาว ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคนไทยที่พึงกระทำคือไม่ว่าจะไปที่บ้านใดจะต้องเข้าไปพบและทำความเคารพแก่ผู้ใหญ่ก่อน แต่เมื่อคุณอุ่นเห็นพลอยกลับทักทายด้วยประโยคประชดประชันว่า “แม่ชาววัง” เพื่อประชดถึงตัวพลอยที่ผิดแผกแตกต่างไปจากเดิมตั้งแต่เข้าไปอยู่ในวัง ทำให้กลายเป็นสาวชาววังไม่ใช่คนธรรมดาสามัญ ซึ่งน้ำเสียงที่ใช้พูดกับพลอยนั้นไม่ใช่คำที่ชื่นชมว่าการที่พลอยได้เข้าไปอยู่ในวังนั้นทำให้พลอยมีกิริยามารยาทที่งดงาม และการใช้น้ำเสียงประชดประชันเป็นการแสดงออกที่ทำให้ผู้ฟังสามารถรับรู้ได้ว่าผู้พูดไม่ได้มีความรู้สึกเช่นเดียวกับคำพูดที่ตนเองสื่อออกมาเลย หรือการใช้คำพูดว่า “วงศ์วานว่านเครือมากเสียจริง” นั้น คำว่า “วงศ์วานว่านเครือ” เป็นคำที่มักใช้คู่กัน โดยมีความหมายถึงการมีเชื้อสายหรือมีเหล่ากอที่แตกแขนงออกไป การที่คุณอุ่นนำคำนี้มาใช้ก็เพื่อสื่อเสียดพลอยที่มีผู้ให้การอุปถัมภ์คำจุนราวกับเป็นเครือญาติของตนเอง ทั้งๆที่ไม่ได้มีเชื้อสายเดียวกัน หรือคำพูดที่ว่า “เจ้านายใหญ่โตโกนจุกประทานจึงจะสมกับคนใหญ่คนโตอย่างหล่อน บ้านฉันมันเล็กไป ไม่พอรับญาติพี่น้องข้างแม่ของหล่อนหรอก” ก็เป็นการพูดจาประชดประชันที่พลอยจะได้รับการโกนจุกจากเสด็จซึ่งเป็นคนใหญ่คนโต ดังนั้นบ้านของคุณอุ่นคงไม่ใหญ่พอที่จะรองรับ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วบ้านหลังนี้มีขนาดใหญ่มากพอที่จะจัดงานได้ คุณอุ่นพูดเช่นนี้ด้วยความรู้สึกที่พลอยมาบอกกล่าวเรื่องการโกนจุก เพื่อที่จะโอ้อวดว่าได้รับประทานโกนจุก ในขณะที่พลอยมีเจตนาในการเข้ามาบอกคุณอุ่นในฐานะที่เป็นน้องสาวเท่านั้น มิได้ต้องการที่จะอวดตนแต่ประการใด

ตัวอย่างที่ 4

เสด็จ: "อ้าวคูซี! พุดตึ๊กกลับมาบิบน้ำตาร้องไห้ เจ้าก็เหมือนนางพวงชาววังทั้งหลายนะ แหละ เป็นโรคบ่อน้ำตาเปิด ดีใจก็ร้องไห้ เสียใจก็ร้องไห้ จนข้าดูไม่ออกว่าพวกเจ้าร้องไห้ทำไมกัน 'ไม่รู้'ไปเอาน้ำหูน้ำตา มาจากไหน"

พลอย: "หม่อมฉันไม่อยากต้องออกไปจากที่นี่มังคะ"

เสด็จ: "โธ้ย! ตัดจริต นี่ลองเข้าซัดคอก ไม่ยอมให้ออกไปมีลูกมีสาวกัน ก็จะไม่บิบน้ำตา ร้องไห้อีกนะแหละ เทียวข้าว่ากตัญญูบังคับข้ารู้หรือ ครั้นพอข้าเอออวยเห็นด้วย ก็กลับมาบิบน้ำตาคิดถึง พระเดชพระคุณ ไม่อยากจะออกไป ข้าเอาใจพวกเจ้าไม่ลูกหรือ !"

(สี่แผ่นดิน 1: 361)

จากตัวอย่างข้างต้น เสด็จรับสั่งถ้อยคำประชดพลอยว่า “เป็นโรคบ่อน้ำตาเปิด” เมื่อเห็นพลอยน้ำหูน้ำตาาร่วงเพราะรู้ว่าจะต้องออกไปแต่งงาน และเมื่อพลอยบอกว่าไม่ยอมออกไปจากวังนี้ เสด็จก็รับสั่งประชดเพิ่มว่า “โธ้ย! คัดจริต!” ด้วยเสด็จทรงเห็นมาเยอะแล้วว่าพอไม่ให้แต่งงานก็จะร้องไห้หาว่าเสด็จบังคับ เสด็จจึงไม่รู้ว่าที่ร้องไห้เป็นเพราะอยากอยู่หรืออยากไป และแม้ว่าเสด็จจะทรงรับสั่งประชดพลอย แต่น้ำเสียงที่เสด็จรับสั่งกับพลอยนั้นแฝงด้วยความรักและเอ็นดูในตัวพลอย เพราะเสด็จทรงทราบว่าพลอยนั้นเป็นเด็กดี การที่พลอยกล่าวคำพุดใจออกมาแสดงว่ารู้สึกเช่นนั้นจริงๆ แต่เสด็จไม่อาจสั่งตัวพลอยไว้ได้ ด้วยทั้งเสด็จและเจ้าคุณพ่อมีความเห็นตรงกันว่าคุณเปรมนั้นมีความเหมาะสมและมีความมั่นคงในชีวิตพอที่จะดูแลพลอยต่อไปได้

ตัวอย่างที่ 5

คุณสาย: "พลอย เสด็จรับสั่งอะไรด้วยหรือเปล่า"

พลอย: "รับสั่งแล้วค่ะคุณป้า ฉันกำลังปรึกษาช้อยเขาอยู่เดี๋ยวนี้"

คุณสาย: "แม่เอ๊ย! แม่ที่ปรึกษาใหญ่...แล้วหล่อนให้คำปรึกษาหารือ ว่าอย่างไรบ้าง ถ้าจะดี ๆ ทั้งนั้นละซี ผู้ใหญ่จะเห็นได้อย่างไร ก็ต้องขัดขึ้นไว้ก่อนกระมัง"

ช้อย: "แน่! คุณคุณอาซี! หากความฉันทันเปลา ๆ ฉันยังไม่ได้พูดอะไรสักที"

คุณสาย: "โธ้ย! ไม่ต้องมาปิดฉันหรอก ฉันรู้หรือกว่าคนสมัยนี้เขาเป็นอย่างไรกัน ผู้ใหญ่จะพูด จะแนะนำอย่างไร ก็ต้องเถลไถลไปเสียให้ตรงกันข้าม ไม่งั้นไม่โก้ไม่เก๋ กลายเป็นคนหัวโบราณคร่ำครึ คนอย่างหล่อนนะ พออ้าปากออกมาฉันก็เห็นจี๊ฟันเสียแล้ว"

(สี่แผ่นดิน 1: 368-369)

จากตัวอย่างข้างต้น พลอยกำลังปรึกษารื้อกับช้อยอยู่เรื่องที่คุณเปรมส่งผู้ใหญ่มาพูดทาบถามขอพลอย ซึ่งเมื่อคุณสายได้ยินพลอยบอกว่ากำลังปรึกษากับช้อยอยู่นั้น คุณสายจึงหันไปกล่าววาจาประชดประชันช้อยด้วยความเอ็นดูว่า “แม่เอ๊ย! แม่ที่ปรึกษาใหญ่” ด้วยคุณสายรู้จักนิสัยของหลานตนเองดีว่าเป็นคนขึ้นโลก เอาแต่เล่นไปวัน ๆ จึงไม่น่าจะเอาสาระอะไรได้ โดยเฉพาะการให้คำปรึกษาอย่างเป็นทางการเป็นกิจจะลักษณะ ยิ่งไม่น่าเชื่อถือเข้าไปใหญ่

ตัวอย่างที่ 6

คุณเปรม: "แม่พลอย ฉันจะต้องร่างพระสาสน์ถึงดาอ็อคสักหน่อย สั่งห้ามเด็ดขาดเรื่องมีเมียหม่อม ฉันมีลูกสะใภ้ฝรั่ง ได้เพียงคนเดียวเท่านั้น ถ้าขึ้นมีอีกคนฉันเห็นจะอายุสั้นเสีย"

เป็นแน่ อัยอันมันมีมาแล้วก็แล้วกัน ไป แต่ตาออดนี่ ถ้าขึ้นไปมีเข้าอีกคนทั้งที่ฉันห้าม เป็นขาดลูกขาดพ่อเป็นแม่"

พลอย: "ตาออดแกยังไม่เห็นมีวีแววอะไรเลย คุณเปรม"

คุณเปรม: "ชะ! แม่คนหูทิพย์ตาทิพย์ แล้วอัยอันนี่หล่อนได้วีแววก่อนฉันรี ทำไมไม่บอกฉันบ้าง"

(สี่แผ่นดิน 2: 204-205)

จากตัวอย่างข้างต้น คุณเปรมกล่าวประชดพลอยเพื่อระบายความคับข้องใจในเรื่องของลูกๆ เพราะคุณเปรมต้องการเขียนจดหมายถึงออดเรื่องไม่ให้มีเมียหม่อมกลับมาด้วย แต่พลอยกลับบอกว่ายังไม่เห็นวีแววว่าออดจะทำเช่นนั้น คุณเปรมจึงประชดพลอยว่า “แม่คนหูทิพย์ตาทิพย์” เพราะรู้เห็นไปหมดว่าลูกเป็นอย่างไร และถ้ารู้ทำไมถึงไม่บอกกันบ้างเมื่ออันมีเมียฝรั่งกลับมา นอกจากนี้ คุณเปรมยังใช้สรรพนามเรียกพลอยแตกต่างไปจากเดิมว่า “หล่อน” ด้วยอยู่ในอารมณ์โกรธและต้องการประชดพลอยที่ทำเป็นรู้ดีไปหมดในเรื่องของลูกๆ

โดยสรุปแล้วการพูดประชดประชันต้องดูที่เจตนาว่าเป็นการประชดแบบเข้ากันเล่นแบบซ้อย คุณเซย หรือเพิ่มที่ต่างประชดประชันด้วยความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดจนมีการกระเช้าเข้าแห่กัน พูดประชดประชันกันแบบเห็นเป็นเพื่อน เป็นญาติพี่น้อง หรือประชดประชันด้วยความรู้สึกเกลียดชังแม้เป็นคนในครอบครัวเดียวกันแต่ก็เกลียดชังกันจนไม่ต้องการที่จะนับว่าเกี่ยวข้องกับ ดังเช่นคุณอุ้นประชดพลอยซึ่งพลอยได้ฟังทีไรก็รู้สึกสะเทือนใจหรือน้อยใจจนน้ำตาคลอแทบทุกครั้ง ส่วนเสด็จพระองค์หญิงและคุณสายนั้นมักประชดประชันพลอยและซ้อยด้วยความรู้สึกเอ็นดูในฐานะผู้ใหญ่เอ็นดูเด็ก แต่ไม่ว่าการพูดประชดประชันจะมีเจตนาเช่นไร ผู้ฟังที่ได้รับฟังถ้อยคำประชดประชันนั้นจะเกิดความรู้สึกหรือสะเทือนอารมณ์ได้ดีกว่าการพูดกันตามปกติ เพราะการพูดประชดประชันเป็นการพูดที่หวังผลทางด้านความรู้สึกและจิตใจ ดังนั้นผู้พูดมักจะแสดงและใส่อารมณ์ของตนผ่านน้ำเสียงที่พูดเสมอ ผู้ฟังจึงประเมินได้ว่าผู้พูดมีเจตนาเช่นไรในการกล่าวถ้อยคำประชดประชันนั้น

การพูดออกตัว (Hedges)

การพูดออกตัวเป็นการกล่าวถ้อยคำในสถานการณ์ที่ผู้พูดรู้สึกว่าตนเองอาจแปลกแยกหรือไม่ปลอดภัยหากพูดโดยไม่ปฏิบัติตามหลักการความร่วมมือในการสนทนา ผู้พูดจึงมักจะพูด

ออกตัวก่อนที่จะกล่าวด้วยคำอื่นๆ ตามที่ตั้งใจจะสื่อสารกับผู้รับสารต่อไป ปรากฏว่าพบในงานวิจัย
 ดังนี้การพูดออกตัวด้วยคำพูดว่า “อย่าหาว่าฉันสอดรู้สอดเห็นเลย” “ฉันก็มีเรื่องมากวนใจเธอ” “เรื่อง
 ที่ मामันก็ยากอยู่บ้าง” “ก็อดเกรงใจเธอไม่ได้” “ผมเองก็เห็นจะช่วยไม่ได้” “อย่าหาว่ายุ่งไม่เข้าเรื่อง
 เลย”

ตัวอย่างที่ 1

พลอย: **“คุณเปรมอย่าหาว่าฉันสอดรู้สอดเห็นเลย แล้วแม่ของเด็กคนนี่...”**

คุณเปรม: “แม่พลอยอย่าไปนึกถึงมันเลย ฉันไม่เคยรักใครอะไรมันเลย เป็นความสัจจริง
 มันเป็นคนอยู่ในบ้านนี้ ฉันก็ไม่ได้คิดว่าจะเลี้ยงดู แต่ยายอันมันเกิดมา ฉันก็ไม่รู้จะทำ
 อย่างไร เขาออกจากบ้านไป เมื่อก่อนเราแต่งงานสองสามเดือนนี่เอง”

พลอย: “โธ่ คุณเปรม ทำไมต้องไปพรากรลูกพรากรแม่ บาปกรรมเปล่าๆ”

คุณเปรม: “ฉันไม่ได้ไปพรากรลูกพรากรแม่เขาหรือแม่พลอย เขาสมัครใจไป ของเขาเอง
 คนเรามันทำบุญไว้แค่ไหนมันก็ได้แค่นั้น หรือจะเกี่ยวกับสันดานของคนฉันก็ไม่รู้ แต่แม่
 ยายอัน เขาออกไปจากบ้านนี้เพราะเขาอยากมีตัวใหม่ ฉันก็เลยไม่ห้ามปราม เพราะเลี้ยงไว้ก็
 รังแต่จะก่อความรำคาญ ก่อนจะไปฉันก็ให้เงินทองตามสมควร เขาสัญญาว่ายกยายอันให้
 เป็นสิทธิ์ เขาจะไม่มาเกี่ยวข้องอีกต่อไป”

(สี่แผ่นดิน 1: 430-431)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อพลอยทราบว่าคุณเปรมมีลูกมาก่อนที่จะแต่งงานกับตน พลอยจึง
 อยากทราบว่ามีใครเป็นแม่ของเด็กคนนี้ แต่ด้วยความที่พลอยไม่ต้องการให้คุณเปรมรู้สึกว่าคุณเปรม
 หรือละลาบละล้วงเรื่องส่วนตัวมากเกินไป พลอยจึงพูดออกตัวกับคุณเปรมว่า “คุณเปรมอย่าหาว่า
 ฉันสอดรู้สอดเห็นเลย” ด้วยตัวพลอยเองก็รู้สึกเกรงใจที่ต้องถามถึงเรื่องนี้ แต่พลอยคิดว่าควรจะ
 จัดการทุกอย่างให้เรียบร้อยหรือพูดทุกอย่างให้เสร็จสิ้นเสียคราวเดียว และจะไม่มีการพูดถึงแม่ของ
 ตาอันอีก เพราะพลอยตั้งใจเลี้ยงดูตาอันให้เป็นลูกของตนเอง

ตัวอย่างที่ 2

คุณอุ้น: **“มาคราวนี้ฉันก็มีเรื่องมากวนใจเธอ”**

พลอย: “คุณพี่มีเรื่องอะไรใช้สอยอินันก็อย่างเกรงใจเลย อินันยินดีรับทำให้ทุกอย่าง”

คุณอุ้น: **“เรื่องที่ मामันก็ยากอยู่บ้าง พี่ก็อดเกรงใจเธอไม่ได้”**

พลอย: “คุณพี่อย่าเกรงใจเลย บอกอินันเถิด”

คุณอุ้น: "พี่เองก็ไม่เคยมีเรื่องมีราว อะไรหรอก พ่อชิดนั้นแหละเป็นคนชอบทำเรื่องให้ต้องร้อนใจบ่อยๆ คราวนี้ก็ไปทำหนี้สินไว้มาก พี่ก็หมดปัญญาจริงๆ จึงต้องบากหน้ามาพึ่งเธอ เจ้าหนี้เขาเร่งรัดเข้าทุกวัน ถ้าเธอไม่ช่วยก็เห็นจะขายหน้าเขา"

พลอย: "เรื่องเป็นอย่างไร คุณพี่ยังไม่ได้เล่าให้อันฟังเลย" พลอยเตือนขึ้น

(สี่แผ่นดิน 2: 82)

จากตัวอย่างข้างต้น คุณอุ้นซึ่งไม่เคยยอมรับพลอยเป็นน้องสาว แต่มาวันนี้กลับต้องเป็นฝ่ายเข้ามาหาพลอยเพื่อขอความช่วยเหลือ ซึ่งตัวคุณอุ้นเองก็รู้สึกประดักประเดิดและทำตัวไม่ถูกด้วยไม่รู้จะเริ่มสนทนากับพลอยว่าอย่างไร คุณอุ้นจึงต้องพูดออกตัวอยู่หลายครั้ง ไม่ว่าจะ เป็น "มาคราวนี้ฉันก็มีเรื่องมากวนใจเธอ" "เรื่องที่มาฉันก็ยากอยู่บ้าง" และ "พี่ก็อดเกรงใจเธอไม่ได้" แม้ว่าพลอยจะเสนอตัวเข้ามาช่วยเหลือด้วยการกล่าวว่า "อย่าเกรงใจเลย" คุณอุ้นก็ยังเริ่มเรื่องไม่ได้สักทีด้วยความลำบากใจต่อสิ่งที่ตนเคยทำไว้กับพลอย จนพลอยต้องกล่าวซ้ำอีกครั้ง คุณอุ้นจึงเริ่มเล่าและบอกถึงปัญหาให้พลอยฟัง

ตัวอย่างที่ 3

พลอย: "เมื่ออยากจะถามอะไรสักหน่อย ฐานะต่างๆ ของคุณพ่อก็มีอยู่มาก จะทิ้งเสียก็ไม่ได้ เพราะเกี่ยวแก่เงินทอง แม่อยากให้คุณๆ ดูแลแทน เพราะตัวเองทำไม่ไหวและก็ไม่เคยทำมาแต่ก่อน จึงอยากจะถามดูว่าจะเอาอย่างไรกัน"

อ้อด: "ก็คุณแม่ดูแลไปเองก็แล้วกัน ไม่เห็นจะมีปัญหาอะไร ใครอยากได้อะไรก็บอกคุณแม่ คุณเหมือนจะดีที่สุด"

พลอย: "แม่ก็บอกแล้วว่าดูแลไม่ไหวเดี๋ยวนี้ก็แก่ลงทุกวัน คุณพ่อเสียแล้วก็อยากจะหาความสบายบ้างจึงอยากให้คุณๆ ทำแทนจะมอบให้ใครทำแต่คนเดียวหรือจะช่วยกันทำหลายคนก็ได้"

อัน: "ผมเองก็เห็นจะช่วยไม่ได้ เพราะต้องอยู่บ้านนอก ถ้าคุณแม่จะให้ลูกทำ ผมก็เห็นว่าควรมอบให้อันเขาทำ เพราะเขาเป็นหมอกฎหมายมีความรู้ทางนี้ดีกว่าคนอื่น"

พลอย: "อันว่าอย่างไรลูก"

อัน: "ถ้าคุณแม่ให้ผมทำก็ต้องทำ แต่ผมเห็นว่ามรดกของคุณพ่อควรแบ่งกันเสียให้เรียบร้อยจะได้ไม่มีปัญหาทีหลัง"

อ้อด: "คุณพ่อตายทำพินัยกรรมยกให้คุณแม่ทั้งหมด"

(สี่แผ่นดิน 2: 268-269)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อคุณเปรมเสียชีวิตลง พลอยซึ่งไม่เคยเข้าไปเกี่ยวข้องในเรื่องกิจการต่างๆของคุณเปรมเลยนั้น ก็ไม่แน่ใจว่าตนจะมีแรงกายแรงใจไปดูแลได้ทั่วถึงหรือไม่ พลอยจึงคิดหาคนมาช่วยในเรื่องนี้ พลอยจึงถือโอกาสพูดกับลูกๆ ซึ่งอันเป็นคนแรกที่พูดออกตัวว่า "ผมเองก็เห็นจะช่วยไม่ได้" การที่อันพูดเช่นนี้ไม่ใช่ว่าเป็นคนเล็งน้ำใจและเพิกเฉยต่อกิจการของครอบครัว แต่อันนั้นรู้อยู่แก่ใจว่าตนไม่ใช่ลูกแท้ๆของพลอย อันจึงไม่ยากเข้าไปมีส่วนในกิจการหรือสมบัติใดๆทั้งสิ้น

ตัวอย่างที่ 4

พลอย: "อัน หมู่นี้ลูกไปมาหาสู่เที่ยวเตร่กับใครบ้าง"

อัน: "ก็พวกเพื่อนๆ ที่ผมรู้จักเท่านั้นแหละคุณแม่ ไม่มีใครอื่น"

พลอย: "อย่าหาว่าแม่ยุ่งไม่เข้าเรื่องเลยอัน...แม่อยากรู้ว่าเพื่อนของลูกเป็นใครบ้าง"

อัน: "ก็มีคนที่เคยเป็นนักเรียนรุ่นเดียวกันบ้าง...คนที่คุ้นเคยกันที่เมืองนอกบ้าง แล้วก็คนที่มารู้จักกันในนี้ตอนหลัง โดยมากก็เป็นข้าราชการรุ่นเดียวกันทั้งนั้น คุณแม่ถามทำไมหรือ"

พลอย: "เปล่าแม่ไม่ว่าอะไรหรอก...แต่หมู่นี้แม่ได้ยินข่าวไม่ค่อยดี ก็อยากจะเตือนให้อันระวังตัว เวลาคบเพื่อนฝูง อย่าให้เขาชักนำไปในทางที่ผิด อันอย่าเพิ่งด่วนคิดมากไป แม่ไม่ได้หมายความว่าอันไปเที่ยวสำมะเลเทเมาหรอก...แต่เดี๋ยวนี้เขาลือกันว่า มีคนเขาคิดการใหญ่...แม่ก็เป็นห่วงเห็นอันรู้จักคนมาก อยากรจะขอว่า ถ้ามีใครเขามาชักชวน ก็ขอให้อันยังคิดถึงแม่ ถึงคุณพ่อ ถึงวงศ์ตระกูลของเรา..."

(สี่แผ่นดิน 2: 281-282)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อพลอยได้ทราบจากพ่อเพิ่มว่าอันเป็นหนึ่งในผู้คิดก่อการล้มล้างอำนาจพระเจ้าแผ่นดิน พลอยไม่อาจทำใจให้เชื่อได้ พลอยจึงเลียบเคียงถามอันถึงเพื่อนที่อันคบอยู่ขณะนี้ พลอยจึงเริ่มเรื่องด้วยการพูดออกตัวว่า “อย่าหาว่าแม่ยุ่งไม่เข้าเรื่องเลยอัน” ด้วยแต่ไหนแต่ไรพลอยไม่ได้เข้ายุ่งเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวของลูกๆนัก แต่เรื่องที่พลอยได้ยินมานั้นเป็นเรื่องใหญ่เกินกว่าที่พลอยจะนิ่งเฉยอยู่ได้ พลอยจึงสอบถามอันให้แน่ใจว่าอันจะไม่ทำอะไรตามที่ตนได้ยินมา

อาจกล่าวได้ว่าการพูดออกตัวเป็นการกล่าวถ้อยคำที่ผู้พูดต้องการเกริ่นนำให้อีกฝ่ายรู้ตัวว่ามีเรื่องราวบางอย่างที่ต้องการสนทนาด้วย ซึ่งเรื่องบางเรื่องอาจเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเป็นเรื่องที่เข้าตัวไม่ยากกล่าวถึง การพูดออกตัวจึงเหมือนเป็นการขออนุญาต ดังเช่นที่พลอยกล่าวไว้ว่า "คุณแม่อย่า

หาว่าฉันสอดรู้สอดเห็นเลย” เมื่อต้องการถามคุณเปรมถึงเรื่องแม่ของตาอื่น หรือการที่พลอยกล่าวว่า “อย่าหาว่าแม่ยุ่งไม่เข้าเรื่องเลยอื่น” เมื่อต้องการถามถึงเรื่องเพื่อนที่อื่นคบอยู่ ส่วนในบางสถานการณ์การพูดออกตัวอาจเกิดขึ้นเมื่อผู้พูดมีความลำบากใจในการที่จะกล่าวถึงเรื่องที่ต้องการจะสนทนาด้วย จึงใช้การพูดออกตัวเข้ามาช่วยเป็นบทนำก่อนที่จะเข้าสู่เรื่องที่ต้องการขอให้ช่วยเหลือหรือรบกวน ดังเช่นที่คุณอุ้มกล่าวกับพลอยว่า "มาคราวนี้นั้นก็มีเรื่องมากวนใจเธอ" "เรื่องที่มาวันนี้ยากอยู่บ้าง" และ "พี่ก็อดเกรงใจเธอไม่ได้" ก่อนที่บอกพลอยถึงเรื่องที่ยากขอให้พลอยช่วยเหลือ นอกจากนี้การพูดออกตัวอาจถูกนำมาใช้เมื่อบุคคลนั้นไม่ต้องการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการกระทำหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ดังที่อุ้มกล่าวออกตัวว่า "ผมเองก็เห็นจะช่วยไม่ได้" เมื่อไม่ต้องการเข้ามายุ่งเรื่องคุณเลทรีพัทธ์สินของคุณเปรม ดังนั้นไม่ว่าการพูดออกตัวจะเกิดขึ้นด้วยจุดประสงค์ใด แต่ผู้ที่พูดออกตัวมักหวังผลให้ผู้ฟังรู้สึกดีขึ้นหรือได้เตรียมตัวเตรียมใจก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องที่ต้องการสนทนา

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องสี่แผ่นดิน: การศึกษาปฏิวาทะตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถ้อยคำสนทนาของผู้ส่งสารและผู้รับสารในบทบาทและสถานภาพที่ต่างกัน
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความความสุภาพที่ปรากฏในบทสนทนา
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถ้อยคำที่มีความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยในการสนทนาโต้ตอบของตัวละคร

จากการศึกษาลักษณะบทสนทนาตามประเภทวจนกรรม หลักความสุภาพ และหลักการสื่อความหมายของบทสนทนา ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ผลการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของบทสนทนา

การวิเคราะห์ลักษณะของบทสนทนาตามการแบ่งประเภทวจนกรรม ของ Searle (1976) ประกอบด้วย การกล่าวความจริง การกล่าวชี้แนะ การกล่าวผูกพัน การกล่าวแสดงออก การกล่าวประกาศ สรุปข้อค้นพบได้ดังนี้

1. การกล่าวความจริง ผลการวิจัยพบว่า ในนวนิยายสี่แผ่นดิน มีการกล่าวความจริงในลักษณะของการยืนยันถึงบุคคลหรือเรื่องราวในอดีต การบรรยายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรอบตัว การพรรณนาถึงความรู้สึก และการคาดการณ์ถึงสิ่งที่จะอาจเป็นไปได้ในวันข้างหน้า ซึ่งการกล่าวความจริงนี้เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลคือผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีอาวุโสกว่ามักกล่าวความจริงเพื่อให้คำพูดนั้นน่าเชื่อถือและใช้สั่งสอนแก่พลอย ผู้ใหญ่มักเป็นฝ่ายตั้งคำถามซึ่งพลอยจะตอบคำถามแต่เพียงสั้นๆและเป็นฝ่ายรับฟังมากกว่า ในขณะที่พลอยจะกล่าวความจริง แสดงความคิดเห็นหรือทัศนคติของตนได้ชัดเจนเมื่อคุยกับพี่น้องเช่นพ่อเพิ่มและคุณเขยหรือเพื่อนสนิทเช่นซ้อย

นอกจากนี้ความเป็นเพศเดียวกันทำให้พลอยสามารถกล่าวความจริงกับแม่ คุณเชย ซ้อย ได้มากกว่า เจ้าคุณพ่อ พ่อเพิ่ม หรือคุณเปรม การกล่าวความจริงระหว่างพลอยกับบุคคลต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงความใกล้ชิดผูกพันระหว่างพลอยและคู่สนทนว่าเป็นเช่นไร

2. การกล่าวขี้นำ ผลการวิจัยพบว่า มีการกล่าวขี้นำเพื่อสั่งการ เพื่อขอร้อง และเพื่อถามความคิดเห็น ผู้ที่มีอาวุโสสูงกว่าพลอย เช่น เสด็จพระองค์หญิง เจ้าคุณพ่อ คุณสาย มักเป็นฝ่ายที่กล่าวขี้นำให้พลอยกระทำการบางสิ่งบางอย่างตามที่ผู้ใหญ่เห็นว่าดีงามและเหมาะสมกับพลอย ด้วยการตั้งคำถามถามความเห็นพลอยก่อนที่จะนำไปสู่เรื่องนั้นๆ ซึ่งการขี้นำของผู้ใหญ่นั้นจะยกเหตุผลขึ้นมาประกอบด้วย ทำให้ยากที่พลอยจะแย้งได้ ส่วนการกล่าวขี้นำเพื่อขอร้องจะเกิดขึ้นเมื่อผู้พูด เช่นเจ้าคุณพ่อ หรือคุณเปรมไม่ต้องการให้พลอยรู้สึกว่าคุณบังคับให้กระทำ จึงกล่าวขีนำด้วยการขอร้องเพื่อให้พลอยคล้อยตามเหตุผลและปฏิบัติตามที่ตนต้องการ ส่วนการกล่าวขีนำเพื่อสั่งการนั้นผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังปฏิบัติตามโดยทันที เมื่อผู้พูดเห็นว่าสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นผู้ฟังจึงไม่สามารถคัดค้าน การกล่าวขีนำในลักษณะนี้ ถ้าผู้ฟังยังไม่ยอมปฏิบัติตามที่ผู้พูดสั่งการ ผู้พูดก็จะเกิดความโมโห และสั่งการด้วยความเกลียดชังมากขึ้น ดังที่พลอยกล่าวต่อประไพลูกสาวของตน

3. การกล่าวแสดงความผูกพัน ผลการวิจัยพบว่า บุคคลหลายคนได้กล่าวถ้อยคำที่แสดงความผูกพันหรือผูกมัดตนเองต่อการกระทำในอนาคตกับพลอยในลักษณะของการให้สัญญาามากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเจ้าคุณพ่อ พี่เนียง พ่อเพิ่ม คุณเชย และนางพิศ ส่วนการให้สัญญาระหว่างพลอยและคุณเปรมนั้น พลอยมักจะเป็นผู้กล่าวให้สัญญาต่อคุณเปรมมากกว่าที่คุณเปรมจะให้สัญญาต่อพลอย การกล่าวแสดงความผูกพันในลักษณะของการข่มขู่ นั้นแทบจะไม่พบในเรื่องนี้ ยกเว้นตอนที่คุณชิตมาหาพลอย และพูดเร่งรัดให้พลอยหยิบเงินให้ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวแสดงความผูกพันในลักษณะเสนอตัวเข้ามาช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาและยื่นข้อเสนอให้แก่อีกฝ่าย ดังที่พลอยกล่าวกับคุณอุ้น แสดงให้เห็นว่าแม้ตลอดเวลาที่ผ่านมา พลอยจะไม่ได้รับการยอมรับและไม่ได้ได้รับความรู้สึกที่ดีจากคุณอุ้น แต่สายใยความผูกพันระหว่างพี่น้องนั้นยังคงอยู่ เมื่อเห็นคุณอุ้นเดือดร้อนพลอยจึงไม่ลังเลที่จะกล่าวแสดงความผูกพันเพื่อช่วยเหลือคุณอุ้น

4. การกล่าวแสดงออก ผลการวิจัยพบว่า มีการกล่าวแสดงออกด้วยการแสดงทัศนคติในเรื่องต่างๆหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการนุ่งซิ่น การใส่หมวก และการเลิกกินหมาก ซึ่งสะท้อนให้ทราบถึงทัศนคติหรือความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อเรื่อง เหตุการณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น

ในสังคม นอกจากนี้ยังมีการกล่าวแสดงออกถึงความรู้สึกอีกหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวขอขอบคุณ การกล่าวขอโทษซึ่งอาจจะใช้การพูดอย่างตรงไปตรงมาว่า “ขอโทษ ขอขมา หรือขอโทษ” ดังที่คุณเคยแสดงต่อคุณอุ๋น หรืออาจจะใช้การกล่าวโทษตนเองว่า “ผิดไปแล้ว” เพื่อให้อีกฝ่ายทราบว่าผู้พูดสำนึกผิดและขอโอกาสกลับตัว เช่นที่คุณอุ๋นกล่าวต่อพลอย นอกจากนี้ยังมีการแสดงออกในลักษณะของการกล่าวต้อนรับเมื่อมีผู้มาเยี่ยมเยือน ส่วนการกล่าวแสดงความยินดีจะเกิดขึ้นเมื่อได้รับทราบเรื่องที่น่ายินดี เป็นการแสดงความรู้สึกจากใจที่ผู้พูดมีให้กับบุคคลที่ตนเองรัก เมื่อเห็นอีกฝ่ายมีความสุขและมีความสุขใจก้าวหน้าในชีวิต

5. การกล่าวประกาศ ผลการวิจัยพบว่า ตัวละครหลายตัวในสี่แผ่นดินได้กล่าวประกาศไว้ต่างวาระในหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวประกาศตั้งชื่อให้กับบุตรชายคนแรกของพลอยโดยเสด็จและซ้อย การกล่าวประกาศถึงตำแหน่งหรือยศถาบรรดาศักดิ์ที่ได้รับแต่งตั้ง ซึ่งการกล่าวเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จและความก้าวหน้าในหน้าที่การงานของบุคคล นอกจากนี้ยังมีการกล่าวประกาศคัดค้านซึ่งอาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ทั้งในด้านดีและร้าย ขึ้นอยู่กับลักษณะการคัดค้านของแต่ละบุคคล อย่างเช่นพลอยมักจะยกเหตุผลมาใช้ก่อนที่จะคัดค้านในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วนการคัดค้านของบางคนจะเป็นไปอย่างรุนแรงถึงขั้นกล่าวประกาศตัดญาติขาดมิตรเหมือนอันและอัน ถ้าต่างฝ่ายต่างไม่ยอมลงให้กัน ส่วนการกล่าวประกาศในลักษณะของการประกาศจุดยืนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสงครามจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลนั้นต้องการแสดงเจตนาที่ว่าจะยืนอยู่ข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งการกล่าวประกาศที่เกี่ยวกับเรื่องสงครามนี้อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ หากบุคคลนั้นเห็นว่าฝ่ายที่ตนเองเลือกข้างเป็นฝ่ายเสียเปรียบ

ผลการศึกษาวิเคราะห์ถ้อยคำสนทนาที่แสดงความสุขภาพ

การวิเคราะห์ถ้อยคำสนทนาที่แสดงความสุขภาพในบทสนทนายาระหว่างแม่พลอยกับตัวละครต่างๆ ได้สะท้อนบุคลิกลักษณะของแม่พลอยออกมาว่าแม่พลอยเป็นคนที่สุภาพและมีมารยาทอย่างสูง การกล่าวถ้อยคำของพลอยและการที่ผู้อื่นกล่าวถ้อยคำกับพลอยสอดคล้องกับหลักแนวคิดของ Leech (1983) (อ้างใน สุจริตลักษณ์ ดีผดุง, 2549: 115-120) ประกอบด้วย หลักรู้ฟ่อนหนักฟ่อนเบา หลักความเอื้อเพื่อ หลักชื่นชมยินดี หลักถ่อมตน หลักถ้อยตาม และหลักเห็นใจ สรุปการค้นพบได้ดังนี้

1. การกล่าวถ้อยคำแบบรู้เพื่อนหน้าเพื่อนเบา ผลการวิจัยพบว่า การกล่าวเพื่อนหน้าเพื่อนเบา นั้นผู้พูดมีจุดประสงค์ที่จะลดความรู้สึกทางด้านอารมณ์ของผู้ฟังที่ได้รับผลกระทบจากเรื่องราวหรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เป็นการช่วยลดความตึงเครียดและผ่อนคลายบรรยากาศในการสนทนาให้ดูเบาบางลง ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวปลอบโยนให้กำลังใจ เช่นที่เสด็จรับสั่งต่อพลอย ทำให้พลอยคลายความวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องแม่ การกล่าวเพื่อนหน้าเพื่อนเบาในลักษณะของการอ้างความอาวุโส เพื่อผ่อนคลายความรู้สึกของผู้ฟังเมื่อคิดได้ว่าสิ่งที่กล่าวนั้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกที่ไม่ดี การกล่าวเช่นนี้เป็นการช่วยแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น ซึ่งตามหลักความสุภาพและมีมารยาทในวิถีไทยแล้วผู้อ่อนอาวุโสจะให้เกียรติ นับถือและให้ความเคารพผู้ที่มีอาวุโสกว่าตน ฉะนั้นการที่ผู้อาวุโสกว่าพลอยเช่นคุณสายและคุณนุ้ยกล่าวขออย่างตรงไปตรงมาในทำนองว่าขออย่าได้ถือสาคนแก่เลย ผู้อ่อนอาวุโสและมีมารยาทเช่นพลอยก็ย่อมไม่ถือสาคำพูดของผู้ใหญ่

2. การกล่าวถ้อยคำตามหลักความเอื้อเฟื้อ ผลการวิจัยพบว่า การกล่าวถ้อยคำที่แสดงความเอื้อเฟื้อเป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจที่ผู้พูดมีให้แก่ผู้ฟัง ซึ่งการแสดงความเอื้อเฟื้ออาจเป็นในลักษณะของการให้สิ่งของเพื่อจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่ง อย่างเช่นการที่คุณเชยให้ขนมจันอับแก่พลอยเพื่อให้พลอยมีขนมไว้ทานในระหว่างเดินทาง คุณสายเอื้อเฟื้อของกินเล่นและเป็นตุรุษจัดเตรียมสำรับให้แก่พลอยและแม่แหม่มเมื่อทราบว่ทั้งคู่อังไม่ได้ทานอะไรมาเลย เสด็จรับสั่งประทานเข็มกลัดและสร้อยข้อมือให้แก่พลอยเป็นของขวัญเมื่อพลอยทูลลาไปแต่งงาน คุณเปรมกล่าวยกสิ่งของทุกอย่างในบ้านให้เป็นของพลอยทั้งหมด นอกจากนี้การกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อยังแสดงออกได้ในเรื่องของการให้ความรู้สึกที่ดี เช่นเสด็จกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อต่อพลอยเมื่อพลอยเข้ามาอยู่ในวังใหม่ๆ หรือจะเป็นการกล่าวแสดงความเอื้อเฟื้อที่พลอยมีให้แก่ช้อยเมื่อเห็นช้อยมีเรื่องทุกข์ใจ พลอยจึงอยากช่วยแบ่งเบาความทุกข์ในใจช้อยออกมาบ้าง

3. การกล่าวถ้อยคำตามหลักชื่นชมยินดี ผลการวิจัยพบว่า บุคคลที่มักกล่าวชื่นชมยินดีกับพลอยบ่อยครั้งคือเสด็จพระองค์หญิง เจ้าคุณพ่อ คุณเชย และคุณเปรม ซึ่งเป็นการกล่าวชื่นชมทั้งในเรื่องของรูปลักษณ์ภายนอกทั้งงดงามของพลอย รวมถึงกิริยามารยาทของพลอยซึ่งได้รับการอบรมมาอย่างดีจากผู้ใหญ่ในวัง ทำให้พลอยมีความงามพร้อมทั้งในเรื่องการพูดจาและการวางตัว คุณเปรมผู้เป็นสามีของพลอยนั้นกล่าวชื่นชมยินดีกับพลอยบ่อยครั้งด้วยคำพูดอ่อนหวานที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่ลึกซึ้ง ทำให้พลอยชุ่มชื่นหัวใจทุกครั้งที่ได้ฟัง นอกจากนี้ยังมีกรกล่าวชื่นชมยินดีใจคอกกล่าวแสดงความยินดีในเรื่องของหน้าที่การงาน การประสบความสำเร็จในชีวิต เช่นที่พ่อเพิ่มและ

ช้อยกล่าวถึงคุณเปรม ทำให้พลอยรู้สึกปลื้มใจที่คุณเปรมประสบความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน

4. การกล่าวถ้อยคำตามหลักถ่อมตน ผลการวิจัยพบว่า การกล่าวถ่อมตนเกิดขึ้นในโอกาสที่ผู้พูดต้องการยกย่องให้ผู้ฟังเหนือกว่าตนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสวย ความงาม ความดี เช่นที่คุณเชย และพลอยกล่าวแก่กัน นอกจากนี้การกล่าวถ่อมตนยังแสดงให้เห็นถึงสถานภาพทางสังคมของผู้พูดและผู้ฟัง เช่นการที่แม่เข้มไม่ให้พลอยกล่าวนับญาติกับเสด็จ หรือการที่นางพวงกล่าวเรียกพลอยว่า “คุณ” แม้ว่านางพวงจะเป็นพี่สะใภ้ของพลอยก็ตาม การกล่าวเช่นนี้แสดงถึงความมีมารยาทและรู้กาลเทศะ การที่อันซึ่งเป็นลูกติดคุณเปรมและบ่าวในบ้านตระหนักถึงฐานะของตนว่าไม่ใช่ลูกของพลอย คำกล่าวของอันถึงเรื่องต่างๆ จึงเป็นไปตามหลักการถ่อมตนคือการพูดสนับสนุนผู้อื่นให้มากกว่าตนและสนับสนุนตนเองให้น้อยที่สุด

5. การกล่าวถ้อยคำตามหลักคล้อยตาม ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใหญ่มักจะเป็นฝ่ายเสนอแนวคิดหรือแนวทางปฏิบัติ รวมถึงแสดงเหตุผลประกอบต่างๆ เพื่อให้ผู้น้อยคล้อยตามแนวคิดนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวางตัว การเลือกคู่ครอง หรือการมีเหย้ามีเรือน ซึ่งคำกล่าวต่างๆที่ผู้ใหญ่แสดงออกมานั้น ทำให้ผู้น้อยคล้อยตามได้โดยง่าย ด้วยไม่รู้ว่าจะหาเหตุผลมาโต้แย้ง โดยเฉพาะถ้อยคำที่ผู้ใหญ่แสดงออกมานั้นเต็มไปด้วยความรักและความปรารถนาดี เช่นที่เจ้าคุณพ่อได้ปฏิบัติต่อพลอย การคล้อยตามของพลอยสะท้อนให้เห็นถึงความมีมารยาทในการพูดซึ่งหญิงไม่ควรพูดจาเรื่องผู้ชายและในยุคของพลอยนั้นพ่อแม่หรือผู้ใหญ่จะมีส่วนช่วยในการดูแลเลือกคู่ครองที่เหมาะสมให้แก่ลูกหลาน การคล้อยตามของพลอยจึงเป็นการยอมรับธรรมเนียมที่ผู้ใหญ่ช่วยเป็นธุระหรือมีบทบาทในเรื่องคู่ครองตามที่สังคมได้มีการปฏิบัติกันสืบมา เมื่อพลอยแต่งงานมีครอบครัวกับคุณเปรม พลอยในฐานะภรรยาได้กล่าวคล้อยตามคุณเปรมในหลายกรณี แม้ว่าบางกรณีพลอยจะไม่ค่อยเห็นด้วยนัก แต่เมื่อพลอยยังเสียงคุณเปรมแล้วเห็นว่าคุณเปรมมุ่งมั่นที่จะทำตามแนวคิดของตนเอง กอปรกับคุณเปรมมีเหตุผลพอที่พลอยจะยอมรับได้ พลอยก็เลือกที่จะกล่าวถ้อยคำคล้อยตามคุณเปรม เพราะไม่ต้องการทำลายบรรยากาศในการสนทนานั้น

6. การกล่าวถ้อยคำตามหลักเห็นใจ ผลการวิจัยพบว่า ตัวละครในสี่แผ่นดินมีการกล่าวแสดงความเห็นใจในหลายสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวแสดงความเห็นใจและเข้าใจของเพื่อนที่มีให้กันอย่างจริงใจระหว่างพลอยและช้อย หรือจะเป็นการกล่าวแสดงความเห็นใจที่คุณเชยมีต่อเจ้าคุณพ่อ ด้วยคุณเชยรู้ว่าเจ้าคุณพ่อรู้สึกเช่นไรต่อการกระทำของคุณอัน รวมถึงการที่คุณเปรมกล่าวถ้อยคำ

เห็นใจพลอยที่ต้องถูกพรากลูกไป แต่คุณเปรมก็อยากให้พลอยเข้าใจถึงความตั้งใจที่คุณเปรมมี ให้แก่ลูกชายทั้งสองคน ซึ่งไม่ว่าการกล่าวแสดงความเห็นใจจะเกิดขึ้นในสถานการณ์ใด ผู้ฟังที่ได้รับฟังคำกล่าวนั้นย่อมรู้สึกดีที่มีคนอยู่เคียงข้างในแต่ละสถานการณ์ ทำให้เกิดกำลังใจในยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ

ผลการศึกษาวิเคราะห์การสื่อความหมายของบทสนทนา

การวิเคราะห์การสื่อความหมายของบทสนทนา พิจารณาจากบทสนทนาได้ตอบของตัวละครซึ่งเป็นไปในลักษณะที่มีความหมายโดยตรง ความหมายโดยนัย หรือมีความหมายแฝง ตามหลักของ Grice (1913-1988) (อ้างใน สุจริตลักษณ์ ศิผดุง, 2549: 39-60) ประกอบด้วย หลักการสนทนา หลักการความร่วมมือ ความหมายซึ่งบ่งเป็นนัย อุปลักษณ์ การประชดประชัน และการพูดออกตัว สรุปการค้นพบได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์การสื่อความหมายของบทสนทนาด้วยหลักการสนทนา ผลการวิจัยพบว่าการกล่าวถ้อยคำของตัวละครส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นพลอย เสด็จ เจ้าคุณพ่อ แม่แหม่ม คุณเชย ซ้อย เป็นไปตามหลักการสนทนา คือมีคุณภาพในการกล่าวถ้อยคำที่เป็นความจริง มีปริมาณสาระที่พอเหมาะและจำเป็นแก่เรื่องที่สนทนา มีการกล่าวถึงเรื่องที่ต้องการสนทนาอย่างตรงประเด็น และมีวิธีการพูดที่ชัดเจน ตามลำดับขั้นตอน ส่วนเรื่องใดที่ตัวละครไม่ต้องการที่จะตอบคำถามหรือบอกข้อมูลที่แท้จริง ตัวละครตัวนั้นจะกล่าวถ้อยคำละเมิดหลักสนทนาในด้านใดด้านหนึ่ง โดยมีจุดประสงค์แฝงเพื่อหลีกเลี่ยงที่จะต้องตอบคำถามหรือหลีกเลี่ยงที่จะพูดความจริงในเรื่องนั้นๆ ซึ่งการละเมิดหลักการสนทนาทำให้คู่สนทนาได้รับข้อมูลที่บิดเบือนไป ไม่ชัดเจนและไม่ถูกต้องตามที่ต้องการ

2. การกล่าวถ้อยคำตามหลักการความร่วมมือ ผลการวิจัยพบว่าการกล่าวถ้อยคำของตัวละครส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักความร่วมมือนี้ คือการกล่าวถ้อยคำที่สื่อความหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะไม่เป็นการกล่าวแบบตรงไปตรงมา แต่ผู้ฟังก็สามารถตีความและเข้าใจความหมายที่ผู้พูดต้องการจะสื่อได้ และการกล่าวถ้อยคำตามหลักความร่วมมือยังเป็นการกล่าวเพื่อรักษาบรรยากาศของการสนทนาที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ให้ดำเนินต่อไปได้ด้วยดี ดังเช่นในกรณีที่พลอยต้องการจะส่งจดหมายถึงพี่เนื่องผู้เป็นพี่ชายของซ้อยและเป็นรักครั้งแรกของพลอย ซ้อยได้เตือนพลอยด้วยความหวังดีว่าเป็นเรื่องที่ไม่งาม ในขณะที่เดียวกันซ้อยก็ประสงค์ที่จะให้ความร่วมมือและช่วยเหลือพลอย ซ้อย

จึงได้กล่าวคำพูดเพื่อแสดงให้เห็นว่ายินดีให้ความร่วมมือในแนวทางที่เหมาะสมเพื่อรักษา
น้ำใจ รักษาความสัมพันธ์และรักษาบรรยากาศการสนทนาที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ ทางออกของข้อยคือ
การลงมือเขียนจดหมายถึงพี่ชายตนเองและอ้างถึงพลอย ดังถ้อยคำกล่าวของข้อยที่แสดงความ
ร่วมมือว่า “*เอาจริงดีกว่า วันนี้ฉันจะเล่นฤกษ์แปลงสารสักที*” ” (สี่แผ่นดิน 1: 198-199)

3. การกล่าวถ้อยคำที่แสดงความหมายซึ่งบ่งเป็นนัย ผลการวิจัยพบว่า ตัวละครมีการกล่าว
ถ้อยคำที่แสดงความหมายซึ่งบ่งเป็นนัยอยู่หลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผ้าแพรที่พี่เนื่องได้รับจากพลอย
การคาดการณ์อนาคตจากความฝันที่เกี่ยวข้องกับงู การพูดเรื่องการมีลูก หรือการมีภรรยาใหม่ ซึ่ง
การวิเคราะห์บทสนทนาที่มีนัยของความหมายเชิงอนุมานตามความเข้าใจของคนในสังคม เป็นการ
มองว่าคนในสังคมเดียวกันย่อมมีแบบแผนความเข้าใจในสิ่งต่างๆ และตีความหมายได้คล้ายคลึงกัน
เนื่องจากเจริญเติบโต ผ่านการเรียนรู้ อบรม ชักเกลา ถ่ายทอด สื่อสาร และมีประสบการณ์ในสังคม
เดียวกัน ดังนั้นเมื่อผู้พูดสื่อความหมายโดยนัยมาให้แก่ผู้ฟัง ผู้ฟังจึงสามารถตีความและเข้าใจความ
นัยนั้นได้

4. การกล่าวถ้อยคำโดยใช้ภาษาแบบอุปลักษณ์ ผลการวิจัยพบว่า ตัวละครมีการใช้ภาษา
สนทนาในเชิงเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง มีสิ่งเปรียบและแบบเปรียบเทียบ การเปรียบเทียบทำให้
เห็นภาพของสิ่งต่างๆ ชัดเจนขึ้นมากกว่าการพูดอย่างปกติธรรมดา ซึ่งการถ้อยคำเปรียบเทียบทำให้
เกิดความรู้สึกหรือสะท้อนอารมณ์มากกว่าการใช้คำพูดปกติ เช่นพลอยเปรียบเทียบความรักของตนกับ
“ฟ้า” ที่กว้างใหญ่ไพศาลและไม่มีที่สิ้นสุดแทนความรักที่พลอยมีต่อแม่ที่ยิ่งใหญ่และมากมายชนิดที่
ไม่สามารถประเมินค่าและอธิบายได้เช่นท้องฟ้า พลอยและคุณเชยสนทนาพาดพิงถึงคุณอุ่นและ
กล่าวเปรียบคุณอุ่นเป็นคังไฟ เพราะใครที่อยู่ใกล้หรือได้ฟังวาจาของคุณอุ่นมักจะเกิดความร้อนรุ่ม
หรืออุ่นเคืองใจ หากใครอยู่ไกลไฟจะต้องระมัดระวังเป็นพิเศษเพราะอาจได้รับอันตรายจากไฟได้
แต่ถ้า “ไฟมอด” หมายถึงการที่คุณอุ่นขจัดความรู้สึกไม่ดีในใจตนเองได้ คุณอุ่นก็จะกลายเป็นคน
ใหม่ที่ไม่มีพิษภัยเหมือนที่ผ่านมา

5. การกล่าวถ้อยคำประชดประชัน ผลการวิจัยพบว่า ตัวละครมีการกล่าวถ้อยคำด้วยการ
ประชดประชันในหลายสถานการณ์ ซึ่งการกล่าวประชดประชันเป็นการละเมิดหลักคุณภาพ การ
ทำความเข้าใจกับความหมายของการประชดประชันต้องตีความหรือถอดรหัสของการสื่อ
ความหมาย ซึ่งการประชดอาจใช้ทั้งถ้อยคำและน้ำเสียง เพื่อสื่อให้ผู้ฟังรู้ว่าเป็นการประชดประชัน
และมีระดับของการประชดประชันที่ต่างกัน เช่นคุณอุ่นกล่าวประชดประชันพลอยด้วยความมีอคติ

และใช้ถ้อยคำที่รุนแรงเกินกว่าเหตุ การที่คุณอุ้งกล่าวกับพลอยว่า “แม่ผู้ดีแปดเสาแทรก” “นั่งคนนี่ ลูกแม่ ลูกเสือ ลูกตะเข้เลี้ยงไม่ได้” หรือ “สันดานลูกเสือลูกตะเข้ก็ต้องคอยแวงเอามือที่ขุมมันนั่นแหละ” หรือ “เจ้านายใหญ่โตโกนจุกประทานจึงจะสมกับคนใหญ่คนโตอย่างหล่อน บ้านฉันมันเล็กไป ไม่พอรับญาติพี่น้องข้างแม่ของหล่อนหรอก” คำพูดของคุณอุ้งดังกล่าวล้วนสร้างความเจ็บช้ำน้ำใจให้แก่พลอย โดยไม่ได้คิดว่าเป็นน้องสาวของตน ส่วนเสด็จและคุณสายนั้นกล่าวประชดประชันพลอยด้วยความเอ็นดู เป็นลักษณะของการกล่าวเข้าเหยียดมากกว่าที่จะกล่าวเพื่อแสดงเจตนาในการประชดประชันกันอย่างจริงจัง

6. การกล่าวถ้อยคำในลักษณะของการพูดออกตัว ผลการวิจัยพบว่า การพูดออกตัวจะเกิดขึ้นเมื่อผู้พูดต้องการเกริ่นนำให้อีกฝ่ายรู้ตัวว่ามีเรื่องราวบางอย่างที่ต้องการสนทนาด้วย ซึ่งเรื่องบางเรื่องอาจเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเป็นเรื่องที่เจ้าตัวไม่อยากจะกล่าวถึง การพูดออกตัวจึงเหมือนเป็นการขออนุญาต โดยพลอยใช้คำพูดว่า “อย่าหาว่าฉันสอดรู้สอดเห็นเลย” หรือ “อย่าหาว่า...ยุ่งไม่เข้าเรื่องเลย” เมื่อต้องการถามในเรื่องส่วนตัวของสามีและลูก ส่วนในบางสถานการณ์การพูดออกตัวอาจเกิดขึ้นเมื่อผู้พูดมีความลำบากใจในการที่จะกล่าวถึงเรื่องที่ต้องการจะสนทนาด้วย จึงใช้การพูดออกตัวเข้ามาช่วยเป็นบทนำก่อนที่โยงเข้าสู่เรื่องที่ต้องการขอให้ช่วยเหลือ ดังเช่นที่คุณอุ้งกล่าวกับพลอยว่า “มาคราวนี้นั้นก็มีเรื่องมากวนใจเธอ” “เรื่องที่มานั้นก็ยากอยู่บ้าง” และ “พี่ก็อดเกรงใจเธอไม่ได้” ซึ่งคุณอุ้งกล่าวออกตัวหลายครั้งเพราะไม่รู้จะเริ่มต้นที่ตรงไหน นอกจากนี้การพูดออกตัวอาจถูกนำมาใช้เมื่อบุคคลนั้นไม่ต้องการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการกระทำหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งดังที่อุ้งกล่าวออกตัวว่า “ผมเองก็เห็นจะช่วยไม่ได้” เมื่อไม่ต้องการเข้ามายุ่งเรื่องคุณเลททรัพย์สินของคุณเปรม ดังนั้นไม่ว่าการพูดออกตัวจะเกิดขึ้นด้วยจุดประสงค์ใด แต่ผู้ที่พูดออกตัวมักหวังผลให้ผู้ฟังรู้สึกดีขึ้นหรือได้เตรียมตัวเตรียมใจก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องที่ต้องการสนทนา

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง “สี่แผ่นดิน: การศึกษาปฏิกิริยาตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์” ผู้วิจัยได้แยกประเด็นการอภิปรายออกเป็นประเด็นต่างๆดังนี้

1. ถ้อยคำสนทนาของผู้ส่งสารและผู้รับสารในบทบาทและสถานภาพที่ต่างกัน

ผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าถ้อยคำสนทนาของผู้ส่งสารและผู้รับสารในบทบาทและสถานภาพที่ต่างกัน ทำให้ผู้วิจัยพบว่า มีการกล่าวถ้อยคำตามประเภทวัจนกรรมทั้ง 5 แบบ คือ การกล่าวความจริง การกล่าวชี้แนะ การกล่าวผูกพัน การกล่าวประกาศ เนื่องจากพลอยจะสนทนากับบุคคลสูงวัยกว่า เช่น เจ้าคุณพ่อ เสด็จ คุณอู่ คุณสาย ฯลฯ ด้วยความระมัดระวังถ้อยคำ กล่าวคือ พลอยจะเป็นฝ่ายรับฟังและตอบคำถามเท่าที่จำเป็น ซึ่งผู้ใหญ่ทุกท่านที่มีความรักและเมตตาให้แก่พลอย ล้วนแต่กล่าวถ้อยคำตามประเภทของวัจนกรรมในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้พลอยได้รับประโยชน์จากถ้อยคำนั้น ทั้งในด้านของความรู้สึกรู้สึกและการกระทำ ซึ่งสอดคล้องกับเนาวนิจสิริผาติวิรัตน์ (2544) ที่กล่าวถึงการไว้วาทศิปปในการพูดและการพูดด้วยวัจนกรรม เป็นการสร้างภาษาด้วยเสียง ความหมาย อ่างคุณค่า ให้ข้อมูลที่เป็นจริงและชี้แนะบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้เกิดผลในการกระทำตามจุดมุ่งหมายของผู้กล่าววัจนกรรม

2. การใช้ถ้อยคำแสดงความสุขภาพ

ผลที่ได้จากการศึกษาการใช้ถ้อยคำแสดงความสุขภาพ ทำให้ผู้วิจัยพบว่า บทสนทนาของพลอยแสดงให้เห็นว่าพลอยเป็นคนที่วางตัวได้อย่างเหมาะสมในทุกสถานการณ์และในทุกช่วงวัยของชีวิต พลอยมักพูดอ้อมเพื่อแสดงความสุขภาพ พลอยไม่เคยพูดจาหักหาญน้ำใจใคร หรือพูดออกคำสั่งบังคับใคร พลอยมักให้เกียรติผู้อื่น เคารพในการตัดสินใจหรือความเห็นของผู้อื่นเสมอ พลอยมักกล่าวแสดงความคล้อยตามหรือร่วมมือกับผู้อื่นเพื่อรักษาบรรยากาศการสนทนา เพื่อให้การสนทนาดำเนินต่อไปได้ด้วยดีจนจบ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของนภัทร อังกูรสินธนา (2551) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบวัจนกรรมอ้อมในบทสนทนาในนวนิยายไทยต่างสมัยตามแนววัจนปฏิบัติศาสตร์และพบว่าการใช้วัจนกรรมอ้อมเป็นไปเพื่อทำให้เกิดความสุขภาพและมีผลทำให้สถานการณ์หรือบรรยากาศในการสนทนาดีขึ้น โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่อาจจะก่อให้เกิดความบาดหมางระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง

3. การสื่อความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัยของบทสนทนา

ผลจากการศึกษาการสื่อความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัยของบทสนทนา ทำให้ผู้วิจัยพบว่า มีการใช้ถ้อยคำสื่อความหมายตามหลักการสนทนา หลักการความร่วมมือ ความหมายซึ่งบ่งเป็นนัย อุปลักษณ์ การประชดประชัน และการพูดออกตัว บทสนทนาของตัวละครในสี่แผ่นดินเป็นไปตามหลักการสนทนาที่ต้องการให้ความจริงเรื่องที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจนในปริมาณที่

เหมาะสม แม้จะมีการละเมิดหลักการสนทนาในบางสถานการณ์ แต่ก็ไม่ก่อให้เกิดผลเสียที่รุนแรง ส่วนการกล่าวความหมายซึ่งบ่งเป็นนัย อุปถัมภ์ การประชดประชัน และการพูดออกตัวในบทสนทนาจะถูกใช้เมื่อผู้พูดต้องการสื่อความหมายเชิงลึก ให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกบางอย่างหนึ่ง ขึ้นอยู่กับผู้พูดว่ามีจุดประสงค์เช่นไร ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2547) ที่พบว่าบทสนทนาทั้งในนวนิยายและบทสนทนาในชีวิตจริงมีการใช้ถ้อยคำสื่อความหมายแบบตรงไปตรงมาโดยไม่ต้องตีความและการใช้ถ้อยคำซึ่งบ่งเป็นนัย รวมทั้งมีการใช้ความเปรียบ ที่ผู้ฟังต้องตีความจากบริบทเองจึงจะทราบถึงความหมายที่ซ่อนอยู่

การศึกษาปฏิวาทะในสี่แผ่นดินให้แง่คิดในเรื่องของการมีปฏิวาทะของคนในสังคมจริงๆ หลักการสนทนาต่างๆ มีประโยชน์ที่จะนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น หากคนเรารู้จักกล่าวถ่อมตนยอมสละท่อนว่าผู้ที่รู้จักถ่อมตนคือผู้ที่ได้รับการอบรมมาดี ในทางตรงข้ามผู้ที่ชอบกล่าวโอ้อวดยกย่องตนเองอาจทำให้คนอื่นเสื่อมความนิยมแม้ว่าผู้นั้นจะมีความสามารถก็ตาม ความเก่งที่น่าชื่นชมนั้นบางทีต้องให้ผู้อื่นมองเห็นและกล่าวยกย่องชื่นชมมิใช่เจ้าตัวกล่าวยกย่องตนเอง การพูดเจรจาของคนในสังคมนั้นหากพูดจาให้ตรงกับใจมากเกินไปหรือพูดเพื่อผลประโยชน์ของตนแต่ฝ่ายเดียวโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น คำพูดนั้นจะเป็นไปในลักษณะหยาบกระด้างหรือห้วน ไม่ไพเราะ และเป็นกรรบกวนผู้อื่น ดังนั้นคนในสังคมจึงต้องเรียนรู้ที่จะพูดกันด้วยความสุภาพและแสดงออกซึ่งความมีมารยาทเพื่อสื่อความรู้สึกอันดีในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ที่สำคัญความสุภาพ ความปรารถนาดี และชื่นชมผู้อื่นควรออกมาจากใจมิใช่แสร้งกระทำ แต่คนในสังคมนี้มีความซับซ้อนในพฤติกรรม คำพูด และการสร้างภาพลักษณ์อย่างยิ่งจนบางครั้งก็แยกไม่ออกว่าสิ่งไหนเป็นจริงหรือเท็จ แม้ว่าความนึกคิด จิตใจ นิสัย และพฤติกรรมของคนอาจตีความได้จากคำพูดที่คนนั้นกล่าว และทำที่ที่คนๆ นั้นแสดงออกมา แต่คนบางคนก็มีวิธีพูดเพื่อบรรลุความประสงค์ของตนในขณะเดียวกันก็รักษาภาพลักษณ์ของตนไว้ได้อย่างสวยงาม สิ่งที่บุคคลพูดและแสดงออกอาจไม่ใช่สิ่งที่กระทำได้ด้วยวิธีการที่ตรงไปตรงมาเสมอไป คนที่อยากได้สิ่งใดอาจกล่าวแสดงออกว่าไม่ใคร่อยากได้ก็เป็นได้ ส่วนคนที่พูดเจรจาควมมีหลักการเหมือนว่าจะฉลาด เก่งกล้าสามารถ เป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้อาจจะเป็นคนที่ทำดีที่เหลวก็ได้เมื่อลงมือปฏิบัติจริงเฉกเช่นตัวละครที่ชื่อ “เสวี” ในสี่แผ่นดิน

คนรุ่นใหม่หลายคนในสังคมปัจจุบันอาจจะเลิการพูดอ้อม พูดสุภาพ หรือพูดอย่างมีมารยาทแต่เน้นการพูดจาตรงไปตรงมาเพื่อให้บรรลุความต้องการของตนตามคำชื่นชมของผู้ใหญ่ บางคนที่มีกกระดุนให้เด็กกล้าคิด กล้าพูด กล้าแสดงออก และกล้าวิพากษ์วิจารณ์ การพูดของคนรุ่นใหม่บางคนจึงทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าแต่ละคนนั้นแรง คนรุ่นใหม่ที่มีความมั่นใจในตัวเองสูงมัก

สร้างภาพลักษณ์ของตนด้วยความแรง ความแปลก ความแตกต่าง และพูดจามุ่งประโยชน์ตนเป็นหลักมากกว่าจะสนใจความรู้สึกของผู้อื่น อย่างไรก็ตามการพูดอ่อนและพูดอย่างมีมรรยาทมิใช่สิ่งที่ยุติ แต่เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้บรรยากาศในการเจรจามีมิตรภาพมากกว่าพูดจาอย่างรุนแรงแบบไม่ถนอมน้ำใจ หรือไม่ไว้หน้ากัน ผู้วิจัยเห็นว่าคนไทยจำนวนมากยังไม่สามารถยอมรับคำวิจารณ์จากผู้อื่นอย่างตรงไปตรงมาได้ การวิจารณ์ผู้อื่นเป็นสิ่งที่คนหลายคนกระทำได้แต่การวิจารณ์ตนเองหรือยอมรับคำที่ผู้อื่นวิจารณ์ตนเองอาจเป็นเรื่องยากสำหรับคนอีกหลายคน ช่องทางหนึ่งที่จะผ่อนคลายเป็นเบาก็คือการพูดอ่อนและการพูดอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งคำนึงถึงการไม่ให้เกิดผู้อื่นและการเอาใจเขามาใส่ใจเราเสมอ

ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาวิเคราะห์บทสนทนาในงานเขียนนิยายใหม่ๆ ซึ่งน่าจะสามารถสะท้อนภาพการใช้ภาษาของคนในยุคปัจจุบันได้เนื่องจากภาษาพูดของคนในแต่ละยุคย่อมมีแง่มุมความแตกต่างให้ศึกษา
2. ศึกษาวิเคราะห์บทสนทนาตามปัจจัยทางสถานภาพทางสังคม เพศ และวัยระหว่างผู้พูดและผู้ฟังในเรื่องความสุขภาพและการมีมารยาท
3. ศึกษาวิเคราะห์ในลักษณะข้ามศาสตร์กล่าวคือใช้ศาสตร์ทางวินัยปฏิบัติศาสตร์ควบคู่ไปกับศาสตร์ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา การศึกษาแนวข้ามศาสตร์จะสามารถนำไปสู่ความคล่องตัวในการตีความและมุมมองอันหลากหลายด้าน
4. ศึกษาวิเคราะห์คำพูดของคนเนื่องจากเป็นสิ่งที่สะท้อนความคิด โลกทัศน์ และความต้องการที่แท้จริงอันซ่อนเร้นอยู่ภายในจิตใจของคนได้ คนที่พูดไม่จริงนั้นสังเกตได้ว่ามักพูดจาไม่อยู่กับร่องกับรอยและข้อมูลที่พูดมักไม่คงที่กล่าวคืออาจมีการเปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อยๆ ต่างกันคนที่พูดความจริงที่ไม่ว่าจะกล่าวซ้ำกี่ครั้งก็หนักก็ยังคงเป็นความเดิมข้อมูลเดิมอยู่นั่นเอง การศึกษาเรื่องการพูดจึงสะท้อนให้เห็นถึงความคิด วัฒนธรรม ค่านิยมทางสังคมของคนในสังคมได้
5. ศึกษาวิเคราะห์เรื่องคำพูดของคนด้วยกรอบแนวคิดทางวัฒนธรรม จิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ ฯลฯ สามารถทำให้ได้รับความรู้แตกแขนงออกไปอย่างหลากหลายแนวทางยิ่งขึ้น

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กฤษดาวรรณ หงส์ถาวรภักดิ์ และ ชีระนุช โชคสุวณิช. 2551. **วจนปฏิบัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ:
โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2548. **สี่แผ่นดิน 1**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.

_____. 2548. **สี่แผ่นดิน 2**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.

เจือ สตะเวทิน. 2535. “สี่แผ่นดินในฐานะกระจกเงา”. ใน สุวิทย์ ว่องวีระ. (บรรณาธิการ).
พิเคราะห์คึกฤทธิ์ พินิจสี่แผ่นดิน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า 77.

ตรีศิลป์ บุญจรรย์. 2542. **นวนิยายกับสังคมไทย 2475-2500**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทรงธรรม อินทจักร. 2550. **แนวคิดพื้นฐานด้านวจนปฏิบัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทองแถม นาถจำนง และ ศิริวรรณ สุขวิเศษ. 2538. **มหาครูคึกฤทธิ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไพบ
บัว.

ทuireน ประตังถาโต. 2545. **การเมืองในวรรณกรรมสี่แผ่นดิน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นภัทร อังกูรสินธนา. 2551. **การศึกษาเปรียบเทียบวจนกรรมอ้อมในบทสนทนาในนวน
ิยายไทยต่างสมัย: ตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เนาวนิจ สิริผาดิวิรัตน์. 2544. **ภาษาชักจูงในโฆษณาทางโทรทัศน์: การศึกษาภาษาระดับ**

ข้อความตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประชา ดุลยธรรม. 2535. “เบื้องหลังและพลังสะกดของสี่แผ่นดิน”. ใน สุวิทย์ ว่องวีระ.
(บรรณาธิการ). พิเคราะห์ถ้อยคำ พิธีกรรมสี่แผ่นดิน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
ดอกหญ้า, 112-113.

พัชรี พลางค์. 2540. ความรู้เบื้องต้นทางอรรถศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. 2544. ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.

วรพร ได้สกุลชู. 2547. การใช้ประโยคคำถามในวจนกรรมอ้อม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิทยากร เชียงกุล. 2535. “สี่แผ่นดิน กับแนวคิดเซตชุมชนสถาบันกษัตริย์และประเพณี”. ใน สุวิทย์
ว่องวีระ. (บรรณาธิการ). พิเคราะห์ถ้อยคำ พิธีกรรมสี่แผ่นดิน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 180.

วิภา กงกะนันท์. 2550. กำเนิดนวนิยายในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. 2547. วจนกรรมการบริภาษในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. 2550. สี่แผ่นดินกับเรื่องจริงในราชสำนักสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน.

สมพร มั่นตะสูตร. 2522. วิเคราะห์วรรณเรื่องสี่แผ่นดินและหลายชีวิต. ปริญญาบัตรการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สายทิพย์ นุกูลกิจ. 2543. **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:
บริษัทเอส. อาร์. พรินติ้ง.

สายวรุณ น้อยนิมิต. 2549. **นวัตศน์วรรณคดีศึกษา**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง. 2549. **วัจนปฏิบัติศาสตร์เบื้องต้น**. นครปฐม: สถาบันวิจัย
ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุพรรณณี วราทร. 2519. **ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึง พ.ศ.
2475**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

สุริยา รัตนกุล, คุณหญิง. 2544. **อรรถศาสตร์เบื้องต้น**. นครปฐม: สถาบันวิจัย
ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุวิมล อิศระชนาชัยกุล. 2546. **ความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมไทย: ศึกษากรณี
นวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Goddard, C. 1998. **Semantic Analysis: a practical introduction**. New York: Oxford
University Press.

Grice, P. H. 1975. "Logic and Conversation" In: **Syntax and Semantics 3: Speech
Acts**. P. Cole and J.L. Morgan (eds.) 41-58. New York: Academic Press.

_____. 1978. "Further note on Logic and Conversation" In: **Syntax and
Semantics 9: Pragmatics**. P. Cole (ed.) 113-128. New York: Academic Press.

_____. 1981. "Presupposition and Conversational Implicature" In: **Radical
Pragmatics**. P. Cole (ed.) 183-198. New York: Academic Press.

Leech, G. 1983. **Principles of Pragmatics**. London: Longman.

Levinson, S. 1983. **Pragmatics**. Cambridge: Cambridge University Press.

Mey, J. L. 1993. **Pragmatics: an introduction**. Oxford: Blackwell.

Peccei, J. S. 1999. **Pragmatics**. New York: Routledge.

Searle, J. R. 1976. "The clarification of illocutionary acts" **Language in Society** 5:
1-24.

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ – นามสกุล	นางปฐิมา บุญปก
วัน เดือน ปี ที่เกิด	วันที่ 30 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2513
สถานที่เกิด	จังหวัดสมุทรปราการ
ประวัติการศึกษา	นิเทศศาสตรบัณฑิต (โฆษณา) มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	นักวิจัยอิสระ อาจารย์พิเศษ ประกอบธุรกิจส่วนตัว
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	เรือนปั้นหยา ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี